

Yazışma Adresi / Mailing Address

Harp Akademileri Komutanlığı
Stratejik Araştırmalar Enstitüsü
Yenilevent / İstanbul

Telefon / Phone: + 90 212 398 01 00 - 3842 Faks / Fax: + 90 212 398 01 00 - 3802

E-Posta / E-mail: saren@harpak.edu.tr - guvenlikstratejileri@gmail.com

Web: www.harpak.edu.tr/saren

Güvenlik Stratejileri Dergisi

• The Journal of Security Strategies

Güvenlik Stratejileri Dergisi

The Journal of Security Strategies

STRATEJİK ARAŞTIRMALAR ENSTİTÜSÜ
STRATEGIC RESEARCH INSTITUTE

Yıl / Year : 1

Sayı / Issue : 2

Aralık / December 2005

➤ Soğuk Savaş Sonrası NATO'nun Dönüşümü ve Genişlemesi Çerçevesinde Türk Amerikan Askeri İlişkileri
Fırat PURTAŞ

➤ INTERPOL, EUROPOL ve Uluslararası Terörizm
Sezgin KAYA

➤ Hamas (Hareket-ül Mukavemet-ül İslamiyye) Üzerine Bir Değerlendirme
Atasay ÖZDEMİR

➤ Doğu ve Güneydoğu Anadolu'yu PKK Terörüne Hazırlayan Nedenler
Ahmet KÜÇÜKŞAHİN

➤ Ulusal Güvenlik Hizmeti ve Savaşın Sevk ve İdaresi Kapsamında Askerlik Kurumunun ve Subaylık Mesleğinin Analizi: Dünyada ve Türk Toplumunda Askerliğe Bakış
Ünsal SİĞRİ

➤ "Erken Modern Dönem Avrupası'nda Askeri Devrim" Tartışması Üzerine Bir Rehber
Gürsu GÜRSAKAL

➤ 2004 Referandum Döneminde Kıbrıs ve Yaşanan Gelişmeler
Ulvi KESER

ISSN: 1305 - 4740

2

ISSN: 1305 - 4740

GÜVENLİK STRATEJİLERİ DERGİSİ

**THE JOURNAL OF
SECURITY STRATEGIES**

STRATEJİK ARAŞTIRMALAR ENSTİTÜSÜ
GÜVENLİK STRATEJİLERİ DERGİSİ

ULUSAL HAKEMLİ DERGİ
Aralık 2005 Yıl 1 Sayı 2
ISSN : 1305-4740

GENEL YAYIN YÖNETMENİ

P.Kur.Kd.Alb.Şinasi SERDAR

YAYIN KURULU

P.Kur.Kd.Alb.Fehmi AĞÇA
Öğ.Alb.İzzet TOPAL

DANIŞMA KURULU

Dz.Kur.Kd.Alb.Timur KÜPELİ
Hv.İsth.Kur.Alb.Ayhan DEMİR
İsth.Alb.Erdoğan ÖZDİL

REDAKSİYON

Lv.Atğm.Aydın GÖĞÜŞ

HAKEM KURULU

Prof.Dr.Kerem ALKİN
Prof.Dr.Tayyar ARI
Prof.Dr.Deniz ÜIke ARIBOĞAN
Prof.Dr.Ö. Şakir BABAOĞLU
Prof.Dr.Canan BALKIR
Prof.Dr.Tahir BAŞTAYMAZ
Prof.Dr.Hakan BAYKAL
Prof.Dr.İbrahim CANBOLAT
Prof.Dr.Jale CİVELEK
Prof.Dr.Naz ÇAVUŞOĞLU
Prof.Dr.Hasret ÇOMAK
Prof.Dr.Murat FERMAN
Prof.Dr.Mehmet GENÇ
Prof.Dr.Nurşen MAZICI
Prof.Dr.Mehmet Yaman ÖZTEK
Prof.Dr.Ahmet Güner SAYAR
Prof.Dr.Tolga YARMAN

Prof.Dr.Feridun YENİSEY
Doç.Dr.Ali ARSLAN
Doç.Dr.M. Hakkı CAŞİN
Doç.Dr.Yaşar HACISALİHOĞLU
Doç.Dr.Göksel İŞYAR
Doç.Dr.Kamuran REÇBER
Yrd.Doç.Dr.Gamze GÜNGÖRMÜŞ KONA
Yrd.Doç.Dr.Uğur ÖZGÖKER
Yrd.Doç.Dr.Sertaç SERDAR
Yrd.Doç.Dr.Kutluk Kağan SÜMER
Yrd.Doç.Dr.Şamil ÜNSAL
Dr.Nihat Ali ÖZCAN
Dr.Barış ÖZDAL
(E)Tuğg.Özer SÜKAN
(E)Tuğg.Servet CÖMERT
(E)Tuğg.Atalay KOCATEPE
(E)Dz.Kur.Alb.Nazmi ÇEŞMECİ

BASKI

Harp Akademileri Basım Evi

YAZIŞMA ADRESİ

Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Yenilevent/ İstanbul
Telefon: 0 212 284 80 65-2150 Faks: 0212 284 80 65-2150
e-posta: saren@harpak.tsk.mil.tr

Stratejik Araştırmalar Enstitüsü yayını olan Güvenlik Stratejileri Dergisi, yılda iki kez Haziran ve Aralık aylarında yayımlanan ulusal hakemli bir dergidir. Makalelerdeki düşünce, görüş, varsayım, sav veya tezler eser sahiplerine aittir ve Harp Akademileri Komutanlığı ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü sorumlu tutulamaz.

STRATEJİK ARAŞTIRMALAR ENSTİTÜSÜ GÜVENLİK STRATEJİLERİ DERGİSİ

Yıl 1 Sayı 2 Aralık 2005

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	5
1- SOĞUK SAVAŞ SONRASI NATO'NUN DÖNÜŞÜMÜ VE GENİŞLEMESİ ÇERÇEVESİNDE TÜRK AMERİKAN ASKERİ İLİŞKİLERİ Fırat PURTAŞ.....	7
2- INTERPOL, EUROPOL VE ULUSLARARASI TERÖRİZM Sezgin KAYA	31
3- HAMAS (HAREKÂT-ÜL MUKAVEMET-ÜL İSLAMİYYE) ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME Atasay ÖZDEMİR	51
4- DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU'YU PKK TERÖRÜNE HAZIRLAYAN NEDENLER Ahmet KÜÇÜKŞAHİN.....	63
5- ULUSAL GÜVENLİK HİZMETİ VE SAVAŞIN SEVK VE İDARESİ KAPSAMINDA ASKERLİK KURUMUNUN VE SUBAYLIK MESLEĞİNİN ANALİZİ: DÜNYADA VE TÜRK TOPLUMUNDA ASKERLİĞE BAKIŞ Ünsal SİĞRİ.....	95
6- “ERKEN MODERN DÖNEM AVRUPASI'NDA ASKERİ DEVRİM” TARTIŞMASI ÜZERİNE BİR REHBER Gürsu GÜRSAKAL	113
7- 2004 REFERANDUM DÖNEMİNDE KIBRIS VE YAŞANAN GELİŞMELER Ulvi KESER.....	127

ÖN SÖZ

Harp Akademileri bünyesinde 2003 yılında teşkil edilen Stratejik Araştırmalar Enstitüsü'nün "Ulusal Hakemli Dergi" niteliğinde çıkarmakta olduğu "Güvenlik Stratejileri Dergisi", Harp Akademileri Komutanlığı'nın yürütmekte olduğu faaliyetlere bilimsel açıdan önemli katkılar sağlamaktadır.

Haziran 2005'te yayımlanan derginin ilk sayısında, askeri ve sivil akademisyenlerin yazmış olduğu altı makale yer almıştır.

Dergimizin bu sayısında ise yedi makale yer almaktadır.

"Soğuk Savaş Sonrası NATO'nun Dönüşümü ve Genişlemesi Çerçevesinde Türk Amerikan Askeri İlişkileri" başlıklı ilk makalede, NATO'nun dönüşüm süreci etrafı bir şekilde ele alınmakta ve Türk-Amerikan askerî ilişkilerine olan yansımaları anlatılmaktadır.

"INTERPOL, EUROPOL ve Uluslararası Terörizm" başlıklı ikinci makalede, uluslar arası terörizme karşı polisiye ve adli meselelere ilişkin iş birliği yapmak amacıyla oluşturulmuş olan INTERPOL ve EUROPOL'ün rolleri ve konuları mukayeseli bir biçimde analiz edilmeye çalışılmaktadır.

"HAMAS (Hareket-ül Mukavemet-ül İslamiyye) Üzerine Bir Değerlendirme" başlıklı makalede, İslam dini adına eylemler gerçekleştirdiğini iddia eden terör örgütlerinin, bölgesel bazda eylem yapan en önemli temsilcilerinden biri olan HAMAS örgütü ve geçirdiği süreçleri daha iyi anlatabilmek için, Filistin'de zaman içinde ortaya çıkan İslami siyasal hareketler ve HAMAS'ın kurucusu Şeyh Ahmet Yasin'in hayatı anlatılmaktadır. Gelişen süreç içinde, Orta Doğu'da yaşanan gelişmelerin Filistin ve İsrail açısından ortaya çıkardığı sonuçlar, bölgedeki olayların sorumlusu olarak Filistinliler yanında İsraili aşırılık yanlılarının da rollerinin olması, vurgulanılmaya çalışılan diğer konulardır.

"Doğu ve Güneydoğu Anadolu'yu PKK Terörüne Hazırlayan Nedenler" başlıklı makalede, 1978 yılında silahlı mücadele anlayışıyla kurulan PKK terör örgütünün benimsediği strateji ile bölgenin sosyokültürel değerlerindeki zafiyetleri (ağalık sistemi, çok çocukluluk, eğitim durumundaki yetersizlik, küçükbaş hayvancılıkla özdeşleşen yaşam tarzı, kız evlatlarının mal gibi görülmesi vs.), coğrafi yapı (sınır bölgesi olma, arazinin dağlık yapısı) ve ekonomik koşullardaki yetersizlikleri istismar ederek örgüt stratejisi doğrultusunda kullanması, Türkiye'ye hasım olan devletlerin Türkiye'nin dengelerini sarsmak maksadıyla başlangıçta terör örgütünü kullanma politikası izlemeleri, bilahare bu politikalarını genişleterek, tarihte de defalarca yaşandığı üzere, Kürtleri kullanma politikasına dönüştürmeleri ele alınmaktadır.

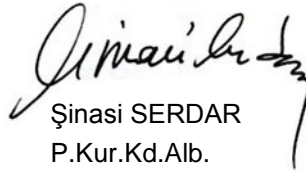
"Ulusal Güvenlik Hizmeti ve Savaşın Sevk ve İdaresi Kapsamında Askerlik Kurumunun ve Subaylık Mesleğinin Analizi: Dünya'da ve Türk Toplumunda Askerlik Mesleğine Bakış" başlıklı makalede, tehditler ve sonrasındaki savaşlar bağlamında insanların ve onların oluşturduğu toplumların güvenlik ihtiyacının belirmesi ve bunun sonucunda güvenliğin sağlanması

maksadıyla ortaya çıkan askerlik kurumunun ve subaylık mesleğinin analizi üzerinde durulmakta, dünyada ve Türk toplumunda askerliğe bakış açıları incelenmektedir.

“Erken Modern Dönem Avrupası’nda Askeri Devrim Tartışması Üzerine Bir Rehber” başlığını taşıyan makalede, batı askerî tarih literatüründe önemli bir yer kaplayan ve erken modern dönem Avrupa’sında oluştuğu iddia edilen “Askerî Devrim” ve bununla ilgili olan tartışmalar analitik ve mümkün olan en sade biçimde okuyucuya aktarılmak istenmiştir. Ayrıca, Askerî Teknik Devrim ve Askerî Faaliyetlerde Devrim kavramları ile ilgili tartışmalara da sadece çıkış noktası ile ilgili olarak ana hatlarıyla değinilmiştir.

“2004 Referandum Döneminde Kıbrıs ve Yaşanan Gelişmeler” başlıklı makalede, 1974-2000 döneminde sürekli gündemde tutulan Kıbrıs Sorunu pek çok girişime rağmen çözülemeyen, Annan Planı’nın bir kurtarıcı olarak ortaya konmasından sonra, 2004 referandumu öncesi vaatlere inanan Kıbrıslı Türklerin, referandum sonrasında söylenenlerle uygulamanın çok farklı olduğu ikilemini görmek için artık çok geç kaldıklarına değinilmektedir.

Dergide yer alan makalelerin ilgiyle okunacağını ümit ediyorum. Dergimizin bu sayısına katkıda bulunan bilim adamlarına ve Türk Silahlı Kuvvetleri personeline teşekkür eder, değerli katkılarının devam etmesini dilerim.

Şinasi SERDAR

P.Kur.Kd.Alb.

Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Md.

SOĞUK SAVAŞ SONRASI NATO'NUN DÖNÜŞÜMÜ VE GENİŞLEMESİ ÇERÇEVESİNDE TÜRK AMERİKAN ASKERİ İLİŞKİLERİ

Yazan: Fırat PURTAŞ*

Özet

Türk-Amerikan askerî ilişkilerine kurumsal bir nitelik kazandıran NATO, Soğuk Savaş sonrası dönemde büyük bir değişim süreci içerisine girmiştir. Değişen güvenlik koşulları “önleyici diplomasi ve kriz yönetimi” ile “uluslararası terörizmle mücadele”yi İttifakın temel işlevi hâline getirirken, İttifak’ın üye sayısı 16’dan 26’ya çıkmıştır. Türkiye, Amerikan dış politikasının öncelikleri arasında üst sıralarda yer alan NATO’nun dönüşümü ve genişlemesi konusunda bazı çekinceler öne sürmekle birlikte aktif destek sağlamıştır. Bu çalışmada, bir yandan NATO’nun dönüşüm süreci etraflı bir şekilde ele alınırken, bir yandan da bunun Türk-Amerikan askerî ilişkilerine olan yansımaları ortaya konmaya çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: NATO, Dönüşüm ve Genişleme, Türkiye, ABD, Transatlantik İlişkiler

Abstract

NATO, which maintained a constitutional structure to the Turkish-American military relations, has undergone an outstanding transformation process after the Cold War. Because of the changing security nature “conflict prevention and crisis management” and “fight against international terrorism” turned to be the treaty’s main function, and the number of the members increased from 16 to 26. Though Turkey had some reservations about the issue of the transition and enlargement of NATO, one of the high-ranking priorities of American foreign policy, it gave active support to the process. This article aims to examine both the transition process and its reflections to Turkish-American military relations.

Key words: NATO, transformation and enlargement, Turkey, the US, transatlantic relations

---

* Dr., Gazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Araştırma Görevlisi.

SOĞUK SAVAŞ SONRASI NATO'NUN DÖNÜŞÜMÜ VE GENİŞLEMESİ ÇERÇEVESİNDE TÜRK AMERİKAN ASKERİ İLİŞKİLERİ

Giriş

Avrupa'daki Sovyet yayılmasının önüne set çekme amacıyla ve Alman Faşizminin yeniden canlanması ihtimaline karşı 1949 yılında ABD'nin öncülüğünde 12 devletin bir araya gelerek kurduğu NATO (Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü), günümüzde 26 üyeli siyasi ve askerî bir örgüttür. Türkiye, NATO'ya Yunanistan ile birlikte 1952 yılında üye olmuştur. Bu tarihten itibaren Türkiye ile ABD arasındaki askerî ilişkiler kurumsal bir nitelik kazanarak günümüze kadar sürmüştür. Resmî söylemle ifade etmek gerekirse, "Türk-Amerikan askerî stratejik iş birliği, iki devletin NATO'ya üye olmasına dayanan, yarım yüzyılı aşkın bir tarihe sahiptir." Soğuk Savaş döneminde ve sonrasında Türk-Amerikan ilişkilerinde yaşanan iniş-çıkışlara rağmen, NATO müttefikliği iki devlet arasındaki ilişkilerde yapı taşı olmuştur ve günümüzde de bu özelliğini devam ettirmektedir.

Varşova Paktı'nın çökmesi ve Sovyetler Birliği'nin dağılması ile birlikte Soğuk Savaş yılları geride kalmış ve iki kutuplu dünya sistemi sona ermiştir. Soğuk Savaş sona erdiren bu gelişmeler, 1990'lı yılların başında NATO'nun geleceğinin ne olacağı sorusunu ortaya çıkarmıştır. Bu konuda iki farklı tez çatışmıştır. Birinci tez, 1 Ağustos 1991'de feshedilen Varşova Paktı gibi NATO'nun da varlığının sona erdirilmesini savunurken; ikinci görüş, 2 Ağustos 1990'da Irak'ın Kuveyt'i işgali ile Körfez'de başlayan gerginlik, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde yaşanan kanlı dönüşüm ve Sovyet topraklarındaki belirsizlikleri gerekçe göstererek NATO'nun alan-dışı tehditler karşısında yeni işlevler kazanarak güçlendirilmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Özellikle Yugoslavya'nın dağılması sırasında yaşananlarla birlikte, eski Sovyet coğrafyası ve Orta Doğu'nun yarattığı istikrarsızlık ortamı sonucu giderek ikinci tez ağırlık kazanmış, NATO stratejileri yeniden gözden geçirilerek genişleme ve dönüşüm doğrultusunda adımlar atılmıştır.

Soğuk Savaş sonrası şekillenmeye başlayan uluslararası sistem içerisinde ABD, dünya hegemonu ve tek kutup olarak ortaya çıkmıştır. Yeni dünya düzeni içerisinde millî çıkarlarının maksimizasyonu doğrultusunda hegemonyasını sürdürmeyi hedefleyen ABD, NATO'yu önemli bir dış politika aracı olarak değerlendirmiştir. NATO içerisinde ittifak ilişkilerinin güçlendirilmesi ABD'nin dış politika önceliklerinden birisi olmuştur. Bu bağlamda ABD, NATO'nun genişlemesi ve dönüşümü politikalarının hem öncüsü hem de destekçisi olmuştur.

Bulunduğu coğrafyada meydana gelen gelişmeler ve sahip olduğu potansiyel Türkiye'yi Soğuk Savaş sonrası bölgesel güç konumuna getirmiştir. Sovyetler Birliği'nin dağılması ile Türkiye'nin güvenliğine yönelik temel tehdit ortadan kalkmış, bununla birlikte Türkiye adeta istikrarsızlık denizinde bir ada hâline gelmiştir. Soğuk Savaş sonrası güvenlik ortamını karakterize eden terör, İslam Fundamentalizmi, etnik milliyetçilik, kitle imha silahlarının yayılması ve kitlesel göçler gibi yeni tehditler Türkiye'yi kuşatmıştır. Tüm bu tehditler, Soğuk Savaş döneminde İttifak'ın "kanat ülkesi" olan Türkiye'yi "cephe ülkesine"

SOĞUK SAVAŞ SONRASI NATO'NUN DÖNÜŞÜMÜ VE GENİŞLEMESİ ÇERÇEVESİNDE TÜRK AMERİKAN ASKERİ İLİŞKİLERİ

dönüştürmüştür. Yeni güvenlik ortamında Türkiye de NATO'nun güçlenerek varlığını sürdürmesinden yana olmuştur.

Soğuk Savaş sonrası Türk-Amerikan askerî ilişkileri hem NATO içerisinde hem de ikili olarak yoğun bir şekilde sürmüştür. İki devlet arasındaki askerî iş birliğinin en önemli dayanağı olan Sovyet tehdidin ortadan kalkmasıyla ilişkilerde bir bozulma olacağı, ABD'nin Türkiye'ye askerî ve siyasi destek sunma konusunda ilgisinin sona ereceği doğrultusundaki tahminler doğru çıkmamıştır. Soğuk Savaş sonrasında NATO'nun ilk alan dışı müdahalesi olan Körfez Savaşı ile Türk-Amerikan askerî ilişkilerinde yeni bir dönem başlamıştır. Bu çalışmada bir yandan NATO'nun genişlemesi ve dönüşümü süreci ana hatlarıyla ortaya konulacak, diğer yandan bunun Türk-Amerikan askerî ilişkilerine nasıl yansıtıldığı incelenecektir.

1- Soğuk Savaş Sonrası Değişen Tehdit Algılamaları Karşısında NATO'nun Dönüşümü

Soğuk Savaş'ın bitişi dünyadaki çatışmalara son vermemiş, aksine iki kutuplu dünyada dehşet dengesi sayesinde dondurulan bazı sorunlar yeniden alevlenmiştir. Orta Doğu'da, Kafkasya'da, Balkanlar'da ve dünyanın başka yerlerinde bölgesel çatışmalar patlak vermiş, belirsizlikten kaynaklanan bölgesel riskler tehdit algılamalarının odağına yerleşmiştir. Nükleer, biyolojik ve kimyasal silahların güvenli olmayan ellere geçme ihtimali tehdidin boyutuna küresel bir nitelik kazandırmıştır. Bunlarla birlikte Soğuk Savaş sonrası yeni terörizm dalgası olarak asimetrik güçlerin sunduğu geleneksel olmayan tehditler ortaya çıkmıştır.¹

Soğuk Savaş sonrasında NATO'nun siyasi ve askerî bir değişim sürecine girerek genişlemesi stratejisinin benimsenmesinde, bölgesel ve küresel ölçekte beliren, sınırları belirsiz ve çok çeşitli bu yeni tehditler, farklılaşan "güvenlik" algılaması etkili olmuştur. Güvenlik kavramının daha geniş bir bakış açısıyla ele alınmasıyla, NATO'nun faaliyet alanlarını ve sınırlarını genişletmesi stratejisi benimsenmiştir.

Soğuk Savaş boyunca temel felsefesi Sovyetler Birliği'ni ve Demir Perde'yi çevrelemek olan NATO, 1990'ların başından itibaren oluşmaya başlayan yeni güvenlik çevresi içerisinde bir dönüşüm sürecine ve yeni strateji arayışlarına girmiştir. Ortadan kalkan kitlesel askerî çatışma tehdidi yerini iş birliğine dayalı güvenlik yaklaşımlarına bırakmıştır. İstikrarsızlıklar ve gerginliklerden kaynaklanan potansiyel risklere karşı iş birliği öngörülmüştür.²

NATO'nun yeni stratejisinin ilkeleri Temmuz 1990'da Londra Zirvesi'nde tespit edilmiş, Kasım 1991'deki Roma Zirvesi'nde ise yürürlüğe konulmuştur. 7-8 Kasım 1991'deki Roma Zirvesi'nde yayınlanan "Yeni Stratejik Konsept"

¹ Gencer Özcan, "Doksanlı Yıllarda Türkiye'nin Değişen Güvenlik Ortamı," Der. Gencer Özcan ve Şule Kut, "En Uzun On Yıl, Bülke Yayınları, İstanbul, 2000, s.13-15.

² NATO El Kitabı, 50. Yıl Dönümü Sayısı, Basın ve Enformasyon Bürosu, Brüksel, 1998, s.74.

SOĞUK SAVAŞ SONRASI NATO'NUN DÖNÜŞÜMÜ VE GENİŞLEMESİ ÇERÇEVESİNDE TÜRK AMERİKAN ASKERİ İLİŞKİLERİ

başlıklı bildiriyle NATO'nun dönüşümünün nitelikleri belirlenmiş, güvenlikle ilgili yeni yaklaşımlar ve tehdit algılamaları tanımlanmıştır. Bu bildiride; artık merkeze yönelik geniş çaplı bir saldırı tehdidinin olmadığı belirtilmiş; siyasal, ekonomik ve sosyal istikrarsızlıklar, milliyetçi ve etnik çatışmalar, kitle imha silahlarının yayılması gibi konular güvenliğe ilişkin yeni riskler olarak sıralanmıştır. Roma Zirvesi'nde alınan kararlar doğrultusunda 1967'den 1980'lerin sonuna kadar uygulanan "esnek karşılık" ve "ileri savunma" ilkelerinin yerine "azaltılmış ileri mevcudiyet" (reduced forward presence) stratejisi benimsenmiştir. Artık ortada büyük bir tehdit bulunmadığı için, merkez bölgesi olarak tanımlanan bölgede daha esnek ve hareketli birlikler oluşturulması kararlaştırılmıştır. Soğuk Savaş döneminde temel işlevi "savunma" ve "caydırıcılık" olan NATO, temel işlevlerinin yanı sıra, kendisine değişen koşulların gereği olarak "önleyici diplomasi" ve "kriz yönetimi" gibi yeni misyonlar belirlemiştir. "Barışı koruma" operasyonlarında NATO'nun AB, BAB ve AGİT'le iş birliği yapabileceği, BM misyonuna katılabileceği belirtilmiştir.³

Tespit edilen doğrultuda ortak savunma yanında barışı koruma ve kriz yönetimi gibi yeni roller üstlenen NATO, Bosna ve Kosova sorunlarında görüldüğü gibi, etnik çatışmalar, kitlesel göçler türünden sorunlara müdahale edecek biçimde dönüşmeye başlamıştır. Ocak 1994'te NATO'nun barışı koruma operasyonlarına katılmasını kolaylaştıracak kurumsal bir yapılanma olarak Birleşik Müşterek Görev Gücü (Combined Joint Task Force- CJTF) kurulması kararı alınmış, bu karar Haziran 1996'da yapılan Berlin Zirvesi'nde teyit edilmiştir. Bu sırada Avrupa güvenliğini ve istikrarını tehdit eden Bosna'daki çatışmaların yatıştırılması ve sonrasında barışın tesisi maksadıyla, 1995'te Barışı Uygulama Gücü (IFOR, Implementation Force), bir yıl sonra ise IFOR'un yerine İstikrar Gücü (SFOR, Stabilization Force) kurulmuştur. SFOR'da Rusya, Arjantin, Fas gibi NATO üyesi olmayan birçok devlet de yer almıştır. Bu görev kuvvetinin oluşturulmasıyla NATO dışı güçlerin de NATO ile birlikte barışı koruma operasyonlarında yer alabileceği kabul edilmiştir.⁴

Doksanlı yılların sonlarına gelindiğinde, NATO'nun 1990'lardaki uygulamaları ve Avrupa güvenlik sahnesindeki değişim, 1991'de Roma Zirvesi'nde kabul edilen stratejik konsepti yetersiz kılmıştır. Yapılan çalışmalar neticesinde, Nisan 1999'da Washington'da yapılan NATO'nun 50. Kuruluş Yıldönümü Zirvesi'nde, "Yeni Stratejik Konsept" kabul edilmiştir. Yeni konseptte de güvenliğe yönelik tehditler çok boyutlu ve genelde önceden tahmin edilmesi güç olarak nitelendirilmiş; "caydırma", "savunma", "önleyici diplomasi" ve "kriz yönetimi" gibi kavramlar vurgulanmış; BM Güvenlik Konseyi ve AGİT'in daveti üzerine İttifakın, barışı koruma operasyonlarına katkıda bulunabileceği teyit edilmiştir. 1999'da belirlenen yeni stratejiyi eskisinden ayıran en temel konu,

³ "The Alliance's New Strategic Concept," <http://www.nato.int/docu/basicxt/b9111108a.htm> (12.10.2005)

⁴ SFOR gelişmeleri konusunda ayrıntılı bilgi için bkncz. <http://www.nato.int/sfor/docu/d981116a.htm> (09.09.2005)

SOĞUK SAVAŞ SONRASI NATO'NUN DÖNÜŞÜMÜ VE GENİŞLEMESİ ÇERÇEVESİNDE TÜRK AMERİKAN ASKERİ İLİŞKİLERİ

NATO'nun "5. Madde Dışı Krizlere Müdahale Operasyonları" kavramı olmuştur. NATO'nun doğrudan bir NATO üyesine saldırı gerçekleşmediği durumlarda da krizlere müdahale edebileceği kararlaştırılmıştır. Bu amaçla Savunma Yetenekleri Girişimi'nin (Defence Capabilities Initiative) başlatılması kararlaştırılarak, üye devletlerin toprakları dışında kriz operasyonları düzenleyebilmeleri için hızlı hareket yeteneğine sahip, yüksek hazırlık düzeyinde birlik yapılanması geliştirmeleri öngörülmüştür.⁵ 1999 yılında kabul edilen Yeni Stratejik Konsept'te NATO'nun hem ittifak toprakları dışında hem de 5. Madde dışı operasyonlarda bulunabileceği kabul edilmiş ve 1990'ların sonlarına kadar NATO içinde tartışma konusu olan "alan dışılık" sorunu ortadan kalkmıştır.⁶ 1999 Washington Zirvesi'nde, NATO'nun 1990'ların başında başlayan işlevlerinde ve yapısında değişim geçirme süreci somutlaştırılmıştır. Yeni Stratejik Konsept, 90'lı yılların ortalarında başlatılan örgütün genişlemesini de NATO'nun öncelikleri arasında göstermiştir.

11 Eylül 2001'de ABD'de gerçekleştirilen terörist saldırılar sonrasında Washington Antlaşması'nın kolektif savunma hükmünü içeren 5. maddesi ilk kez uygulanmıştır. 11 Eylül olaylarından sonra uluslararası terörizmle mücadele alanında NATO'nun yeteneklerinin artırılması doğrultusunda girişimler başlatılmıştır. 11 Eylül'e karşı bir tepki niteliğindeki Kasım 2002'de yapılan Prag Zirvesi'nde bu konuda yeni reform paketleri onaylanmıştır. Prag Zirvesi'nde terörizme karşı askerî konsept ve Ortak Eylem Planının geliştirilmesine ve uluslararası toplumun bu yöndeki çabalarına destek verileceğine yönelik niyet beyanları, terörizmle mücadelede NATO'nun üstleneceği role açıklık kazandırmıştır. 28-29 Haziran 2004 tarihinde, ilk kez 26 üyeli olarak gerçekleştirilen İstanbul'daki 17'nci NATO Zirvesi'nde de İttifakın terörizmle mücadeledeki küresel rolü bir kez daha teyit edilmiştir.⁷

NATO, Soğuk Savaş sonrası geçirdiği dönüşüm sonucu, günümüzde coğrafi sınırlarla tanımlanan bir ittifak olmaktan çıkarak, güvenliğe yönelik tehditlerin sınır tanımayan ve önceden tahmin edilemeyen özellikle bulunduğunu kabul eden ve nerede veyahut ne zaman meydana gelirse gelsin söz konusu tehditlere cevap vermeye hazır bir ittifak hâlini almıştır.⁸ Ağustos 2003 tarihinde Afganistan'daki ISAF (Uluslararası Güvenlik Gücü) kuvvetlerinin komutanlığını NATO üstlenmiştir. NATO'nun Avrupa'nın bu kadar uzağındaki angajmanı İttifak'ın geçirdiği evrimin boyutlarını somut bir şekilde göz önüne sermiştir.⁹ Öte yandan dünyadaki değişime paralel olarak sürdürülen dönüşüm

⁵ The Alliance's Strategic Concept, <http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-065e.htm> (12.10.2005)

⁶ Baskın Oran (Ed.), Türk Dış Politikası, C.II: 1980-2001, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s. 306-307.

⁷ Gülnur Aybet, "Yeni Bir Transatlantik Fikir Birliği", NATO Dergisi, Sonbahar 2004, <http://www.nato.int/docu/review/2004/issue3/turkish/art1.html>

⁸ Yirmi Birinci Yüz Yılda NATO, s.5. http://www.nato.int/docu/21-cent/21st_tur.pdf (12.10.2005)

⁹ Diego A. Ruiz Palmer, "Dönüşüm Sürecinde Afganistan Sorunu", NATO Dergisi, Yaz 2005. <http://www.nato.int/docu/review/2005/issue2/turkish/art2.html>

SOĞUK SAVAŞ SONRASI NATO'NUN DÖNÜŞÜMÜ VE GENİŞLEMESİ ÇERÇEVESİNDE TÜRK AMERİKAN ASKERİ İLİŞKİLERİ

süreci NATO'yu klasik bir askerî ittifak olmaktan çıkarıp, siyasi yönü ağır basan bir örgüt hâline getirmiştir.

2. Soğuk Savaş Sonrası NATO'nun Genişleme Politikaları

Soğuk Savaş döneminde Türkiye, Yunanistan, Batı Almanya ve İspanya'yı bünyesine katarak genişleyen NATO, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte genişlemesini hızlandırarak sürdürmüştür. Soğuk Savaş'ın galibi olan NATO'nun bu kazanımlarını güvence altına alarak daha da güçlenmek ve Avrupa'nın bölünmüşlüğü ortadan kaldırmak amacıyla uygun olarak, Haziran 1990'daki Londra Zirvesi'nde, NATO'nun eski Varşova Paketi üyesi devletlerle düzenli diplomatik ilişkiler kurması kararlaştırılmıştır. 1991 yılı sonundaki Roma Zirvesi'nin hemen ardından 20 Aralık 1991'de, NATO üyeleri ile Bulgaristan, Çek ve Slovak Federal Cumhuriyeti, Estonya, Letonya, Litvanya, Polonya ve Romanya'nın katılımı ile Kuzey Atlantik İş Birliği Konseyi (KAİK) kurulmuştur. KAİK'le eski sosyalist devletler diyalog, ortaklık ve iş birliğine çağırılmıştır. Bu şekilde, NATO dışında bir güvenlik şemsiyesi oluşturularak bu devletlerin savunma ve güvenlik arayışlarına cevap bulunmaya çalışılmıştır. Doğu Avrupa ülkelerinin yanı sıra eski Sovyet cumhuriyetleri de KAİK'e üye olmuşlardır. Haziran 1992'de Gürcistan ve Arnavutluk'un da katılımıyla bu kuruluşun üye sayısı NATO üyeleri dâhil 38'e çıkmıştır.¹⁰

KAİK, eski Varşova Paketi üyeleri ile NATO arasındaki bir danışma ve görüş alışverişi forumu olmaktan öteye gidememiştir. Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri Batılıların kendilerine sundukları çözümleri yetersiz bulduklarından güvenlik endişelerini sürekli gündemde tutmuşlardır.¹¹ Bunun üzerine, ABD'nin de özel girişimleri sonucu, 10-11 Ocak 1994 tarihinde Brüksel'de yapılan NATO toplantısında örgütün genişlemesi ilke olarak benimsenmiş ve Barış İçin Ortaklık (BİO) programı kabul edilmiştir. BİO programı çerçevesinde, NATO ile eski Varşova Paketi üyesi devletlerin askerî ve siyasi iş birliği içinde ortak planlama ve eğitim faaliyetleri yaparak barışın birlikte sağlanması hedeflenmiştir.¹² BİO daveti KAİK ve AGİT'e katılan üyelere yapılmıştır. BİO programına, tüm Orta Asya ülkeleri ve tüm Kafkas cumhuriyetleri dâhil otuz devlet üye olmuştur.¹³

Haziran 1997'de yapılan Madrid Zirvesi'nde, KAİK Avrupa Atlantik Ortaklık Konseyi'ne (AAOK) dönüştürülmüş, BİO kapsamında iş birliğinin güçlendirilmesi kararlaştırılmıştır. AAOK çok taraflı danışma ve iş birliği forumu niteliğindedir. BİO programında yer alan tüm devletler aynı zamanda AAOK'ye de üyelerdir. BİO ise, üye devletlere ikili temaslar yoluyla NATO ile ilişkilerinin

¹⁰ NATO El Kitabı, s.116-117.

¹¹ Esra Çayhan ve Nurşin Ateşoğlu Güney, Avrupa'da Yeni Güvenlik Arayışları NATO-AB-Türkiye, Afa Yayıncılık ve TÜSES Vakfı, İstanbul, 1996, s.52-53.

¹² Beril Dedeoğlu ve Mesut Çaşın, "Yeni Avrupa Güvenlik Kimliğinde Stratejik Arayışlar: NATO-BAB-AB-AGİT İlişkilerin Dünü Bugünü ve Geleceği", Avrasya Dosyası, C.5, S.4, Kış 1999, s.179.

¹³ <http://www.nato.int/issues/pfp/> (09.09.2005)

SOĞUK SAVAŞ SONRASI NATO'NUN DÖNÜŞÜMÜ VE GENİŞLEMESİ ÇERÇEVESİNDE TÜRK AMERİKAN ASKERİ İLİŞKİLERİ

boyutunu belirleme fırsatı sunmaktadır. Daha yakın siyasi ilişkileri hedefleyen BİO programında, üyelerden birinin bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne bir tehdit oluştuğunda o üyeye güvenlik garantisi sağlanmamakla birlikte, NATO ile danışma imkânı sunulmuştur.¹⁴ BİO'nun amacı, NATO'nun yönettiği barışı koruma operasyonlarına katılmalarını sağlamak için, programa dâhil devletlerin silahlı kuvvetlerini yeniden yapılandırılmalarına yardımcı olmaktır.

BİO çerçevesinde başlatılan iş birliğinin büyük ölçüde başarıya ulaştığından söz edilebilir. BİO'nun eski Doğu Avrupalı ortakları günümüzde NATO'nun yeni üyeleri hâline gelmiştir. Bu sürecin aynı şekilde devam etmesi durumunda önümüzdeki dönemde üç Baltık cumhuriyeti gibi diğer eski Sovyet cumhuriyetlerinin de NATO'ya üye olması muhtemeldir. Zira Ukrayna, Gürcistan ve Azerbaycan bu yöndeki hedeflerini açık bir şekilde yüksek sesle dile getirmektedirler.

NATO, 1994 yılında altı Akdeniz ülkesi ile (Mısır, İsrail, Ürdün, Moritanya, Fas ve Tunus) bir diyalog başlatma kararı almıştır. Bu devletlerin NATO'nun davetine olumlu cevap vermeleri neticesinde ikili ve çok taraflı toplantılarla NATO ile bu devletler arasındaki siyasi diyalog ilerletilmiştir. 1997 Madrid Zirvesi'nde ise, Akdeniz İş Birliği Grubu oluşturulmuştur.¹⁵ 2000 yılında bu gruba Cezayir de katılmıştır.

Soğuk Savaş'ın ardından NATO'nun İttifak dışı devletlere yönelik "güvenlik iş birliği" girişiminin bir parçası olarak gündeme gelen Akdeniz Diyalogu'nun temel hedefi, bir taraftan Diyalogun NATO dışı üyelerinin güvenlik ihtiyaçlarını anlamaya çalışırken, diğer taraftan NATO'nun politika ve faaliyetlerinin ittifakın güneyinde daha iyi anlaşılmasını sağlamaktır. Ancak İttifak'ın ilgisini uzun süre daha önemli gördüğü Balkanlar'daki sorunlara yoğunlaştırması, Orta Doğu barış sürecinde yaşanan başarısızlıklar ve Filistin sorununun çözülmemesi gibi temel nedenler yanında taraflar arasındaki güven eksikliği ve beklentilerdeki farklılıklar nedeniyle BİO'ya kıyasla Akdeniz Diyalogu'nda fazla mesafe katedilememiştir.¹⁶ Haziran 2004 tarihinde yapılan NATO İstanbul Zirvesi'nde Akdeniz Diyalogu'nun geliştirilmesi için, İstanbul İş Birliği Girişimi'nin başlatılması kararı alınmıştır.¹⁷

10-11 Ocak 1994 tarihinde Brüksel'de yapılan NATO toplantısında benimsenen genişleme politikası doğrultusunda, Temmuz 1997 tarihinde yapılan Madrid Zirvesi'nde, Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan İttifaka katılım görüşmelerine davet edilmişlerdir. Bu devletler üyelik sürecini tamamlayarak 1999 başında yapılan Washington Zirvesi'nde İttifaka dâhil

---

¹⁴ Yüksel İnan ve İslam Yusuf, "Partnership for Peace," *Perceptions*, V. IV, N.2, June-August 1999.

¹⁵ NATO El Kitabı, s.116-117.

¹⁶ Mustafa Aydın, "İş birliğinden Ortaklığa NATO'nun Akdeniz Diyalogu ve İstanbul Zirvesi", *Panorama*, S.3,Nisan 2004. http://panoramadergisi.com/nisan2004/yazdir.php?dosya=mustafa_aydin_print (21.08.2005)

¹⁷ Mustafa Aydın, "Geniş Orta Doğu'da NATO'nun Geleceği", *Panorama*, S.7, Aralık 2004. http://panoramadergisi.com/aralik2004/yazdir.php?dosya=mustafa_aydin_print (21.08.2005)

SOĞUK SAVAŞ SONRASI NATO'NUN DÖNÜŞÜMÜ VE GENİŞLEMESİ ÇERÇEVESİNDE TÜRK AMERİKAN ASKERİ İLİŞKİLERİ

olmuşlardır. Washington Zirvesi'nde üye sayısı on dokuza ulaşan İttifak'ın bundan sonra da yeni üyelerin katılımıyla genişlemeyi sürdüreceği teyit edilmiştir.

NATO'nun son genişleme dalgası, Eylül 2002'de yapılan Prag Zirvesi'nde gerçekleşmiştir. On dokuz üye devletin Hükümet Başkanları, 1999'daki Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya'nın üyeliğinden sonra gerçekleşecek genişlemenin ikinci halkası konusunda karar vermek üzere toplanmıştır. Prag Zirvesi öncesi on devletin adaylık başvurusu onaylanmış; zirve öncesinde ve sırasında bunlardan hangilerinin üyelik için davet edileceği konusunda önemli tartışmalar yapılmıştır. Adaylar arasındaki Slovenya'nın, hem ekonomik gelişmişliği hem de Rusya ile ittifak yaratmayacağı için davet edilmesine kesin gözüyle bakılırken, Rusya'nın tepkisinden çekinildiği için Baltık ülkelerinin (Estonya, Letonya, Litvanya) üyeliğinin daha sonraki sürece bırakılmasından söz edilmiştir. Romanya ve Bulgaristan ise, siyasi ve ekonomik reformları yeterli olmadığı için üyelik şansı az görülen adaylardı. Adaylar arasında seçim yapılmasının zor olduğu gerekçesiyle bazı uzmanlar tüm adayların bir arada üye olarak kabul edilmesini gündeme getirdi.¹⁸ Tartışmalar sonucu, Prag Zirvesi'nde üç Baltık cumhuriyeti, Bulgaristan, Romanya, Slovenya ve Slovakya üyelik görüşmelerine davet edildi. 29 Mart 2004 tarihinde Brüksel'de yapılan toplantıda bu devletler NATO üyesi oldular.

Genişleme doğrultusunda kararlar alınırken Rusya Federasyonu'nun sürekli itirazları gündeme gelmiştir. Rusya Federasyonu, 1995 yılında BİO programına dâhil olan bir devlettir. Ancak Rusya'nın özel statü talepleri nedeniyle bu devletle iş birliği daha sonra ayrı bir platformda geliştirilmeye çalışılmıştır. 27 Mayıs 1997'de NATO-Rusya Federasyonu ilişkilerinin çerçevesi uluslararası bir anlaşmayla teyit edilmiş ve NATO-Rusya Federasyonu Daimi Ortaklık Konseyi kurulmuştur.¹⁹ Bu anlaşmayla Rusya Federasyonu genişleme projesinin içine çekilmeye çalışılmıştır. Ancak, özellikle Kosova sorununda had safhaya varan görüş ayrılıkları nedeniyle, Konsey verimli çalışmamıştır. Rusya, 1999 yılında NATO'nun Kosova Operasyonu'nu başlatması üzerine Konsey'in çalışmalarını tek taraflı olarak dondurmıştır. 11 Eylül 2001'de ABD'de meydana gelen terörist saldırının ardından, ABD ve Rusya Federasyonu terörizme karşı savaş çerçevesinde yakınlaşmaya başlamışlardır.²⁰ Bu gelişme, NATO'nun genişleme hesaplarına da büyük ölçüde yansımıştır. NATO'nun genişlemesine en büyük itiraz sahibi olan Rusya Federasyonu ile 29 Mayıs 2002'de Roma Zirvesi'nde NATO-Rusya Konseyi

---

¹⁸ Philip H. Gordon and James B. Steinberg, "NATO Enlargement: Moving Forward," Brooking Policy Brief, The Brookings Institution, N.90, November 2001. <http://www.brookings.edu/pressroom/policybriefs/pb90.htm>

¹⁹ Benzeri bir şekilde BİO Programı üyesi Ukrayna ile de ayrı bir platform oluşturularak 1997'de NATO-Ukrayna Komisyonu kurulmuştur. Bknz. NATO El Kitabı, s.113-116.

²⁰ Rusya Federasyonu ABD yakınlaşması doğuran nedenler ve yansımaları konusunda ayrıntı bir çalışma için bkz. Elnur Soltan, "Bush-Putin Zirvesi: Soğuk Savaş'ın İkinci Bitişi," Stratejik Analiz, S.20, Aralık 2001.

SOĞUK SAVAŞ SONRASI NATO'NUN DÖNÜŞÜMÜ VE GENİŞLEMESİ ÇERÇEVESİNDE TÜRK AMERİKAN ASKERİ İLİŞKİLERİ

kurulmuştur. 1997'de kurulan Rusya-NATO Daimi Ortaklık Konseyi'nin yerini alan Konsey'de Rusya Federasyonu'na daha geniş yetkiler verilmiştir. Rusya, terörle mücadele, kitle imha silahlarının yok edilmesi, kriz yönetimi, barış gücü, insani yardım operasyonları gibi konularda karar alıp harekete geçecek olan Konsey'de eşit söz hakkına sahiptir. Konsey'de kararlar uzlaşma yoluyla alınacaktır. Rusya'nın NATO'nun kararlarını veto hakkı bulunmayacaktır.²¹

NATO'nun Baltık cumhuriyetlerini de içine alarak gerçekleştirdiği yeni genişleme dalgası, büyük ölçüde, Rus-Amerikan ilişkilerinde 11 Eylül sonrası ortaya çıkan yumuşama sonucu meydana gelmiştir. Ancak bu, Rusya'nın NATO'nun genişlemesine ilke olarak karşı olduğu görüşünü terk ettiği anlamına gelmemektedir. Rusya Federasyonu'nda özellikle *siloviki* olarak adlandırılan silahlı kuvvetler, İçişleri Bakanlığı ve güvenlikle ilgili diğer devlet kuruluşları genişleme politikalarını NATO'nun Rusya'yı yeniden çevreleme girişimi olarak değerlendirmektedir. Pragmatik Rus dış politikasının mimarı Devlet Başkanı Vladimir Putin de, "NATO'nun genişlemesinin yeni güvenlik tehditlerine cevap vermediğini ve bu bağlamda 11 Mart Madrid saldırılarını önleyemediğini ve Afganistan'da sorunların çözümüne yardımcı olamadığını" söyleyerek NATO'nun genişlemesine sıcak bakmadığını ifade etmiştir.²²

3. Soğuk Savaş Sonrası ABD'nin ve Türkiye'nin Güvenlik Politikaları ve NATO'ya Yaklaşımları

Soğuk Savaş sonrası ABD'nin güvenlik politikası, "Amerikan liderliğindeki uluslararası istikrarın güçlendirilmesi" olarak şekillenmiştir. Soğuk Savaş sonrası yeniden Monroe Doktrini'ne dönüş tartışmaları olmakla birlikte, ABD, müdahaleci dış politikasıyla küresel liderlik yönünde bir dış politika benimsediğini göstermiştir. ABD, dünyanın dört bir yanındaki stratejik çıkarları için NATO'yu araç olarak kullanmış; Irak, Somali, Bosna, Kosova ve Afganistan müdahaleleri doğrudan ya da dolaylı olarak NATO imkan ve yetenekleriyle gerçekleştirilmiştir. NATO, ABD'nin savunma ve güvenlik politikasında yine en az eskisi kadar önemli bir yere sahip olmuştur. Bu bağlamda, Soğuk Savaş sonrası NATO'nun değişim sürecinin başlatılması, BİO girişimi, barışı koruma operasyonları da ABD'nin hegemonyasını devam ettirmesi yönünde girişimler olarak değerlendirilebilir.

Baskın Oran'a göre, ABD'nin Soğuk Savaş'ın bitmesinden sonra hegemon güç olabilmek için NATO'ya ve onun işlevinin devam etmesine ihtiyacı vardı. ABD, buna Avrasya'da bölgesel çatışmaların artması ve özellikle Balkanlar'da insan haklarının ihlal edilmesi sayesinde kavuştu. Bu hadiseler NATO'nun "5'inci Madde dışı" insani müdahaleler gerekçesiyle "alandışı"na

²¹ Radikal, 29 Mayıs 2002.

²² Fırat Purtaş, Rusya Federasyonu Ekseninde Bağımsız Devletler Topluluğu, Platin Yayınları, Ankara, 2005, s. 185.

SOĞUK SAVAŞ SONRASI NATO'NUN DÖNÜŞÜMÜ VE GENİŞLEMESİ ÇERÇEVESİNDE TÜRK AMERİKAN ASKERİ İLİŞKİLERİ

yayılabilmesini sağladı.²³

Soğuk Savaş sonrasında ABD, yeni millî savunma stratejisini Ağustos 1991'de kabul etmiştir. Burada somut olmayan yeni ve çeşitli tehditlerden bahsedilmektedir. Tek süper güç olan ABD'nin "dünya jandarması" olmayacağı, sorunlara müdahalede seçici davranacağı belirtilmektedir.²⁴ Ancak 90'ların ortalarından itibaren bu görüş terk edilerek bölgeselleşmeye kayan global ölçekte bir güvenlik anlayışı benimsenmiştir. Meydana gelebilecek bölgesel krizlerin tüm dünya güvenliğini tehdit edebileceğinden hareketle bu yönde bir strateji öngörülmüştür. Bu politikaya göre ABD, dünyanın çeşitli bölgelerindeki güvenlik çıkarlarını korumak için bu bölgelerde kilit konuma sahip müttefikler edinmelidir.²⁵

Athanassopoulou'nun ifadesiyle, "Soğuk Savaş'ın bitişi ve Sovyet tehdidinin ortadan kalkmasıyla Türkiye'nin NATO'nun doğu kanadındaki rolü sona erdi. Ancak globalizmden bölgeselleşmeye kayan Amerikan güvenlik politikası, ABD'nin dünyanın çeşitli bölgelerindeki güvenlik çıkarları için kilit konuma sahip müttefikler edinmesini gerektirmekteydi. Türkiye, Körfez Krizi sırasındaki ABD'yi destekleyen politikasının da yardımı ile Orta Doğu'daki konumunu güçlendirdi."²⁶

Sahip oldukları enerji kaynakları açısından Orta Doğu, Kafkaslar ve Orta Asya Soğuk Savaş sonrası dönemde Washington'un güvenlik planlamalarının merkezinde yer almıştır.²⁷ Türkiye, çoğunluğu Türk kökenli olan bölge cumhuriyetleriyle akrabalığı ve sunduğu alternatif boru hattı güzergâhı ile ABD stratejileri içerisinde öne çıkmıştır. Bu çerçevede Türkiye, hem coğrafi konumu hem de iş birliğine sıcak yaklaşımı nedeniyle bölgede cephe müttefiki olarak görülmüştür.²⁸

11 Eylül saldırıları ABD'nin güvenlik politikasında revizyona neden olmuştur. 11 Eylül sonrası ABD Başkanı Bush'un çeşitli konuşmalarında geçen güvenliğe ilişkin yeni yaklaşım "Bush Doktrini" olarak adlandırılan 17 Eylül 2002 tarihli "ABD'nin Yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi" belgesi ile resmi nitelik kazanmıştır. "Önleyici Müdahale" kavramı nedeniyle büyük tartışma yaratan

---

²³ Baskın Oran Ed., Türk Dış Politikası, C.II: 1980-2001, İletişim, Ankara, 2001, s. 231.

²⁴ Çağrı Erhan, "Soğuk Savaş Sonrası ABD'nin Güvenlik Algılamaları", Refet Yınanç ve Hakan Taşdemir (Ed.), Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye, Seçkin, Ankara, 2002, s.65.

²⁵ America's National Interests, A Report From The Commision On America's National Interests, July 2000.

²⁶ Ekavi Athanassopoulou, "American-Turkish Relations Since the End of the Cold War," Middle East Policy, V.8, N.3, September 2001, s.146.

²⁷ Osman Metin Öztürk, "Fırat ve Dicle'ye Politik/Askerî Yaklaşım", Strateji, 1995, s.174.

²⁸ Soğuk Savaş sonrası ABD'nin Türkiye'ye yönelik stratejisinin Hoolbroke ve Grossman tarafından oluşturulduğu, Beyaz Saray ve Pentagon'un da bu konsepti desteklediği belirtilmektedir. Buna göre Türkiye Batı için yeni bir cephe ülkesiydi ve bir anlamda Soğuk Savaş döneminde Almanya'nın üstlendiği rolü alıyordu. Bu konuda bkz. Yasemin Çongar, "The State of Turkish-American Dialogue," Private View, N.7, Spring 1999, s.40-41.

SOĞUK SAVAŞ SONRASI NATO'NUN DÖNÜŞÜMÜ VE GENİŞLEMESİ ÇERÇEVESİNDE TÜRK AMERİKAN ASKERİ İLİŞKİLERİ

belgede NATO ile ilgili olarak NATO'nun genişletilmesi, NATO ülkelerinin askerî güçlerinin koalisyon savaşlarında katkılarının sağlanması, yeni teknolojilere göre modernleşmenin ve değişimin sürdürülmesi vurgulanmıştır.²⁹

Soğuk Savaş'ın bitişiyle ortaya çıkan dinamikler, Türkiye'ye yeni dış politika açılımları sağladığı gibi, aynı zamanda ortaya çıkan yeni güvenlik tehditleri güvenlik algılamalarında önemli bir değişimi de beraberinde getirmiştir. Tüm devletlerin olduğu gibi Türkiye'nin de savunma ve güvenlik politikasını üzerinde bulunduğu coğrafya şekillendirmektedir. Balkanlar, Kafkasya ve Orta Doğu bölgelerinin bir parçası olan Türkiye, Soğuk Savaş'ın bitişiyle istikrarsızlıklarla çevrelenmiştir. Kafkaslarda baş gösteren etnik çatışmalar; Orta Doğulu komşularda süren askerî, siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklar; Balkanlar'da yaşanan etnik çatışmalar ve azınlık sorunları, Türkiye'nin güvenliğini tehdit altına koymuştur. Dolayısıyla, Sovyet tehdidinin ortadan kalkması ile Türkiye'nin ulusal güvenliğine ilişkin tehditler sona ermemiş, artarak devam etmiştir. Bu açılardan NATO ve ABD, Soğuk Savaş sonrası dönemde de Türkiye'nin savunma ve güvenlik politikalarında önemli bir yere sahip olmuştur.³⁰

Türkiye 1992 yılında, gerek ayrılıkçı sorunun tırmanışı gerekse Sovyetler Birliği'nin dağılması gibi gelişmeler üzerine ulusal güvenlik stratejisinde bir yön değişikliği yapmıştır. 1992 yılı ortalarında basına duyurulan Millî Güvenlik Siyaseti Belgesi'yle, daha önce Yunanistan ve Rusya Federasyonu'na göre düzenlenmiş savunma konsepti değiştirilerek ilk kez "iç tehdit" (bölücülük) değerlendirilmesi yapılmış, dış tehdidin kaynağı Suriye, Irak ve İran olarak saptanmıştır. Şubat 1997'de sonuçlandırılan yeni Millî Güvenlik Siyaseti Belgesi'nde ise "irtica" bir numaralı tehdit konumuna yükseltilmiş ve tehdidin güneyden kaynaklandığı yinelenmiştir.³¹ Bu bağlamda, yarım asırdan beri Türkiye'nin savunma ve güvenlik politikasının temel taşı olan NATO üyeliği, Türkiye için eski önemini korumuştur. Soğuk Savaş sonrası risklerin giderek çeşitlendiği ve istikrarsızlıkların hüküm sürmeye devam ettiği dönemde kolektif savunma öneminden hiçbir şey kaybetmemiştir.³² Zira Türkiye'nin savunma stratejisi, NATO'ya üyeliği ve hava kuvvetlerinin vuruş kapasitesini içeren bir caydırma stratejisi şekillendirmektedir. Körfez Krizi sırasında, ABD ve NATO'nun anti-füze bataryaları Irak'ın potansiyel füze saldırılarına karşı

---

²⁹ The National Security Strategy of the United States of America, 17 Eylül 2002, www.whitehouse.gov/nsc/nsc.pdf (21.09.2005)

³⁰ NATO'nun MC 161 Belgesine göre İttifakın istikrarsız ve riskli olarak sıraladığı 16 bölgeden 13'ü Türkiye'nin etrafındadır. Bu bölgeler Çeçenistan, Dağlık Karabağ, Güney Osetya, Abhazya, Kosova, Sancak, Bosna Hersek, Makedonya-Arnavutluk sınırı, Suriye, Irak'ın kuzeyi, İran ve Beyaz Rusya'dır. Bknz. Nursin Ateşoğlu Güney, "The New Conditions of Security in the Post-Cold War Period: Turkey, NATO and EU", EU-Turkish Relation Dossier, http://selene.uab.es/_cs_iuee/catala/obs/dossier_turquia/tk_analisis/eutr_02_2003guney.pdf (12.10.2005)

³¹ Gencer Özcan, "Doksanlı Yıllarda Türkiye'nin Değişen Güvenlik Ortamı," En Uzun On Yıl, Der. Gencer Özcan ve Şule Kut, Buke Yayınları, İstanbul, 2000, s.18-19.

³² Beyaz Kitap Savunma 1998, Millî Savunma Bakanlığı, 1998, s.25.

SOĞUK SAVAŞ SONRASI NATO'NUN DÖNÜŞÜMÜ VE GENİŞLEMESİ ÇERÇEVESİNDE TÜRK AMERİKAN ASKERİ İLİŞKİLERİ

Türkiye'nin güneydoğusuna konuşlandırılmıştır. Benzer bir şekilde, 1998'in sonu ve 1999'un başlarında Saddam Hüseyin Amerikan ve İngiliz uçaklarının İncirlik Üssü'nü kullanmalarına izin verilmesine devam edilmesi durumunda Türkiye'yi vurmakla tehdit ettiği zaman, aynı bataryalar geçici olarak yeniden konuşlandırılmıştır.³³

NATO, Doğu Bloku'ndan kaynaklanan bir tehdidin bulunmadığı ortamda Türkiye'yi Magrip'ten Körfez'e kadar yayılan istikrarsız bölgede set oluşturan bir devlet olarak değerlendirmiştir. Dönemin NATO Genel Sekreteri Manfred Wörner Türkiye'nin göç, aşırı dincilik, terörizm, istikrarsızlık gibi risklere doğrudan maruz kaldığını, Türkiye'nin bu tehditlerle mücadelede önemli bir rol oynayabileceğini belirtmiştir. Çok yönlü güvenlik riskleri, Soğuk Savaş döneminde bir kanat ülkesi olan Türkiye'yi yeni dönemde bir cephe ülkesi hâline getirmiştir. Bu çerçevede Türkiye'nin NATO ve ABD'den beklentileri ise daha da çoğalmıştır.³⁴

4. NATO'nun Genişlemesi Sürecinde ABD ve Türkiye

NATO'nun genişleyip genişlemeyeceği ve bunun nasıl gerçekleştirileceği, ABD'nin Soğuk Savaş sonrası en önemli dış politika konularından birisi olmuştur. Amerikan stratejisinin özü, yeni Orta ve Doğu Avrupa demokrasilerinin Avrupa-Atlantik topluluğuna entegrasyonunun sağlanması yoluyla Avrupa kıtasında barış ve istikrarı desteklemek idi. NATO'nun yeniden canlandırılması, Amerikan liderliğinin sürdürülmesi için önemli bir araç olarak görülüyordu.

Clinton 1994'te BİO programını başlatarak, 1997 Madrid Zirvesi'nde Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan'ın üyeliğe davetini onaylayarak NATO'nun genişlemesi doğrultusunda somut kazanımlar elde etmiştir. Nisan 1999'da NATO'nun 50. Kuruluş Yıldönümü kutlamalarında da aynı süreç devam ettirilmiştir. Bush ise, adeta Clinton'un bıraktığı yerden bu politikayı devralmıştır. Haziran 2001'deki ilk Avrupa gezisinde genişleme stratejisini desteklediğini şu sözleriyle teyit etmiştir: "Bütün ve özgür bir Avrupa için batıya yaptıklarımızın aynısını doğuya da yapmalıyız. NATO'nun genişlemesi ve Balkanlar'daki soykırımın durdurulması böyle değerlendirilmelidir." Bush, 15 Haziran 2001'de Varşova'da yaptığı konuşmasında da Baltık'tan Karadeniz'e tüm yeni demokrasilerin Batı kurumlarına dâhil olma hususunda eşit şansları olması gerektiğini söylemiştir.³⁵

İttifak içerisinde ikinci büyük orduya sahip olan ve yer aldığı coğrafya

---

³³ Kemal Kirişçi, "Türk-Amerikan İlişkileri: Belirsizlikten Yakınlaşmaya", Avrasya Dosyası, C.6, S.2, Yaz 2000, s.76.

³⁴ Oran, a.g.e. s.308.

³⁵ Philip H. Gordon and James B. Steinberg, "NATO Enlargement: Moving Forward," Brooking Policy Brief, The Brookings Institution, N.90, November 2001.http://www.brookings.edu/pressroom/policy_briefs/pb90.htm

SOĞUK SAVAŞ SONRASI NATO'NUN DÖNÜŞÜMÜ VE GENİŞLEMESİ ÇERÇEVESİNDE TÜRK AMERİKAN ASKERİ İLİŞKİLERİ

nedeniyle öne çıkan Türkiye, NATO gelişmelerine yön veren önemli devletlerden biri olmuştur. Türkiye ABD ile birlikte, 1991'deki Roma Zirvesi'nde Avrupa güvenliğinde bütünlük tezini savunmuş ve KAIK'e destek vermiştir. 1994 Brüksel Zirvesi'nde başlatılan BİO programı, büyük ölçüde Türkiye'nin katkıları sayesinde başarıya ulaşmıştır. 1995'ten itibaren tartışılan genişleme konusunda getirdiği yapıcı eleştirilerle Türkiye bu süreçte de söz sahibi olmuştur.

Türkiye, NATO'nun başlattığı değişim sürecine genel olarak her konuda destek vererek daha geniş bir güvenlik anlayışına öncülük etmiştir. Orta ve Doğu Avrupa ile eski Sovyet coğrafyasında ortaya çıkan yeni bağımsız devletlerle iş birliği, Türkiye'nin NATO politikasında olduğu kadar genel dış politikasında da önemli yere sahip olmuştur. Bu çerçevede, Türkiye KAIK ve BİO'nun oluşturulması ve geliştirilmesi sürecinde NATO'ya önemli destekler sağlamış, Kafkasya ve Orta Asya ülkelerinin KAIK ve BİO programlarına dâhil olması konusunda katkıda bulunmuştur.³⁶ Türkiye Azerbaycan, Arnavutluk, Romanya, Tacikistan ve Türkmenistan'daki "NATO Temas Noktaları"nda çeşitli görevler üstlenmiştir. BİO üyelerinden komutanların bir araya gelerek çeşitli sahalarda eğitim için 1998'de Ankara'da BİO Eğitim Merkezi Komutanlığı açılmıştır. Türkiye, BİO ve Orta Asya ülkelerinin NATO sistem ve usullerine uyumu yönündeki gayretlerine yardımcı olmakta, eğitim tesislerinde eğitim imkânı sağlamaktadır.³⁷ BİO çerçevesinde gerçekleştirilen eğitim programlarının yürütülmesindeki katkıları otuzaya yakın devlet ile askerî eğitim ve iş birliği anlaşmalarının imzalaması, BM ve NATO'nun barış operasyonlarındaki üstlendiği görevler, Türkiye'yi güvenlik tüketen değil güvenlik üreten bir ülke konumuna getirmiştir.³⁸

NATO'nun Bosna Hersek ve Kosova operasyonlarına birlik göndererek barışı koruma faaliyetlerine destek veren Türkiye, Çok Uluslu Balkan Barış Gücü ve Karadeniz Deniz İş Birliği Görev Grubu gibi bölgesel girişimlerle NATO'nun etkinliğini güçlendirmesine katkı sağlamıştır.

1997'de yapılan Madrid Zirvesi'nde Türkiye genişlemeden yana olmuştur. Çek Cumhuriyeti, Polonya ve Macaristan'ın ittifaka katılmasının NATO'ya güç katacağı, bu katılımların BİO üyesi diğer devletler için de bir hedef teşkil edeceği belirtilmiştir.³⁹ Öte yandan, Türkiye'nin genişleme konusundaki hassasiyeti Rusya Federasyonu gibi üçüncü devletlerin tepkileri noktasında olmuştur. Türkiye, Rusya'nın NATO'nun genişlemesine tepki olarak Kafkaslar'daki askerî varlığını artırması ve burada nüfuz alanını genişletmesinden endişe duymuştur. Ancak Türkiye genişleme sürecini tek başına tersine çeviremeyeceğinin farkında olarak şu konulara dikkat çekmiştir: 1) NATO'nun iç ve dış adaptasyon süreci, İttifakın temel savunma rolünün

³⁶ İnan, Yusuf, a.g.m.

³⁷ "Turkey's views on current NATO issues", <http://www.mfa.gov.tr/grupa/af/secure.htm#bm04>

³⁸ Gencer Özcan, "Doksanlarda Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politikasında Askerî Yapının Artan Etkisi," En Uzun On Yıl, Der. Gencer Özcan ve Şule Kut, Buke Yayınları, İstanbul, 2000, s.86.

³⁹ Beyaz Kitap Savunma 1998, s.1.

SOĞUK SAVAŞ SONRASI NATO'NUN DÖNÜŞÜMÜ VE GENİŞLEMESİ ÇERÇEVESİNDE TÜRK AMERİKAN ASKERİ İLİŞKİLERİ

etkinliğini hiç bir şekilde etkilememeli ve NATO Batı'nın temel savunma organı ve siyasi danışma forumu olmaya devam etmelidir. 2) Genişleme tedrici bir şekilde gerçekleştirilmeli ve üçüncü bir tarafı hedef almamalıdır. (Üçüncü taraftan kasıt Rusya Federasyonu'dur.) 3) Geçiş döneminde BİO programı olanaklarından azami ölçüde yararlanılmalıdır. 4) NATO üyeliğine alınacak devletler arasında coğrafi denge kurulmalıdır; Romanya, Bulgaristan ve Arnavutluk dışlanmamalıdır.⁴⁰

Günümüz güvenlik koşullarında NATO'nun sadece üyelerin topraklarını koruyan bir örgüt olmanın ötesine geçerek, Avrupa Atlantik bölgesinin genel istikrarına katkıda bulunması önem taşımaktadır. Nitekim, NATO bu amaçla geniş çaplı bir dönüşüm geçirmiş, ortaklık ve iş birliği ilişkilerini geliştirmiş, genel anlamda barışı koruma faaliyetlerinde görev almaya başlamıştır. Aynı şekilde, Avrupa istikrarına katkıda bulunmak amacıyla, İttifakın genişlemesi yönünde karar alınmış ve yeni üyeler kabul edilmiştir. Türkiye, İttifakın dönüşüm sürecini desteklemiş ve yapıcı katkılarda bulunmuştur. NATO'nun dönüşümü konusunda Türkiye'nin temel tezi, bu sürecin İttifakın etkinliğini ve asli rolünü zaafa uğratmaması, aksine Avrupa-Atlantik alanının istikrarına, barışına ve güvenliğine katkıda bulunması ve NATO'nun bir askerî ittifak ve bir siyasi istişare forumu olma özelliğini koruması gerektiği şeklindedir.⁴¹

5. NATO'nun Dönüşümünün Türk-Amerikan Askerî İlişkilerine Etkileri

Soğuk Savaş'ın bitişinin ilk yıllarında ABD, artık küresel taahhütlere girmeyeceğini ilan etmiştir. SSCB'nin dağılması ve küresel bir savaş ihtimalinin ortadan kalkmasıyla ABD, değişik devletlerde konuşlandırmış olduğu askerî personeli azaltarak bazı üsleri kapatacağını ve askerî harcamaları kısacağını açıklamıştır. Bu politika doğrultusunda, 1994'ün ortalarına kadar Türkiye'deki on iki NATO üssünden sekiz tanesi kapatılmıştır. Türkiye'ye yapılan yardımın miktarı ve kalitesinde de azalma meydana gelmiştir.⁴²

Yukarıda da açıklandığı üzere, Türkiye NATO'nun genişleme politikasına karşı olmamıştır. Ancak, ilk aşamada Türkiye'nin konu ile ilgili karşı çıktığı husus üyelik sürecinde acele edilmesi olmuştur. Türkiye başlangıçta, tam

---

⁴⁰ Romanya, Bulgaristan ve Arnavutluk'un NATO'ya tam üye olması, Ankara'nın NATO içinde etki alanının genişlemesine neden olacaktır. Ayrıca Romanya'nın üyeliği Türkiye'ye Rusya'nın Karadeniz'deki üstünlüğüne karşı bir güç oluşturacaktır. Çayhan ve Ateşoğlu, a.g.e., s.71., İhsan Gürkan, "NATO ve Türkiye: Soğuk Savaş Sonrasında Türkiye'nin İttifaktaki Yeri ve Geleceğe Yönelik Düşüncelere İlişkin Bir Değerlendirme," Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç, TTK, Ankara, 1999, s.481. Türkiye, genişleme sürecinin, güvenliğini doğrudan ilgilendiren Balkanları daha erken bir tarihte kapsamasını savunmaktadır. Nitekim Türk resmi makamları bu doğrultuda çağrılarda bulunmaktadır. Mayıs 2002'de Arnavutluk'a resmi bir ziyarette bulunan Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, Arnavutluk olmadan genişlemenin tamamlanmış olmayacağını ifade etmiştir.

⁴¹ Beyaz Kitap Savunma 1998, s.25-26.

⁴² Mahmut Bali Aykan, "Turkish Perspectives On Turkish-US Relations Concerning Persian Gulf Security in the Post Cold War Era: 1989-1995," Middle East Journal, V.50., N.3, 1996, s.346.

SOĞUK SAVAŞ SONRASI NATO'NUN DÖNÜŞÜMÜ VE GENİŞLEMESİ ÇERÇEVESİNDE TÜRK AMERİKAN ASKERİ İLİŞKİLERİ

üye sayısının artması sonucu NATO kaynaklarından Ankara'nın payına düşen imkânların azalmasından ve sorumluluklarının artmasından tedirginlik duymuştur. ABD'nin dikkatini yeni üyelere yöneltmesi ile Türkiye'ye yapılacak yardımlarda azalma meydana gelmesinden endişe etmiştir. Nitekim Türkiye'nin bu kaygıları asılsız kalmamıştır. ABD yönetimi, Kongre'nin Türkiye ve Yunanistan'ın kendi savunma harcamalarını karşılayabilecek ekonomik yeterliliğe sahip olduklarını ileri sürerek bu tür yardımların NATO'nun yeni üyelerine verilmesi gerektiği yönünde karar alması üzerine, 1999'dan itibaren Türkiye'ye yönelik Dış Askerî Finansman (FMS) kredilerini kesmiştir.

Türkiye, ilk aşamada NATO'nun genişlemesine, bunun Rusya'yı cesaretlendirip, Kafkasya'da askerî varlığını artırmaya gitmesine neden olabileceği endişesiyle ihtiyatlı yaklaşmıştır.⁴³ Özellikle, NATO'nun genişlemesine karşı çıkan Rusya'yı yatıştırmak için, ABD'nin bu devleti Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması (AKKA) yükümlülüklerinden serbest tutması yönündeki hareketi Türkiye'yi kaygılandırmıştır. Rusya, ABD'nin bu tutumundan aldığı cesaretle, 17 Temmuz 1992'de yürürlüğe giren AKKA Antlaşması'nın Kuzey Kafkasya Kanat Bölgesi'yle ilgili hükümlerini hiçbir zaman uygulamaya koymamıştır. Mayıs 1997'de yürürlüğe giren yeni "Kanat Antlaşması" ile de Rusya'nın buradaki tavanları yükseltilmiştir. NATO'nun genişlemesi sürecinde Rus engelini aşmak için ABD tarafından AKKA'ya ilişkin verilen tavizler, Türkiye'nin güvenliğini tehlikeye sokmuştur.⁴⁴

Öte yandan, NATO'nun genişlemesi Türkiye ile ABD arasındaki askerî ve ticari anlamda yakınlaşmayı güçlendirmiştir. Genişleme projesi Türkiye'ye ABD ile birlikte yeni pazarlar açmıştır. Türkiye, özellikle Kafkasya'da ve Balkanlar'da NATO kimliği ile ilerleme kaydetmiştir. Azerbaycan ile Bakü-Ceyhan Boru Hattı projesini başlatan Türkiye, Mart 1999'da Gürcistan ile askerî yardım ve iş birliği anlaşması imzalamıştır. Türkiye ve Gürcistan daha sonra Güney Kafkasya İstikrar Paktı oluşturmak için ortak girişim başlatmıştır. Balkanlar'da ise, Arnavutluk, Makedonya ve Bulgaristan ile askerî ilişkilerini geliştirmiştir. NATO içerisinde giderek artan rolü ile Türkiye; Karadeniz, Akdeniz ve Orta Asya ülkeleriyle iş birliğini geliştirmiştir.⁴⁵

NATO veya BM'nin barış gücü ve insani yardım operasyonlarında Türkiye ve ABD birlikte yer almışlardır. Somali'deki BM kuvvetlerine komuta eden Türkiye, Yugoslavya'daki NATO yaptırımlarında ve UNPROFOR'un askerî bir birimi olarak Bosna'nın korunmasında da yer almıştır. Bu birim süreç sonunda, Dayton Barışının uygulanması için konuşlandırılan NATO güçlerinin bir parçası hâline gelmiştir. Türk birlikleri, Arnavutluk-Sırbistan sınırı boyunca,

---

⁴³ Ali L. Karaosmanoğlu, "NATO Enlargement and the South," Security Dialogue, V.3, N.2, Haziran 1999, s.213-224.

⁴⁴ Özden Z. O. Alantar, "Türkiye-ABD İlişkilerinin Güvenlik Boyutunda Dönüşümü," En Uzun On Yıl, Gencer Özcan ve Şule Kut (der.), Boyut yayınları, İstanbul, 1998, s.237-238.

⁴⁵ Ali Karaosmanoğlu, "NATO Enlargement and the South: A Turkish Perspective," Security Dialogue, V.30, N.2, 1999.

SOĞUK SAVAŞ SONRASI NATO'NUN DÖNÜŞÜMÜ VE GENİŞLEMESİ ÇERÇEVESİNDE TÜRK AMERİKAN ASKERİ İLİŞKİLERİ

Kosova'daki şiddet sonucu yerlerinden olan mültecilere karşı güç kullanılması sebebiyle yürütülen Sırbistan'ı caydırma çabalarına katılmıştır.⁴⁶ Bu tür operasyonlar iki devlet arasında askerî iş birliğinin geliştirilmesine katkıda bulunmuştur. ABD, özellikle Müslüman devletlere yaptığı operasyonlarda Türkiye'nin katılımına özel önem vermiştir. NATO'nun Müslüman devletlerdeki operasyonlarında Türkiye'nin yer alması, örgütün Hıristiyan işgalci konumuna düşmesini önlemeye katkıda bulunmaktadır.

Başta Fransa ve Almanya olmak üzere, Avrupalı devletlerin NATO'nun alan dışı müdahaleleri konusundaki itirazları, Avrupa - Transatlantik ilişkilerini zaman zaman kopma noktasına getirmiştir. ABD, Batı'nın güvenliğini NATO alanını aşan bir düzeyde algılayarak, Avrupalıların Batının savunması konusunda daha fazla sorumluluk yüklenmesini beklerken, eski Avrupa olarak adlandırılan Batı Avrupa ülkeleri ABD'yi tek taraflı girişimlerinden dolayı eleştirmişlerdir. Türkiye'nin bu tartışma içerisindeki tutumu "ABD yanlısı" olarak değerlendirilmiştir.⁴⁷ Örneğin, Türkiye NATO'nun BM Güvenlik Konseyi kararı olmadan Mart 1999'da Yugoslavya'yı bombalamasına onay vererek bu operasyona katılmıştır. Türkiye, 11 Eylül saldırısından hemen sonra da ABD'nin yanında yer alarak her türlü desteği sağlayacağını bildirmiştir. Olaydan bir gün sonra, 12 Eylül'de, Dışişleri Bakanı İsmail Cem NATO'nun 5. Maddesi'nin işletilmesini dile getirmiştir. İncirlik, Yenişehir ve Afyon üslerini müttefiklere önererek hava sahasını açan Türkiye, herhangi bir pazarlık dahi yapmadan 261 kişilik askerî birliğiyle ISAF'a (*International Security and Assistance Force*) katılmıştır.⁴⁸ Afganistan operasyonu NATO operasyonu olmamakla birlikte Türkiye, müttefikleri ve NATO ile ilgili kendi beklentileri dolayısıyla bu kararları almıştır.⁴⁹

11 Eylül saldırısından sonra NATO, terörizme karşı mücadeleyi, Kuzey Atlantik Pakti'nin 5'inci Maddesi'nde öngörülen ortak savunma yükümlülükleri kapsamına dâhil etmiştir. Otuz yıldır terörle mücadele eden ve terörizmden zarar gören devletlerin başında gelen Türkiye bu gelişmeyi memnuniyetle karşılamıştır. Zira, bir NATO üyesi olarak Türkiye terör konusunu defalarca NATO gündemine getirmiştir. Öte yandan ABD'nin Irak' müdahalesi öncesinde muhtemel bir füze saldırısına karşı 2003 yılı başındaki Türkiye'nin Washington Antlaşması'nın 4. Maddesinin işletilmesine ilişkin talebi sırasında NATO içinde yaşanan tartışmalar, Türkiye'nin İttifak'a olan güvenini sarstığı gibi transatlantik

---

⁴⁶ TSK'nın katıldığı NATO ve diğer uluslararası koalisyon operasyonları konusunda detaylı bir çalışma için bkz. Haydar Çakmak, *Uluslararası Krizler ve Türk Silahlı Kuvvetleri*, Platin Yayınları, Ankara, 2004.

⁴⁷ Nasuh Uslu, *Türk-Amerikan İlişkileri*, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara, 2000, s.314-15.

⁴⁸ Bülent Alırza, "Turkey and the Global Storm," *Insight Turkey*, V.3, N.4, Oct.-Dec., 2001, s.27-29. 11 Eylül Hadisesi sonrası Türkiye ile ABD arasında meydana gelen diyalog konusunda daha ayrıntılı bilgi için bkz. a.g.m., s.27-30.

⁴⁹ Ali Karaosmanoğlu, "Afganistan Savaşı'nın Transatlantik İlişki Boyutu" *Zaman Gazetesi*, 27.11.2001.

SOĞUK SAVAŞ SONRASI NATO'NUN DÖNÜŞÜMÜ VE GENİŞLEMESİ ÇERÇEVESİNDE TÜRK AMERİKAN ASKERİ İLİŞKİLERİ

çatlağının daha da derinleşmesine yol açmıştır.⁵⁰

Türkiye ve ABD, Körfez Krizi'nden beri balistik füzelerin ve kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesine en fazla önem veren iki devlettir. Türkiye, bir NATO müttefiki olarak Orta Doğu'daki füze tehdidini en yoğun hisseden ülke durumundadır. 2 Mayıs 2001'de ABD Başkanı George W. Bush "Ulusal Füze Savunma Sistemi" adlı savunma ve güvenlik doktrinini açıklamıştır. 1994'ten itibaren üzerinde çalışılan bu sistem, nükleer füze yeteneğine sahip olabilecek Kuzey Kore, İran, Irak, Suriye, Libya gibi devletlerin tehdidine karşılık bir kalkan oluşturulmasını hedeflemektedir. Bu kalkan, ABD dostu devletlere konuşlandırılacak erken uyarı aygıtları ve imha füzeleri ile oluşturulacaktır. ABD ilk kalkanı Alaska'da kurmuştur. 11 Eylül saldırılarının ardından programın geliştirilmesi hızlandırılmıştır.⁵¹ ABD'nin tehdit olarak saydığı devletlerin çoğunluğunun Türkiye'ye komşu devletler olduğu göz önünde bulundurulduğunda, ABD ile Türkiye arasında bu konuda gelişmeler olacağı beklenebilir. Amerikalı uzmanlar ABD ve Türkiye'nin bu konuda NATO çerçevesinde ortak politikalar geliştirmesi gerektiğini belirtmektedirler.⁵²

Türkiye'deki ABD askerî varlığı ağırlıklı olarak NATO ile irtibatlıdır. Onaylanmış NATO planlarının bir gereği olarak Türkiye'de ABD askerî varlığına müsaade edilmiştir. Ancak bu unsurlar, zaman zaman, doğrudan ABD çıkarları için faaliyette bulunmaktadır. Kuzeyden Keşif Gücü buna örnek gösterilebilir. Kasım 2002 tarihindeki Prag Zirvesi'nde NATO bünyesinde Yüksek Seviyede Hazırlık Gücü kurulması kararlaştırılmıştır. ABD, bu gücün İstanbul'da bulunmasını desteklemektedir. Türk bakış açısına göre, Türkiye'nin ABD ile stratejik iş birliğinin çerçevesi, NATO ötesinde bir ittifak seviyesine yükseltilmelidir. 90'ların başından beri, Türkiye ABD ile böyle bir güvenlik anlaşması yapmak için 1980 tarihli SEİA'nın (Savunma ve Ekonomik İş Birliği Anlaşması) müzakeresi imkanını araştırmaktadır.⁵³ Türkiye'nin askerî ilişkilerde önem verdiği en temel konulardan birini silah teknolojisi transferi oluşturmaktadır. Türk karar vericiler, 90'lı yılların ikinci yarısından sonra Kongrenin tutumu nedeniyle başlayan fiili ambargoyu İsrail, Fransa ve Rusya ile savunma sanayii sahasında iş birliği yaparak aşmaya çalışmıştır.⁵⁴

NATO'nun genişlemesi çerçevesinde Türk-Amerikan askerî ilişkilerine

---

⁵⁰ Refet Yınanç, "Körfez Krizi'den Günümüze Irak'ta Gelişmeler ve Türkiye", KÖK Araştırmalar, Cilt 5, Sayı 1, Bahar 2003.

⁵¹ Keith B. Payne ve Joseph Cirincione, "In the Wake of 11 September, Where Does Missile Defence Fit in Security Spending Priorities?", NATO Review, V.49, N.4, 2001, s.26. Bu sistem için 2002 yılında bütçeden 7.9 milyar dolarlık bir kaynak ayrılmıştır. Bu rakam bir önceki yıla oranla 2.5 milyar dolar daha fazladır.

⁵² Zalmay Khalilzad, Ian O. Lesser, F. Stephen Larrabee, Türk-Batı İlişkilerinin Geleceği: Stratejik Bir Plana Doğru, ASAM, 2001, s.4.

⁵³ Aykan, a.g.m., s.346-347.

⁵⁴ Ian O. Lesser, NATO Looks South: New Challenges and New Strategies in the Mediterranean , RAND, 2000, s.42.

SOĞUK SAVAŞ SONRASI NATO'NUN DÖNÜŞÜMÜ VE GENİŞLEMESİ ÇERÇEVESİNDE TÜRK AMERİKAN ASKERİ İLİŞKİLERİ

etki eden önemli konulardan bir diğeri, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP) sürecinde yaşanan gelişmelerdir. NATO'nun değişim sürecine paralel bir şekilde Avrupa güvenlik mimarisi de yeniden oluşturulma sürecine girmiştir. Bu değişim sürecine öncülük eden kurum NATO olmuş ve NATO Avrupa güvenlik mimarisinin de yeniden oluşumu sürecine ivme kazandırmıştır. BAB üyesi devletler 1991 yılında yapılan Maastricht Zirvesi'nde Avrupa savunma ve güvenlik kimliği oluşturma konusunda görüş bildirmişlerdir. 1993 yılında yürürlüğe giren Maastricht Anlaşması ile BAB faal hâle getirilmiştir. Soğuk Savaş döneminde NATO karşısında ikincil durumda olan BAB, 90'lı yılların sonlarına doğru siyasi konularda giderek ağırlık kazanmaya başlamıştır.⁵⁵

1988 yılında BAB'a üyelik başvurusunda bulunan Türkiye için Aralık 1991 tarihinde BAB Bakanlar Konseyi tarafından alınan karar doğrultusunda, NATO üyesi olan fakat AB'ye üye olmayanlara ortak üyelik pozisyonu tanınmış ve 1995'te Türkiye, Norveç ve İzlanda BAB'a ortak üye olmuştur. Ancak, Türkiye kendisine verilen bu statüden memnun olmamış ve bir dönem NATO üyeliğini koz olarak kullanmaya çalışmıştır. 1996 yılında dönemin Dışişleri Bakanı Tansu Çiller, Türkiye'nin AB genişleme sürecinden dışlanma noktasına geldiği bir ortamda "NATO'nun genişlemesini veto edebiliriz" blöfünü ortaya atmıştır.⁵⁶ Türkiye'nin NATO'nun Orta ve Doğu Avrupa'ya yönelik genişlemesi ile ilgili güvenlik endişelerinin, AB'nin güvenlikle ilgili karar alma mekanizmasına eşit üye olarak katılmasıyla hafifleyebileceği görüşü savunulmuştur.⁵⁷

Nisan 1999'daki NATO'nun Washington Zirvesi'nde AGSP'yi destekleyen bir karar çıkmıştır. NATO'nun Avrupalı üyelerinin yürütmek istediği operasyonlarda AB'nin NATO'nun imkân ve yeteneklerinden yararlanabileceği, ancak bunun için her bir durum öncesinde NATO üyelerinin onayını almak zorunda oldukları karara bağlanmıştır. Bu karar, Türkiye'nin savunduğu teze yakın bir nitelikte olmuştur. AGSP, AB üyesi olmayan NATO üyelerini dışladığı, Türkiye ve AB üyesi olmayan diğer NATO üyeleri AGSP'nin karar alma mekanizması dışında tutulduğu için Türkiye, AB'nin NATO imkân ve kabiliyetlerinin kullanılması için her olay için ayrı izin istemesini savunmuştur. Bu nedenle, NATO imkan ve kabiliyetlerini kendi operasyonlarında sınırsız ve daimi kullanmak isteyen AB ile NATO yeteneklerinden her operasyon için ayrı ayrı onay alınarak yararlanılması gerektiğini ileri süren Türkiye karşı karşıya gelmiştir.⁵⁸

Aralık 1999'daki Helsinki Zirvesi'nde Avrupa Konseyi, kriz yönetimi operasyonları için 2003 yılına kadar 60.000 kişilik bir "Acil Müdahale Gücü" oluşturma kararı almıştır. Petesberg görevlerini yürütecek bu gücün NATO'nun

---

⁵⁵ Mustafa Türkes, "Doksanlı Yıllarda NATO'nun Öncelikleri ve Türkiye," En Uzun On Yıl, Gencer Özcan ve Şule Kut (der.), Boyut yayınları, İstanbul, 1998, s.202-203.

⁵⁶ A.g.m., s.204-205.

⁵⁷ Ali L. Karaosmanoğlu, "NATO'nun Genişlemesi Sorunu ve Türkiye", İhsan D. Dağı (Der.), Türk Dış Politikasında Gelenek ve Değişim, Siyasal Kitapevi, Ankara, 1998, s.62.

⁵⁸ Tangör, a.g.t., s.161.

SOĞUK SAVAŞ SONRASI NATO'NUN DÖNÜŞÜMÜ VE GENİŞLEMESİ ÇERÇEVESİNDE TÜRK AMERİKAN ASKERİ İLİŞKİLERİ

yer almadığı operasyonlarda görev yapacağı ancak bir “Avrupa Ordusu” olmadığı belirtilmiştir.⁵⁹

AB üyesi olmayan NATO müttefiklerinin de AGSP planlama ve karar alma aşamalarına dâhil olmasında ısrar eden Türkiye, AGSP karar mekanizmalarından dışlandığı için AB'nin NATO kaynaklarını kullanımına ilişkin önerilerini bloke etmiştir.⁶⁰ Bunun üzerine, kriz dönemlerinde karar mekanizmalarına dâhil edilme şeklinde bir formül gündeme geliştirilmiştir.⁶¹ 2001 sonlarında ABD, İngiltere ve Türkiye, NATO imkân ve yeteneklerinin Türkiye ile Yunanistan arasında çıkacak bir sorunda kullanılmamasını öngören Ankara Mutabakatı'nı imzalamışlardır. Atina'nın Ankara Mutabakatı ile Türkiye'ye “büyük tavizler” verildiği ve Avrupa Birliği'nin bağımsız karar alma mekanizmalarının yara aldığı yönünde itirazları nedeniyle, AB bunu uygun bulmamıştır.

Herhangi bir Avrupa savunma yapılanmasının NATO çerçevesinde gerçekleşmesi konusunda ABD ve Türkiye'nin çıkarları örtüşmektedir. AGSP-NATO-Türkiye tartışmalarının yoğun olduğu sırada dönemin Dışişleri Bakanı İsmail Cem, NATO'nun Avrupa savunmasında esas olduğunu belirtmiş, Türkiye'nin AB'nin savunma kurumlarını destekleyerek katılmak istediğini, ancak bunun NATO'nun rolünü azaltmasını istemediğini vurgulamıştır.⁶² ABDli uzmanlar, ABD'nin Avrupalı ortaklarının savunma konularında Ankara'ya daha fazla rol vermeleri gerektiğini savunmuşlardır. Lesser'e göre, Türkiye'nin AB güvenlik yapılanmasından dışlanması, ABD ve İttifak'ın yeni stratejik çevreyi şekillendirmede anahtar bir ülkeyi yitirmesi riskini beraberinde getirecektir.⁶³

AB'yi ekonomik ortak olarak gören ancak uluslararası politikada liderliğini paylaşmaya yanaşmayan ABD, Türkiye'nin AGSP içerisinde yer almasını desteklemektedir. ABDli yetkililer AGSP içinde İngiltere ile birlikte Türkiye'nin, AB'nin ABD'den farklı güvenlik ve savunma politikaları uygulamasına mani olacağını düşünmektedirler. Ancak gelinen noktada AGSP tartışmaları, Türkiye-AB ve Türkiye-ABD ilişkilerine birinci derecede etki etmekten uzak bir konudur.⁶⁴

---

⁵⁹ Burak Tangör, Avrupa Birliği Güvenlik ve Savunma Politikası'nın Gelişimi, Yayınlanmamış Master Tezi, AÜ SBE, Ankara, 2001, s.160.

⁶⁰ Zalmay Khalilzad, Ian O. Lesser, F. Stephen Larrabee, a.g.e., s.44.

⁶¹ Ian O. Lesser, Turkey, Greece and the US in a Changing Strategic Environment, Testimony Before the House International Relations Committee, Europe Subcommittee, June 13, 2001, RAND, Santa Monica, 2001. elektronik versiyon

<http://www.rand.org/publications/CT/CT179/CT179.pdf>

⁶² İsmail Cem, “Turkey-US Co-operation for Regional Peace and Stability,” Insight Turkey, V. 13, N.2, April-June 2001, s.158.

⁶³ Ian O. Lesser, NATO Looks South: New Challenges and New Strategies in the Mediterranean , RAND, 2000, s.xi.

⁶⁴ Barış Özdal, “Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerinde Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın Rolü”, Stratejik Araştırmalar Dergisi, Genel Kurmay ATASE Yayınları, Yıl 3, Sayı 5, Temmuz 2005, s. 308.

SOĞUK SAVAŞ SONRASI NATO'NUN DÖNÜŞÜMÜ VE GENİŞLEMESİ ÇERÇEVESİNDE TÜRK AMERİKAN ASKERİ İLİŞKİLERİ

Soğuk Savaşın sona ermesi NATO'nun misyonunu değiştirdiği gibi ABD ile Batı Avrupa müttefikleri arasındaki Transatlantik ilişkileri de değiştirmiştir.⁶⁵ Batı'yla bütünleşmek isteyen Türkiye, AB'ye üye olma konusunda karşılaştığı engeller ve yaşadığı düş kırıklıklarını aşmak konusunda ABD'den destek bulmaktadır.⁶⁶ Bunun en son örneği 3 Ekim 2005 tarihinde Brüksel'de imzalanan "Müzakere Çerçeve Belgesi" öncesinde Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin NATO'ya üyeliğinin Türkiye tarafından veto edilmemesi konusunda AB'nin yaptığı baskılar karşısında ABD'nin verdiği destek te görülmüştür. ABD Dışişleri Bakanı Rice, Türkiye'nin onayı olmadan Kıbrıs'ın NATO'ya alınmayacağı konusunda güvence vererek, Türkiye'yi rahatlatmıştır. Öte yandan AB'ye üyelik müzakereleri sürecinde yaşayacağı her hayal kırıklığı Türk-Amerikan ilişkilerini etkileyecektir.⁶⁷ Türkiye-AB ilişkilerinin kırılabilirliği Ankara ile Washington arasındaki ikili ilişkilere ve NATO içindeki ilişkilere büyük baskı yapmaktadır.⁶⁸

Sonuç

NATO'nun dönüşümü ve genişlemesi günümüzde de devam eden bir olgudur. Öte yandan, örgütteki bu değişime tüm üyeler aynı şekilde yaklaşmamaktadır. "Yaşlı kıta" olarak adlandırdığı Avrupa'yı "eski" ve "yeni" Avrupa olarak kategorize eden ABD'nin diğer üyelerin çıkarlarını göz ardı eden tek taraflı politikaları özellikle Fransa-Almanya bloğunun itirazları ile karşılaşmaktadır.

Avrupa-Atlantik iş birliği, Türk-Amerikan ortak çıkarları arasında önemli yer tutan konulardan biridir. NATO'nun üye sayısının artırılarak genişlemesi Türkiye ve ABD'nin ortak görüşü paylaştığı konulardan birisi olmuştur. NATO'nun dönüşümü konusunda önümüzdeki dönemde de iki devlet arasındaki iş birliğinin devam etmesi muhtemeldir. Öte yandan, bu kadar çok katılımlı bir ittifakın Türkiye'nin güvenlik ihtiyacına cevap vermeyeceği olasılığı Türkiye'yi kaygılandırmaktadır.

ABD'nin Irak'a gerçekleştirdiği operasyon öncesinde Amerikan güçlerinin Türkiye üzerinden Irak'a geçişini öngören tezkerenin 1 Mart 2003 tarihinde TBMM'de reddedilmesi ile başlayan ve 4 Temmuz 2003 tarihinde Süleymaniye'deki Türk birliğine yapılan baskınla tırmanışa geçen Türk-Amerikan ilişkilerindeki kriz, iki ülke arasındaki ilişkileri "stratejik ortaklık"tan çıkarıp yalnızca NATO çerçevesindeki müttefiklik düzeyine indirmiştir. İkili ilişkilerde soğukluğun devam etmesi, ki ABD'nin Irak'ın kuzeyindeki politikaları buna neden olabilir, iki devletin NATO içerisindeki ittifak ilişkilerine de olumsuz

⁶⁵ Bülent Alırıza, "Turkey, Europa and the United States: Quo Vadis?" 12 Nisan 2002. <http://www.csis.org/turkey/TU020411.htm>

⁶⁶ Alantar, a.g.m., s.225.

⁶⁷ Alırıza, "Turkey, Europa...", <http://www.csis.org/turkey/TU020411.htm>

⁶⁸ Ian O. Lesser, NATO Looks South, s.40.

SOĞUK SAVAŞ SONRASI NATO'NUN DÖNÜŞÜMÜ VE GENİŞLEMESİ ÇERÇEVESİNDE TÜRK AMERİKAN ASKERİ İLİŞKİLERİ

yansıyacaktır. Ayrıca, 3 Ekim 2005 tarihinde AB ile üyelik müzakerelerine başlayan Türkiye'nin, herhangi bir Transatlantik gerginliğinin patlak vermesi hâlinde ve NATO'nun dönüşümü konusunda Avrupa yanlısı bir tavır sergilemesi söz konusu olabilir.

Mart 2002 tarihinde Washington'da düzenlenen Türk-Amerikan Konseyi'nin 21. Konferansı'nda Türk katılımcılar iki devlet arasındaki askerî iş birliğinin geliştirilmesi için şu taleplerde bulunmuşlardır: a)Türkiye'ye savunma sanayii teknolojisinin transferine ilişkin sınırlandırmalar kaldırılmalıdır. b)Mısır ve İsrail gibi Türkiye'nin de dış borçları silinmelidir ya da yeni bir yardım mekanizması kurulmalıdır. c)Türkiye'nin üçüncü taraflara savunma malzemesi satmasına müsaade edilmelidir. d)Türkiye'ye silah satış süreci kolaylaştırılmalıdır. e)Türk savunma ürünlerinin Amerikan pazarına girişine izin verilmelidir.⁶⁹ ABD'nin Irak'a müdahalesi öncesinde sürdürülen müzakere sürecinde de dile getirilen bu taleplerin gerçekleşmesi 1 Mart 2003 tarihindeki tezkere krizinden sonra daha da güç gözükmektedir.

Öte yandan, dünyadaki ve Türkiye'nin etrafındaki genel görünüm önümüzdeki dönemde Türkiye'nin NATO içerisindeki rolünün artarak devam edeceğine işaret etmektedir. Soğuk Savaş sonrası en tehlikeli güvenlik riskleri kıtanın merkezinde değil güneyinde belirmektedir. NATO'nun güney periferisi (Akdeniz Havzası, Karadeniz ve hinterlandı) Transatlantik güvenlik tartışmalarında giderek önem kazanmaktadır. İttifak içerisinde Avrupa'nın "yakın çevresi" olan Akdeniz'de NATO varlığının güçlendirilmesi konusunda mutabakat bulunmaktadır. Bu politikaların başarılı olmasında Türkiye anahtar bir konuma sahiptir. ABD'nin başlattığı Genişletilmiş Orta Doğu ve Kuzey Afrika Projesi içerisinde de Türkiye'ye özel önem verilmektedir. Bu çerçevede kısa ve orta vadede NATO'nun dönüşümü ve genişlemesinin devam edeceği, Türkiye'nin NATO içindeki rolünün artacağı, bu çerçevede çıkarların örtüştüğü oranda Türk-Amerikan askerî ilişkilerinin de gelişmesi beklenebilir.

---

⁶⁹ Turkish Daily News, 21, 22, 23 March 2002.

**SOĞUK SAVAŞ SONRASI NATO'NUN DÖNÜŞÜMÜ VE GENİŞLEMESİ ÇERÇEVESİNDE
TÜRK AMERİKAN ASKERİ İLİŞKİLERİ**

KAYNAKLAR

ALİRİZA Bülent, "Turkey and the Global Storm," **Insight Turkey**, V.3, N.4, Oct.-Dec., 2001.

_____, "Turkey, Europa and the United States: Quo Vadis?" 12 Nisan 2002. <http://www.csis.org/turkey/TU020411.htm>

America's National Interests, A Report From The Commision On America's National Interests, July 2000.

ATHANASSOPOULOU Ekavi, "American-Turkish Relations Since the End of the Cold War," **Middle East Policy**, V.8, N.3, September 2001.

AYBET Gülnur, "Yeni Bir Transatlantik Fikir Birliği" NATO Dergisi, Sonbahar 2004, <http://www.nato.int/docu/review/2004/issue3/turkish/art1.html> (09.09.2005)

AYDIN Mustafa, "İş Birliğinden Ortaklığa NATO'nun Akdeniz Diyalogu ve İstanbul Zirvesi", **Panorama**, S.3, Nisan 2004, http://panoramadergisi.com/nisan2004/yazdir.php?dosya=mustafa_aydin_print (21.08.2005)

AYDIN Mustafa, "Geniş Orta Doğu'da NATO'nun Geleceği", **Panorama**, S.7, Aralık 2004. http://panoramadergisi.com/aralik2004/yazdir.php?dosya=mustafa_aydin_print (21.08.2005)

AYKAN Mahmut Bali, "Tukish Perspectives On Turkish-US Relations Concerning Persian Gulf Security in the Post Cold War Era: 1989-1995," **Middle East Journal**, V.50., N.3, 1996.

Beyaz Kitap Savunma 1998, Millî Savunma Bakanlığı, 1998.

CEM İsmail, "Turkey-US Co-operation for Regional Peace and Stability," **Insight Turkey**, V. 13, N.2, April-June 2001.

ÇAKMAK Haydar, **Uluslararası Krizler ve Türk Silahlı Kuvvetleri**, Platin Yayınları, Ankara, 2004.

ÇAYHAN Esra Çayhan ve GÜNEY Nurşin Ateşoğlu, **Avrupa'da Yeni Güvenlik Arayışları NATO-AB-Türkiye**, Afa Yayıncılık ve TÜSES Vakfı, İstanbul, 1996.

ÇONGAR Yasemin, "The State of Turkish-American Dialoge," **Private View**, N.7, Spring 1999.

DEDEOĞLU Beril ve CAŞIN Mesut, "Yeni Avrupa Güvenlik Kimliğinde Stratejik Arayışlar: NATO-BAB-AB-AGİT İlişkilerin Dünü Bugünü ve Geleceği", **Avrasya Dosyası**, C.5, S.4, Kış 1999.

ERHAN Çağrı, "Soğuk Savaş Sonrası ABD'nin Güvenlik Algılamaları", Refet Yınanç ve Hakan Taşdemir (der.), **Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye**, Seçkin, Ankara, 2002.

GORDON, Philip H. and STEİNBERG James B., "NATO Enlargement: Moving Forward," **Brooking Policy Brief**, The Brookings Institution, N.90, November 2001.

GÜRKAN İhsan, "NATO ve Türkiye: Soğuk Savaş Sonrasında Türkiye'nin İttifaktaki Yeri ve Geleceğe Yönelik Düşüncelere İlişkin Bir Değerlendirme," **Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç**, TTK, Ankara, 1999.

GÜNEY Nurşin Ateşoğlu, "The New Conditions of Security in the Post-Cold War Period: Turkey, NATO and EU", **EU-Turkish Relation Dossier**,

http://selene.uab.es/_cs_iuee/catala/obs/dossier_turquia/tk_analisis/eutr_02_2003guney.pdf (12.10.2005)

**SOĞUK SAVAŞ SONRASI NATO'NUN DÖNÜŞÜMÜ VE GENİŞLEMESİ ÇERÇEVESİNDE
TÜRK AMERİKAN ASKERİ İLİŞKİLERİ**

İNAN Yüksel ve YUSUF İslam, "Partnership for Peace," **Perceptions**, V. IV, N.2, June-August 1999.

KARAOSMANOĞLU Ali, "NATO Enlargement and the South: A Turkish Perspective," **Security Dialogue**, V.30, N.2, 1999.

_____, "NATO'nun Genişlemesi Sorunu ve Türkiye", İhsan D. Dağı (Der.), **Türk Dış Politikasında Gelenek ve Değişim**, Siyasal Kitapevi, Ankara, 1998.

KHALILZAD Zalmay, LESSER Ian O. ve LARRABEE Stephen, **Türk-Batı İlişkilerinin Geleceği: Stratejik Bir Plana Doğru**, ASAM, 2001.

KİRİŞÇİ Kemal, "Türk-Amerikan İlişkileri: Belirsizlikten Yakınlaşmaya", **Avrasya Dosyası**, C.6, S.2, Yaz 2000.

LESSER, Ian O., **NATO Looks South: New Challenges and New Strategies in the Mediterranean**, RAND, 2000.

_____, **Turkey, Greece and the US in a Changing Strategic Environment**, Testimony Before the House International Relations Committee, Europe Subcommittee, June 13, 2001, RAND, Santa Monica, 2001. <http://www.rand.org/publications/CT/CT179/CT179.pdf> (21.03.2002)

_____, "Türkiye'nin Batıyla Gelişen Güvenlik İlişkileri," Alan Makovsky ve Sabri Sayarı (der.), **Türkiye'nin Yeni Dünyası**, Alfa, İstanbul, 2002.

NATO El Kitabı, 50. Yıl Dönümü Sayısı, Basın ve Enformasyon Bürosu, Brüksel, 1998.

ORAN Baskın (der.), **Türk Dış Politikası, C.II: 1980-2001**, İletişim, Ankara, 2001.

ÖZCAN Gencer, "Doksanlı Yıllarda Türkiye'nin Değişen Güvenlik Ortamı," Gencer Özcan ve Şule Kut (der.), **En Uzun On Yıl**, Bûke Yayınları, İstanbul, 2000.

ÖZDAL Barış, "Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerinde Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın Rolü", **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Genel Kurmay ATASE Yayınları, Yıl 3, Sayı 5, Temmuz 2005.

ÖZDEN Z. ve ALANTAR O., "Türkiye-ABD İlişkilerinin Güvenlik Boyutunda Dönüşümü," Gencer Özcan ve Şule Kut (der.), **En Uzun On Yıl**, Boyut yayınları, İstanbul, 1998.

ÖZTÜRK Osman Metin, "Fırat ve Dicle'ye Politik/Askerî Yaklaşım", **Strateji**, 1995.

_____, "Türkiye'deki ABD Askerî Varlığı Üzerine Bir Değerlendirme", **Bilim Yolu Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.1, 1993.

PALMER Diego A. Ruiz, "Dönüşüm Sürecinde Afganistan Sorunu" NATO Dergisi, Yaz 2005. <http://www.nato.int/docu/review/2005/issue2/turkish/art2.html> (19.09.2005)

PAYNE Keith B. ve CIRINCIONE Joseph, "In the Wake of 11 September, Where Does Missile Defence Fit in Security Spending Priorities?", **NATO Review**, V.49, N.4, 2001.

PURTAŞ Fırat, **Rusya Federasyonu Ekseninde Bağımsız Devletler Topluluğu**, Platin Yayınları, Ankara, 2005.

Radikal, 29 Mayıs 2002.

**SOĞUK SAVAŞ SONRASI NATO'NUN DÖNÜŞÜMÜ VE GENİŞLEMESİ ÇERÇEVESİNDE
TÜRK AMERİKAN ASKERİ İLİŞKİLERİ**

SOLTAN Elnur, "Bush-Putin Zirvesi: Soğuk Savaş'ın İkinci Bitişi," **Stratejik Analiz**, S.20, Aralık 2001.

SÖNMEZOĞLU Faruk, "Uluslararası Sistemdeki Değişiklikler ve Türk Dış Politikası," **Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Sürec**, TTK, Ankara, 1999.

TANGÖR Burak, **Avrupa Birliği Güvenlik ve Savunma Politikası'nın Gelişimi**, Yayınlanmamış Master Tezi, AÜ SBE, Ankara, 2001.

"The Alliance's New Strategic Concept," <http://www.nato.int/docu/basicxt/b911108a.htm> (12.10.2005)

"Turkey's views on current NATO issues", <http://www.mfa.gov.tr/grupa/af/secure.htm#bm04>

Turkish Daily News, 21, 22, 23 March 2002.

TÜRKEŞ Mustafa, "Doksanlı Yıllarda NATO'nun Öncelikleri ve Türkiye," Gencer Özcan ve Şule Kut (der.), **En Uzun On Yıl**, Boyut yayınları, İstanbul, 1998.

USLU Nasuh, **Türk-Amerikan İlişkileri**, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara, 2000.

Yirmi Birinci Yüzyılda NATO, http://www.nato.int/docu/21-cent/21st_tur.pdf (12.10.2005)

YİNANÇ Refet, "Körfez Krizi'den Günümüze Irak'ta Gelişmeler ve Türkiye", **KÖK Araştırmalar**, Cilt 5, Sayı 1, Bahar 2003

<http://www.nato.int/issues/pfp/> (09.09.2005)

<http://www.nato.int/sfor/docu/d981116a.htm> (09.09.2005)

INTERPOL, EUROPOL VE ULUSLARARASI TERÖRİZM

Yazan: Sezgin KAYA*

Özet

Günümüz dünyasında uluslararası terörizm, genellikle devletlerin güvenliklerine yönelik en önemli tehditlerden biri olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle devletler, ilgili tehditle mücadele amacıyla çeşitli biçimlerde ve değişik alanlarda iş birliği yapmaktadırlar. Bu bağlamda, uluslararası terörizme karşı polisiye ve adli meselelere ilişkin olarak iş birliği yapmak da oldukça önemlidir. Çalışmada, bu amaçla oluşturulmuş olan INTERPOL ve EUROPOL'ün uluslararası terörizm karşısındaki rolleri ve konuları, mukayeseli bir biçimde analiz edilmeye çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: INTERPOL, EUROPOL, Uluslararası Terörizm, Uluslararası İş Birliği, Avrupa Birliği.

Abstract

It is usually accepted that international terrorism is one of the most important threats toward the security of states in today's world. Therefore, states cooperate with different forms in different areas for fighting against this threat. In this context, it is also very important to cooperate in the field of police and criminal matters against international terrorism. In this article, we are trying to analysis the roles and positions of INTERPOL and EUROPOL, which are the organizations created for these purposes with a comparative perspective.

Key Words: INTERPOL, EUROPOL, International Terrorism, International Cooperation, European Union.

Giriş

Günümüzde, uluslararası terörizm kavramının bildik anlamının çok ötesinde bir mahiyet kazandığı görülmektedir. Uluslararası terör olgusu, gerek kullandığı araçlar ve gerekse hedeflediği amaçları itibariyle geçmişe nazaran çok daha tehlikeli bir hâl almıştır. Öte yandan, salt birtakım siyasal güdülerle gerçekleştirilen bir olay olmaktan da çıkan uluslararası terörizm, giderek şekil değiştirmiş ve diğer organize suç biçimleri ile iç içe geçmiştir. Dolayısıyla, giderek daha da 'uluslararasılaşan' ve hatta El Kaide örneğinde olduğu gibi 'küreselleşen' bir suç biçimi olarak uluslararası terörizm, sınır tanımaksızın ve ayırt etmeksizin tüm dünya uluslarını tehdit eder bir hâl almıştır.

Terörizmin sınır tanımaz doğası, onunla mücadeleyi de sınır ötesi bir

---

* Arş. Gör., Uludağ Üniversitesi, İ.İ.B.F., Uluslararası İlişkiler Bölümü.

INTERPOL, EUROPOL VE ULUSLARARASI TERÖRİZM

boyuta taşımayı zorunlu kılmıştır. Bundan dolayı, dünya uluslarının terörizmle mücadelede çeşitli yöntemlere başvurdukları görülür. Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Birliği (AB), Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı (AGİT) veya Avrupa Konseyi gibi birçok uluslararası örgüt bünyesinde bu doğrultuda çeşitli girişimler söz konusudur. Ancak, bu faaliyetlerin çok da başarılı olduğunu söyleyebilmek mümkün değildir. Yürütülen bu siyasi nitelikteki faaliyetler sonucunda, daha başarılı sonuçlar elde edebilmek amacıyla birtakım örgütlerin de oluşturulduğu gözlenmektedir. Bu bağlamda özellikle polisiye iş birliği alanında önemli adımların atıldığı görülmektedir.

Her ne kadar siyasal bir olgu da olsa, terörizme karşı mücadele demokratik bir düzen içerisinde hukuki yöntemlerle yürütülmek zorundadır. Yani, terörizmle mücadele hukuksal bir olaydır ve hukuki dayanakları bulunmak zorundadır. Dolayısıyla, mücadelenin mevcut kanunlar çerçevesinde ve onların uygulanması yoluyla gerçekleştirilmesi beklenir. İşte bu bağlamda, kanunların icrası ile ilgili en önemli birimler arasında yer alan polis teşkilatları ön plana çıkmaktadır. Yani, tıpkı diğer organize suç biçimleriyle mücadelede olduğu gibi, uluslararası terörizmle mücadele açısından da polisiye birimler oldukça önemlidir. İşte bu nedenle, uluslararası terörizmle mücadele amacıyla oluşturulan uluslararası oluşumlar içinde de polisiye iş birliğini amaçlayan yapılar önemli bir yer tutmaktadır.

Bu bağlamda, uluslararası suç biçimlerine karşı polisiye alanda iş birliği yapmayı amaçlayan iki önemli yapıdan söz etmek mümkündür. Bunlardan ilki INTERPOL (Uluslararası Kriminal Polis Örgütü), ikincisi ise EUROPOL (Avrupa Polis Ofisi)'dür. Söz konusu teşkilatlar, diğer uluslararası suç biçimlerinin yanı sıra, terörizmle mücadeleyi de kendi görev alanlarına dâhil etmişlerdir. Bu çalışmanın amacı, faaliyet alanları, çalışma biçimleri ve kurumsal yapıları itibari ile birbirinden farklı özelliklere sahip bu iki yapının uluslararası terörizm karşısındaki konumlarının mukayese edilmesidir. Mukayesenin temeli ise ilgili teşkilatların faaliyet sahalarının küresel-bölgesel olarak ayırımına dayanmaktadır. Dolayısıyla çalışmada, tüm dünya genelinde faaliyet gösteren bir yapı olması sebebiyle INTERPOL küresel nitelikte bir örgüt olarak değerlendirilirken, EUROPOL salt AB üyesi devletler bünyesinde faaliyet göstermesi nedeniyle bölgesel bir örgüt olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda çalışma, terörizmle mücadelede "bölgesel olanın" "küresel olan" karşısındaki konumunu sorgulamaktadır.

INTERPOL ve Uluslararası Terörizm

INTERPOL, uluslararası terörizme karşı dünya çapında etkin bir biçimde mücadele etmeye çalışan ve bu anlamda da çok geniş bir faaliyet alanı bulunan bir uzmanlık örgütüdür. INTERPOL'ün uluslararası terörizm karşısındaki rolü iki yönlüdür. Bunlardan ilki, uluslararası terörizm faaliyetlerini engellemek, ikincisi ise suçluların adalet önüne çıkarılmasına yardımcı olmaktır. İNTERPOL, şüpheli bireyler ve gruplar ile onların aktiviteleri hakkında istihbarat toplamakta, bunları analiz edip depolamakta ve gerekli yerlere iletmektedir. Bu

INTERPOL, EUROPOL VE ULUSLARARASI TERÖRİZM

veriler ise üye devletlerden toplanmaktadır. Toplanan bu veriler, zamansal olarak ve sistematik bir biçimde tasnif edilmektedir¹.

1923–1938 yılları arasında faaliyet göstermiş olan Uluslararası Kriminal Polis Kurulu'nun yerini alan INTERPOL, 1946 yılında kurulmuştur². INTERPOL Tüzüğü'nün 1. maddesi, Uluslararası Kriminal Polis Kurulu'nun bundan böyle Uluslararası Kriminal Polis Örgütü olarak anılacağını öngörmektedir³. Öte yandan, örgütün amaçları ise yine tüzüğün 2. maddesinde şu şekilde belirtilmiştir:

a. Uluslararası İnsan Hakları Bildirisi çerçevesinde devletlerin adli polis yetkilileri arasında, yürürlükteki ulusal yasaları kapsamında en geniş şekilde yardımlaşmayı sağlamak,

b. Adli suçların önlenmesi ve izlenmesi konusunda etkin bir biçimde çalışacak kurumları kurmak ve geliştirmek.

Aslında buradan da anlaşılacağı üzere İTERPOL'ün temel rolü, üye devletlerin ilgili polis mercileri arasında bir iletişim kanalı olmaktır. Dolayısıyla, İTERPOL'ün araştırma ve soruşturma yapmakla görevli bir kuruluş olduğuna ilişkin yaygın kanaat hatalıdır. Kısacası, İTERPOL'ün görevi uluslararası suçları araştırmak değil, bunların araştırılmasında aracılık yapmaktır⁴.

İTERPOL'ün, terörizmle mücadele konusunda birtakım yetersizlikleri olduğunu söylemek de mümkündür. Özellikle, örgüt tüzüğü'nün 3. maddesi, örgütün terörizm karşıtı faaliyetlerini sınırlandırıcı bir özellik arz etmektedir. Bu madde örgütün siyasal, askerî, dinsel ya da ırksal karakter taşıyan çalışmalar yapmasını veya bu tip bir fonksiyon üstlenmesini kesinlikle yasaklamaktadır. Örgüt, ilgili madde uyarınca bu tip meselelere karışmayacak veya bunları soruşturmayacaktır. Uzun yıllar boyunca bu madde, İTERPOL'ün terörizme karşı savaşımına engel olmuştur. Zira terörizm, uzun yıllar boyunca siyasal nitelikli bir olgu olarak görülmüştür. Öte yandan, 3. madde dâhilinde terörizmin siyasal nitelikli bir suç olarak görülmesi nedeniyle, terörizmle fazlaca ilgilenilmemesi; buna karşın diğer suçlar üzerindeki vurgunun güçlendirmesi ve böylesi bir taahhüdün ön görülmesi, terörizme “meşru” bir alanmış gibi bakıldığı yönünde çeşitli değerlendirmelerin yapılmasına da yol açmıştır⁵.

1960'ların sonlarından itibaren terörizm faaliyetlerinde görülen artış, İTERPOL'ün terörizme yaklaşımında da zamanla bir değişime yol açmıştır. Ancak, 3. maddenin yorumuna ilişkin bu durum, 1984 yılına kadar bu şekilde devam etmiştir. 4–11 Eylül 1984 tarihleri arasında Lüksemburg'da düzenlenen

¹ <http://www.interpol.int/Public/lcpo/FactSheets/FS200102.asp> (27.01.2004)

² Bruce George and Timothy Watson, “International Terrorism After 1992”, Y. Alexander and Dennis A. Pluchinsky (Ed.), European Terrorism: Today & Tomorrow, Virginia: Brassey'S Inc., 1992, s.186.

³ İTERPOL tüzüğü için bkz: Mehmet Genç, Birleşmiş Milletler ve Uzmanlık Örgütleri Mevzuatı, I. Cilt. Bursa: Ezgi Kitapevi, Ocak 1999, ss. 606–612.

⁴ George and Watson, agm., s. 187.

⁵ Peter Chalk, West European Terrorism and Counter Terrorism, New York: ST. Martin's Press Inc., 1996, s. 125.

INTERPOL, EUROPOL VE ULUSLARARASI TERÖRİZM

INTERPOL 53. Genel Kurul toplantısında, 3. maddenin yorumuna ilişkin birtakım kararların alındığı görülür. Böylece, terörizmle mücadelenin daha etkin bir biçimde yürütülmesi sağlanmıştır⁶. Ancak, hemen belirtelim ki, INTERPOL'ün daha önceki toplantılarında alınmış ve terörizmle mücadele açısından önem arzeden başka kararları da bulunmaktadır. Kısaca değinmek gerekirse, uluslararası soruşturmalara yönelik taleplerin belirlendiği 1953 tarihli Lizbon Toplantısı kararları, sivil havacılığa yönelik yasadışı saldırılara ilişkin 1970 tarihli Brüksel Toplantısı kararları, rehin alma ve şantaj olaylarına ilişkin 1972 tarihli Frankfurt kararları, uluslararası firmalara yönelik yasadışı saldırılara ilişkin 1973 tarihli Viyana Toplantısı kararları, sivil havacılığa yönelik güvencelere ilişkin 1974 tarihli Cannes kararları, örgütlü gruplarca gerçekleştirilen şiddet olaylarına ilişkin 1979 tarihi Nairobi kararları bu bağlamda değerlendirilebilir. Ancak, 1984 tarihli Lüksemburg kararları, terörizmin siyasi bir suç biçimi olarak görülmesine yönelik anlayışı değiştirme açısından oldukça önemlidir. Bu bakımdan, ilgili kararda şu hususların önemle vurgulandığı görülmektedir:

a. Birçok ülkede, şiddet içeren kriminal faaliyetler gerçekleştirerek, korku ve terör yayma suretiyle sözde siyasi amaçlarını gerçekleştirmeye çalışan grupların varlığı,

b. Uluslararası bir olgu olarak terörizm kapsamında görülen birtakım aktivitelerin diğer suç biçimleri ile olan bağlantıları,

c. Özellikle insan hayatına ve bedensel bütünlüğüne yönelik saldırılar, adam kaçırmaya ve rehin alma olayları, sivil havacılığa yönelik yasadışı müdahaleler ile kamusal ve özel mülkiyete yönelik ciddi nitelikteki saldırılar terörizm çerçevesi dâhilinde görülen suç biçimleri olarak değerlendirilmektedir.

İTERPOL Genel Kurulu almış olduğu söz konusu karar ile bu tip ciddi suçlara ilişkin görülmekte olan iade davalarında, bunların siyasi gerekçeli suçlar kapsamının dışında tutulmasını ve iadeyi reddetme amacıyla bir gerekçe olarak görülmemesini istemiştir. Ancak, Genel Kurul'un aldığı bu kararda ayrıca şu hususları benimsediği de görülür:

a. Ulusal egemenliğin üstünlüğü prensibi uyarınca, herhangi bir suçun siyasi olup olmadığına ilişkin karar verme yetkisi ulusal yargı organlarındadır.

b. Üye devletlerin büyük oranlarda zarara neden olan bu tip suçlara ilişkin meselelere müdahalesi gereklidir.

3. maddenin yorumuna ilişkin alınan karar açısından belirtilmesi gereken en önemli husus ise 'çatışma alanı' dışında kalan alanlarda, masum sivillere veya mülkiyetlere yönelik işlenen suçların motivasyonları ne olursa olsun siyasi gerekçeli olarak görülmeyecek olmasıdır. Bu tarihten itibaren 'çatışma alanı' dışında kalan terörizm olayları ile ilgilenme kararı alınmıştır. Burada 'çatışma alanı dışı' kavramından kasıt, örneğin IRA (İrlanda Cumhuriyetçi Ordusu)'nın İrlanda dışında gerçekleştireceği türden saldırılardır. IRA'nın İrlanda'da gerçekleştireceği saldırılarla ilgili olarak INTERPOL devreye

⁶ Genel Kurulun AGN/53/RES/6 no'lu Lüksemburg kararları için bkz.: [http://www.interpol.int/Public/ICPO/GeneralAssembly/AgN53/Resolutions/AGN53RES6.asp\(27.01.2004\)](http://www.interpol.int/Public/ICPO/GeneralAssembly/AgN53/Resolutions/AGN53RES6.asp(27.01.2004))

INTERPOL, EUROPOL VE ULUSLARARASI TERÖRİZM

giremezken, örneğin Kıta Avrupa'sında gerçekleştirebileceği herhangi bir eylemiyle ilgili olarak INTERPOL faaliyete geçebilecektir⁷. Alınan bu karar ile üye devletlerin terörizm konusunda bilgi paylaşımında bulunmalarının, terörizmin siyasal gerekçeli bir suç olması nedeniyle engellenemeyeceğini de belirtilmektedir. Söz konusu karar uyarınca üye devletler, bu konuda kendi ulusal hukuklarının izin verdiği ölçüde serbest davranabileceklerdir⁸.

Alınan bu kararlar, terörizmle mücadele açısından büyük önem taşımasına rağmen, INTERPOL Genel Kurulu tarafından alınan kararların hukuki bir bağlayıcılığının bulunmaması nedeniyle, üye devletler üzerinde herhangi bir etki yapmaktan uzak olduğunu belirtmek gerekir. Zira uygulamada üye devletlerin alınan bu kararlara rağmen kendi çıkarları doğrultusunda hareket ettikleri görülmektedir. Hatta terörizme yakın olan veya teröristlere sempati duyan ya da onları destekleyen kimi devletlerin iş birliğine yanaşmadıkları dahi görülmektedir⁹. Görüldüğü üzere, 3. maddeye ilişkin herhangi bir değişikliğin yapılmadığı bu toplantıda, üye devletlerin INTERPOL ile terörizme karşı mücadelede mümkün olduğunca (yani ulusal hukuklarının izin verdiği ölçüde) kapsamlı bir iş birliğine girmeleri kararı alınmıştır.

INTERPOL'ün uluslararası terörizmle mücadeleye fiilen katılımı ise, esasen 1–8 Ekim 1985 tarihleri arasında Washington'da düzenlenen 54. Genel Kurul toplantısında alınan karar ile gerçekleşmiştir¹⁰. Toplantıda INTERPOL Polis Bölümü içinde, bu konuda uzman bir birimin oluşturulmasına yönelik çağrıda bulunulmuştur. Bu uzman birimin görevi, uluslararası terörizmle mücadelede koordinasyonu sağlamak ve iş birliğini arttırmak şeklinde belirlenmiştir. Aynı karar, terörizmle mücadele konusunda hâlihazırda var olan iş birliğini daha yeterli hâle getirme amacıyla bir yönetmelik hazırlanmasını ve pratik meselelere ilişkin hususların tespit edilmesini de öngörmektedir. Bu toplantıda alınan kararlar ile üye devletler arasında mümkün olduğunca kapsamlı bir biçimde iş birliği ve enformasyon değişimi teşvik edilmektedir. Bu doğrultuda kurulan Anti-Terörizm Birimi (TE-Branch) 1987 yılından beri terörizm, ateşli silahlar ve patlayıcılar, sivil havacılığa yönelik tehditler ve saldırılar, deniz korsanlığı ve kitle imha silahları gibi alanlarda faaliyetlerini sürdürmektedir. Anti-Terörizm Birimi, INTERPOL iletişim ağının ve merkezî kayıt yeteneğinin maksimum düzeyde kullanılmasını sağlamakta, böylece üye devletlerden daha sonra gelebilecek taleplere yönelik analiz yapma ve cevap verme yeteneğini arttırmaktadır. Bununla birlikte, terörizme yönelik enformasyon yönetimi INTERPOL'ün ana görevlerinden biri olması nedeniyle, bu birimin terörizme karşı mücadeleyi kendisine amaç edinmiş olan diğer uluslararası

---

⁷ George and Watson, agm, s. 187.

⁸ Chalk, age., s. 125.

⁹ Richard Clutterbuck, *Terrorism, Drugs and Crime in Europe After 1992*, London: Routledge, 1990, s. 119.

¹⁰ Genel Kurul'un AGN/54/RES/1 no'lu Washington kararları için bkz.: [http://www.interpol.int/Public/ICPO/GeneralAssembly/AGN54/Resolutions/AGN54RES1.asp\(27.01.2004\)](http://www.interpol.int/Public/ICPO/GeneralAssembly/AGN54/Resolutions/AGN54RES1.asp(27.01.2004))

INTERPOL, EUROPOL VE ULUSLARARASI TERÖRİZM

örgütler, kuruluşlar ve çalışma grupları ile irtibatını sürdürdüğü, çeşitli sempozyum ve toplantılar düzenlediği görülmektedir¹¹.

INTERPOL'ün Washington'da düzenlenen bu toplantısında, uluslararası terörizmle mücadelenin sistematığına ilişkin olarak da birtakım kararlar alındığı görülmektedir. Bu kararlar¹² şu şekilde sıralanmaktadır:

1. INTERPOL Genel Sekreterliği, yasadışı uyuşturucu ticareti konusunda iş birliğini öngören yönetmeliğe benzer bir yönetmeliği, terörizm olaylarına ilişkin olarak ve Ulusal Merkez Büroları¹³ ile Uzman Servislerin uygulamaya ilişkin konulardaki iş birliği imkanlarını belirleyici şekilde hazırlayacaktır.

2. Genel Sekreterlik, Washington toplantısına bulunmayan devletlerin de iştirakini sağlayabilmek için, INTERPOL'ün terörizmle mücadeledeki rolü de başta olmak üzere, uluslararası terörizmin pek çok boyutunun tartışıldığı bir başka sempozyum düzenleyecektir.

3. Uluslararası terörizmle mücadele, bundan böyle Genel Kurul ve Yürütme Komitesi'nin¹⁴ ana gündem maddelerinden biri hâline gelecektir.

4. Uluslararası terörizmin, bölgesel nitelikteki uluslararası konferansların gündemlerine de taşınmasına çalışılacaktır.

Tüm bu girişimlere ve kararlara rağmen, INTERPOL'ün uluslararası terörizmle mücadele konusundaki rolü ve konumu, ciddi bir biçimde eleştirilmektedir. Örneğin, İngiliz Avam Kamarası'nın Avrupa Toplulukları içerisindeki polisiye iş birliğini araştırmak üzere oluşturmuş olduğu Seçme Komite, yapmış olduğu bir araştırmada INTERPOL'e yönelik birtakım eleştiriler getirmektedir. Bu eleştiriler; istenilen bilgilere cevap verme hızının düşüklüğü, öngördüğü bürokratik formalite ve prosedürlerin karmaşıklığı, güvenlik düzeyinin zayıflığı şeklinde sıralanmıştır¹⁵. Bu komite tarafından yapılan bir başka değerlendirmede ise, INTERPOL personelinin tasnif edilmiş bilgileri koruma konusunda yeterli deneyime sahip olmadığı ve zorunlu nitelikteki birtakım güvenlik gereksinimlerinin bile eksik olduğu belirtilmektedir. Bu çerçevede, bazı üye devletlerin bu konudaki politika ve motivasyonlarının, sorgulanabilir bir durumda olduğu ifade edilmiştir¹⁶.

Esasında INTERPOL'e yönelik eleştirileri iki temel noktada toplamak olasıdır. Bunlardan ilki, ele alınan sorunların tanımına yönelik şekli eleştiriler iken, ikincisi örgüt bünyesindeki güvenlik düzeyinin düşüklüğüne yönelik eleştirilerdir. İlk önemli eleştiri, yukarıda değindiğimiz 3. maddeyle ilgilidir ve bu

¹¹ Bkz. <http://www.interpol.int/Public/Terrorism/default.asp> (27.01.2004)

¹² Bkz.: AGN/54/RES/1 no'lu Washington kararları.

¹³ Örgüt tüzüğü'nün 5. maddesinde belirtilen örgütün organlarından biridir. Tüzüğü'nün 31. maddesinde ise bu organın amaçları belirtilmektedir. Bkz.: Genç, age., s. 610.

¹⁴ Örgüt tüzüğü'nün 5. maddesinde belirtilen organlarındandır. Tüzüğü'nün 8 ve 21. maddelerinde ise bu organların görevleri belirtilmiştir. Bilgi için bkz.: Genç, age., ss. 607–608.

¹⁵ George and Watson, agm., s. 187.

¹⁶ Chalk, age., s. 131.

INTERPOL, EUROPOL VE ULUSLARARASI TERÖRİZM

maddenin Lüksemburg'da ve Washington'da alınan kararlara rağmen, INTERPOL'ün terörizmle mücadeledeki rolünü sınırlandırdığına işaret etmektedir. Her ne kadar, bu kararlar 3. maddenin geniş olarak yorumlanması için uygun bir perspektif ortaya koymaktaysa da, INTERPOL'ün genel olarak uygulamada bu maddenin dar yorumuna bağlı kaldığı görülmektedir. Bunun bir sonucu olarak olsa gerek, terörizmle ilgili meseleler örgütün toplam çalışma yükünün yalnızca % 2-3'ünü oluşturmaktadır. Diğer önemli bir eleştiri ise, yukarıda da belirttiğimiz üzere, INTERPOL'ün enformasyon değişimi ve paylaşımı konusunda çok düşük bir güvenlik düzeyine sahip olduğu yönündedir. Bazı Batılı devletler, şu anki INTERPOL delegelerinin tasnif edilmiş hassas bilgileri koruma konusunda yeterince eğitilmiş ve deneyimli olmadıkları yönündeki eleştirilerini sık sık dile getirmektedirler. Bunun da ötesinde, bu tip eleştirilerin bir diğer sebebi de INTERPOL üyeleri arasında Libya, Suriye ve İran gibi terörizme göz yumduğu ve hatta destek olduğu iddia edilen devletlerden de temsilcilerin bulunmasıdır. Bu durumun, INTERPOL'ün enformasyon değişiminin yapıldığı güvenli bir yer olmasını engellediği ileri sürülmektedir¹⁷. Öte yandan, terörizmin kavram ve kapsamındaki çeşitlenme, işlenen suçların siyasi nedenlerden ötürü mü yoksa başka nedenlerden ötürümü işlendiğine dair ciddi tartışmalara yol açmaktadır. Bu tartışmalar INTERPOL gibi örgütlerin rol ve fonksiyonlarında önemli aksaklıklara yol açmaktadır. Çünkü birçok devlet bu konuda kendi menfaatleri doğrultusunda hareket etme eğilimindedir¹⁸.

Tüm bu olumsuzluklara rağmen INTERPOL, polisin ve diğer güvenlik güçlerinin anti-terörist stratejilerinde iş birliği yapmalarını olanaklı kılan önemli bir forum konumundadır. Bu bağlamda örgüt, EUROPOL'ün varlığına rağmen Avrupa için de büyük öneme sahiptir. Zira örgüt, aynı zamanda Avrupa'da polise iş birliğine yönelik en eski örgüt olma özelliği de taşımaktadır¹⁹. Örgütün Avrupa meseleleri ile ilgilenen ve merkezleri Lyon'da olan bir Bölgesel Avrupa Meclisi, bir Avrupa Komitesi ve bir de Avrupa Bürosu bulunmaktadır²⁰. 1994 yılına kadar Arnavutluk hariç ve Rusya Federasyonu dâhil olmak üzere tüm Avrupalı devletler bu örgütün üyesiydi. Günümüzde Arnavutluk'un da INTERPOL'e dâhil olmasıyla birlikte, Avrupa Kıtası'nda bu örgüte üye olmayan devlet kalmamıştır. Öte yandan, uluslararası suçların giderek değişen doğaları, birbirleri ile giderek daha da bağlantılı hâle gelmeleri ve bu hâliyle küresel bir soruna dönüşmüş olmaları, küresel ölçekte faaliyet gösteren bir uluslararası örgüt olarak INTERPOL'e duyulan ihtiyacı arttırmaktadır.

---

¹⁷ Aynı yer.

¹⁸ George and Watson, agm., s. 188.

¹⁹ John Benyon, "Policing the European Union: The Changing Basis of Cooperation on Law Enforcement", International Affairs (Royal Institute of International Affairs), Volume 70, Issue 3, Jul., 1994, s. 505.

²⁰ Chalk, age., s. 125.

INTERPOL, EUROPOL VE ULUSLARARASI TERÖRİZM

EUROPOL ve Uluslararası Terörizm

Uluslararası terörizmle mücadele eden bir diğer polis örgütü ise, bölgesel nitelikteki bir örgüt olan EUROPOL'dür. Kurucu hükümleri göz önünde bulundurulduğunda, EUROPOL terörizm, uyuşturucu kaçakçılığı ve diğer önemli uluslararası suç biçimlerinin önlenmesi ve bunlarla mücadele edilmesi amacıyla yönelik bir enformasyon değişim sistemidir²¹. Dolayısıyla bu anlamda INTERPOL'e benzer bir fonksiyon icra etmektedir; ancak, ondan farklı olarak küresel değil, bölgesel bir örgüttür. Tıpkı INTERPOL gibi EUROPOL de üyeleri arasında iş birliği yapmayı kolaylaştıracak, iş birliğinden doğan maliyetleri azaltacak ve iş birliği için gerekli güven ortamını sağlayacak bir kurum olarak görülebilir.

EUROPOL'ün temeli, esas itibari ile Maastricht'de imzalanan ve Avrupa Birliği Kurucu Antlaşması (ABKA) olarak da nitelendirilebileceğimiz Avrupa Birliği'ne Dair Antlaşma'ya dayanmaktadır. Bilindiği üzere, Antlaşma'nın K1 no'lu maddesinin 9. paragrafı, polisiye iş birliğini bir 'ortak çıkar' alanı olarak görmektedir. İlgili madde uyarınca öngörülen bu polisiye iş birliği, doğrudan ya da dolaylı olarak EUROPOL aracılığıyla yapılacaktır²². Ancak, hemen belirtmek gerekir ki EUROPOL, ABKA ile tesis edilmiş bir örgüt de değildir. Örgütün temelini, 1970'li yıllarda faaliyetlerine başlayan ve esas amacı Avrupa'da terörizmle mücadele etmek olan TREVI Grubu (Terrorism, Radicalism, Extremism, Violence, Internationalism)²³ oluşturmaktadır²⁴. Buna karşın, günümüzdeki yapısına yakın bir kurum olarak EUROPOL fikrinin, ilk kez AT Bakanlar Konseyi'nin 28–29 Haziran 1991 tarihli Lüksembourg toplantısında gündeme geldiği görülmektedir. Bu toplantıda Alman Şansolye'si H. Kohl, ABD'deki FBI (Federal Bureau of Investigation) ve Almanya'daki BKA (Bundeskriminalamt) benzeri bir yapı olarak, Avrupa Kriminal Polis Bürosu (European Criminal Police Office)'nun kurulmasını önermiştir²⁵. Aynı toplantıda, her üye devletin ulusal düzeyde bir temsilcisinin katılımıyla bir Uyuşturucu İrtibat Görevlileri (The Drugs Liaison Officers - DLO) biriminin kurulması da kararlaştırılmıştır²⁶.

²¹ Aynı yer, s. 139.

²² Willy Bruggeman, "EUROPOL—A European FBI In Making?" Lecture in Cicero Foundation Great Debate Seminar "Justice and Home Affairs —How to Implement the Amsterdam Treaty?" Paris, 13-14 April 2000. <http://www.cicerofoundation.org/lectures/p4bruggeman.html> (27.01.2004)

²³ Örgüt ilk toplantısını 1976 yılında Lüksemburg'da gerçekleştirmiştir ve esas itibari ile amacı üye devletler arasında pratik ve operasyonel düzeyde anti-terörizm faaliyetlerinde bulunmaktadır. Örgütün 1985 yılındaki toplantısının ardından başta uyuşturucu ticareti olmak üzere diğer ciddi organize suç biçimleri de örgütün çalışma alanına dâhil edilmiştir. TREVI sistemi, üye devletlerin polis şefleri ve adalet ve içişleri bakanlarından oluşmaktaydı ve çalışma grupları halinde faaliyetlerini yürütmekteydi. Bu toplantılarda üye devletlerin polis şefleri ve istihbarat görevlileri bir araya gelerek, görev alanlarındaki suçlara ilişkin istişarelerde bulunmaktaydı. Bkz. Benyon, agm. s. 507; Chalk, age., s. 122.

²⁴ Michael Santiago, *Europol and Police Cooperation in Europe*, New York: The Edwin Mellen Press, 2000, s. 39.

²⁵ Aynı yer, s. 43.

²⁶ Ertan Beşe, *Terörizm, Avrupa Birliği ve İnsan Hakları*, Ankara: Seçkin Yayınları, 2002, s. 92.

INTERPOL, EUROPOL VE ULUSLARARASI TERÖRİZM

Bu iki düşünce bir arada ele alınmış ve bir plan benimsenmiştir. Lüksemburg toplantısında benimsenen plana göre, üye devletler arasında uluslararası organize suçlar, terörizm ve uyuşturucu kaçakçılığı gibi ciddi nitelikteki suçlarla mücadele alanında iş birliğini sağlayacak yeni bir yapının oluşturulması fikri, İngiltere'nin çekincelerine rağmen benimsenmişti. Bu çerçevede, EUROPOL Üzerine Ad Hoc Çalışma Grubu (Ad Hoc Working Group on EUROPOL – AHWGE) kurulmuştur²⁷. Bu birim, TREVI şemsiyesi altında faaliyet gösterecek ve öncelikle bir EUROPOL Uyuşturucu Birimi (EUROPOL Drug Unit – EDU) kurulması doğrultusunda faaliyette bulunacaktı²⁸. Bu doğrultuda, 1–2 Temmuz 1993 tarihinde Koppenag'da yapılan ve TREVI'den görevlilerin de katıldığı içişleri bakanları toplantısında EDU'yu kuran anlaşma imzalanmıştır²⁹. Amaç, Avrupa'daki uyuşturucu kaçakçılığı ile kolektif bir biçimde mücadele etmektir. Uyuşturucu konusunda toplanan tüm bilgilerin üye devletler arasında EDU aracılığıyla paylaşılması öngörülmekteydi. Öte yandan, toplanan hiçbir kişisel bilgi dışarı sızdırılmayacaktı. EDU, bu anlamda EUROPOL'ün öncüsü sayılmaktadır³⁰. Bu anlaşmanın ardından, 16 Şubat 1994'te EDU faaliyetlerine resmen başlamıştır³¹. EUROPOL'ün kurulmasına ilişkin çalışmalar ise daha uzun bir zaman almıştır. EUROPOL'ü kuran konvansiyon³² 26 Haziran 1995 tarihinde imza edilebilmiştir. Konvansiyon'un yürürlüğe girebilmesi ise ancak 1 Ekim 1998 tarihinde mümkün olabilmıştır. EUROPOL'ün faaliyetlerine başlama tarihi ise 1 Temmuz 1999'dur³³. EUROPOL bu tarihten itibaren, 1994 yılından beri faaliyetlerini yürüten EDU'yu da içine alarak çalışmalarına başlamıştır.

Özünde EUROPOL fikrinin orijini, oluşturulması düşünülen Ortak Pazar neticesinde iç sınırların kaldırılmasından kaynaklanabilecek yeni tehditlere karşı önlem alma gereğine dayanmaktadır. İç sınırların kalkmasıyla birlikte uyuşturucu kaçakçılığı, hırsızlık, soygun, oto hırsızlığı ve dolandırıcılık gibi suçlarda önemli bir artışın gerçekleşmiş olması da bu fikri doğrulamıştır³⁴. Bu çerçevede ele alınması gereken önlemlerin başında da polise iş birliği gelmektedir. Bunun yanı sıra o dönemde görülmeye başlanan bazı gelişmelerin de bu alanda iş birliği yapmayı zorunlu kıldığı görülmektedir. Bu çerçevede ele alınabilecek en önemli gelişme, Sovyetler Birliği'nin çöküşüdür. Bu çöküşün ardından eski Sovyet coğrafyasında birtakım yeni tehditler ortaya çıkmış ve yeni suç şebekeleri oluşmuştur. İtalyan mafyasının dışarıya açılması, uyuşturucu

---

²⁷ Santiago, age., s. 45.

²⁸ Bruggeman, agm.

²⁹ EDU' ya ilişkin detaylı bilgi için bkz.: Tony Bunyan, The EUROPOL Convention, London: Statewatch, 2000, ss. 3–4.

³⁰ Santiago, age., ss. 45–47.

³¹ Frank Gregory, "Policing Transition In Europe: The Role of EUROPOL and the Problem of Organized Crime", The European Journal of Social Sciences, Vd.11, Issue: 3, September 1998, s. 290.

³² Konvansiyon için bkz.: Bunyan, age., ss. 11–29.

³³ Bruggeman, agm.

³⁴ Benyon, agm., ss. 499–500.

INTERPOL, EUROPOL VE ULUSLARARASI TERÖRİZM

kaçakçılığında görülen önemli artış, finansal piyasaların karapara aklama işi için kullanılması ve yasadışı organize göç şebekelerinin ortaya çıkması gibi sorunlar ise bu kapsamda ele alınabilecek diğer gelişmelerdir³⁵.

Bu bağlamda örgütün amacı, EUROPOL Konvansiyonu'nun 2. maddesi uyarınca; üye devletlerin terörizm, yasadışı uyuşturucu kaçakçılığı ve diğer organize suçlara karşı vermiş olduğu mücadelenin etkinliğini arttırmak şeklinde belirtilmiştir³⁶. Bu çerçevede EUROPOL, yasadışı uyuşturucu kaçakçılığı, nükleer ve radyoaktif madde kaçakçılığı, yasadışı göç, insan kaçakçılığı ve motorlu araçlara ilişkin suçlara yönelik olarak derhal harekete geçecektir³⁷. Konvansiyon'un yürürlüğe girişini takiben iki yıl içerisinde örgüt, insan hayatına, vücut bütünlüğüne, kişi özgürlüğüne veya mülkiyetine yönelik işlenen ya da işlenmesi muhtemel olan terörist eylemlere karşı mücadeleye başlayabilecekti. Yani, terörizmle mücadele iki yıllık bir süre için görev alanı dışında tutulmuştu. Ancak, üye devletler isterlerse, oybirliği ile alacakları bir karar ile terörizmi öngörülen bu iki yıllık süreden daha önce de EUROPOL'un çalışma kapsamına sokabileceklerdi³⁸. Bu doğrultuda, 3 Aralık 1998 tarihinde alınmış olan bir karar ile EUROPOL, terörizme karşı görevlendirilmiştir³⁹.

EUROPOL'un 2. maddede belirtilen amacın gerçekleştirebilmesi yönünde birtakım görevleri bulunmaktadır. Konvansiyon'un 3. maddesinde düzenlenen bu görevler çerçevesinde EUROPOL; üye devletler arasında enformasyon değişimini kolaylaştıracak, enformasyon ve istihbarat toplayarak bunları düzenleyecek ve analiz edecek, bunlardan üye devletlerin yetkililerini ulusal birimler aracılığıyla haberdar edecek, üye devletlere ilgili tüm bilgileri sağlayacak ve soruşturmalarda yardımcı olacak ve bilgisayarlı bir enformasyon sistemi aracılığıyla elde edilen bilgileri saklayacaktır⁴⁰. Ancak, EUROPOL'un bu görevleri yerine getirebilmesi, yani ilgili suç biçimlerine karşı harekete geçebilmesi üç önemli şarta bağlıdır. Öncelikle EUROPOL'un harekete geçebilmesi için ortada örgütlü bir suçun bulunduğu dair somut kanıtların olması gerekmektedir. İkinci olarak, mevcut durumdan en az iki veya daha fazla devletin etkilenmesi gerekmektedir. Son olarak, bu durum sonuçları ve büyüklüğü açısından ortak bir tavır göstermeyi gerekli kılmalıdır⁴¹. Dolayısıyla, EUROPOL'un şüphe üzerine ve kendiliğinden harekete geçebilmesi gibi bir durum söz konusu değildir.

---

³⁵ Bunyan, age., s. 1

³⁶ Santiago, age., s. 53.

³⁷ EUROPOL'un görev alanı içinde saydığımız bu suçlara başka suçları da ilave etmemiz mümkündür. Konvansiyon'a yapılan ek bir düzenleme ile cinayetten organize soygunlara, adam kaçırmadan silah kaçakçılığına, ırkçılıktan yabancı düşmanlığına, rüşvetten çevre suçlarına kadar uzanan onsekiz ayrı suçun da EUROPOL'un görev kapsamına alındığı görülmektedir. İlgili suçlar için bkz. : Bunyan, age., s. 28.

³⁸ EUROPOL Konvansiyonu'nun 2. maddesi için bkz. : Bunyan, age., s. 12.

³⁹ Beşe, age., s. 99.

⁴⁰ European Information Association, EIA Quick Guides: European Police Office (EUROPOL), Manchester: EIA Association, June 2000, s. 1.

⁴¹ Bruggeman, agm.

INTERPOL, EUROPOL VE ULUSLARARASI TERÖRİZM

EUROPOL, başta terörizm gibi doğası gereği uluslararası nitelik arzeden suçlara karşı tek başına mücadele edemeyecektir. Yani, salt üye devletler arasında yürütülecek bir mücadelenin, bu türden suçlara karşı yeterli olabileceğini düşünmek mümkün değildir. Hâliyle örgütün, üçüncü ülkelerle de ilişki içinde olması gerekmektedir. Bu bağlamda düşünenecek olursak, Konvansiyon'un 26. maddesi uyarınca EUROPOL'un hukuki kişiliği bulunmaktadır ve 42. madde hükmü uyarınca da diğer organlar ya da üçüncü ülkelerle ilişki kurabilmektedir⁴². Öte yandan, üye devletler 27 Mart 2000 tarihinde aldıkları bir karar ile EUROPOL Direktörüne kimi üçüncü ülkelerle ve AB dışındaki bazı uluslararası örgütlerle müzakereler yürütebilme ve anlaşmalar yapabileme hakkı da tanımıştır⁴³. Yine Konvansiyon'un 46. maddesi uyarınca EUROPOL, Birliğe yeni üye olan devletlerin katılımına da, gerekli şartları sağlamaları durumunda açıktır⁴⁴. 1997 yılı içinde kabul edilen bir protokol uyarınca da EUROPOL bünyesinde çalışan kişilerin diplomatik ayrıcalık ve bağışıklıklarının sağlandığı görülür⁴⁵. Dolayısı ile EUROPOL'un, görevlerini icra edebilmesi için üçüncü taraflarla gerekli her türlü teması kurabilmesi mümkündür.

EUROPOL üyeleri arasında iletişimi sağlayan en önemli unsurlar ise İrtibat Görevlileri ve Ulusal Birimler (Liaison Officers and National Units)'dir. Konvansiyon'un 4. maddesi uyarınca her üye devletin ilgili madde de sayılan görevleri yerine getirmek amacıyla bir Ulusal Birim oluşturması veya kurması gerekmektedir⁴⁶. Ulusal Birimler'in genel görevi, suç ve suçlularla ilgili olarak ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeyde istihbarat ve enformasyon toplamak, bunları karşılaştırmak, analiz etmek, geliştirmek ve diğer üye devletlere vermektir⁴⁷. Yani Ulusal Birimler, EUROPOL'un enformasyon ve istihbarat ihtiyaçlarını karşılarlar. Ancak hemen belirtelim ki, Ulusal Birimler devletlerinin çıkarlarına zarar vereceğini düşündükleri durumlarda hassas bilgileri EUROPOL'e vermeme hakkına da sahiptirler⁴⁸. Öte yandan, Ulusal Birimler soruşturma ajansları veya bölümlerince yürütülen operasyonel faaliyetlere de yardımcı olurlar ve bu faaliyetlerin koordinasyonunu sağlarlar. Yine, kanunların icrası ile görevli tüm ulusal birimlerin katılımıyla bir ulusal veri tabanı oluşturmak da Ulusal Birimlerin görevleri arasındadır. Bunların yanı sıra Ulusal Birimler, millî sınırlar dâhilinde bir irtibat merkezi (ENFOPOL) oluşturarak, uluslararası

---

⁴² EUROPOL'un üçüncü ülkeler ile ilişkileri için bkz.: House of Lords, Selected Committee on The European Communities, EUROPOL: Third County Rules, Session 1997-98 29th. Report, London: The Stationary Office, July 1998.

⁴³ EC Official Journal, C 106, 13 April 2000.

⁴⁴ Bunyan, age., s. 22.

⁴⁵ İlgili protokol için bkz.: Protocol on the Privileges and Immunities of EUROPOL, the Members of its Organs, the Deputy Directors and Employees of EUROPOL, Treaty Series No: 65 (2000), Norwich: The Stationery Office, June 2000.

⁴⁶ Bkz.: Bunyan, age., s.13.

⁴⁷ Santiago, age., s.48.

⁴⁸ Bunyan, age., s. 5.

INTERPOL, EUROPOL VE ULUSLARARASI TERÖRİZM

düzye bilgi paylaşımını ve değişimini sağlamakla da yükümlüdürler⁴⁹. Ulusal Birimler'in dışında Konvansiyon'un 5. maddesi uyarınca her üye devletin EUROPOL bünyesinde en az bir tane İrtibat Görevlisi bulundurması gerekmektedir⁵⁰. Avrupa İrtibat Görevlileri (European Liaison Officers–ELOs) de denilen bu kişilerin birtakım görevleri bulunmaktadır. Temelde bu görevler, ikincil ulusal birimlerden EUROPOL'e enformasyon ve istihbarat sağlamak, EUROPOL'den bu birimlere enformasyon göndermek ve sağlanan enformasyonu analiz etmek şeklinde sayılabilir⁵¹.

Görüldüğü üzere EUROPOL, uluslararası terörizm başta olmak üzere, sınır aşan suçlara yönelik faaliyetleri açısından oldukça donanımlı bir görünüm sergilemektedir. Zira organik yapısı ve mevzuatı itibari ile gerekli sınır ötesi faaliyetleri gerçekleştirebilme potansiyeline sahiptir. Öte yandan EUROPOL, bu hâliyle, geçmişte oluşturulmuş benzeri amaçları güden yapılarla kıyaslandığında görev alanı net bir biçimde tanımlanmış, belli bir yasal zemine oturan ve daha güvenilir bir yapı olarak görünmektedir.

Bu yasal zemini güçlendiren asıl önemli gelişme ise Amsterdam Antlaşması olarak da bilinen Antlaşma'nın kabulü olmuştur. Bilindiği üzere, Maastricht'de kabul edilen ABKA üzerinde birtakım modifikasyonlar yapan bu Antlaşma'nın 29. maddesi, özellikle terörizm, insan kaçakçılığı, çocuklara karşı suçlar, yasadışı uyuşturucu ticareti ve yasadışı silah kaçakçılığı, yozlaşma ve yolsuzluk gibi organize suçları da mücadele kapsamına almıştır. Bu amaçla, Antlaşma'nın 30. ve 32. maddeleri uyarınca, doğrudan ve EUROPOL aracılığıyla üye devletlerin polis güçleri, gümrük görevlileri ve diğer yetkilileri arasında yakın iş birliği gerçekleştirilecektir. Öte yandan, 31 ve 32. maddeler uyarınca üye devletlerin adli mercileri ve diğer yetkilileri arasında da cezai meselelere ilişkin yakın iş birliği kurulacaktır⁵². Buradan anlaşılması gereken önemli bir husus da uluslararası suçlarla mücadele amacıyla Birlik bünyesinde oluşturulan EUROPOL gibi kurumların, birer yardımcı organ konumunda olduğudur. Bu alanda asıl görev, üye devletlerin yetkili mercilerine düşmektedir⁵³.

---

⁴⁹ Santiago, age., s. 48.

⁵⁰ Bunyan, age., s. 13.

⁵¹ ELO'ların görev ve sorumluluklarına ilişkin detaylı bilgi için bkz.: Santiago, op. cit., ss. 49–52.

⁵² AB Antlaşması'nın ilgili maddeleri (29.–42. maddeler) için bkz.: Kamuran Reçber, Avrupa Birliği Mevzuatı, 2. Bas., Bursa: Ezgi Kitabevi, 2005, ss. 31–41.

⁵³ ABKA'nın 30. maddesi uyarınca Konsey, polisiye iş birliği alanında ortak eylem belirleyerek, üyeler arasındaki iş birliğini geliştirecektir. Bu bağlamda Europol'e üye devletler nezdinde kimi yetkiler tanınmıştır. Europol'ün üye devletlerin yetkililerinden belirli soruşturmaları yönlendirmeyi ve eşgüdümü sağlamayı talep etmesine gibi birtakım yetkileri söz konusudur. Ancak hemen belirtelim ki, Antlaşma'nın 32. maddesi uyarınca Konsey, Europol'ün bir üye devlet topraklarında o devletin yetkilileriyle birlikte ve anlaşmalı olarak faaliyette bulunmasının koşullarını ve sınırlarını da belirleme yetkisine sahiptir. Bu bağlamda belirtilmesi gereken bir diğer husus da 34. madde uyarınca Konsey'in üye devletlerin kanun ve düzenlemelerini yakınlaştırmak amacıyla çerçeve kararlar alabilmesidir. Çerçeve kararlar ulaşılması gereken amaçlar açısından üye devletleri bağlamaktadır ancak, şekil ve yöntem seçimi ulusal makamlara bırakılmıştır. İlgili maddeler için bkz. Aynı yer, ss. 31-35.

INTERPOL, EUROPOL VE ULUSLARARASI TERÖRİZM

11 Eylül sonrası dönemde de EUROPOL'un terörizmle mücadelesini kolaylaştıracak çok önemli gelişmeler olmuştur. Bilindiği üzere, söz konusu saldırılardan sonra AB, polisiye ve adli iş birliğini geliştirici nitelikte birtakım girişimlerde bulunmuş ve suçluların iadesine yönelik mevcut prosedürlerin yerine geçecek olan bir Avrupa Tutuklama Emri'ni kabul etmiştir. Kanaatimizce en önemli gelişme ise terörizmin ortak bir tanımın yapılmış olmasıdır. Bu tanıma göre, doğası ve kapsamı gereği, bir devlete veya uluslararası örgüte ciddi bir şekilde zarar verebilecek ve ulusal hukukta suç olarak tanımlanmış faaliyetler, terörist faaliyetler olarak kabul edilmiştir. Bu bağlamda, bir zümreyi ciddi bir biçimde korkutmak; bir hükümeti veya uluslararası örgütü, bir faaliyeti yapmaya veya yapmaktan kaçınmaya zorlamak; bir hükümetin veya uluslararası örgütün temel siyasi, anayasal veya ekonomik yapısını ciddi bir biçimde istikrarsızlaştırmaya ya da yok etmeye yönelik faaliyetler, terörist faaliyetler olarak sıralanmıştır⁵⁴.

Ortak bir tanım gerçekleştirerek terörizmle mücadele konusundaki önemli bir eksikliği gideren bu düzenleme, aynı zamanda terörist faaliyet kapsamında görülecek suçlar⁵⁵ ile terörist faaliyetlerde bulunabilecek gerçek kişiler, gruplar ve tüzel kişilikler konusuna da açıklık getirmektedir⁵⁶. Burada ele

---

⁵⁴ AB tarafından kabul edilen ve "Terörizmle Mücadele Amacıyla Alınan Spesifik Önlemlerin Uygulanmasına İlişkin Ortak Tutum" adını taşıyan bu düzenleme için bkz. EC Official Journal, L 344, 28 December 2001.

⁵⁵ İlgili düzenleme uyarınca terörist faaliyet olarak değerlendirilecek suçlar şu şekilde sıralanmıştır:

- a) İnsan hayatına yönelik, ölüme sebebiyet verebilecek nitelikteki saldırılar
- b) Bir bireyin fiziksel bütünlüğüne yönelik saldırılar
- c) Adam kaçırma veya rehin alma
- d) Bir hükümet veya kamu hizmetine, taşımacılık sistemine, alt yapı hizmetine, enformasyon sistemine, kıta sahanlığına yerleştirilmiş olan sabit platformlara, bir kamu alanına veya özel mülkiyete yönelik olan, insan hayatını tehlikeye atacak veya önemli ekonomik kayıplara yol açacak nitelikteki saldırılar
- e) Hava taşıtlarını, gemileri veya diğer tür toplu taşıma ve nakliye araçlarını kaçırma
- f) Her türlü silahın; patlayıcının; nükleer, biyolojik ve kimyasal silahların üretilmesi, bulundurulması, taşınması, tedariki ve kullanımı ile biyolojik ve kimyasal silahların araştırılması ve geliştirilmesi
- g) Tehlikeli maddelerin yayılmasına, insan hayatını tehlikeye atacak nitelikte yangınlara, patlamalara ve su baskınlarına neden olma
- h) Su, enerji ve diğer doğal kaynakların arzına, insan hayatını tehlikeye atacak şekilde engel olmak veya zarar vermek
- i) A ve b şıklarında belirtilen eylemlerde bulunma tehdidi
- j) Bir terörist grubu idare etme
- k) Enformasyon veya maddi kaynak sağlamak da dâhil olmak üzere, bir terörist grubun faaliyetlerine katılmak ya da her hangi bir yolla böylesi bir katılımın bu grubun kriminal faaliyetlerine katkıda bulunmak olduğu gerçeğini bilerek, bu grubun faaliyetlerini finanse etmek. Bkz: Aynı yer.

⁵⁶ İlgili düzenleme uyarınca terörist faaliyetlerde bulunabilecek gerçek kişiler, gruplar veya tüzel kişiliklere ilişkin açıklama şu şekildedir:

- a) Bir terörist faaliyete girişen veya girişme teşebbüsünde bulunan ya da terörist faaliyetler için oluşturulmuş bir gruba katılan veya yardımcı olan kişiler
- b) Bu tip bireyler tarafından doğrudan ya da dolaylı olarak sahip olunan ya da kontrol edilen grup veya tüzel kişilikler; bu tip bireylerin,

INTERPOL, EUROPOL VE ULUSLARARASI TERÖRİZM

alınması gereken bir diğer nokta ise, bu düzenlemelere paralel bir biçimde, AB'nin oluşturduğu terör listeleridir. Yukarıda bahsi geçen düzenlemeye ek olarak, bu liste AB tarafından terörist sayılan gerçek kişiler ile terör örgütlerinin isimlerini içermektedir. İlgili liste altı ayda bir gözden geçirilerek güncellenmektedir. Bu doğrultuda hazırlanmış olan ilk liste, birçok eksiklik içermektedir. Bu listede PKK ve DHKP-C gibi iki önemli terör örgütü yer almazken, listede yer alan onüç grup veya oluşumdan yalnızca ikisi Kıta Avrupa'sı dışından faaliyet göstermekteydi ve aslında İsrail ve ABD (Amerika Birleşik Devletleri) karşıtı faaliyetleriyle bilinen kökten dinci terör yapılarıydı. Oysa mücadele edilmesi amaçlanan terörizm ne Avrupa kıtası ile sınırlı bir olgudur ne de yalnızca AB üyesi devletleri yada İsrail veya ABD'yi hedef almaktadır. Bu listeye yönelik eleştiriler nedeniyle daha sonraki listelerde düzeltmeler yapılmış, dünyanın başka bölgelerinde faaliyetlerini yürütmekte olan kimi terörist yapılar ve kişiler de bu listeye dâhil edilmiştir. Yenilenen son listede PKK, DHKP-C ve İBDA-C gibi Türkiye'de faaliyet gösteren terör örgütleri de yer almaktadır⁵⁷.

Görüldüğü üzere, yukarıda sözü geçen düzenlemelerle EUROPOL'ün terörizmle mücadele kapasitesini güçlendirici nitelikte önemli adımlar atılmıştır. Böylelikle EUROPOL, kendisinden önceki dönemde oluşturulan gerek bölgesel gerekse küresel nitelikteki pek çok örgütün taşımış olduğu birtakım teknik ve hukuksal zayıflıklardan kurtarılmıştır. Ancak, daha güçlü bir yasal zemine oturmasına ve kurumsal anlamda daha güçlü bir yapıya sahip olmasına karşın EUROPOL, yinede birtakım hususlarda yetersizdir. Bu konu, aşağıda ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Sonuç Yerine

Uluslararası alanda polisiye iş birliğini olanaklı kılan bu iki yapı, diğer organize suç biçimleriyle mücadelede olduğu gibi, terörizmle mücadele açısından da oldukça önemli bir işlevi yerine getirmektedir. Fakat her iki yapı da bu mücadelede istenilenden uzak bir görünüm sergilemektedir. Kanaatimizce bunun en temel nedeni, üye devletlerin egemenlikleri ile yakından alakalı gördükleri bu alanlara ilişkin olarak, birtakım yetkilerinden feragat etme konusundaki çekinceli tavırlarıdır. Dolayısıyla, bu tutumun bir sonucu olarak hem bu alandaki iş birliği süreci çok yavaş ilerlemektedir hem de henüz istenilen düzeye ulaşılabilmiş değildir.

INTERPOL, dünyanın her yerinden 181 üyesi bulunan ve bu bağlamda da tam anlamıyla küresel nitelik arzeden bir yapıdır. Dolayısıyla, uluslararası terörizm gibi sınır tanımaksızın tüm dünyayı tehdit eden bir suç biçimi karşısındaki en büyük avantajı da onun bu özelliğidir. Uluslararası örgütlü suç

---

grupların ya da tüzel kişilerin yararına veya onların direktifleri doğrultusunda faaliyet gösteren bireyler, gruplar veya tüzel kişilikler ve bu tip bireyler, gruplar veya tüzel kişiler tarafından doğrudan veya dolaylı olarak sahip olunan veya kontrol edilen mülkiyetlerden kaynaklanan veya oluşan fonlar. Bkz: Aynı yer.

⁵⁷ EC Official Journal, L 349/64, 24 December 2003.

INTERPOL, EUROPOL VE ULUSLARARASI TERÖRİZM

biçimleri arasında günümüz itibari ile sıkı bir ilişkinin mevcut olduğu artık kabul edilen bir gerçektir. Örneğin uyuşturucu ya da silah kaçakçılığı gibi çeşitli organize suç biçimlerinin, terörizmin finansmanı açısından önemi büyüktür. Terör örgütü PKK'nın faaliyetlerinin finansmanı amacıyla uyuşturucu ticaretine açık bir biçimde dâhil olması bu bağlamda iyi bir örnektir⁵⁸. Dolayısıyla, terörizmle mücadele, aynı zamanda diğer organize suç biçimleri ile de mücadeleyi zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle, yürütülecek mücadelenin de en az ilgili suç biçimleri kadar uluslararası bir nitelik arz etmesi gerekmektedir. INTERPOL, bu anlamda önemli bir avantaja sahiptir. Ancak, buna karşın örgütün terörizme karşı harekete geçme noktasında birtakım handikapları söz konusudur.

Yukarıda da açıklamaya çalıştığımız üzere, bu engellerin önemli bir kısmı, örgütün yasal ve kurumsal yapısından kaynaklanmaktadır. Örgüt tüzüğünün terörizmle mücadeleyi güçleştirici bir yapısının bulunması, üyeler arasında bu konuda tam bir mutabakatın sağlanamamış olması ya da örgüt bünyesinde veri değişiminin yeterince güvenli yapılamaması gibi eleştiriler, bu bağlamda akla ilk gelenlerdir. Görüldüğü üzere, örgütün terörizm gibi uluslararası suçlar karşısındaki en önemli avantajı olan küresel olma niteliği, aynı zamanda onun en büyük dezavantajıdır. Zira kimi durumlarda bazı üye devletlerin kendi ulusal çıkarlarını ön plana alarak, örgütün amacı ile çelişen tavırlar takınmaları söz konusu olabilmektedir.

INTERPOL'e nazaran daha bölgesel nitelikli bir örgüt olan EUROPOL ise bu anlamda önemli avantajlara sahiptir. Bir kere örgütün üye sayısı sınırlıdır ve bir mutabakat sağlamak INTERPOL'e nazaran çok daha kolay olabilmektedir. Öte yandan, EUROPOL üyelerinin tamamı, hukuki kimliği tartışmalı olmakla birlikte⁵⁹, siyaseten "uluslarüstü bir siyasal sistem"⁶⁰ olarak nitelendirilebileceğimiz AB içerisinde, farklı boyutlarda devam etmekte olan bir entegrasyon sürecinin de üyeleridir. Yani, üye devletler arasındaki iş birliği, salt güvenlikle sınırlı kalmayıp, ekonomiden ulaşım kadar çok boyutlu bir görünüm arz etmektedir. Dolayısı ile bu durum, örgüt üyeleri arasındaki ilişkiyi güçlendirmekte ve güven sorununu da büyük oranda ortadan kaldırmaktadır.

EUROPOL'ün önemli bir diğer avantajı da INTERPOL'e nazaran çok daha güçlü bir yasal zemine oturmasıdır. Bir kere, örgüt tüzüğü oldukça detaylı

⁵⁸ Sabri Dilmaç, Terörizm Sorunu ve Türkiye, Ankara: Emniyet Genel Müdürlüğü IBD Yayınları, Yayın No:55, 1997, ss. 142-143.

⁵⁹ Hukuksal açıdan AB'nin kişiliği konusu tartışmalıdır. Bu bağlamda, hak ehliyeti olduğu iddia edilebilse bile, AB'nin fil ve dava ehliyetlerine sahip olmadığı, bu anlamda Topluluklara bağımlı olduğunu söylemek mümkündür. Zira, yine hukuksal açıdan Toplulukların hukuki kişilikleri tamdır. Bunun da ötesinde, Birliğin ikinci ve üçüncü sütunları olarak adlandırılan Ortak Dış ve Güvenlik Politikası ile Adalet ve İçişleri Alanında İş birliği konularında, birlik hukukunun genel karakterinin devletlerarası (intergovernmental) nitelik arz ettiği söylenebilir. Örneğin ilgili alanlarda karar tesis edilebilmesi bile, büyük oranda her bir devletin zımni bir veto yetkisine de sahip olduğu anlamına gelen oybirliği yöntemi ile söz konusu olabilmektedir. Bkz.: Reçber, ege., ss. 1-9.

⁶⁰ AB'nin siyaseten uluslarüstü niteliğe sahip bir yapılanma olduğuna vurgu yapan bir çalışma için bkz.: İbrahim S. Canbolat, Avrupa Birliği, Uluslarüstü Bir Sistemin Tarihsel, Teorik, Kurumsal, Jeopolitik Analizi ve Genişleme Sürecinde Türkiye İle İlişkiler, 3. Baskı, İstanbul: Alfa, 2002.

INTERPOL, EUROPOL VE ULUSLARARASI TERÖRİZM

hazırlanmış olup, kurumsal yapısı da buna paralel olarak güçlü bir görünüm arz etmektedir. Öte yandan, EUROPOL hukuki dayanağını büyük oranda ABKA'dan almaktadır. Hatırlanacağı üzere Antlaşma, Birlik bünyesinde polisiye meselelere ilişkin iş birliğinin EUROPOL aracılığıyla yapılacağını öngörmekte olup, üye devletlere de bu doğrultuda kimi sorumluluklar yüklemektedir. Böylesi bir durum, INTERPOL için söz konusu dahi değildir. Özellikle 11 Eylül sonrası yaşanan gelişmeler ve AB'nin kabul etmiş olduğu yeni terör düzenlemeleri de EUROPOL'ün terörizm karşısındaki konumunu yasal açıdan daha da güçlendirmiştir. Örgütün sahip olduğu enformasyon sistemi da yine EUROPOL'e terörizm karşısındaki mücadelesi açısından önemli kolaylıklar sunmaktadır. Çok kapsamlı ve güvenli bir görünüm arz eden bu veri değişim ortamı, EUROPOL'ün en önemli avantajlarından biri gibi görünmektedir. Oysa hatırlanacağı üzere, böyle bir ortamın yokluğu, INTERPOL'e yönelik en önemli eleştiri noktalarından birini oluşturmaktaydı. Öte yandan, EUROPOL'ün gerek bütçesi gerekse personeli itibari ile yeterli düzeyde etkinlik kurması mümkün olmamaktadır. Örgütün 2003 bütçesi yalnızca 55.5 milyon Euro'dur. Personel sayısı ise aynı yılı içerisinde 386'dan 496'ya kadar çıkarılması planlanmıştır⁶¹. Görüldüğü üzere bütçe ve personel itibari ile örgüt sınırlı bir kapasiteye sahiptir.

Yukarıda saymış olduğumuz avantajlarına karşın EUROPOL, doğası gereği, yani bir bölgesel örgüt olmasından dolayı, aynı zamanda 'bağımlı' bir örgüt durumundadır. Bir kere örgüt, tıpkı bu amaçlarla oluşturulmuş olan diğer yapılar gibi, başta terörizm olmak üzere uluslararası suçlara karşı yürüttüğü mücadelede üye devletlerin ulusal birimlerine bağımlı durumdadır. Bu bağımlılığın birden fazla boyutu bulunmaktadır. Öncelikle örgüt, özellikle operasyonel kabiliyetinin bulunmaması nedeniyle bu anlamda üye devletlerin ilgili birimlerine bağımlı durumdadır. Bağımlılığın diğer boyutu ise veri toplama işlemi ile ilgilidir ve temelde bir enformasyon değişim merkezi olan örgüt, bu anlamda da ulusal birimlere bağımlıdır. Özellikle örgüt mevzuatının üye devletlere ulusal güvenliklerinin gerekli kılması durumunda örgüte bilgi vermeme imkânını tanıması bu anlamda önemlidir. Örgüt, üye devletlerin yanı sıra diğer bölgesel ve küresel örgütlere de bağımlı bir durumdadır. Terörizm ve organize suçların küresel niteliği, örgütü bu suçlarla mücadeleyi kendisine amaç edinmiş diğer yapılarla temas kurmaya zorlamaktadır. Mesela örgütün bu amaç doğrultusunda INTERPOL ile bir protokol imzaladığı görülmektedir⁶². Örgütün bağımlılığın bir diğer boyutunu ise AB üyesi olmayan fakat AB'ye komşu olan üçüncü ülkeler oluşturmaktadır. Örneğin, başta Rusya Federasyonu ve Türkiye Cumhuriyeti gibi Avrupa güvenliği açısından kilit durumda bulunan ülkelerle EUROPOL'ün yakın ilişki içerisinde bulunması bir zorunluluktur. Bunlara ilaveten, Avrupa bölgesine yönelik ciddi boyutlarda risk potansiyeli barındıran Kuzey Afrika ve Ortadoğu gibi bölgeler de yine örgütün sıkı ilişkiler kurması gereken alanlar arasında yer almaktadır. İşte bu ve benzeri nedenlerden dolayı

⁶¹ <http://www.europol.eu.int/index.asp?page=facts> (03.02.2004)

⁶² İlgili protokol için bkz.: <http://www.interpol.int/public/ICPO/LegalMaterials/cooperation/agreements/Europol2001.asp#> (27.01.2004)

INTERPOL, EUROPOL VE ULUSLARARASI TERÖRİZM

örgütün üçüncü taraflarla ilişki kurabilmesi hukuken olanaklı hâle getirilmiştir. Örgütün bu doğrultuda bazı devletler ve örgütler ile irtibat görevlisi atanmasını da öngören protokoller imzaladığı görülür.

Görüldüğü üzere, EUROPOL bölgesel bir yapı olmasından kaynaklanan bazı avantajlara sahiptir. Ancak bu özelliği, yani bölgesel bir yapı olması, onu aynı zamanda dışa bağımlı kılmaktadır. EUROPOL, uluslararası terörizm gibi suçlarla mücadelesinde başarılı olmak için yukarıda saymış olduğumuz üçüncü taraflarla iş birliği içerisinde bulunmak zorundadır. Bu bağlamda, uluslararası suçlarla mücadeleyi hedefleyen INTERPOL gibi küresel yapılar EUROPOL açısından oldukça önemlidir. Dolayısıyla EUROPOL, doğası gereği INTERPOL'e de bağımlı olmak durumundadır. Fakat yukarıda da belirttiğimiz üzere, her iki örgüt de mevcut yapıları itibari ile henüz terörizmle mücadele amacıyla tam ve kapsamlı bir iş birliği yapılması için hedeflenen düzeye ulaşabilmiş değildir.

INTERPOL, EUROPOL VE ULUSLARARASI TERÖRİZM

KAYNAKLAR

BENYON, John. "Policing the European Union: The Changing Basis of Cooperation on Law Enforcement". International Affairs (Royal Institute of International Affairs), Volume 70, Issue 3. Jul., 1994. ss., 497-517 (içinde).

BEŞE, Ertan. **Terörizm, Avrupa Birliği ve İnsan Hakları**. Ankara: Seçkin Yayınları, 2002.

BRUGGEMAN, Willy. "EUROPOL—A European FBI In Making?". Lecture in Cicero Foundation, Great Debate Seminar "Justice and Home Affairs —How to Implement the Amsterdam, Treaty?" Paris, 13-14 April 2000.

BUNYAN, Tony. **The EUROPOL Convention**. London: Statewatch, 2000.

CANBOLAT, İbrahim S. **Avrupa Birliği, Uluslarüstü Bir Sistemin Tarihsel, Teorik, Kurumsal, Jeopolitik Analizi ve Genişleme Sürecinde Türkiye İle İlişkiler**. 3. Baskı. İstanbul: Alfa, 2002.

CHALK, Peter. **West European Terrorism and Counter Terrorism**. New York: ST. Martin's Press Inc., 1996.

CLUTTERBUCK, Richard. **Terrorism, Drugs and Crime in Europe After 1992**. London: Routledge, 1990.

DİLMAÇ, Sabri. **Terörizm Sorunu ve Türkiye**. Ankara: Emniyet Genel Müdürlüğü IBD Yayınları. Yayın No:55, 1997.

GENÇ, Mehmet. **Birleşmiş Milletler ve Uzmanlık Örgütleri Mevzuatı**. I. Cilt. Bursa: Ezgi Kitapevi, Mart 1991.

GEORGE, Bruce and Timothy Watson. "International Terrorism After 1992". Y. Alexander and Dennis A. Pluchinsky (Ed.). **European Terrorism: Today & Tomorrow**. Virginia: Brassey'S Inc., 1992.

GREGORY, Frank. "Policing Transition In Europe: The Role of EUROPOL and the Problem of Organized Crime". The European Journal of Social Sciences. Vol.: 11, Issue: 3. September 1998.

EC Official Journal, L 349/64, 24 December 2003.

EC Official Journal, L 344, 28 December 2001.

EC Official Journal, C 106, 13 April 2000.

European Information Association, **EIA Quick Guides: European Police Office (EUROPOL)**, Manchester: EIA Association, June 2000.

House of Lords, Selected Committee on The European Communities, **EUROPOL: Third County Rules**, Session 1997-98 29th. Report, London: The Stationary Office, July 1998.

<http://www.cicerofoundation.org/lectures/p4bruggeman.html> (27.01.2004)

<http://www.europol.eu.int/index.asp?page=facts> (03.02.2004)

<http://www.interpol.int/Public/Terrorism/default.asp> (27.01.2004)

<http://www.interpol.int/Public/ICPO/FactSheets/FS200102.asp>
(27.01.2004)

<http://www.interpol.int/Public/CPO/GeneralAssembly/Agn53/Resolutions/AGN53RES6.asp> (27.01.2004)

<http://www.interpol.int/Public/ICPO/GeneralAssembly/AGN54/Resolutions/AGN54RES1>. asp (27.01.2004)

INTERPOL, EUROPOL VE ULUSLARARASI TERÖRİZM

<http://www.interpol.int/public/ICPO/LegalMaterials/cooperation/agreements/Europol2001.asp> (27.01.2004)

Protocol on the Privileges and Immunities of EUROPOL, the Members of its Organs, The Deputy Directors and Employees of EUROPOL, Treaty Series No: 65 (2000), Norwich: The Stationery Office, June 2000.

REÇBER, Kamuran. **Avrupa Birliği Mevzuatı**. 2. Bas., Bursa: Ezgi Kitabevi, 2005.

SANTIAGO, Michael. **Europol and Police Cooperation in Europe**. New York: The Edwin Mellen Press, 2000.

HAMAS (HAREKET-ÜL MUKAVEMET-ÜL İSLAMİYYE) ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Yazan: Atasay ÖZDEMİR*

Özet

İslam dini adına eylemler gerçekleştirdiğini iddia eden terör örgütlerinin bölgesel bazda eylem yapan en önemli temsilcilerinden biri HAMAS'tır. Ortaya çıktığı yer ve şartlardan ötürü kendisine belli bir ölçüde taban yaratması ve bölge üzerinde söz sahibi olması, bölgesel bazda eylem yapan diğer İslam diniyle ilişkilendirilen terör örgütlerine oranla daha kolay olmuştur. Özellikle Filistin halkından sosyal ve ekonomik durumları iyi olmayanların yaşadığı Gazze gibi bölgelerde örgütün çok güçlü bir tabanının bulunduğu bilinmektedir. Bu gibi bölgelerde yaşayan gençlerin, içinde bulunulan duruma, refahı daha yüksek olan yerlerde yaşayan yaşlılarına oranla, daha sert bir şekilde tepki göstermesinin de örgüte çok büyük bir militan kaynağı sağladığı değerlendirilmektedir.

HAMAS'ı ve geçirdiği süreçleri daha iyi anlatabilmek için, makale kapsamında, Filistin'de zaman içinde ortaya çıkan İslami siyasal hareketler ve HAMAS'ın kurucusu olan Şeyh Ahmet Yasin'in hayatı hakkında bilgilere de değinilmiştir. Özellikle HAMAS'ın kuruluşuna ön ayak olan "İslami Merkez"i, kurulduğu zamanlarda Filistin Kurtuluş Örgütü'ne karşı bir alternatif olması amacıyla İsrail tarafından desteklenmesi makaledeki önemli vurgulardan biri olarak görülmektedir. Ayrıca makalede, şartlar olgunlaştığında meydana gelen bir tetikleyici hareketin (Birinci İntifada) ne kadar büyük boyutta sonuçlara yol açabileceğine de dikkat çekilmeye çalışılmıştır. Gelişen süreç içinde Orta Doğu'da yaşanan gelişmelerin (1991 Körfez Savaşı gibi) Filistin ile İsrail açısından ortaya çıkardığı sonuçlar da başka bir ilgi çekici konu olarak makaledeki yerini almıştır. Bölgedeki olayların tek sorumlusu olarak genelde Filistinliler gösterilmesine rağmen İsraili aşırılık yanlılarının yaptıklarının da (Hebron Katliamı gibi) azımsanmayacak düzeyde olması vurgulanmaya çalışılan başka bir konudur. HAMAS'ın intihar saldırılarını bir eylem tipi olarak kullanan ilk Sünni örgüt olması da kendisine verilen önemi hak eden bir örgüt olduğunun temel göstergelerinden biri olarak düşünüldüğünden bu mevzu da makaledeki yerini almıştır.

Anahtar Kelimeler: HAMAS, Filistin, Terör, Orta Doğu, İsrail.

---

* Hv.Per.Ütgm., Harp Akademileri Komutanlığı, Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, 2004-2005 mezu.

**HAMAS (HAREKET-ÜL MUKAVEMET-ÜL İSLAMİYYE)
ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME**

Abstract

HAMAS is one of the important terrorist organizations acting on regional basis, which argues that it performs its actions for the sake of Islam. Because of the region and circumstances it has come into being, HAMAS has more easily created a certain level of support base for itself and has had a say over the region than the other terrorist organizations which is related to the Islam belief and acts on regional basis. It is a known fact that HAMAS has a very strong support base especially in the areas such as Gaza where some of the socially and economically underprivileged Palestinians live. The fact that the young people living in these areas react more sharply than those living in the more comfortable areas is evaluated to provide an enormously big source for activists to the organization.

In order to define HAMAS and its progress in time, the Islamic political movements occurring in Palestine throughout the history and some information about the life of Sheikh Ahmed Yassin, the founder of HAMAS are mentioned in the article. Especially the support given by Israel to the “Islamic Center”, the initiator of HAMAS, due to it’s being an alternative for Palestine Liberation Organization, is considered as one of the important emphasis in the article. In addition, the possibility, in which a movement of having a triggering force (the first Intifada) may cause very big consequences when certain conditions are met, is underlined in the article. The results of developments occurred in Middle East (such as 1991 Gulf War) from the points of view of Palestine and Israel have taken their place in the article as another interesting subject. The fact that the actions of hard-liner Israelis (such as Hebron massacre) are not to be underestimated although the Palestinians are shown as the only responsible for the events occurring in the region is again another subject emphasized in the article. Since HAMAS is the first Sunni organization, which uses suicide bombings as a type of action, it is considered that HAMAS is deemed to deserve the importance attached to itself and therefore this subject is also mentioned in the article.

Key Words: HAMAS, Palestine, Terror, Middle East, Israel

HAMAS’ı; yani İslami Direniş Hareketi’ni anlayabilmek için öncelikle Filistin’de zaman içinde ortaya çıkan İslami siyasal hareketler ile HAMAS’ı kuran tabanın bu hareketler içerisindeki rolleri ve HAMAS kurulana kadar geçen süreçler hakkında bilgi sahibi olunması gerektiği düşünülmektedir. Filistin’de ilk İslami siyasal hareket, 1920’lerin başında Mısır’da kurulmuş olan Genç

HAMAS (HAREKET-ÜL MUKAVEMET-ÜL İSLAMİYYE) ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Müslümanlar Birliği'nin yerel şubeleri olarak ortaya çıkmıştır.¹ Genç Müslümanlar Birliği'ni takiben yine Mısır'da 1928 yılında Hasan El-Benna tarafından kurulmuş olan Müslüman Kardeşler (İhvan-ı Müslimin) Hareketi'nin ilk Filistin bürosu 1945 yılında Kudüs'te açılmıştır. Müslüman Kardeşler Örgütü Filistin'de kısa sürede yayılmış ve 1948 yılında toplam nüfusun yaklaşık %10'una hâkim olmuştur. Örgüt üyeleri ve onların etrafına toplananlar, 1948'de işgalcilere karşı başlatılan mücadeleye fiilen katılmışlarsa da genelde Filistin'de siyaset ve şiddetten uzak durup daha çok sosyal ve kültürel faaliyetlerde bulunmuşlardır.²

1948-1967 yılları arasında Gazze, önce Ürdün daha sonra da Mısır tarafından yönetildiğinden, Ürdün yönetimi sırasında Filistin'de örgütlenen Müslüman Kardeşler, Mısır yönetimi esnasında Mısır'daki Müslüman Kardeşler'le aynı kaderi paylaştığından (bu dönemde Nasır'ın İslamcılara yönelik sert politikaları sonucunda Müslüman Kardeşler'in birçok üyesi tutuklanmıştır) yükselen Arap milliyetçiliği ve Nasırizm karşısında yer altına çekilerek gizli faaliyetlerde bulunmuştur.³ 1967'de İsrail'in Gazze ve Batı Şeria'yı işgaliyle bölgede yeni bir dönem başlamış ve bu dönemden itibaren Gazze'de Müslüman Kardeşler'in Şeyh Ahmet Yasin liderliğinde kurumsal ve sosyal altyapısının inşa süreci başlamıştır. Bu süreç, ileride HAMAS'ın çekirdeğini oluşturacak olan "İslami Merkez"i'nin 1973 yılında kurulmasıyla sonuçlanmış ve kurum 1978 yılında yasallaşmıştır. İslami Merkez, faaliyetlerini daha çok sosyal, kültürel, dinî ve eğitim alanlarına yönelik olarak sürdürmüştür.

Görüldüğü üzere Filistin'de, daha özelde Gazze'de, 1920'lerde kök salmaya başlayıp 1970'lerde İslami Merkez'in oluşmasıyla devam eden İslamcı hareketler daha sonra kurulan HAMAS'ın çekirdeğini oluşturmuştur. Filistin'de gerçekleştirilen ilk İslami siyasal faaliyetlere bakıldığı zaman, bu grupların daha çok Gazze'de faaliyette buldukları görülmektedir. 1948 yılında Gazze'deki İslamcıların nüfusa oranı yüzde on iken, bu oran Batı Şeria'da yüzde iki olmuştur.⁴ Günümüzde de HAMAS'ın tabanını örgütün asıl üs olarak belirlediği Gazze'deki mülteci kampları oluşturmaktadır. Bunun sebebi Batı Şeria ve Gazze arasındaki sosyal ve ekonomik farklılıklardır. Batı Şeria'daki daha iyi ekonomik ve sosyal koşullar, hem radikal İslamcıların Gazze'deki kadar kolay yayılmasına, hem de onlar gibi daha militan bir nitelik kazanmalarına engel olmuştur.⁵

İlerleyen zamanlarda HAMAS Örgütünü oluşturacak olan İslami Merkez'in kurucusu ve manevi lideri Şeyh Ahmet Yasin, 1937 yılında toprak

---

¹ Oytun Orhan, "Hedefteki Örgüt HAMAS", Stratejik Analiz, Cilt: 5 Sayı:52, Ağustos 2004, s. 55.

² "Birinci İntifada", (Çevrimiçi) http://www.haberanaliz.com/israil_filistin_intifada_1.php, 28.03.2005.

³ Shaul Mishal ve Avraham Sela, The Palestinian HAMAS: Vision, Violence and Coexistence, New York, Columbia University Press, 2000, s. 16.

⁴ Edgar O'Balance, The Palestinian İntifada, Londra, Macmillan Press Ltd., 1998, s. 51.

⁵ Shaul Mishal ve Avraham Sela, The Palestinian HAMAS, s. 18.

HAMAS (HAREKET-ÜL MUKAVEMET-ÜL İSLAMİYYE) ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

sahibi bir ailenin oğlu olarak Filistin'in Askalan şehrinin El-Cevra köyünde dünyaya gelmiştir.⁶ Üç yaşında iken babasının vefat etmesiyle annesinin ve kardeşlerinin himayesinde büyümüş, 1948 yılında Yahudilerin Filistin'in büyük bir bölümünü işgal etmeleri üzerine ailesi ile birlikte Gazze'ye göç etmiştir.⁷ Kimi kaynaklara göre 14 yaşında bir futbol maçında yaralandığı, kimi kaynaklara göre ise 1952 yazında bir yüzme faaliyeti esnasında kafasının üstüne düştüğü ve boyun kemiği kırıldığı için belden aşağısının felç olduğu söylenmektedir.

Yasin, Müslüman Kardeşler'e, örgütün Mısır Devlet Başkanı Cemal Abdül Nasır tarafından yasaklandığı 1950'lerin ortalarında katılmış ve 1957'den sonra Gazze'de öğretmen olarak faaliyet göstermeye başlamıştır.⁸ Daha sonra Kahire'ye geçmiş ve 1966 yılında örgüt üyesi olduğu için Mısırlı yetkililerce tutuklanıp bir ay boyunca tutuklu kalmıştır.⁹ 1967 yılında cezaevinden çıkışını takiben Müslüman Kardeşler'i yeniden örgütleme çalışmalarına başlamıştır. Bu dönemde Müslüman Kardeşler Örgütü üzerinde uygulanan yasağın Gazze politikası üzerinde de derin etkileri olmuş; okul, cami, gençlik kampları işletme ve sosyal refah hizmetlerine yönelik Filistinlilerin haklarından mahrum kalmalarının asıl nedenlerine yönelmeyen apolitik yaklaşımları, dönemin umutsuz ruh hâline karşılık vermekte yetersiz kaldığından, özellikle genç kuşak arasında desteği azalmıştır.¹⁰ Gençlerin çoğunun Müslüman Kardeşler'i umursamayıp Yaser Arafat'ın El-Fetih örgütüne ve bu örgütün de üyesi olduğu Filistin Kurtuluş Örgütü'ne yönelmesiyle bu dönemde seküler milliyetçi hareketler İslamcı hareketlere nazaran daha çok güç kazanmışlardır.

1973 yılında İsrail, Şeyh Ahmet Yasin'e, üye olacakların verdiği dinî vergilerle finanse edilecek bir kurum olan İslami Merkez'i açma izni vermiş ve böylece Yasin, İslami Merkez için para toplama ve okul, cami, hastane gibi sosyal ve dinî kurumlara açma yetkisini yasal olarak bizzat İsrail'den almıştır.¹¹ 1970'lerin ortalarında Filistin Kurtuluş Örgütü'nün (FKÖ) işgal altındaki topraklarda önemli bir siyasal güç olarak ortaya çıkmasıyla beraber İsrail, birçok kaynaktan belirtildiği üzere, FKÖ'yü dengelemek amacıyla ona karşı İslami Merkez'i yoğun bir şekilde desteklemeye başlamıştır. O dönemlerde Gazze'de askerî vali olarak görev yapmış olan İsraili General İzak Segev, 1979'dan 1984'e kadar FKÖ ve komünistlere karşı denge oluşturmak amacıyla İslamcılarının desteklendiği ve finanse edildiğini açıkça belirtmiş, Gazze'deki İslami Merkez'e bağlı mescitlere örtülü ödenekten para yardımı yapıldığını itiraf

---

⁶ "Harakat al-Muqawamah al-Islamiyya", (Çevrimiçi) http://www.ict.org.il/inter_ter/orgdet.cfm?orgid=13, 02.04.2005.

⁷ "Şeyh Ahmed Yasin", (Çevrimiçi) <http://www.vahdet.com.tr/filistin/dosya6/1525.html>, 29.03.2005.

⁸ "HAMAS", (Çevrimiçi) <http://www.mideastweb.org/hamas.htm>, 02.04.2005.

⁹ "HAMAS", (Çevrimiçi) <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/mideast/hamas.htm>, 02.04.2005.

¹⁰ John L. Esposito, Kutsal Olmayan Savaş / İslamcı Terör, Oğlak Bilimsel Kitaplar, İstanbul, Oğlak Yayıncılık ve Reklamcılık Ltd. Şti., 2003, s. 121.

¹¹ Oytun Orhan, "Hedefteki Örgüt HAMAS", Stratejik Analiz, Cilt: 5 Sayı:52, Ağustos 2004, s. 55.

HAMAS (HAREKET-ÜL MUKAVEMET-ÜL İSLAMİYYE) ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

etmiştir.¹² Dolayısıyla, bugün Filistin politikalarında belirleyici konumda bulunan ve milliyetçilere oranla İsrail açısından daha ciddi tehdit oluşturan İslamcılar ilk aşamada İsrail tarafından desteklenmiş ve bu örgütlerin ortaya çıkışında İsrail de önemli rol oynamıştır. Hatta HAMAS'ın kurulduğu yıllarda, bizzat FKÖ'nün üst düzey yöneticileri, HAMAS'ı İsrail gizli servisinin kurdurduğu bir örgüt olarak tanımlamış ve düşmana hizmet etmekle suçlamıştır.

Şeyh Ahmet Yasin, Nisan 1984'te ateşli silahlar bulundurduğu ve İsrail Devletini yıkarak yerine İslami bir devlet kurmak için çalıştığı gerekçeleriyle tutuklanarak 13 yıl hapis cezası almışsa da Mayıs 1985'te İsrail yönetimi ile Filistin Özgürlük Halk Cephesi arasında yapılan tutuklu mübadelesi ile serbest bırakılmıştır.¹³ Yasin, 1985 yılından sonra İslami Merkez içinde çalışmalarına devam etmiş ve radikal kesimlerden gelen baskılar sonucunda İslami bilinçlendirme ve eğitim faaliyetlerinden vazgeçip, işgalcilere karşı daha kısa zamanda daha kesin sonuç alınmasını sağlayacağına inanılan, silahlı mücadeleye destek verme kararı almıştır.¹⁴

Hemen hemen aynı tarihlerde (genelde 1986 yılı olarak belirtilir), 1981 yılında Mısır Devlet Başkanı Enver Sedat'ın suikastle öldürülmesinin ardından Mısır'dan ayrılıp Gazze'ye gelen Mısır İslami Cihat üyesi Fethi Şikaki öncülüğünde El-Fetih'ten ve Müslüman Kardeşler'den ayrılan bazı gruplar tarafından da Hasan El-Benna, Seyyid Kutup ve İzzettin El-Kasım'ın fikirleri ile eylemlerinin ve İslam Cumhuriyeti ile sonuçlanmış İran İslam Devrimi'nin örnek alındığı, bunların yanında Filistin milliyetçiliğinin de gözetildiği, "Filistin'in Kurtuluşu İçin İslami Cephe" adı altında Filistin İslami Cihat Örgütü kurulmuştur.¹⁵ Filistin İslami Cihadı, Filistin'in bir bütün olduğu, hiçbir parçasından taviz verilemeyeceği ve İsrail'in gayrimeşru olduğu tezini benimsemiştir. İslami Cihat, FKÖ'nün tekrar İslami çizgiye getirilmesi için gayret sarf edilmesini hedeflemiş ve bu sebepten FKÖ ve Arafat'a karşı doğrudan tavır almamıştır. HAMAS ile arasında inanç ve ideoloji ayrılığı bulunmamakla beraber nelere öncelik verileceği noktasında anlaşmazlık vardır. Birinci İntifada'ya katılmakla beraber, lider kadrosu intifada devam ederken Lübnan'a geçmiş ve hem İran'la hem de Hizbullah'la ilişkilerini geliştirmiştir.¹⁶

7 Aralık 1987 tarihinde, Filistinli işçileri taşıyan bir arabaya, olaydan bir gün önce Gazze Taksi Meydanı'nda bıçaklanan bir Yahudi'nin intikamını almak amacıyla, başka bir Yahudi'nin kamyonetiyle çarparak dört Filistinli'nin ölümüne dokuz Filistinli'nin de yaralanmasına sebep olması üzerine, olayda ölen ve

---

¹² Serkan Taflıoğlu, "İran, Silahlı İslami Hareketler ve Barış Süreci", Terörizm İncelemeleri, Ümit Özdağ, Osman Metin Öztürk, Ankara, ASAM Yayınları, 2000, s. 245.

¹³ "Şeyh Ahmed Yasin", (Çevrimiçi) <http://www.vahdet.com.tr/filistin/dosya6/1525.html>, 29.03.2005.

¹⁴ Serkan Taflıoğlu, "İran, Silahlı İslami Hareketler ve Barış Süreci", Terörizm İncelemeleri, s. 246.

¹⁵ "HAMAS Niçin Kuruldu", (Çevrimiçi) <http://www.ilkadimdergisi.com/165/kapak-fehmireyhan.htm>, 29.03.2005.

¹⁶ "HAMAS & Palestinian Islamic Jihad", (Çevrimiçi) <http://cfrterrorism.org/groups/hamas2.html>, 30.03.2005.

HAMAS (HAREKET-ÜL MUKAVEMET-ÜL İSLAMİYYE) ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

yaralanan Filistinliler Gazze Şifa Hastanesi'ne getirilmiş, üyelerinin tamamı İslami Hareket mensubu olan Gazze İslam Üniversitesi Öğrenci Meclisi de Şifa Hastanesi'ne giderek yaralılarla ve ölenlerin aileleriyle ilgilenmeyi kararlaştırıp bu kararlarını hoparlörlerle halka duyurarak halkı da Şifa Hastanesi'nin etrafında toplanmaya çağırmışlardır.¹⁷ Halkın, Gazze İslam Üniversitesi Öğrenci Meclisi'nin çağırısına uyarak 8 Aralık sabahı erken saatlerden itibaren Şifa Hastanesi'nin etrafını sarmaya başlamasıyla İsraili askerler olay yerine gelerek kalabalığın dağılmasını istemişler ve kalabalık dağılmamakta direnince sivil halkın üzerlerine ateş açmışlardır. Ancak halkın yine de dağılmayıp İsraili askerlere taşlarla karşılık vermesi üzerine intifada (Arapça'da ayaklanma anlamına gelir) hareketi başlamış ve bu olaydan sonra Filistin'in ve özellikle Gazze bölgesinin her tarafında işgalci askerlere taşlarla saldırılmaya başlanmıştır. Bu hareketle beraber, halktan gelen Filistin Kurtuluş Örgütü'nün politikalarında başarısız olduğu ve İsrail'e karşı daha etkin ve somut mücadele edilmesi gerektiği fikirleri sonucunda, İslamcı hareketleri yeniden canlandırmak için doğru zamanın geldiğini anlayan Şeyh Ahmet Yasin ve yanındaki kurmayları tarafından tam bir gizlilik içinde HAMAS (İslami Direniş Hareketi) fiili olarak kurulmuştur. 14 Aralık tarihinde yani intifadanın altıncı gününde, HAMAS adına Gazze'nin her tarafında ayaklanmanın yoğunlaştırılması çağrısında bulunan bildiriler dağıtılmış ve aynı süreçte tam teşekküllü oluşumu 1991 yılı sonlarında tamamlanacak olan "İzzettin El-Kasım Tugayları"* adı altında örgütün askerî kanadının oluşturulmasına başlanmıştır. Bazı kaynaklar tarafından HAMAS'ın kurulmasının bir diğer nedeni olarak, intifadanın başlamasıyla beraber, İslami Merkez'in sivil kuruluşlarının faaliyetlerini riske edecek bir şekilde İslami Merkez'in bu hareketle resmî bağlantısının ortaya çıkması kaygısı gösterilmektedir.¹⁸ HAMAS, Ağustos 1988'de misakını yayınlamakla kendini Müslüman Kardeşler'in Filistin kolu olarak tanımlamış ve amacını Filistin'de bir İslam devleti kurmak olarak açıklayarak İsrail'e cihat ilan etmiş, böylece diğer tüm girişimleri ve yöntemleri reddederek, tek mücadele yöntemi olarak silahlı mücadeleyi seçtiğini açıklamıştır.¹⁹

İsrail güvenlik güçleri 18 Mayıs 1989'da, aralarında Şeyh Ahmet Yasin'in de bulunduğu 250'den fazla HAMAS üyesini tutuklamışlar ve iki İsraili askerin kaçırılıp öldürülmesinde suçu olduğu gerekçesiyle Şeyh Ahmet Yasin 15 yıl hapse mahkum edilmiştir.²⁰ İntifadayı durdurmayı da amaçlayarak yapılan

---

¹⁷ "Birinci İntifada", (Çevrimiçi) http://www.haberanaliz.com/israil_filistin_intifada_1.php, 28.03.2005.

*1930'lu yıllarda Genç Müslümanlar Birliği'nin Yahudiler'e ve İngiliz yetkililere karşı suikast eylemleri gerçekleştiren Hayfa kolunun başında yer alan Suriye doğumlu Şeyh İzzettin El-Kasım, 1935 yılının Kasım ayında girdiği bir çatışma sonucu öldürülünce İslam toprağında yabancı güçlere karşı savaşın sembollerinden biri hâline gelmiştir.

¹⁸ Oytun Orhan, "Hedefteki Örgüt HAMAS", Stratejik Analiz, Cilt: 5 Sayı:52, Ağustos 2004, s. 57.

¹⁹"Harakatal-Muqawamahal-Islamiyya", (Çevrimiçi) http://www.ict.org.il/inter_ter/orgdet.cfm?orgid=13, 02.04.2005.

²⁰ Serkan Taflıoğlu, "İran, Silahlı İslami Hareketler ve Barış Süreci", Terörizm İncelemeleri, s. 246.

HAMAS (HAREKET-ÜL MUKAVEMET-ÜL İSLAMİYYE) ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

bu uygulama İsrail açısından istenilen sonucu sağlamamış, bu olay üzerine intifada daha da şiddetlenmiştir. Yasin'in hapse bulunduğu süre boyunca örgütün liderliğini Abdülaziz Rantisi üstlenmiştir. Yasin, Ürdün'ün elindeki iki İsrail ajanının salıverilmesi karşılığında, 30 Eylül 1997 akşamı serbest bırakılarak kötüye giden sağlık durumu nedeniyle tedavi edilmek üzere Ürdün'ün başkenti Amman'a gönderilmiştir.²¹ Şeyh Ahmet Yasin, Amman'da bir süre tedavi gördükten sonra yeniden Gazze'ye dönmüş ve dönüşünün ardından hemen Filistin direnişindeki manevi lider mevkisine yeniden oturarak mücadelesini kaldığı yerden devam ettirmeye başlamıştır.²²

1991'deki Körfez Savaşı'nda FKÖ lideri Yaser Arafat'ın desteklediği Irak'ın yenilmesinin ardından Filistin'de hayat koşullarının iyice güçleşmesi nedeniyle hem FKÖ'yü problemlerinin çözümü için yetersiz gören Filistinlilerin hem de savaşta Irak'ı desteklemediği ve ihtiyatlı bir tavır sergilediği için Irak'ı düşman olarak gören körfez ülkelerinin desteğini alan HAMAS, kendisini iyiden iyiye güçlendirmiştir.²³ 1992 yılında askerî kanadı olan İzzettin El-Kasım Tugayları'nın uzmanlaşmasının ve tam anlamıyla faaliyete geçmesinin ardından (Tugaylar önceleri Yahudilerle iş birliğinde buldukları sanılan kişileri kaçırıp öldürmüştür), örgüt özellikle İsrail askerlerine, güvenlik görevlilerine ve daha sonra da sivillere yönelik olarak, İsrail'in de neredeyse aynı sertlikte tepkilerle karşılık verdiği, silahlı saldırı yöntemini benimseyerek uygulamaya başlamıştır. Ayrıca HAMAS, 25 Şubat 1994'te 29 Filistinlinin bir Yahudi tarafından İbrahim Camii'nde öldürüldüğü Hebron Katliamına karşılık, gerçekleştirdiği eylemlerle İsrail-Filistin çatışmasını "intihar saldırıları" olgusuyla da tanıştırmış ve bu yöntemi geçen yıllar boyunca en acımasız biçimleriyle kullanmaya devam etmiştir.

Körfez Savaşı'nın ardından dünyanın tek süper gücü olduğu konusunda hakkında hiçbir tereddüt bırakmayan ABD, Orta Doğu'da kendi çıkarlarına uygun bir barış olması için İsrail yönetimine ve Filistin'in önderleri olarak öne çıkan FKÖ'ye çeşitli zamanlarda baskı uyguladıysa da somut sayılacak tek sonuç 1993 yılında elde edilmiştir. 1993 yılında FKÖ ile İsrail arasında yapılan gizli görüşmeler sonucu Oslo Anlaşması'nın²⁴ imzalanması ve FKÖ'nün İsrail

---

²¹ "HAMAS Tarihi ve Saldırıları", http://www.cnnturk.com.tr/OZEL_DOSYALAR/haber_detay.asp?pid=317&haberid=5905, 29.03.2005.

²² "Şeyh Ahmed Yasin", (Çevrimiçi) <http://www.vahdet.com.tr/filistin/dosya6/1525.html>, 29.03.2005.

²³ Gilles Kepel, Cihat: İslamcılığın Yükselişi ve Gerilemesi, Çev. Haldun Bayrı, 2. Bs., İstanbul, Doğan Kitapçılık, 2001, s. 367.

²⁴ İsrail ile FKÖ arasında 1993 yılında yapılan görüşmelerde de bir sonuç alınamayınca İsrail'in bir daha FKÖ ile görüşmek istemeyen tavrı ABD'den destek de görmüştür. Ancak Filistin tarafı bir barış yapılacaksa bunun Arafat ile olacağını deklare edince karşılıklı görüşmeler yeniden başlamıştır. Bu dönemde İsrail Dışişleri Bakanı Şimon Peres ve FKÖ Maliye Bakanı Ebu Ala arasında Oslo'da farklı bir süreç başlamış, Kudüs'ün statüsü ve göçmenlerin geri dönüşü konularının ele alınmadığı gizli görüşmelerde İsrail ve FKÖ'nün birbirini tanımaları ve Gazze şeridi ile Eriha'da sınırlı bir Filistin hükümeti kurulması kararlaştırılarak 1993 yılının Eylül ayında İlkeler Bildirgesi imzalanmıştır.

HAMAS (HAREKET-ÜL MUKAVEMET-ÜL İSLAMİYYE) ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

tarafından tanınan meşru Filistin Yönetimi'ne dönüşmesi sürecinin, Filistin direniş hareketi içinde önemli etkileri olmuştur. HAMAS içinde Oslo sonrası giderek artan bölünmeler görülmüş, özellikle genç kanat, Filistin üzerindeki ağırlığını kendisine en büyük rakip olarak gördüğü FKÖ'ye kaptırdığı ve Oslo Anlaşması'nın İsrail'in bir başka oyunundan ibaret olduğunu düşündüğünden, anlaşmanın bağımsız bir Filistin devleti ile sonuçlanacağına inanmayarak, Oslo sürecine şiddetle karşı çıkmış ve belirli süreçler yerine işgalin hemen ve tamamen sona erdirilmesini istemişlerdir.²⁵ Bu anlaşmaya sürekli muhalefeti ve FKÖ'nün tersine hiçbir zaman meşru olarak görmediği İsrail'e karşı silahlı mücadeleyi sürdürme çağırısı, HAMAS'ı hem İsrail'le hem de FKÖ önderliğinde yeni kurulan Filistin Özerk Yönetimi ile çıkmaza sokmuştur. Bu süreçte İsrail, hem HAMAS'ın en etkili isim olduğu İslamcı grupların üzerine daha sert bir şekilde gitmeye başlamış, hem de Filistin Özerk Yönetimi'ne baskı uygulayarak gayretli bir şekilde HAMAS'ın üzerine gidip Gazze'deki faaliyetlerini engellemesini istemiştir.

Arap-İsrail çatışması, başlangıçta iki ulusal hareketin, Siyonizm (Yahudi milliyetçiliği) ve Filistin milliyetçiliğinin çatışması olarak ortaya çıkmış, ikinci aşamasında mücadele, İsrail ile Arap milliyetçiliği arasındaki mücadeleye dönüşmüştür. Mücadelenin son aşaması ise, sorunun İslamileştiği ya da iki ayrı din, İslam ve Musevilik arasındaki mücadeleye dönüştüğü süreçtir. İşte bu son sürecin ana karakterlerinden biri olan HAMAS'ın, milliyetçilik düşüncesine bakışı devrimci İslam'ın en önemli ideologlarından Hasan El-Benna'nın görüşleriyle şekillendiğinden, HAMAS da milliyetçiliği seküler, seçkin ve bencil bir değer olarak reddetmektedir. HAMAS'ın ideolojisinin temelinde Filistin meselesinin ve İsrail-Filistin çatışmasının İslami özüne vurgu yatmaktadır. HAMAS bu çerçevede Filistin yönetimini, sorunu sadece Filistin milliyetçiliği ve Siyonizm arasındaki mücadele olarak algılamasından dolayı eleştirmekte ve bu tür bir nitelendirmenin problemin ve çözümünün yanlış yorumlanması sonucuna yol açtığını savunmaktadır. HAMAS'a göre Filistin meselesi sadece toprak değil, aynı zamanda din ile inanç meselesidir ve İsrail'in işgaliyle başlayan tüm sıkıntıların ve kaybedilen toprakların savaşılmamasına rağmen geri kazanılamamasının temelinde gerçek İslam'dan sapma yatmaktadır. Buna göre, Filistin'in özgürleştirilmesinin sağlanması için gerçek İslam'a dönülüp Filistin toplumu yeniden İslamlaştırılmalı ve sorun İslami düşünceden hareket edilerek yorumlanarak buna göre bir çözüm yolu saptanmalıdır.²⁶ Savaş İsraililer ile Araplar ve Filistinliler arasındaki savaş değil, Müslümanlar ile Yahudiler arasındaki savaştır. Daha geniş çapta HAMAS, İsrail'le mücadeleyi İslam ve Batı uygarlığı arasındaki mücadele olarak algılamaktadır.²⁷

"Oslo Anlaşması", (Çevrimiçi)http://www.haberanaliz.com/israil_filistin_baris_1_oslo.php,29.03.2005.

²⁵ John L. Esposito, Kutsal Olmayan Savaş / İslamcı Terör, s. 129.

²⁶ A.g.e., s. 123.

²⁷ Oytun Orhan, "Hedefteki Örgüt HAMAS", Stratejik Analiz, s. 58.

HAMAS (HAREKET-ÜL MUKAVEMET-ÜL İSLAMİYYE) ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

HAMAS, İsrail'e karşı yürütülecek mücadele ve yapılacak barış konusunda kendi çözüm yollarını da belirlemiştir. Buna göre İsrail, sadece güçten anlamakta ve müzakerelere inanmamaktadır. Müslümanlar, barışın peşinden koşacak kadar zayıf değildir. İsrail'i tanımak demek Arap Birliği idealinden vazgeçmek, Müslümanlar ve Arapların parçalanmasını kabullenmek anlamına gelecektir. HAMAS'a göre Allah tarafından önceden belirlenen ve gayet uzun olan zafere giden yolun, İslam, doğru yolu takip etmek ve sabır olmak üzere üç ögesi vardır ve sadece Allah'a olan inanç Filistinlileri İsrail işgalinden kurtarabilir. HAMAS bu çerçevede, İsrail'le barışı reddetmekte ve İslami prensiplere dayanan kendi barış görüşünü formüle etmektedir. Buna göre tek çözüm, tüm Filistin'de kurulacak bir İslam devletidir. HAMAS kurulacak yeni İslam devletinde Yahudilerin ya İslam devleti içinde hakları korunan bir azınlık konumunu kabullenmeleri ya da bu durumu kabullenmeyip savaşmaları yönünde iki seçeneği olacağını belirtmektedir.

Oslo Anlaşması'ndan sonra artan HAMAS eylemleri 1994 yılındaki Hebron Katliamı'ndan sonra en üst düzeye ulaşmıştır. 4 Mayıs 1994 yılında Kahire'de İsrail-Filistin ilke beyanını harekete geçiren ve hükümlerini aktarımını, boşalan toprakların sınırlandırılmasını ve Filistin güvenlik güçlerinin hacmi gibi şeyleri düzenleyen anlaşmanın imzalanmasından sonra Temmuz ayında özerkliğin kurulmasıyla, HAMAS'a karşı yürütülecek baskının idaresi İsrail Ordusundan alınarak Filistin Özerk Yönetimi'nin güvenlik güçlerine verilmiştir.²⁸ Özerk yönetimin güvenlik güçlerinin Gazze'de baskıyı önemli ölçülerde artırmasıyla HAMAS'a büyük bir darbe vurulmuş ve HAMAS yanlılarının sayısında önemli ölçüde azalma görülmüştür. Buna rağmen mevcut şartlar altında İsrail-Filistin barışını kabul etmeyen HAMAS, bu tarihten sonra da İsrail hedeflerine zaman zaman intihar saldırılarında bulunarak, barış sürecini baltalamış ve İsrailileri tahrik etmeye devam etmiştir.²⁹

Çeşitli gelişmeler karşısında politikalarını yeniden gözden geçiren HAMAS, 1995 sonbaharında, genel seçimleri 1996 başına hazırlamayı hedefleyen geçici bir uzlaşmaya varmak için Filistin Özerk Yönetimi ile görüşmelere başlamışsa da yönetimle herhangi bir anlaşmaya varamayarak seçimleri boykot etmiştir. Filistin içerisinde ılımlı gelişmeler yaşanırken İsrail Başbakanı İzak Rabin'in 4 Kasım 1995 tarihinde aşırı milliyetçi bir Yahudi tarafından öldürülmesiyle bölge yeniden karışmıştır. Bu olayı takiben 1996'nın ocak ayında İsraililerin düzenlediği bir operasyon sonucu HAMAS'ın eylemleri için bomba yapan Yahya Ayaş'ın öldürülmesiyle intikam yemini eden HAMAS, eylemlerine kaldığı yerden bu sefer daha da şiddetli olarak devam etmiştir.

28 Eylül 2000 tarihi gerek İsrail ve Filistin Özerk Yönetimi gerekse

---

²⁸ Gilles Kepel, Cihat: İslamcılığın Yükselişi ve Gerilemesi, s. 371.

²⁹ "İslami Direniş Hareketi (HAMAS)", (çevrimiçi) <http://www.teror.gen.tr/turkce/orgutler/hamas.html>, 29.03.2005.

HAMAS (HAREKET-ÜL MUKAVEMET-ÜL İSLAMİYYE) ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

HAMAS açısından çok önemlidir. Camp David'deki³⁰ başarısızlığın yarattığı olumsuz ortamda, Netanyahu'nun ardından o günün ana muhalefet partisi Likud'un Genel Başkanı olan Ariel Şaron'un bu tarihte, yaklaşık 1000 askerle birlikte Harem-ül Şerif adıyla anılan bölgede Mescid-i Aksa'yı ziyareti üzerine (bu ziyaret pek çok çevre tarafından provokasyon olarak nitelendirilmiştir) Filistinlilerin protesto gösterileri artmış ve yine HAMAS'ın liderlik ettiği El-Aksa İntifadası olarak da adlandırılan "İkinci İntifada" başlamıştır. Bundan sonra 2001 yılında yapılan seçimler sonucunda Barak'a oranla daha sertlik yanlısı olan Şaron'un iktidara gelmesi, İsrail ile Filistin Özerk Yönetimi arasında müzakere yolunun büyük ölçüde sekteye uğraması sonucunu doğurmuştur. Bu tarihten itibaren Şaron'un izlediği yöntemler ve İsrail güvenlik güçlerinin uygulamaları, HAMAS'ın eylemlerinin sayılarının ve sertlik derecelerinin daha da artmasına neden olmuş, her iki taraf da birbirlerine yaptıkları eylemlerle misillemede bulunmuştur.

İsrail, 2004 yılı itibariyle HAMAS'a yönelik olarak liderlerinin ve üst düzey yöneticilerinin öldürülmesine varan kapsamlı operasyonlar düzenlemiştir. 22 Mart 2004 tarihinde İsrail'in gerçekleştirdiği bir hava saldırısı sonucu Şeyh Ahmet Yasin öldürülmüş, Yasin'in yerine geçen HAMAS'ın bir sonraki lideri Abdülaziz Rantisi de, Şeyh Yasin'in ölümünün üzerinden daha bir ay bile geçmeden, 17 Nisan akşamı yine İsrail'in gerçekleştirdiği bir roket saldırısıyla öldürülmüştür.³¹ İki liderinin peşpeşe öldürülmesi nedeniyle HAMAS yeni seçtiği liderini kamuoyuna bildirmeme kararı almıştır. Rantisi'den sonra da İsrail, HAMAS'ın üst düzey kadrolarına yönelik suikastler düzenlemeye devam etmiş ve birçok yerel lider ile komutanlarını öldürmüştür. İsrail'in bu operasyonları, Başbakan Ariel Şaron'un 2004 Ocak'ında duyurduğu Gazze'de yaşayan tüm Yahudi yerleşimcilerin (21 yerleşim yeri ve toplam 7500 civarında Yahudi yerleşimci) ve Batı Şeria'dan dört adet yerleşim yerinin boşaltılmasını öngören "Gazze Planı" doğrultusunda yaptığı tahmin edilmektedir.³²

İsrail'in Gazze'den çekilmesiyle beraber bölgenin yönetimi ve kontrolü Filistin Özerk Yönetimi'ne geçiyor gibi görünse de bölgedeki esas etkin isim HAMAS'tır ve İsrail yönetimi de bunun farkındadır. HAMAS bölgede sadece mücadeleci bir örgüt olarak bulunmamakta, Filistinlilere ücretsiz hizmet sunan okulları ve hastaneleri ile birlikte ihtiyacı olan kimselere maddi yardım da yaparak sosyal bir olgu olarak da bölgede yer almaktadır.³³ Dolayısıyla İsrail

---

³⁰ 2000 yılı Mayıs ayında İsrail'in Lübnan'dan çekilmesinin ardından, dikkatler tekrar Filistin lideri Yaser Arafat'a çevrilmişti. Arafat, kademeli görüşmeleri bırakıp nihai bir anlaşma yapmak için gerek Ehud Barak'ın, gerekse ABD Başkanı Bill Clinton'ın büyük baskısı altındaydı. Camp David'de nihai anlaşma sağlama umuduyla iki hafta boyunca yapılan görüşmeler, başarısızlıkla sonuçlandı. Taraflar özellikle Kudüs'ün statüsü ve Filistinli mültecilerin dönüşü konularında anlaşamadılar. (Çevrimiçi) http://www.haberanaliz.com/israil_filistin_intifada_1.php, 29.03.2005.

³¹ "HAMAS'ın Bugünü", (Çevrimiçi) http://www.cnnturk.com.tr/OZEL_DOSYALAR/haber_detay.asp?pid=317&haberid=5920, 29.03.2005.

³² Oytun Orhan, "Hedefteki Örgüt HAMAS", Stratejik Analiz, s. 60.

³³ A.g.s.

**HAMAS (HAREKET-ÜL MUKAVEMET-ÜL İSLAMİYYE)
ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME**

bölgeden çekilirken Gazze'nin HAMAS'a kalmasını istememekte (İsrail'in çekilmesinin ardından, HAMAS tarafından, bölgede kurulacak yeni yönetime destek verip yönetime katılacağı açıklanmıştır) ve örgütün etkinliğini kırmak için üst düzey yöneticilere yönelik bu suikast eylemleri ile bölgeye yönelik diğer operasyonları gerçekleştirmektedir. Ayrıca İsrail, daha önce Lübnan örneğinde* olduğu gibi Gazze'den çekilmesinin de bir başarısızlık olarak algılanmasının ve HAMAS'ın bu çekilmeyi kendi başarısıymış gibi göstermesinin önüne geçmeye çalışmaktadır. Bu nedenle geri çekilmesinin HAMAS'ın yürüttüğü mücadele sonucunda olmadığını, HAMAS üzerinde etkin bir kontrole sahip olduğunu ve Gazze'den kendi inisiyatifiyle çekildiğini kamuoyuna göstermek için bölgede HAMAS'a yönelik operasyonlarına devam etmektedir.

İsrail tarafından düzenlenen operasyonlar sonucu HAMAS'ın Filistinliler içinde gücü ve etkinliği daha da artmış ve HAMAS'ın Filistin yönetiminin meşru varisi olabileceği konuları gündeme gelmeye başlamıştır. HAMAS'ın da daha önce terörist örgüt olarak nitelenen FKÖ gibi müzakereler yoluyla yönetim sistemine dâhil edilmesi olasılığı vardır ki bu İsrail'in kesinlikle istemediği bir şeydir. HAMAS artık eylemlerden çok meşru bir parti olabilmek yönünde çalışmalarda bulunmaktadır.

---

* İsrail 2000 yılı ortalarında Hizbullah ile mücadele ettiği Güney Lübnan'dan çekilmiş ve Hizbullah bunu kendi mücadelesinin başarıya ulaşması olarak nitelemişti.

**HAMAS (HAREKET-ÜL MUKAVEMET-ÜL İSLAMİYYE)
ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME**

KAYNAKLAR:

“Birinci İntifada”, (Çevrimiçi) http://www.haberaliz.com/israil_filistin_intifada_1.php, 28.03.2005.

“HAMAS & Palestinian Islamic Jihad”, (Çevrimiçi) <http://cfrterrorism.org/groups/hamas2.html>, 30.03.2005.

“HAMAS Niçin Kuruldu”, (Çevrimiçi) <http://www.ilkadimdergisi.com/165/kapak-fehmireyhan.htm>, 29.03.2005.

“HAMAS Tarihi ve Saldırıları”, http://www.cnnturk.com.tr/OZEL_DOSYALAR/haber_detay.asp?pid=317&haberid=5905, 29.03.2005.

“HAMAS’ın Bugünü”, (Çevrimiçi) http://www.cnnturk.com.tr/OZEL_DOSYALAR/haber_detay.asp?pid=317&haberid=5920, 29.03.2005.

“HAMAS”, (Çevrimiçi) <http://www.mideastweb.org/hamas.htm>, 02.04.2005.

“HAMAS”, (Çevrimiçi) <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/mideast/hamas.htm>, 02.04.2005.

“Harakat al-Muqawamah al-Islamiyya”, (Çevrimiçi) http://www.ict.org.il/inter_ter/orgdet.cfm?orgid=13, 02.04.2005.

“İslami Direniş Hareketi (HAMAS)”, (çevrimiçi) <http://www.terror.gen.tr/turkce/orgutler/hamas.html>, 29.03.2005.

“Oslo Anlaşması”, (Çevrimiçi) http://www.haberaliz.com/israil_filistin_baris_1_oslo.php, 29.03.2005.

“Şeyh Ahmed Yasin”, (Çevrimiçi) <http://www.vahdet.com.tr/filistin/dosya6/1525.html>, 29.03.2005.

ESPOSITO John L., **Kutsal Olmayan Savaş / İslamcı Terör**, Oğlak Bilimsel Kitaplar, İstanbul, Oğlak Yayıncılık ve Reklamcılık Ltd. Şti., 2003.

http://www.haberaliz.com/israil_filistin_intifada_1.php, 29.03.2005.

KEPEL Gilles, **Cihat: İslamcılığın Yükselişi ve Gerilemesi**, Çev. Haldun Bayrı, 2. Bs., İstanbul, Doğan Kitapçılık, 2001.

MISHAL Shaul, SELA Avraham, **The Palestinian HAMAS: Vision, Violence and Coexistence**, New York, Columbia University Press, 2000.

O’BALANCE Edgar, **The Palestinian İntifada**, Londra, Macmillan Press Ltd., 1998.

ORHAN Oytun, “Hedefteki Örgüt HAMAS”, **Stratejik Analiz**, Cilt: 5 Sayı:52, Ağustos 2004.

TAFLIOĞLU Serkan, “İran, Silahlı İslami Hareketler ve Barış Süreci”, **Terörizm İncelemeleri**, Ümit Özdağ, Osman Metin Öztürk, Ankara, ASAM Yayınları, 2000.

DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU'YU PKK TERÖRÜNE HAZIRLAYAN NEDENLER

Yazan: Ahmet KÜÇÜKŞAHİN*

Özet

Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesi, Ağustos 1984 tarihinde fiili olarak başlayan PKK terörüne sahne olmuştur. Bu makalede, yörenin sosyo-kültürel yapısı incelenerek PKK terörü ile olan ilişkisi ortaya konmaya çalışılmaktadır.

Bölgenin 20'nci yüzyılın icaplarına cevap veremeyecek sosyo-kültürel yapısı, bu yapının ortaya koyduğu sorunlar ve bu sorunların, devletin imkansızlıklarının veya ihmalinin bir sonucu olarak dışsal bir bakışla "bölgenin kasıtlı olarak geri bırakıldığı" şeklinde algılanmasına neden olmuştur.

Bu arada, 1978 yılında silahlı mücadele anlayışıyla kurulan PKK terör örgütü, benimsediği strateji ile bölgenin sosyo-kültürel değerlerindeki zafiyetlerini (ağalık sistemi, çok çocukluluk, eğitim durumundaki yetersizlik, küçükbaş hayvancılıkla özdeşleşen yaşam tarzı, kız evlatlarının mal gibi görülmesi vs.), coğrafi yapıyı (sınır bölgesi olma, arazinin dağlık yapısı) ve ekonomik koşullardaki yetersizlikleri istismar ederek örgüt stratejisi doğrultusunda kullanmıştır.

Bu bağlamda, Türkiye'ye hasım olan devletler, Türkiye'nin dengelerini sarsmak amacıyla başlangıçta terör örgütünü kullanma politikası izlemişler, bilahare bu politikalarını genişleterek, tarihte de defalarca yaşandığı üzere, Kürtleri kullanma politikasına dönüştürmüşlerdir.

Anahtar Kelimeler: Terör, Kürt, Sosyo-kültürel, PKK, Güneydoğu

Abstract

East and South East Anatolia regions have been witnessed the PKK terror starting de facto from August 1984. In this article, the author has been dealt with the socio-cultural structure of the regions and has tried to establish a relationship between this socio-cultural structure and PKK terror.

As a result of the socio-cultural structure of the region unable to fulfill the necessities of the 20th century, of the problems arising from this structure and of the state's impossibilities and negligence, the region has

---

* Dr.P.Kur.Kd.Alb., Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Başkanı.

DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU'YU PKK TERÖRÜNE HAZIRLAYAN NEDENLER

been seemed to “be left behind deliberately” from an outside point of view.

Meanwhile, terrorist organization PKK, which was established in 1978 through the perception of armed fights, has been exploited the weaknesses in the socio-cultural values (feudal lordship system, families with too many children, inadequate education, life style identified with small live stocks, girls to be seen as commodities, etc.), geographical structure (region adjacent to borderline, mountainous area) and economic weaknesses.

Within this context, enemies of Turkey have followed the policy of using the terrorist organization in order to give a shock to the balances in Turkey and have transformed this policy into the policy of using Kurds by enlarging the mentioned policy, as seen many times in the course of history.

Key Words: Terror, Kurds, Socio-Cultural, PKK, Southeast Anatolia.

1. Giriş

1960'lı yıllardan itibaren tırmanma eğilimi gösteren terörizmin uluslararası boyutu, 11 Eylül 2001 tarihinde doruk noktasına ulaşmış, böylece 20'nci yüzyılın sonları ve 21'inci yüzyılın başları itibarıyla üzerinde en çok durulan kavramlardan biri hâline gelmiştir. Konu üzerinde yapılan bilimsel çalışmalar, terörizmin oluşmasına katkıda bulunan nedenlerin başında sosyo-ekonomik koşulları göstermekle birlikte, terörün toplumsal ortamda gelişmesine ve toplumsal etkilerinin yoğunlaşmasına katkıda bulunan nedenlerin varlığına da işaret etmektedir. Bu çalışmanın amacı, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'yu, Ağustos 1984 tarihinde fiilî olarak başlayan PKK terörüne hazırlayan nedenlerin başında, bölgenin sosyo-kültürel yapısının geldiği konusunu, coğrafi yapısını ve tarihî koşullarını (Kürt kimliği, Kürt dili, Kürt isyanları) da dikkate alarak incelemektir.

Terör örgütlerinin amaçları, örgütlerin faaliyette buldukları ülkelere ve kendilerini yönlendiren merkezlere bağlı olarak farklılık gösterebilmektedir. Bilinen yaklaşımlar çerçevesinde terörizmin amaçlarını;

- Şiddet ya da şiddet tehdidi yoluyla; fide almak, mahkum teröristlerin serbest bırakılmasını sağlamak ya da teröristlerin bir mesajının kitle iletişim araçlarının birinde yayımlanması gibi belirli tavizler elde etmek,

- Kamuoyu kazanmak,

- Karışıklık yaratarak toplumu demoralize etmek ve mevcut sosyal düzeni yıkmak,

- Kasıtlı biçimde, baskı içeren bir karşı terörizm kampanyasını ve zorunlu önlemleri provoke etmek,

- Meşru otoriteyi yıpratmak ve yıkmak,

DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU'YU PKK TERÖRÜNE HAZIRLAYAN NEDENLER

- Örgüt içindeki sadakati ve iş birliğini sağlamak,
- Bir cezalandırma aracı olarak kullanmak¹ olarak belirtebiliriz.

Terör örgütleri, savundukları ideolojiye bağlı olarak, haksızlık ve zulüm olarak gördükleri devlet yönetimi ve yöneticilerini bertaraf etmeyi, böylece daha mutlu ve adaletli bir hayat tarzını amaç edindiklerini ileri sürmektedirler. Bu uğurda kendilerini, haklarını savundukları toplumun kıymeti henüz tam bilinmeyen meçhul savaşıları ve fedakar gönüllüleri olarak görmektedirler. Halkın bilinçli olmaması nedeniyle, kendisi için yapılan iyi şeyleri algılayamayacağı ve bu nedenle yürütülen harekete katılmasının mümkün olmadığı, ancak zaman içerisinde bilinç kazanarak harekete katılacağını ileri sürerler. Bu zamana kadar, azınlıkta olan bilinçli kitlelerin, halk adına mücadeleyi yürütmesi ve mücadeleye önderlik etmesi gerektiğini savunurlar.

Neden birtakım insanlar amaçlarına ulaşmada ölümü göze alıp, her türlü zorluk ve yokluğa katlanarak, silahlı şiddet gibi oldukça zor bir maceraya atılmaktadırlar? Bunun en büyük nedeni, mücadele verdikleri düşmanları ile aralarındaki güç dengesizliğinde yatmaktadır. Hedef alınan sistemin normal yollardan değiştirilmesinin imkansızlığı, silahlı mücadeleyi tek çare olarak göstermekte ve güç dengesizliğini ancak terör eylemlerine başvurarak gidermeye çalışmaktadırlar.

Terörü psikolojik açıdan ele alırken, terör eylemlerini yapan ve terörist grupları oluşturan kişilerin genel mantık yapılarını, yetiştikleri ve yaşamakta oldukları çevreyi, eğitim durumlarını, ailelerini, ortak yönlerini, psikolojik yapılarında belirli bir bozukluk olup olmadığını ve onları bu eylemlere iten faktörlerin neler olduğunu ele almak gerekir. Çünkü terörist eylem, bir toplumun değerlerine, normlarına, menfaatine, beklentilerine, varlığına, bütünlüğüne ve bu bütünlüğün devamına ters düşen, masum insanların öldürülmesine varıncaya kadar topluma zarar veren çeşitli faaliyetleri içine alan, ilgili toplumda devlet güç ve otoritesini zaafa uğratarak o toplumu içten çökertme hedefine yönelik bir sosyal sapma davranışıdır.

Terörist, toplumun içinden çıkmakta ve yine sözde toplum adına, topluma ve onun oluşturduğu devlete karşı faaliyette bulunmaktadır. O hâlde teröristi harekete geçiren veya kişileri terörist olmaya iten sebepleri de yine toplumsal yapılanmada aramak gerekecektir. Bu bağlamda terör olgusunu yalnızca iç ve dış düşmanların varlığına bağlamak yeterli olmayabilir. Başka bir deyişle, terörü toplumun ekonomik ve sosyo-kültürel yapısından da ayırmamak gerekmektedir.

2. Doğu ve Güney Doğu Anadolu'nun Koşulları

a. Coğrafi yapı

Teröre sahne olan bölge, Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu

---

¹Brian M. Jenkins, International Terrorism: A New Mode of Conflict, California, Crescent Pubs., 1975, s. 4,5,6.

DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU'YU PKK TERÖRÜNE HAZIRLAYAN NEDENLER

bölgelerinin bir bölümünü içermektedir. Doğu Anadolu'nun güneyi ile Güneydoğu Anadolu'nun doğu kesimlerini kapsamaktadır. Söz konusu bölgelerde arazinin deniz seviyesinden yüksekliği, Türkiye ortalamasının iki katına yakındır. Deniz seviyesinden ortalama yüksekleri itibariyle Hakkari ortalama 2500 metre, Şırnak 1400 metre, Mardin 1083 metre, Van 1725 metredir. Yollar gedik, geçit ve vadilere tabidir. Kışın kar kalınlığı iki metreye kadar çıkmaktadır. Yağan kardan dolayı yollar aylarca kapanmakta ve bu yörelerde yaşayan insanlar kendi mekanlarının dışına çıkamamaktadırlar. 1997 yılı Ocak ayında yağan kar yüzünden Şırnak'ta Beytüşşebap İlçesini Uludere İlçesine bağlayan yolun Uludere-Uzungeçit arasındaki bölümü, 1997 yılı imkânları ile ancak bir haftada açılabilmiştir. Aynı zamanda, yolların araç trafiğini kolaylaştıracak kadar düzgün olmadığı, kar ve diğer tabiat olaylarının verdiği tahribatı giderecek araç ve donanımın yeterli olmadığı, olaylara müdahale edecek yetişmiş insan gücünün yok denecek ölçülerde olduğu bir gerçektir. Cumhuriyetin ilk yıllarında yolların açılarak irtibatın sağlanabilmesi ya kısıtlı ölçülerde yapılabiliyordu ya da iklimsel şartlar bekleniyordu.

Arazi yapısının yol şebekesine yansımaları ifade edebilmek için bazı değerlerin verilmesinin uygun olacağı kanaatindeyiz. Örneğin Siirt-Şırnak arasındaki yol mesafesi 97 km. olmasına karşın motorlu araç ile ortalama iki saatte, Şırnak-Hakkari arasındaki 190 km. 5-6 saatte, Van-Hakkari arasındaki 205 km. 3-4 saatte kat edilebilmektedir. Bununla birlikte, dağ silsilelerinin olanak vermemesi nedeniyle Van Gölünün doğu ve güneyindeki yol şebekeleri yetersiz ve son derece sınırlıdır.

Bölgede görev yapan subayların sık sık söyledikleri bir söz vardır: "Hakkari'yi bir masaya yatırıp ütöleseler Türkiye kadar bir alan çıkar."² Bölge arazisi kar yağışına bağlı olarak insanları kendi mekanlarına hapsedmekte, insanları çevreleri ile iletişimsiz bırakmakta, kıt imkânlarla sahip devleti zor duruma düşürmektedir. Doğu Anadolu yılın 120 günü karla kaplıdır.³ Bunun sonucu olarak insanlar kendi mekanlarında yılın yaklaşık dört ayı âdeta kaderleri ile baş başa kalmaktadırlar. Terör öncesinde hayvancılıkla uğraşan sürü sahibi vatandaşlar ise havaların soğuması ile birlikte yazın ikamet ettikleri alanları terk ederek hayvanlarını otlatılabilmek için daha sıcak kesimlere göç etmekteydiler. Bu yaşam tarzı devlet imkânlarının vatandaşlara sunulamaması, sunulanlardan ise etkin olarak istifade edilememesi sonuçlarını doğurmuştur. Bu durum bölge halkına eğitimsizlik, devletin varlığının hissettirilememesi gibi neticeler olarak yansımış ve bilâhare kötü niyetli kişilerin istismar aracı hâline dönüşmüştür.

Söz konusu bölgenin Orta Doğu coğrafyasına komşu olması, bu bağlamda dikkate alınması gereken bir başka coğrafi gerçektir. Bölgeye komşu olan ülkelerin istikrarsız yapıları, sınır güvenliklerinin olmaması ve özellikle 1991 yılında Irak'taki Körfez Harekâtından itibaren başlayan otorite boşluğu, coğrafi

² Osman Pamukoğlu, Unutulanların Dışında Yeni Bir Şey Yok, Harmoni Yayıncılık, İstanbul, 2003, s.32,33.

³ www.meteor.gov.tr/2003/iklim/turiklimi/turkiyeiklimi.htm.

DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU'YU PKK TERÖRÜNE HAZIRLAYAN NEDENLER

yapının da katkıda bulunduğu olumsuzlukların nedenlerini oluşturmuştur.

1984 yılında başlayan PKK terörünü avantajlı kılan en büyük etkenlerden birisi, bölge arazisinin dağlık ve leçelik yapısıdır. Arazinin bu yapısı, başlangıçta, bölgeyi teröristlerden temizlemeye çalışan güvenlik güçlerinin zafiyetini oluştururken, kendi yaşam alanları olması nedeniyle araziyi iyi öğrenmiş olan teröristlere avantaj sağlamıştır.

b. Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Yapı

Sosyolojik açıdan Doğu Anadolu'nun bir bölümü ile Güneydoğu Anadolu'nun dikkati çeken en önemli özelliklerinin başında feodal yapının varlığı gelmektedir. Bu yapı bölgenin dağlık kesimlerine doğru gidildikçe kendini daha bariz hissettirmektedir. Örneğin Şanlıurfa'da mevcut olan aşiret yapısı ile Hakkari'deki aşiret yapısının farklılıkları vardır. Şanlıurfa'daki yapıda fertler aşirete daha zayıf bağlarla bağlı iken, Hakkari'de daha kuvvetli bağlarla bağlıdır. Bu durum, devlet kurumlarının daha az etkin olmasının ve arazi yapısının sertleşmesinin bir sonucu olarak ferdî ve ailevi güvenliğin ön plana çıkması ile izah edilebilir. Can ve mal güvenliği açısından aşiretin sağladığı koruyucu şemsiyeye karşılık, aşiret kurallarına uyma zorunluluğu kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

Ağalık kurumu esas olarak büyük toprak mülkiyetine dayanmakla birlikte, özellikle aşiret ilişkileri söz konusu olduğunda bu kurumda farklı ekonomik ve toplumsal ilişkiler görülür. Özellikle devlet gücünün yetersiz olduğu, kamusal hizmetlerin halka ulaştırılmadığı bölgelerde ağalık bir toplumsal kurum olarak, halkla devlet arasındaki boşluğu doldurmaktadır. Bölgenin siyasal tarihine bakıldığında her siyasal partinin ağa ve aşiret desteğini kazanabilmek için statükocu tavır sergilediği ve siyasal iktidarların da mevcut yapının korunması konusunda destek oldukları görülmektedir.

Aşiretlerle ilgili olarak dikkati çeken bir başka önemli husus, yörenin sosyo-antropolojik ve etnolojik yapısı hakkında sistematik araştırmaların son derece az sayıda ve yetersiz oluşudur. Aşiret yapısı kendi içinde kabilelere ayrılmaktadır. Bazen bir aşiret on veya daha fazla kabileye bölünmektedir. Her aşiret bir reis veya ağa, bey gibi cemaat liderleriyle temsil edilmektedir. Bu topluluk liderleri, görevi babadan oğula intikal ettirilmek suretiyle yürütürler.⁴

Eski Başbakanlardan Bülent Ecevit, Güneydoğudaki sorunu, Kürt sorunu olarak değil etnik özellikler taşımayan feodal bir sorun olarak görmektedir.⁵ Olaylara bu çerçevede baktığımızda bölgenin kendine has bir sosyo-kültürel yapısı olduğu gözlemlenmektedir.

2'nci Abdulhamit döneminde kurulan Aşiret Mektepleri, aşirete mensup ağa, şeyh veya beyin yakınlarını eğiterek saray terbiyesi vermek suretiyle aşiret olgusuna yeni bakış açıları kazandırmayı amaçlamaktaydı. Cumhuriyet döneminde başlatılan okullaşma, idarî örgütlenme, belirli oranda sanayileşme, teknolojik yararlandırma ve yeni kalkınma projeleri yine de aşiret-kabile

⁴ Orhan Türkdoğan, *Etnik Sosyoloji*, Timaş Yayınları, İstanbul, 1998, s. 562.

⁵ Hasan Cemal, *Kürtler*, Doğan Yayıncılık AŞ., İstanbul, 2003, s. 327.

DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU'YU PKK TERÖRÜNE HAZIRLAYAN NEDENLER

yapısında istenilen sosyo-ekonomik ve kültürel bütünleşmeyi sağlayamamıştır. Aşiret bilinci, aşiret mensubiyet duygusu –aşiretin dokusu zayıflamış olsa bile– aşiret olgusunu eritememiştir. Yörede, önemli cemaat kuruluşları kendilerini aşiret dışında düşünmemektedir. Toplumsal kimliğin dinamizm kazandığı günümüzde, aşiret-kabile şuuru da güçlenmeye başlamıştır.⁶

Güneydoğu Anadolu bölgesinin çoğu kesimlerinde, bir erkeğin evlenerek sahip olduğu hanımların sayısı, onun gücünün bir göstergesini yansıtmaktadır. Bu kapsamda Şırnak bölgesinde yaptığımız araştırmalarda ağa, aşiret reisi veya varlıklı erkeklerin tamamının birden fazla hanıma sahip olduklarını tespit ettik. Hanım sayısı mevzusu, aşiret liderleri arasında konuşulan önemli sohbet konularındandır. Erkekler hanım sayısının çokluğu ile birbirlerini kıskandırmaya ve eş sayısı bakımından birbirlerini etkilemeye çalışırlar. Evlilik çağına gelmiş olan bir genç kızın kiminle evleneceğine, geleneklere uygun olarak aile büyükleri karar vermektedir. Bu bağlamda genç kız, geleneklerle beslenen psikoloji ile güçlü bir erkeğin himayesinde olma duygusuyla ikinci veya üçüncü eş olmayı tercih etmektedir.

Dicle Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı Öğretim Üyesi Prof.Dr.Nuran Elmacı, geçtiğimiz yıl kadınlarla ilgili yaptığı araştırmalarda⁷, “kuma” olgusunun Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde çok yaygın olduğunu belirlediklerini, kırsal alanda hâkim olan aşiret yapısının çok eşli evliliklerde etkili olduğunu ve çok çocuk ile aşiretin güçlü olmasının sağlandığı düşüncesinin hâkim olduğunu tespit etmiştir.

Diyarbakır Dicle Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölüm Başkanı Doç.Dr.Ahmet Cihan tarafından yapılan “Töre ve Namus Cinayetlerine Üniversite Gençliğinin Bakışı ve Toplumdaki Yeri” konulu araştırma sonucuna göre⁸, töre ve namus cinayetleri zaman tüneli içerisinde azalma eğilimi göstermiş olsa bile, başta Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri olmak üzere, geleneksel ilişkilerin daha belirgin bir şekilde sürdürüldüğü ve toplumun diğer kesimleriyle henüz tamamıyla bütünleşemeyen yerleşim bölgelerinde varlığını devam ettirdiğidir.

Bölgede yaptığımız araştırmalarda başlık parası veremeyecek durumda olan erkeklerin, “daha ucuz” olduğu için Kuzey Irak’ta yaşayan Irak vatandaşı bayanlarla evli olduklarını tespit ettik. Bununla birlikte, bölgede bulunarak araştırma yaptığımız iki yıllık süre içerisinde evlilik gayesi ile gayri resmî yollarla sınırdan Türkiye’ye girme girişiminde bulunan birçok genç kıza şahit olduk.

Yöre insanı ailedeki çocuk sayısını erkek çocuk sayısı olarak ifade etme eğilimindedir. Bu nedenle ailenin gerçek çocuk sayısını öğrenebilmek için ayrıca kız çocuk sayısını da sormak gerekmektedir. Bu yaklaşım biçiminde ana düşünce, kız evlatların ailede geçici bireyler olduğu, ailenin asıl varlığının erkeklerden oluştuğudur. Bir başka deyişle kız evlatları, aile içerisinde bugünü

⁶ Türkdöğen, a.g.e., s. 559, 560.

⁷ <http://www.ntvmsnbc.com/news/180517.asp>.

⁸ <http://www.ntvmsnbc.com/news/235880.asp>.

DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU'YU PKK TERÖRÜNE HAZIRLAYAN NEDENLER

var, yarını yok olan emanet fertler olarak görülmesinden kaynaklanmaktadır. Başlık parası alma geleneği de bu düşünceye yansınca, ailedeki kız çocuklarının çarşıda-pazarda satılan bir maldan öteye bir değeri kalmamaktadır. Bu durum, kızlara “savaşçı veya militan” gibi unvanlar vererek kişilik kazandıran örgütün işini kolaylaştırmakta, örgüte katılmaları konusunda gerek kendilerinin gerekse ailelerinin güçlük çıkarmamaları sonucunu doğurmakta ve onların kendilerini ispatlama gayretleri, erkek örgüt mensuplarına eylemleri konusunda ivme kazandırmaktadır.

1984'ten itibaren Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde yaşanan terör nedeniyle canlarını ve mallarını güvenceye almak için göç eden insanlarla yapılan anketin, ailelerdeki çocuk oranlarına ilişkin sonuçları şöyledir. Çocuk sayısı 4 (%7), 5 (%13), 6 (%22.3), 7 (%25.8), 8 (%10.2), 9 (%11.5), 10 (%4.8). Bu rakamlar bölgede doğurganlık oranının oldukça yüksek olduğunu göstermektedir. Çünkü bölgede 4 ve daha fazla çocukları olanların oranı % 97.6'dır.⁹

Bölge insanı, sahip oldukları çocuk sayısının çokluğunu, soyunu sürdürebilmek için ölüm ihtimallerini de dikkate alarak, “ya birkaç tanesi telef olursa” veya “Allah verdi” diye başlayan bir cümleyle izah etmeye çalışmaktadır. Bilindiği gibi, “telef olmak” ifadesi genelde ölen hayvanlar için kullanılan bir tabirdir. Hiçbir anne ve babanın çocuğunu böyle bir yaklaşımla ile görmediği veya göremeyeceği bir gerçektir. Sağlık hizmetlerinin yetersizliği ve bilinçsizlik, çocukların tedavisinde aileleri hayvanlar için oluşan mantığa sürüklemiştir. Hangi yaklaşımla olursa olsun, aile imkânları ile yetiştirilemeyecek sayıda sahip olunan çocuk, toplumsal bir sorun olmuş ve bilâhare terör örgütlerinin eleman kaynağı hâline gelmiştir.

Kırsal kesimlerdeki aileler çocuklarını aile ekonomisine katkı sağlaması gereken bir unsur olarak görme eğilimindedirler. Bu nedenle onları eğitim vererek hayata hazırlamak yerine çalıştırmayı yeğlerler. Örneğin baba, sürüyü otlatırken çocuk, kuzuları otlatmaya gönderilir. Özellikle hayvancılıkla geçinen Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde aileler, bu bağlamda çocuğa ihtiyaç duyarlar. Ancak, arazi ve kaynak yetersizliğinin fazla çocuğun yükünü kaldıramayacak durumda olduğunu dikkate almazlar. Bölgenin nüfusa oranlı ekonomik verileri de bunu göstermektedir. 1987 yılı fiyatlarıyla 1990 yılında Türkiye’de kişi başına düşen gayrisafi yurt içi hâsıla 1.487.082 TL iken bu rakam Doğu Anadolu bölgesinde 615.865 TL, Güneydoğu Anadolu bölgesinde 890.773 TL’dir.¹⁰ Bu rakamlar, söz konusu bölgelerde kişi başına düşen gayrisafi yurt içi hâsılanın 1990 yılında Türkiye ortalamasının yarısına yakın bir değerde olduğunu göstermektedir. Türkiye’nin batısında, ailelerdeki ağırlıklı çocuk sayısı iki-üç iken bu yörelerde altı-yedidir. Aile mevcudu açısından batıdaki iki aile, Doğu ve Güneydoğudaki bir aileye karşılık gelmektedir. Gayrisafi yurt içi hâsıla açısından da aynı sonuca ulaşılmaktadır. Bununla

⁹ Mustafa Aksoy, Sosyal Bilimler ve Sosyoloji, ALFA Yayınları, İstanbul, Ocak 2000, s.144.

¹⁰ Yeşim Kuştepel, Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi, İnternet sitesi (www.deu.edu.tr/userweb/yesim.kustepeli/dosyalar/gelir-sbe.pdf).

DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU'YU PKK TERÖRÜNE HAZIRLAYAN NEDENLER

birlikte Türkiye'de, hâlen dahi giderilememiş olan ve bir faciayı andıran gelir dağılımı adaletsizliği mevcuttur.

Prof.Dr.Nusret Fişek tarafından çocuk ölüm oranları konusunda yapılan araştırmalara göre, 1967 yılında Türkiye genelindeki bebek ölüm oranı binde 153, 1968 yılında Ankara, İstanbul ve İzmir şehirlerindeki bebek ölüm oranı binde 106'dır.¹¹ Türkiye'nin sağlık imkânlarının en yoğun olduğu kesimlerdeki bebek ölüm oranları binde 106 ise, mantıksal bir yaklaşımla sağlık imkânlarının gittikçe azaldığı Doğu ve Güneydoğu Anadolu'ya doğru gidildikçe bu oran binde 200'ler civarına çıkacaktır. Çocuk ölüm oranı İsveç'te binde 14, Çekoslovakya'da binde 21, Kolombiya'da binde 83'dür. Devlet İstatistik Enstitüsünün verilerine göre Türkiye genelindeki bebek ölüm oranı 1965-1970 yılları arasında binde 158, 1970-1975 yılları arasında binde 140, 1975-1980 yılları arasında ise binde 110'dur. CIA-The World Factbook verilerine göre 2004 yılında bu oran binde 42.62'dir. Ülkenin kalkınması ile birlikte bebek ölüm oranlarında bir iyileşme olduğu gözlenmektedir. Ülkelerin gelişmişlik düzeylerinin artması ile birlikte ülke insanları bilinçlenmekte ve nicelikten ziyade niteliğe önem vermeye başlamaktadırlar. Ancak olumlu ve hızlı bir şekilde değişimi arzu edilen bu süreç, yavaş ilerlemekte ve özellikle Türkiye'nin bölgesel koşullarına göre farklılıklar arz etmektedir.

PKK terör örgütünün lideri Abdullah ÖCALAN, örgüte eleman bulma konusunda militanlarına talimat verirken; "Kürdistan'da her ailede başıboş dolaşan çocuklar var. Kızlı-erkekli her aileden iki üç tanesini alırsanız yüz binlerce insan eder. O kadar da zor değil, zaten aile reisleri bunları beslemekten acizdir. Çoğu oğlunu ve kızını gönüllü verir, öyle dövünüp sızlanmazlar. Sonra o gençler de sevinerek yanımıza gelirler. Evlerinde çoğu huzursuz, aile içinde eğreti duruyorlar. Gençlik bunalımlarını en yoğun biçimde yaşıyorlar. Kolundan tutunuz mu kolayca cepheye getirirsiniz. Biraz da ilk geldiklerinde ortamı güzelleştirdiniz mi evlerinden ayrıldıklarına sevineceklerdir." diyerek bu bölgedeki çok çocukluluğu, bunun getirdiği zorlukları, sosyal yapıdan kaynaklanan anlayışı ve bütün bunlara dayanarak "Kürt milliyetçiliğinin yayılması" anlamına gelen militan edinme yöntemlerini çok iyi bir şekilde özetlemektedir.

Terör öncesinde yörenin en önemli geçim kaynağı büyük ölçüde küçükbaş hayvancılık idi. Tarıma elverişli olmayan arazi yapısı, ahır hayvancılığından ziyade küçükbaş hayvan yetiştiriciliğini âdeta dikte eder özelliktedir. Küçükbaş hayvancılık ile uğraşan insanlar tabiatın kurallarına göre hareket ederler. Yemi hayvanın ayağına getirmez, hayvanı yemin yanına götürürler. Bu durum genel anlamda aşiretlerin, daha dar anlamda ailelerin ve nihayetinde bireylerin sürekli olarak göçebe bir yaşam tarzı sürmelerine neden olur. Küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinde, hayvanların sağlıklı beslenmesini sağlayabilmek için günün serin olduğu akşam, gece ve sabah vakitlerinde dağlarda otlatılması, havanın sıcak olduğu gündüz vaktinde dinlendirilmesi

---

¹¹ Rahmi Dirican, Sağlık Yönetimi, Türkiye'de Sağlık Hizmetlerinin Geliştirilmesini Engellleyen Faktörler, Türk Tabipleri Birliği Merkez Konseyi, 1997 (<http://www.ttb.org.tr>).

DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU'YU PKK TERÖRÜNE HAZIRLAYAN NEDENLER

gerekir. Hayvanların bu beslenme biçimi, hayvanların başında bulunan kimselerin (çoban ve ailesinin) günlük yaşam tarzını oluşturur. Başka bir ifade ile bu yaşam biçimi, sürekli sürüsünün başında dağ-taş dolaşan, gecesi gündüze karışmış, yalnız ve anti-sosyal bir yaşam biçimidir. Bu yaşam biçimi ile elde edilen gelir, hiçbir zaman refaha yansıtılmaz ve yansıtılamaz. Zenginlik, refahtan alınan pay yerine, elde mevcut hayvan sayısı ile ifade edilir olmuştur. Yine aynı şekilde devlet zoru ile kazandırılan eğitim ve öğretimin de sosyal hayata yansıtılmadığı için eğitimin gerekliliği sorgulanır hâle gelmiştir. Bunun neticesi olarak ailelerde, çocuğu okula gönderme eğilimi yerine göndermeme eğilimi oluşmuştur.

Bölgede görüştüğümüz vatandaşlar tarafından, terör öncesi dönemde, halkın hayvancılıkta ve kaçakçılıkta uzman olduğu ifade edilmiştir. Aslında kaçakçılık, hayvancılık yaparken elde edilen birikimlerin kullanılmasından ibarettir. Hayvanların dağlarda otlatılması esnasında öğrenilen gedik, geçit, mağara, su kaynağı, bölgeye hâkim olan kesimler, sığınaklar v.s. kaçakçılık esnasında bir bilgi birikimi olarak değerlendirilmektedir.

Hayvancılık-kaçakçılık ilişkisine benzer şekilde, küçük baş hayvan yetiştiriciliği ile ortaya çıkan yaşam biçimi, tıpkı teröristlerin 1984 yılından sonra Güneydoğu Anadolu'da ortaya koydukları yaşam biçimini andırmaktadır. Yani geceleri eylem için dağ taş dolaşmak ve gündüzleri gecenin yorgunluğunu gidermek üzere dinlenmektir. Bu kapsamdan olmak üzere, hayvanların dağlarda otlatılması esnasında öğrenilen mağara, geçit, su kaynağı, sığınak gibi araziye ilişkin bilgi birikimleri, terörün fiilî olarak başladığı yıllarda teröristlerin en büyük üstünlüklerini oluşturmuştur.

Doğu ve Güneydoğu bölgelerimiz üzerinde yapılan araştırmalar, özellikle Devlet Plânlama Teşkilâtının (DPT) kurulmasıyla (1961) ağırlık kazanmıştır. DPT bünyesinde yabancı uzman olarak incelemeler yürüten Frederic W. Frey'in söz konusu bölgelere ilişkin hazırladığı rapora göre, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin kapalı cemaat yapısı aşağıdaki beş temel unsurla açıklanmaktadır.

- Yoksulluk,
  - Köylülerin dış dünyayla kısmen alakasının kesilmesi ve yalnızlık içine itilmiş olmaları,
  - Hareketsizlik,
  - Okur-yazarlık oranının düşük olması,
  - Tevekküle dayalı kadercî bir dünya görüşünün hâkim bulunmasıdır.¹²
- 1984 yılına gelinceye kadar ortaya büyük bir değişiklik konamamıştır.

Her ne kadar tarafların kullandığı heterik böyle bir izlenim verse de, Kürt sorununu; Kürtler, Araplar veya Türkler arasında ya da Kürtler ve merkezî hükümetler arasında bir çatışma olarak görmek doğru değildir. Bölge pek çok iç çatışma ve rekabetin bulunduğu karmaşık bir toplum yapısına sahiptir. Kürtlerin

---

¹² Türkođan, a.g.e., s.552.

DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU'YU PKK TERÖRÜNE HAZIRLAYAN NEDENLER

arasında birçok Kürt olmayan azınlık yaşamaktadır ve sosyal ve ekonomik ilişkilerin oluşturduğu karmaşık ağlarla birbirine bağlanmışlardır.¹³ Sanatçı Yılmaz Erdoğan, Kürtlüğünü ve Türklüğünü şöyle anlatıyor: “Ben kendini net olarak tarif etmiş birisiyim. Kürt kültüründen ne aldysam, Türk kültüründen de o kadar beslendim. Çünkü ben Ankara’da büyüdüm. O eğitim formasyonunu aldım. Benim kimliğimdeki etnik unsurlara, nereden ne gelmişse başım gözüm üstüne demiş ve onun üstüne bir hayat kurmuş birisiyim. Dolayısıyla içimdeki Kürt’le Türk arasında herhangi bir problem yok. Olmamıştır da. Belki de Kürt sorununun çözümünü de burada bulmak gerekir. Bu saatten sonra artık yapacak başka bir şey yok. Yapmaya da gerek yok. Çünkü iyi bir demokrasi, bu iki kimliğe de iyi gelir. Ben şimdi Kürtçe bir uzun hava duyduğum zaman hemen direkman Kürt oluyorum. Yani iliklerime kadar hissediyorum onu. O duyguyu da benden kimse alamaz. Ama sağlam bir bozlak duyduğumda da hemen Türk oluyorum.”¹⁴ diyerek iki kültür arasındaki farkı ve birinden diğerine geçişin kolaylığını dile getirmektedir. Bu geçişin bu denli kolay ve basit olması, birbirine sözde yabancı iki kültürü yaşamak zorunda olan bir insan için bu kadar kolay olmayabilirdi.

c. Tarihi Koşullar

(1) Kürt Kimliği

Kürtlerin etnik kökeni konusunda tarihçiler arasında görüş birliği mevcut değildir. Kökenleriyle ilgili görüş ayrılıklarının yanı sıra, Kürtlerin tarihlerinin başlangıcına ilişkin olarak da çok az bilgi mevcuttur.¹⁵

Kürtlerin kökeninin (soylarının), Turanî olduğu, Mezopotamya'nın birtakım eski kavimlerine dayandığı, atalarının İran'ın eski topluluklarından Medler olduğu, Araplara dayandığı, Ermeniler ile aynı ırktan oldukları savları yer almaktadır.¹⁶

(a) Kürtlerin Karduk kökenli olduğu görüşü: Bu tez, Rus şarkiyatçılarından Nikitin'in Kürtler isimli kitabında yer almıştır. Ünlü şarkiyatçılardan M. Hartman, Th. Nol Deck, Veiss Bach gibi yabancı yazarlar ve bazı Türk tarihçiler bu görüşün bir yakıştıрма olduğunu ortaya çıkarmışlar ve Nikitin'in tezini kabul etmemişlerdir.¹⁷

(b) Kürtlerin Med (İran) kökenli olduğu görüşü: Bu görüş, doğu bilimleri uzmanı Rus Vladimir Minorsky tarafından ortaya atılmıştır. Minorsky 1933 yılında üç dilde yayımlanan ansiklopedinin Kürtler maddesini yazan bilim adamıdır. Ancak bu zat 1938 yılında Brüksel’de yapılan oryantalistler toplantısında sunduğu bilimsel tebliğinde “Kürtler İskit ya da Med asıllıdır”

¹³ Martin van Bruinessen, Kürtlük, Türklük, Alevilik, İletişim Yayınları, 2000, s .8, 9.

¹⁴ Milliyet Sanat Dergisi, Aralık 2002 sayısı, s. 66.

¹⁵ Anabritanika, Cilt 14, s.188.

¹⁶ Abdulhaluk Çay, Her Yönü İle Kürt Dosyası, Levent Ofset Matbaacılık ve Yayıncılık Tic.Ltd.Şti., İstanbul, 1994, s. 33-39.

¹⁷ Selahattin Çetiner, “Kürtlerin Tanıtılması”, Harp Akademileri Bülteni, Temmuz 2004, Sayı 208, s. 89.

DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU'YU PKK TERÖRÜNE HAZIRLAYAN NEDENLER

diyerek ilk görüşünden kısmen vazgeçmişse de, dil benzerliği bakımından İran'la ilgilidir demekten de geri kalmamıştır.¹⁸

D.N.MacKenzie, Kürtçe diyalektlerinin az sayıda olsa da ortak kimi özelliklerinin olduğunu kabul eder, ancak diğer İranî dillerle de ortak kimi özelliklerinin bulunduğunu belirterek Minorsky'nin görüşünü eleştirir. MacKenzie'ye göre, Kürtçe'nin temel özellikleriyle diğer İranî diller arasında sistematik bir karşılaştırma, Kürtçe'nin bir dizi önemli farkından dolayı Med dilinden ayrıldığını göstermektedir. Kürtçe'de güçlü bir güneybatı İranî dil etkisi görülmektedir, oysa Med dili özellikle bir kuzeybatı İranî dilidir. Bölgede konuşulan iki akraba İranî dil olan Zazaca ve Guranî, kesin bir şekilde kuzeybatı İranî dil ailesindedir. Kurmanci ve Soranî diyalektleri arasındaki farklılıkların çoğu Goranî'nin Soranî diyalekti üzerindeki kayda değer etkisine bağlıdır.¹⁹ MacKenzie'nin, Minorsky'i olduğu kadar Kürt milliyetçi ideologlarını da hedef alan mesajı, Kürtlerin ortak kökenlere ve temel kültür birliğine sahip olmadıklarıdır.

Şırnak bölgesinde PKK'lı bir teröristin not defterinden tespit ettiğimiz kadarıyla terör örgütünün, Kürtler hakkında üyelerine verdiği bilgiler şöyledir: "Kürtler, Türklerden ayrı bir ırk olup, Avrupa'dan Orta Asya'ya göç ederek Urartu ve Medleri oluşturmuşlardır. Hint-Avrupa dilini konuşan Kürtler, Mezopotamya'ya yerleşmişlerdir. Alevi-Sünni diye ayrılarak Türkler tarafından birbirine düşürülerek çıkarları doğrultusunda kullanılmaktadırlar. Türkiye'nin 1950'den sonra bölgede kapitalizmi geliştirmesiyle, 1970'li yıllarda tamamıyla ihaneti seçmiş bir Kürt halkı oluşturulmuştur. Uyanış, 1976'dan sonra büyük şehirlere giden Kürt gençleriyle olmuştur."²⁰ Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere Kürtçülük adına mücadele ettiğini iddia eden PKK terör örgütü, Medler'in Kürtlerin ataları olduğu fikrini benimsemiştir. PKK terör örgütüne liderlik yapmış olan terörist Abdullah Öcalan'ın, 2003 yılında yayımlanan "Özgür İnsan Savunması" adlı kitabından da Kürtlerin ataları olarak Med'leri kabul ettiği anlaşılmaktadır.

(c) Kürtler Arap kökenlidir görüşü: Bazı Arap gezginleri ile Mesudî ve Ebu İshak gibi tarihçileri tarafından öne sürülen bir görüştür. Bitlis Sancak Beyi Şerifhan Bitlisî'nin yazdığı, Kürtlerin geçmişini anlatan ve 1597 yılında Osmanlı Padişahı 3'üncü Mehmet'e sunduğu kitabında; Kürtlerin Oğuz Kağan'dan beri büyük Türk Camiasına mensup olduklarını yazmasıyla çürütülmüştür.²¹

(ç) Kürtler Ermeni kökenlidir görüşü: Ermenilerin arasındaki yaygın kanaate göre Kürtlerin bir kısmı Ermeni soyundandır. Aynı şekilde bazı Kürt aydınları da bugünkü Ermenilerin çok eski çağlarda Kürtlerden ayrılmış

¹⁸ Selahattin Çetiner, a.g.e., s. 89.

¹⁹ D.N.MacKenzie, "The Origins of Kurdish", Transactions of the Philological Society, 1961, s. 68, 86.

²⁰ Ahmet Küçükşahin, Şırnak Aşiretleri ve Terör, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1999, s. 43.

²¹ Çay, a.g.e., s. 37,38.

DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU'YU PKK TERÖRÜNE HAZIRLAYAN NEDENLER

kardeşleri olduğu inancındadır.²² Bu iddianın tamamen siyasi amaçlı olarak ortaya atıldığı anlaşılmaktadır.

(d) Kürtler Turan (Türk) soyundandır görüşü: Kürtlerin Türklerle aynı soydan olduğunu savunan Türk ve Yabancı Bilim Adamları çoktur. Türklerle Kürtlerin aynı kökenden, soydan oldukları görüşü Orta Asya'da Yenisey Irmağı kollarından Ulukem Çayı'na karışan Elegeş Suyu kıyısında M.S. 7'nci yüzyılda (650'lerde) Orhon alfabesiyle Türkçe olarak yazılmış olan ve Elegeş (Yenisey) yazıtı diye isimlendirilen anıttaki ifadelerle dayandırılmaktadır. Bugün Kürt adı ile Türk'ten ayrı bir millet olarak nitelendirilmeye çalışılan "Kürt Türkleri", tarih boyunca diğer Türk boyları ile aynı coğrafi alanda hep yan yana görülmüşlerdir. İç Asya'dan Macaristan'a, Kafkasya'dan Mezopotamya'ya kadar her yerde bir arada bulunmuşlardır. Günümüzde de İran'da olsun, Suriye'de olsun, Irak'ta olsun, içinde Türkmen veya herhangi bir Türk boyunun bulunmadığı bir Kürt yerleşim yeri bulunmamaktadır.²³

TBMM'nin 23 Ocak 1923 tarih ve "Türkiye'nin Asya'da güney sınırı, Musul sorunu" konulu 21 sayılı tutanağında "Kürt halkının İran kökenli olduğu öne sürülmüştür. Oysa bu iddiayı, Kürtlerin Turan kökenli olduğunu kabul eden Encyclopaedia Britanica yalanlamaktadır. Zaten Anadolu'yu tanıyanlar bilirler ki, gelenek ve görenek bakımından, Kürtler, hiçbir yönden Türklerden farklı değildirler. Ayrı diller konuşmakla birlikte bu iki halk; soy, inanç ve görenek bakımında tek bir bütünü meydana getirmektedir..." diye kayıtlara geçirilmiştir.

Konuya ilişkin diğer görüşler şu şekildedir. M. Şerif Fırat'ın, Doğu illeri ve Varto Tarihi adlı eserinde "Yavuz Sultan Selim döneminde Kürt diye vasıflandırılan bu dağlı Türk kardeşlerimiz, ayrı ayrı şubelere mensup uzak ve yakın çağ Türkleridir"²⁴ diye ifade edilmektedir.

1881 Diyarbakır Ergani doğumlu ve önceleri siyasi Kürtçülük davasının ateşli savunucusu, Kürt Terakki ve Teavün (Kalkınma ve Yardımlaşma) cemiyeti kurucularından Dr. Mehmet Şükrü Sekban, uzun süren ve geniş araştırmalarının sonunda gerçeği bulduğunu belirterek, 1933 yılında Paris'te Fransızca olarak yayınladığı "Le Probleme Kurde (Kürt Meselesi)" isimli kitabında; "Medler Kürtlerin Ecdadı (Kökeni) değildir. Kürtler Ari veya Sami ırklarından da değildir. Kürtler Turan soyundandırlar. Antropolojik olarak saf Türk olan Türkmenle Kürdü birbirinden ayırt etmek güçtür"²⁵ demektedir.

Muhtar Kutlu'nun Şavak, İsmail Beşikçi'nin Alikan aşiretlerinde yaptıkları alan araştırmaları; her iki aşiretin Kürtçe konuşmalarına rağmen, kültür değerleri, inançları ve töreleriyle tamamen Türk kültürünü yansıttıklarını tüm belge ve verileri ile ortaya koymaktadır.

Hollanda Kürdoloji Enstitüsü araştırmacılarından Marti Van Bruinessen,

²² Messoud Fany, La Nation Kurde et Son Evolution, Paris, 1933, s. 45,55.

²³ Şükrü Kaya Seferoğlu, Anadolu'nun İlk Türk Sakinleri Kürtler, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1982, s.43.

²⁴ M. Şerif Fırat, Doğu İlleri ve Varto Tarihi, Millî Eğitim Basımevi, Ankara, 1961, s. 7.

²⁵ M.Şükrü Sekban, Kürt Meselesi, Kon Yayınları, s. 38,39.

DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU'YU PKK TERÖRÜNE HAZIRLAYAN NEDENLER

başlangıçta Kürtleri diğer bir ırkla birleştirirken, son defa yaptığı alan araştırmasında Kürtleri Irak, İran ve Türkiye Kürtleri diye üçe ayırdıktan sonra, Kürtlerin birbirinden farklı kökenleri olsa gerek diyor ve hatta Kürtlerin Turanî bir kavim olduğu şeklindeki görüşünü bazı yerlerde belirtmekten çekinmiyor ve “Kürdistan’da bütün aşiretler mutlaka aynı kökene sahip olma durumunda değildir. Çevrede bazı Kürt aşiretleri Türkleşmişken, bazıları da Kürtleşmiştir. Yörede Alevilerin büyük çoğunluğu Türk soyludur. Kürt değil Türktürler”²⁶ diye ifade etmektedir.

Siyasi Kürtçülerin 1970’lerden beri dillerinden düşürmedikleri Şeref Han-ı Bitlisî’nin Şerefname, 1990’lı yıllarda eleştirilmeye başlanmıştır. Çünkü, Şerefname, büyük ölçüde Kürtlerin kökenlerinin Asyatik olduğunu, Bügdüz soyundan geldiğini daha 1590’lı yıllarda ileri sürmüştür. Şimdi, bu Kürt tarihi, Musa Anter tarafından ağır şekilde lânetlenmekte ve “Zaten Bitlis hanları, Şerefname’nin yazarı Emir Şeref Han dâhil, asırlardan beri Kürt milletinin yüz karasıdır.” denmektedir. Böylece Şeyh İblisi Bitlisî de bu suçlamalardan kendisini kurtaramamıştır.²⁷

Anadolu’da Kürtlerin yaşadıkları bölgelere Kürtler, kısmen Türkmenlerle beraber gelmişlerdir. Doğu Anadolu’daki, bugün Kürt bölgeleri denilen ve tarihten beri var olduğu ileri sürülen bölgeler, aslında Türkmen bölgeleridir. Arap ve Ermenilerden fethedilerek Türkmenleştirilmiştir. Daha sonra Sultan Yavuz, bu Türkmenleri Kızılbaş diye suçlayarak Şafi Kırmançları bölgeye getirerek yerleştirmiştir. Bu bölgedeki birçok Türkmen kabilesi Sultan Selim’in hışmına uğramamak için Harezme (Zazaca) ve Goranice konuşmaya başlamıştır ve Zazalaşmışlardır.²⁸

Bu noktadan hareketle, 12’nci yüzyıla gelinceye kadar Türkiye, İran, Irak, Suriye dâhil olmak üzere tarihte Kürdistan olarak anılmış bir bölge mevcut değildi. Kürdistan kelimesini ilk kullanan (sadece Cibal civarı için) Selçuklu Sultanı Sancar (1086-1157)’dir.²⁹ Selçuklular devrinden evvel Kürdistan tabiri bilinmediği için, Kürtlere müteallik mütalâalar Araplar tarafından ekseriya Zavzan, Hilat, Armaniya, Azarbaycan, Cibal, Fars v.b. mevzuları vesile ile verilmekte idi. Diğer taraftan, resmî olarak Kürdistan isminin siyasi olarak Zagroslarda güneybatı İran için kullanılması bu olguyu karşımıza çıkarmaktadır.³⁰

1800’lere gelindiğinde, özellikle 3 Kasım 1839’da Gülhane Hattı Hümayununun ilânından sonra, Tanzimat Fermanı hükümlerinin yerine getirilmesine yardım için davet edilen Avrupalı uzmanların yönlendirmeleri neticesinde Sadrazam Mustafa Reşit Paşa (1800-1858) tarafından 1842 yılında Osmanlı topraklarında yeni bir mülkî idare yasası kabul edilmiş ve bu kanunla

²⁶ Çetiner, a.g.e., s. 93.

²⁷ Türkdöğün, a.g.e., s. 142.

²⁸ Şener Üşümezsoy, *Avrasya’da Devrim Türk Jeostratejisi, İleri Yayınları, İstanbul, 2004, s. 59.*

²⁹ <http://www.sinanoglu.net>.

³⁰ Üşümezsoy, a.g.e., s. 59.

DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU'YU PKK TERÖRÜNE HAZIRLAYAN NEDENLER

Türk mevzuatına, idare yapısına yeni terimler girmiştir. Bunlar arasında 1847 yılında Kürdistan vilayeti ile 1850 yılında Lazistan sancağının kurulması dikkat çekicidir. 1864 yılına gelince böyle bir düzenlemenin uygun olmadığı görülmüş olmalı ki, yasa ve bu tarz vilayet yapılandırılması yürürlükten kaldırılmıştır.³¹ Etnik isimle adlandırmaların bazı Osmanlı sultan ve diğer yöneticilerinin çok hoşuna gittiği, bununla hâkimiyet alanlarını genişlettiklerini düşünerek yabancılara karşı güçlü görünmek gayretkeşliği olduğu da düşünülebilir.

Araştırmaların belge ve kanıtlarla ortaya koyduğu somut bir gerçek ise; Türk-Kürt birlikteliğinin, bütünleşmesinin, dayanışmasının ve kardeşliğinin, beraberliğinin çok geniş bir coğrafyada çok uzun bir tarihi süreç için geçerli olduğudur.

Türk kavimlerinin Orta Asya'dan Kars-Van-Bitlis bölgelerine göçlerinden önce Ahlat'ı ziyaret eden Nasır-ı Hüsrev (İranlı Şair 1003-1061) bu yörede Arapça, Ermenice ve Farsça konuşulduğundan söz ettiği hâlde Kürtçe konuşulduğundan ve Kürtlerden hiç bahsetmemiştir. Hitit, Asur, Roma, Kuman, Bizans, Sasani, Urartu, Arap, Ermeni, Pers, Selçuklu, İlhanlı gibi devletlerin, konumuzla ilgili bölgelerde hüküm sürdükleri dönemlere ait eserlerde; tabletler, yazılı taşlar, mezarlar, süs eşyaları, mühürler, damgalar, madalyonlar, sikkeler (madeni para) vs. arkeolojik, etnografik ve mimari buluntularda, kalıntılarda Kürtlere ve tarihlerine ait kayıtlara, emarelere rastlanılmamıştır. Bu amaçla Kars, Van, Erzurum müzelerinde, Ankara'da Anadolu medeniyetleri, İstanbul'da arkeoloji müzelerinde yapılan araştırmalarda, Kürtlerle ilgili tarihi bir obje, eser bulunamamıştır. Oysa Lidyalılardan itibaren Anadolu'da yaşamış hemen hemen bütün beylikler ve devletlere (Roma, Bizans, Pers, Selçuklu, İlhanlı, Ermeni, Osmanlı vd. gibi) ait arkeolojik eserler müzelerde ve koleksiyoncularda bulunmaktadır.³²

1984'ten itibaren Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde yaşanan terör nedeniyle canlarını ve mallarını güvenceye almak için göç eden insanlarla yapılan anket neticesinde elde edilen sonuçlar şu şekildedir. Etnik köken olarak kendilerini "Kürt" niteleyenler %28.9, kendilerine Kurmanc diyenler %29.1, Zaza diyenler %9.7, Arap diyenler %3.5 oranındadır. Kendisini Türk olarak hissedenlerin oranı %19.8 olup, Azerî olarak nitelendirenlerle (0.6) birlikte bu oran 20.4'tür.³³

Sonuç olarak Kürtlerin kökeninin hangi ulusa veya nereye dayandığı konusundaki görüşlere netlik kazandırılmamıştır. Bununla birlikte Kürt olarak ifade edilen toplulukların kimler olduğu da bilinmemektedir. Ancak gelinen noktada, yörede Kürtlük bir üst kimlik olarak ortaya çıkmış veya çıkartılmış ve buna dayanılarak, Kürt halkı vardır o hâlde bir Kürt devleti de olmalıdır. Kürt halkı kendi kendini yönetmelidir noktasına taşınmıştır. Söz konusu bölgelerin ekonomik bakımdan tarihsel geri kalmışlığı bu bağlamda yorumlanarak, o

³¹ Çetiner, a.g.e., s. 83.

³² Çetiner, a.g.e., s. 83.

³³ Aksoy, a.g.e., s. 145.

DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU'YU PKK TERÖRÜNE HAZIRLAYAN NEDENLER

yörede yaşayan insanların Kürt oldukları için kasıtlı olarak geri bırakıldığı noktasına taşınmıştır. Bu konu, yöre halkı arasında işlenerek terörün dayandırıldığı bir unsur hâline dönüştürülmüştür. Oysa yapılan anketler Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde de, Türkiye'nin diğer bölgelerinde olduğu gibi kökeni farklı olan Türk vatandaşları olduğunu ortaya koymaktadır. Bu yaklaşım, kendilerini Kürt olarak nitelendiren şahısların veya toplulukların çeşitli menfaat grupları veya bölgede menfaati olan devletler tarafından kullanılmalari sonucuna götürmüştür.

(2) Kürt Dili

Kürtçe lügat çalışmaları konusunda akla ilk gelen isim, Rusların Erzurum Konsolosluğunu yapmış olan Augüste Jaba'dır. Erzurum'da iken Molla Mesut Beyazî'den öğrendiği bilgilere dayanarak Kürtçe lügat hazırlıklarına başlamış; hazırladığı ve Kürtçe ilk lügat olarak bilinen deneme 1860 yılında yayımlanmıştır. Çarlık Rusya'sı Petersburg Bilimler Akademisinin isteği üzerine Ferdinand Justi, A.Jaba'nın bu "Kürtçe–Fransızca Sözlük"ü üzerinde çalışmış ve 1879 yılında Petersburg'da yayımlanan bu sözlüğe bir ön söz yazmıştır.

Justi'nin lügatında 8378 kelime bulunmaktadır. Bu kelimelerin kökenini araştıran ve bu konuda ciddî çalışmalar yapanların arasında ilk başta gelen isimlerden birisi Rus bilim adamı V.Minorsky'dir. Minorsky, Jaba'nın lügatında bulunan sözde Kürtçe kelimelerin kökenlerini şöyle tespit etmiş ve sıralamıştır.

Bunlardan;

3080 kelime Türkçe,

2230 kelime Farsça (bunun 1200'ü eski İran dillerinden Zend dialekti),

2000 kelime Arapça kökenlidir.

8378 kelimeden geriye kalan 1068'i ise diğer bölgesel lisanlara ait ve de menşei bilinmeyen sözcüklerdir.

Bunlardan;

37 kelime Pehlevi dialekti,

220 kelime Ermenice,

108 kelime Keldanice,

20 kelime Gürcüce,

300 kelime ise kökeni bilinmeyenlerdir.

Kürtler çok sayıda farklı lehçe kullanırlar; bu lehçeleri konuşanların çoğu öteki lehçeyi anlamazlar.³⁴ Bu durum gayet normaldir. Çünkü yılın hemen hemen dokuz ayında geçit vermez sarp arazide sürdürülen kapalı ve tutucu hayat, dış dünya ile teması kısıtlamış, bu yüzden neredeyse aşiret sayısında lehçe oluşmuştur. Dış dünya ile teması olan kesimlerde de yabancı hâkim dillerin etkisinde kalmışlar, karma bir dil konuşmaya başlamışlardır. Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi eski Genel Sekreteri Dr. Şıvan, Kurmanci, Sorani, Zazaki, Gorani, Hevremani lehçelerini saydıktan sonra, "Bunların yanı sıra,

³⁴ Bruinessen, a.g.e., s. 9,10.

DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU'YU PKK TERÖRÜNE HAZIRLAYAN NEDENLER

büyük aşiretlerin ve vadilerin de kendilerine özgü birtakım şiveleri vardı" demektedir.³⁵ Dil içerisindeki kelime sayılarına bakıldığında İran'ın batısında, Türkiye'nin doğu ve güneyinde ve Irak'ın kuzeyindeki bölgede yaşayan insanlar büyük ölçüde Türk, Fars ve Arap kültürleri ile kısmen de Ermeni ve Gürcü kültürlerinin etki alanında kalmışlardır.

Kürtçe'nin Kürtler arasında ortak bir konuşma-yazma ve eğitim dili olmamasına rağmen; çeşitli Kürt toplulukları ve aşiretleri tarafından anlaşılabilir tek bir Kürt dili yaratma gayretleri, emperyalist politikaların ve onların paralelindeki Kürtçülerin 19'ncü asır ortalarından itibaren, başlıca hedefi olmuştur. Daha sonraları bir Kürt Edebiyatı yaratma gayretlerine de girişmişlerdir.³⁶

Dili anlaşılmasız hâle getiren bu duruma halk tepki göstermektedir. Bunun da ötesinde asıl sorun, Kurmanci'nin diğer dil veya lehçeleri (Zazaki, Gorani, Luri, Sorani, Bahtiyari, Feyli, Leki, Kelhuri, Mukri, Şexbizini, vb.) konuşanlara dayatılmasında yaşanmakta, bölgedeki diğer dilleri/lehçeleri konuşanlar, Kurmanci konuşup yazmaya zorlanmaktadır.³⁷ Büyük ölçüde birbirini anlamayan 20 adet değişik lehçelerin tamamı Kürtçe dili ortak paydası ile ifade ediliyor. Paris Üniversitesinde ortak Kürt dili yaratma gayreti ile Kurmanci edebiyatı oluşturulmaya çalışılmakta, bunun yanı sıra "Türkiye'de üç milyon Kürdün konuştuğu 'Zaza/Dimli' lehçesinin geliştirilmesini ilk teşvik eden kurum" olması itibarıyla da öğrenmektedir.³⁸ Oysa Kürtler Zazaları Kürt olarak, Zazalar da kendilerini Kürt olarak kabul etmemektedir. Aynı şekilde bazı çevrelerce Kürdistan olarak ifade edilen bölgede sadece Kürtler yaşamamaktadır. Kendilerini Kürt olarak kabul etmeyen Zazalar ve Türkler de yaşamaktadır. Bunların birbirlerine oranı küçümsenemeyecek ölçüdedir. Kürtlerin daha yoğun olarak yaşadığı bölgeleri Kürdistan olarak ifade etmek yanlış anlamalara neden olabileceği gibi o bölgede yaşayan diğer grupların görmezlikten gelinmesi anlamına da gelmektedir.

Mustafa Aksoy tarafından yapılan anketin evlerde konuşulan diller konusundaki tespitleri şu şekildedir. Kurmanci % 50.5, Türkçe % 33.2, Zazaca % 12.8, Arapça % 2.3 olmak üzere sıralanmaktadır.³⁹ Bununla birlikte gerek Kırmanci'de gerekse Zazaca'da cümlelerin diziliş sırası Türkçe kurallara göre (özne+tümleç+yüklem). Bütün bu sonuçlar karşısında Prof.Veber, "Kürt lisanı bir lisan halitası (alışım) da değildir. Belki bir kelime halitasıdır" demiştir.⁴⁰

Olayları kendi çıkarları doğrultusunda yorumlamak isteyen kesimler;

³⁵ Dr. Şırvan, Zamane Kurd/Kürt Dili, İstanbul, 1976, s. 28,29.

³⁶ Selahattin Çetiner, Sorunlarıyla Doğu ve Güneydoğu Anadolu Gerçeği, Türk Silahlı Kuvvetleri Mehmetcik Vakfı Yayınları, Ankara, 2003, s. 70,71.

³⁷ Muhsin Bozkurt, "Türkçe Dil Bayrağımız" (<http://muhsinbozkurt.net/turkiyegercegi/Turkcedilbayragi.htm>).

³⁸ Joyce Blau, "The Kurdish Language and Literature" (<http://www.institutkurde.org/ikpweba/kurdora/llitt.htm>).

³⁹ Aksoy, a.g.e., s. 145.

⁴⁰ Seferoğlu, a.g.e., s.33

DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU'YU PKK TERÖRÜNE HAZIRLAYAN NEDENLER

Kürtçe vardır, dolayısıyla Kürtler millettir, bu millet bir devlet kurarak kendi geleceğini kendisi tayin etmelidir yaklaşımı içerisine girmişlerdir. Oysa yapılan araştırmalar bu yaklaşımı teyit etmemektedir. Kürtçe adı altında, lehçelerini de içerisine alacak bir dil bulunmamaktadır. Yörede yirmiye yakın lehçe ve dil konuşulmaktadır. Kürtçenin birer lehçesiymiş gibi lanse edilen dilleri konuşanlar birbirleri ile anlaşamamaktadırlar. Kürtçe olarak kabul edilen dil ise Kurmancadır. Bölgede dil birliği söz konusu değildir. Bu diller ve lehçeler bölgenin konumuna uygun olarak Fars, Arap, Ermeni, Rus ve Türk kültürlerinden ve dillerinden etkilenecek oluşmuştur. Ancak Kurmancanın türevleri şeklinde değildir. PKK terör örgütü de bu durumu istismar edenlerden oluşmuştur. Her toplumun kendi dilini konuşma hakkı olduğunu vurgulayarak bunu bir kültür zenginliği olarak gösteren kesimler dahi, birbirini anlamayan kesimlerin kendi dillerini geliştirme yerine Kurmanci öğrenmelerini sağlamaya çalışmaktadırlar. Buna teşvik edenler ve bu konuda çalışma yapanların Kürtlerden ziyade Avrupalılar olmaları da düşündürücüdür.

(3) Kürt İsyanları

Kürtler genel olarak İran, Türkiye ve Irak sınırlarının kesiştiği bölge ve çevresindeki dağlık kesimlerde yaşamaktadırlar. Buna ilâve olarak Suriye’de ve Türk’ün bulunduğu diğer ülkelerde de mevcuttur. Söz konusu bölge, güneyde Musul-Kerkük bölgesindeki ve kuzeyde Bakü bölgesindeki petrol yataklarını ve İpek yolunu kontrol altında bulundurabilmektedir. Daha ötesi, Irak’ın Musul-Kerkük bölgeleri Kürt bölgesi içerisinde kabul ettirilmeye çalışılmaktadır. Ayrıca Kürt sorunu adı altında böyle bir sorunun varlığı ve sürekli canlı tutulması, Türkiye, İran, Irak ve Suriye’nin çeşitli vesilelerle iç işlerine karışma imkânı doğurmaktadır. Başka bir ifade ile Kürtleri koz olarak elde bulundurmak, yeri ve zamanı geldiği zaman bu kozu kullanmak bir taşla beş kuş vurmak anlamına gelmektedir. Yani Kürt kozu ile Türkiye, İran, Irak, Suriye ve Kürtlerin kendileri baskı altında tutulabilmektedir. Kürtlere bağımsızlık vaatleri ile bünyesinde Kürt bulunan ülkelerde ise Kürt devleti kurdurma tedirginliği yaratılarak baskı aracı olarak kullanılmaktadır.

Hasan Cemal, 5 Aralık 1989 tarihinde günlüğüne düştüğü bir notta, Uğur Mumcu’nun bugünkü (5 Aralık 1989) yazısındaki; “ABD ve öteki Batılı ülkeler niçin birdenbire bu kadar Kürt yanlısı oldular? Bu soruya yanıt aramak zorundayız. ABD için sorun; İran, Irak ve Türkiye’nin birer bölümünü kapsayacak bir Kürt devleti üzerinde şimdiden egemen olmak ve olası petrol yataklarını bu Kürt devleti aracılığıyla elinde tutmaktır. Kürtler üzerindeki Amerikan mandacılığı hazırlığına kimse “sosyalizm”, “marksizm” ya da “devrimcilik” etiketi yapıştırmamalıdır. ABD emperyalizmi gerçekten “emperyalizm” ise Kürt sorununun bu kadar canlı tutulmasında bu emperyalist siyasetin güttüğü amaç niçin göz ardı ediliyor?” diye ifade ettiği bölümü ile ilgili olarak Ankara’daki Amerikan büyükelçisi Morton Abramowitz’in kendisini telefonla arayarak şunları söylemiştir. “Amerika’nın böyle bir politikası yok. Türkiye’yi destabilize etmek, bölmek gibi bir politikası yok. Biz bu konuya insan

DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU'YU PKK TERÖRÜNE HAZIRLAYAN NEDENLER

hakları açısından yaklaşıyoruz. İnsan hakları sorunları yok mu Türkiye’de?”⁴¹ İfadeden de anlaşılacağı üzere ABD bu kez Kürtleri insan hakları adı altında Türkiye’ye karşı bir baskı aracı olarak kullanmaya başlamıştır.

1979 yılına ait CIA raporunun bir bölümünde “Irak, İran’daki Kürtleri ayaklandırmak için Celal Talabani’yi kullanıyor”, bir başka bölümde ise “1972’de Sovyetler Birliği-Irak Dostluk Antlaşması imzalanınca, Kürtlere Moskova desteği sona erdi. Barzani her geçen gün İran şahına daha çok dayanmaya başladı.” ifadeleri yer almaktadır.⁴² Bölgedeki devletlere hükmetmek isteyen veya kabul edilemez isteklerini kabul ettirmek isteyen güçler tarihleri boyunca Kürtleri kullanmışlardır.

Türkiye’deki etnik yapıyı bozmak, huzur içinde yaşayan insanlarımızı birbirine düşürerek, kendi çıkarları doğrultusunda kışkırtmak, gerektiğinde ellerine silah ve cephane vererek terörü ve isyanı teşvik etmek Batılıların tarih boyunca uyguladığı bir projedir. Söz konusu projeyi, Osmanlı Devletini yok etmek, Türkleri Orta Asya’ya sürmek için hazırladıkları ve İstanbul Hükümetine kabul ettirdikleri “Sevr Antlaşması”yla da hayata geçirmeyi denemişlerdir.

Güneydoğu Anadolu’da yaşayan halkın kimliğini dil, din, tarih aşiret, milliyet yapılarını dikkate alarak Kürt, Türk, Arap, Ermeni v.s. demek mümkün görülmemektedir. Bölge düğümler yumağı şeklindedir. Bütün bunlara rağmen her ülke ve menfaat grupları kendi çıkarları doğrultusunda olayları çarpıtarak bölgedeki insanları şu veya bu nedenle kullanmaktadır.

Osmanlı Devleti’nin eski gücünü kaybetmeye başlamasından itibaren genellikle Rusya ve İngiltere’nin güdümünde birtakım iç karışıklıklar oluşturulmaya başlanmıştır. Bu dönemde ilk isyan 1806-1808 yılları arasında meydana gelen Babanzade Abdurahman Paşa isyanıdır. Abdurahman Paşa, Osmanlı Devleti’nin Süleymaniye’ye atadığı bir valiyi tanımayarak isyan başlatmıştır. Süleymaniye Valiliği’ne kendisinin atanmasını istemesinden dolayı tamamen şahsî hırstan kaynaklanan bu isyanı günümüz Kürtçü yayınları ilk millî isyan olarak nitelendirmektedir. 1812 yılında isyan girişimi tekrarlanmıştır. Konunun dikkat çeken tarafı söz konusu olayların Osmanlı Devleti’nin Rus savaşı ve Sırp İsyanıyla uğraştığı döneme denk gelmesidir.

Siyasi Kürtçülük faaliyetinin ilk kez Mısır’da İngiltere’nin teşvikiyle oluşturulduğunu görmekteyiz. Mısır’da 1898 tarihinde Mithat Bedirhan tarafından Kürdistan adlı bir gazetenin çıkarılmaya başlanması Kürtçülük faaliyetleri açısından önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Bu gazete daha sonraları Avrupalı devletlerin desteği ile Cenevre, Londra, Folkon gibi yerlerde çıkmaya devam etmiştir. Gazete tam olarak Avrupalı emperyalist devletlerin hâkimiyetine girdikten sonra iki esir halkın yani “Ermenistan ile Kürtlerin çıkar birliğini savunan” bir yayın politikası izlemeye başlamıştır.

Mondros Mütarekesinden sonra Osmanlı Devleti’nin zor durumundan yararlanmak isteyen İngiltere, İstanbul’da birtakım Kürt cemiyetlerinin

⁴¹ Cemal, a.g.e., s. 307.

⁴² Cemal, a.g.e., s. 319, 320.

DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU'YU PKK TERÖRÜNE HAZIRLAYAN NEDENLER

kurulmasına destek vermiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında İngiltere'nin Kürtçülük hareketlerinin baş teşvik ve tahrikçisi olmaya devam ettiğini görüyoruz. Bunlardan 1924 yılındaki Nasturî İsyanı Musul'un Türkiye'ye geri verilmesi ihtimalini ortadan kaldırmak amacıyla, İngiltere tarafından Nasturilerin tahrik edilmesiyle meydana gelmiştir. Nasturi isyanından hemen sonra, Şeyh Sait isyanının da benzer gerekçelerle Türkiye'nin Kerkük ve Musul bölgesini ele geçirme ihtimaline karşı İngiltere tarafından organize edildiğini görüyoruz. Şeyh Sait isyanı kısa sürede bastırılmış ancak Musul ve Kerkük bölgeleri ve dolayısıyla petrol bölgesi Türkiye'den çalınmıştır.

Bu olaylardan sonra isyan teşebbüsleri tam olarak bitmemiştir. Bölge halkının sosyal yapısı ve aşiret hayatı gereği, aşiret ileri gelenleri, şeyhler, seyitler, ağalar, beyler cahil kitleyi kendi menfaatleri doğrultusunda çeşitli maceralara sürüklemişlerdir.⁴³

1984 yılına gelinceye kadar gerek Osmanlı, gerekse Türkiye Cumhuriyeti döneminde Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde irili ufaklı toplam 40 adet başkaldırı meydana gelmiştir. Bu olaylar irdelendiğinde aşağıdaki, sonuçlara ulaşılmaktadır.⁴⁴

İsyanlardan 15 adedi Osmanlı'nın son dönemlerinde, 25 adedi Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilmiştir.

Osmanlı döneminde (Millî Mücadele yılları dâhil) 7 adet, Cumhuriyet döneminde 2 adet olmak üzere toplam 9 adet isyan, Osmanlı/Türkiye'nin bir başka ülke ile mücadele hâlinde olduğu dönemlere denk gelmektedir.

Söz konusu 40 isyanın 11'inde dış güçlerin açık tahriki ve desteği mevcuttur.

İsyanların yoğun olarak yaşandığı dönem 1919-1937 yılları arasındadır.

İsyanların tespit edilebilen nedenleri arasında birinci öncelikle otoriteyi kabul etmemek, şahsî hırs ve intikam alma isteği, ikinci öncelikle vergi vermemek ve şapka giymek istememek gelmektedir. Kürtçülük temeline dayanan isyan sayısı sadece iki adettir.

İsyanların tamamına yakınında elebaşı olarak aşiret liderleri veya şeyhler rol almışlardır.

Osmanlı'nın veya Türkiye Cumhuriyetinin çeşitli vesilelerle bölgedeki güç ve etkinliğinin azaldığı dönemlerde isyan daha sıklıkla görülmüştür.

İsyanların tespit edilebilen nedenleri arasında birinci öncelikle devlet otoritesini kabul etmeme (%17), ikinci öncelikle şahsî hırs ve intikam alma isteği (%15), üçüncü öncelikle vergi vermemek ve şapka giymek istememe (%12) gelmektedir. Kürtçülük temeline dayanan isyan sayısı sadece iki adettir (%5). Söz konusu 40 isyanın 11'inde (%27) dış güçlerin açık tahriki ve desteği mevcuttur. Buna ilâve olarak 5 adet (%12) isyan, Osmanlı/Türkiye'nin bir başka

⁴³ Faruk Sükan, İhanetler Karşısında Türkiye, Ankara, 1995, s. 113, 115, 117, 121.

⁴⁴ Suat Akgül, "Doğu İsyanları (1806-1938)", Journal of Army Academy, 4'ncü cilt, 2'nci sayı, Ankara, 1994, s. 100-113.

DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU'YU PKK TERÖRÜNE HAZIRLAYAN NEDENLER

ülke ile mücadele hâlinde olduğu dönemlere denk gelmektedir.

Bu noktada dikkati çeken bir başka husus, Kürtçülük adına faaliyette bulunan kişilerin büyük bir çoğunluğunun ya İstanbul'da ya da Avrupa'da ikamet ediyor olmalarıdır. Kürtlerin yaşadığı bölgelerde meydana gelen isyanların tamamı ya Osmanlı Devleti/Türkiye Cumhuriyeti ile mücadele içinde bulunan devletlerin, Osmanlı'yı/Türkiye'yi başka bir cephede çatışmaya sokarak kendi yükünü hafifletmek isteğinden veya aşiret reislerinin kişisel nedenlerinden kaynaklanmaktadır.

Kürt aşiret yapısı içerisinde tabanın olaylara müdahil olması söz konusu değildir; özellikle isyan olaylarında bazı aşiretler olaylara iştirak ederken bazı aşiretler iştirak etmemiştir. Bu sonuçların da gösterdiği gibi olaylara iştirak etme veya etmeme kararları halktan ziyade aşiret reislerine aittir. Tabanın katkısı yok denecek ölçüdedir. Bu yaklaşım Kürt milliyetçiliği konusu için de aynıdır. Genelde bu olayda rol alanlar, tabandan ziyade şehirlerde veya yurt dışında oturan elit kesim olmuştur.

3. PKK Terörünü Hazırlayan Nedenler

a. Sosyo-Politik Nedenler

27 Mayıs 1960 askerî müdahalesi sonrasında kabul edilen 1961 Anayasası ile sağlanan geniş özgürlük ortamı, dünya genelinde hüküm süren Soğuk Savaşın ideolojik çatışmaları ile Türkiye'de de kabul görmeye başlayan Marksizm fikri, bir süre sonra özellikle gençler arasında taraftar buldu. Marksizm, Doğu Anadolu'dan üniversitelere gelen bir kısım öğrenciler için olaylara yeni bir yorum getiriyor, bir ideoloji olarak tüm sorunlara sistematik cevaplar veriyordu. Bu ideolojik şekillenme, sonuçta hem bir yöntem, hem de politik ittifaklar için vazgeçilmez ve zengin bir zemin oluşturuyordu. Ön plândaki ortak payda ise Sosyalizm'di.⁴⁵

1976 yılına kadar Türkiye genelinde gençlik tamamen politize olduğu ve yine o zamanlar çok sayıda grup ve dernek var olduğu için gençliğin büyük bir bölümü bu grup ve derneklerin etrafında toplanmıştı.⁴⁶ Türkiye'de otorite boşluğunun olduğu, her gün onlarca insanın katledildiği ortamda, başta öğrenciler olmak üzere birçok kesim Türkiye'nin bu durumdan kurtuluşu için çareler üretirken, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun gençliği bunlar bahane edilerek Kürtçülük propagandası ile eğitilmişlerdir.

Başlangıçta Türkler ile Kürtlerin devrimini birlikte gerçekleştirmek üzere yola çıkmışlarsa da, bir noktadan sonra ayrışma başlamış ve "Kürt Marksistler" artık bağımsız örgütlenmeye başlamışlardır.

Bu kapsamda, basında sürekli işlenen Doğu Sorunu, 1967 yılından itibaren Türkiye İşçi Partisi önderliğinde bir dizi mitinge konu oldu. "Doğu

---

⁴⁵ Nihat Ali Özcan, PKK(Kürdistan İşçi Partisi) Tarihi, İdeolojisi ve Yöntemi, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara, 1999, s. 21.

⁴⁶ Ahmet Aydın, Kürtler, PKK ve A.Öcalan, Ankara, 1992, s.42.

DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU'YU PKK TERÖRÜNE HAZIRLAYAN NEDENLER

Mitingleri” illegal Türkiye Kürdistan Demokrat Parti (T-KDP), Fikir Kulüpleri Federasyonu (FKF) ve Türkiye İşçi Partisi (TİP) iş birliği ile gerçekleştiriliyordu. Bu mitinglerde ilk defa Kürtçe pankartlar taşındı ve Kürtçe şiirler okundu.⁴⁷ Ayrıca büyük şehirlerde “Doğu geceleri” düzenlenerek özellikle genç öğrenciler arasında Marksist ideoloji doğrultusunda “Kürtlük” düşünceleri uyandırılmaya çalışıldı.⁴⁸

1961 Anayasasını müteakip, 1963 yılında İstanbul’da kurulan ve İstanbul Üniversitesinin çeşitli fakültelerinde faaliyet gösteren Avrupa Kürt Talebe Cemiyeti, 1968 yılında merkezi Diyarbakır’da kurulan Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi, 1974 yılında kurulan ve özellikle İzmir, İstanbul ve Diyarbakır’da faaliyet gösteren Devrimci Doğu Ocakları Kültür Dernekleri, Türkiye Kürdistan Sosyalist Partisi, 1976 yılında Kawacılar, Kürdistan Ulusal Kurtuluşçuları ve 1978 yılında Kürdistan İşçi Partisi (PKK) kurularak özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde olmak üzere yurt genelinde Kürtçülük faaliyetlerinde bulunmuşlardır.⁴⁹

İlk temellerinin atıldığı 1974 yılından itibaren PKK, çalışmalarına yoğun bir şekilde başlamış ve bu kapsamda ilk olarak Güneydoğu Anadolu bölgesindeki diğer sol örgütleri kendi eylem alanından atabilmek için mücadele etmiş, özellikle Halkın Kurtuluşu, Devrimci Halkın Birliği, Kürdistan Ulusal Kurtuluşçuları (KUK) ve Devrimci Doğu Kültür Ocakları (DDKD) gibi örgütleri sindirerek bölgedeki etkinliklerini silmiştir. Bu arada oluşturduğu halk mahkemeleri ile kanlı infaz sahneleri düzenleyerek yöre halkı üzerinde baskı kurmuş, 1980 yılına gelindiğinde oldukça geniş kesimler örgüte kazandırılmış, düşman olarak görülen kesimler ise etkisiz bırakılmıştı.⁵⁰

1980 askerî yönetimiyle birlikte özellikle Türkiye Solunun üzerindeki baskıların artması, sol örgütlenmelerde önemli ölçüde dağılmaya yol açarken Türkiye’de bulunan birçok sol örgüt liderleri gibi PKK önderi de Suriye’ye ve diğer Avrupa ülkelerine kaçtı. Bu arada 1980 askerî darbesi sonucu yapılan tutuklamalarla dolan Diyarbakır ceza evi, PKK’nın kadro geliştirmesine zemin hazırladı ve yeni kadroların eğitimi çalışmalarında önemli bir rol oynadı. PKK merkez komitesi üyesi Kemal Pir’in “Kürdistan özgürlük mücadelesinin kalbi Diyarbakır’da, Diyarbakır’ın kalbi de zindanda atmaktadır.” ifadesi, PKK’lıların yoğun olarak buldukları ceza evlerinin birer eğitim merkezi hâline getirilmiş olduğunu göstermektedir.⁵¹

12 Eylül Askerî harekâtı ile birlikte yurt dışına çıkan 300 civarında PKK

---

⁴⁷ Doğu Devrimci Kültür Ocakları dosyası, Ankara, 1975, s.237.

⁴⁸ Doğu Devrimci Kültür Ocakları dosyası, a.g.e., s.242.

⁴⁹ M. Sami Denker, Uluslararası Terör, Türkiye ve PKK, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1997, s. 50-55.

⁵⁰ Denker, a.g.e., s. 59.

⁵¹ Emin Gürses, Ayrılcı Terörün Anatomisi, İRA-ETA-PKK, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1997, s. 85.

DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU'YU PKK TERÖRÜNE HAZIRLAYAN NEDENLER

militanı 1981-1982 yılları boyunca FKÖ kamplarında eğitilmişlerdir.⁵² PKK terör örgütü, yurt dışı bağlamında ASALA terör örgütü ile 1980'li yıllarda iş birliğine gitmiş ve Türkiye'ye karşı güç birliği oluşturmuşlardır.⁵³

Sonuç olarak 1984 yılına gelindiğinde Kürtçülük temelinde PKK'nın kadroları oluşturulmuş, militanları yetiştirilmiş, yurt dışı bağlantıları tamamlanmış ve bilâhare PKK'nın eylem alanı olarak seçeceği Güneydoğu Anadolu zemini kısmen hazır hâle gelmiştir.

b. Sosyo-Kültürel Nedenler

Kültürel değişim sosyal yaşamda da birtakım değişimler meydana getirmekte, daha doğrusu sosyal yapıda kültürel değişim ile paralellik göstermektedir. Toplumda geçerli olan değer yargıları ve bunların benimsenişi zaman içerisinde değişikliğe uğramakta, söz konusu değerler çağın ihtiyaçlarına göre değişmektedir. Ancak sosyal yapıdaki ve değerlerdeki değişim çok hızlı olursa ve toplumun genelini kapsayacak özellik taşımazsa, problemler baş göstermekte, sosyal dengenin bozulmasını gündeme getirmektedir.

Tarih, dil, örf ve adetler, sanat ve edebiyat eserleri gibi kültür unsurları ulusal karakterlerin sürekliliğini gösterir. Bunlar arasındaki gelişmeci ve tekâmülcü bağın koparılması toplumda anormal belirtilerin görülmesine yol açar. Bu anormal belirtiler genellikle anarşi, şiddet ve sosyal çözülme olarak kendini gösterir. Esas itibarıyla de şiddet ve anarşi taraftarları da özellikle kültür, dil, din, ahlâk, aile ile ilgili kavramlarda kargaşalık yaratarak toplumu ve onu oluşturan fertleri neyin doğru neyin yanlış olduğunu bilmeyecek bir duruma getirmek ve böylece kendi sundukları reçeteyi itirazsız kabul etmelerini sağlamak amacıyla güderler.

Çocuğun sosyalleşmesinde ailenin rolü tartışılmaz. Ancak ailelerin bu vazifelerini yeterince yerine getirememeleri, terörist veya şiddet yanlısı kişilerin yetişmesinde basamak olmaktadır. Ailelerin yasalara ve yerleşik değerlere bağlı gençler yetiştirememelerinin bir başka nedeni, siyasal kutuplaşmanın artık ailelerin etkisini aşacak ölçüde yabancılaşmış gençler meydana getirmesidir.

Ailenin bıraktığı boşluk okullarda, yurtlarda, siyasal dernek ve kuruluşlarda çok yoğun olarak sürdürülen, ideolojik pompalama ile doldurularak, deyim yerinde ise programlanmış insanlar meydana getirmektedir. Yoksa hiç tanımadıkları toplulukları, ilgisiz çocukları ve kadınları öldürmek için saldırmak sosyalleşmiş, sağlıklı düşünen ve duyarlı bireyler için kolay olmasa gerektir.

Bölgenin sosyo-kültürel yapısını da dikkate alarak bu kapsamda aşağıdaki sonuçları çıkarmamız mümkündür.

Bölgenin kültür yapısı Anadolu'da var olan kültürden farklı değildir. Özellikle yörede dokunan halı ve kilimlere yansıtılmakta olan motifler Türk kültürünün özelliklerini taşımaktadır. İslamiyetten kaynaklanan kültür öğeleri söz

⁵² Ümit Özdağ, Türkiye, Kuzey Irak ve PKK, Avrasya Stratejik Araştırmalar Vakfı Yayınları, Ankara, 1999, s.34.

⁵³ Ercan Çitlioğlu, "Yunanistan, ASALA ve PKK'nın Ortak Düşmanı Türkiye", Cumhuriyet Gazetesi, 8, 9, 10 Eylül 1998

DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU'YU PKK TERÖRÜNE HAZIRLAYAN NEDENLER

konusu bölge için geçerli olduğu kadar bütün Türkiye için de geçerlidir. Bir başka ifade ile bölge, kültür yapısı açısından Türkiye'nin diğer bölgelerinden farklılık arz etmemektedir. Ancak İran'a doğru yaklaştıkça Fars, Irak ve Suriye'ye doğru yaklaştıkça Arap toplumunun kültür özelliklerini de bulmak komşu olmaktan kaynaklanan kaçınılmaz bir sonuçtur.

Devlet kurumlarının yeterince işlevsel olmadığı, eğitim seviyesinin yetersiz olduğu bir ortamda; tarım ve hayvancılıkla geçinen yöre insanı, kişisel ve toplumsal haklarını güvence altında bulundurabilmek, doğanın zorlukları karşısında hayatta kalabilen aile birey sayısını azamîde tutabilmek adına çok çocuğa ihtiyaç duymaktadır.

Bölge, Türkiye'de nüfus artış hızının en yoğun olduğu kesimdir. 1975-1980 yılları arasında Türkiye genelindeki ortalama nüfus artış hızı %2.06 iken, Siirt'te %3.17, Hakkari'de %4.19, Diyarbakır'da %3.56'dır.⁵⁴ Yıllık nüfus artış hızından da anlaşılacağı üzere özellikle Güneydoğu Anadolu bölgesinde yoğun bir genç nüfus mevcuttur. Bu sonuç, Türkiye'nin yetersiz ekonomik ve sosyal imkânları içerisinde faydadan çok zarar getirmiştir. Bu durum özellikle gençlere yeterli eğitimin verilememesine, gelir dağılımında adaletsizliğe, sosyal imkânlardan yeterince istifade edememeye, gelir dağılımındaki makasın gittikçe açılmasına ve nihayet patlamaya hazır bir bombanın oluşmasına neden olmuştur.

Cumhuriyet döneminde alınan sosyal tedbirler sayesinde zayıflatıldığı iddia edilse de, yörenin ortak özelliklerinden birisi aşiret yapısına sahip olmasıdır. Bu aşiret yapısı her kademedede eleştirilen bir konu olmasına karşın, özellikle siyasi partiler tarafından vatandaşa ulaşmanın en kolay yolu olarak görülmüş ve ağalık sisteminin ortadan kaldırılması yerine prim verilerek sosyal bir kurum gibi kullanılmıştır. Bu bağlamda, aşiret yapısı sisteminden ötürü 1984 yılına kadar olan süreçteki isyanları Kürtçülük temeline dayalı isyanlar olarak yorumlayamayız. Çünkü, benlik duygusu gelişmemiş olan ve aşiret reisinin istekleri doğrultusunda hareket eden kişilerin, milliyetçilik bilinci ile hareket etmeleri mümkün görülmemektedir. Kürt milliyetçiliği var olabilir, ancak bu seviye aşiret reisleri seviyesinin altına düşmemiştir.

Bölgede alevî, şafii ve sünni mezhebine mensup insanlar yaşamaktadır. İslamiyetin çok eşliliğe müsaade ediyor anlayışından hareketle, çok eşlilik, erkek açısından gücün, bayan açısından güçlünün himayesinde olmanın psikolojisine bürünmüştür. Zaman içerisinde bölgenin gelenekleri arasında bir konu olarak yerini almıştır. Bu durum babanın, annenin ve erkek kardeşlerin kız çocuğuna bakış açısını olumsuz etkilemiştir. Oysa toplumun bir yarısı yetersiz ve alınıp satılabilen bir eşya gibi görünürken diğer yarısının mükemmeliyetinden söz etmek mümkün değildir. Bu çarpık yapı, kendini yenileme eğiliminde olan diğer bölgeler arasındaki makasın açılmasına neden olan bir başka hususu oluşturmaktadır.

1984 tarihinden itibaren Güneydoğu Anadolu bölgesinde başlayan PKK

⁵⁴ Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Türkiye İstatistik Yıllığı 1981, Ankara, 1981, s.32.

DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU'YU PKK TERÖRÜNE HAZIRLAYAN NEDENLER

terör örgütü eylemleri ve faaliyetleri, bölgenin yukarıda ortaya koyduğumuz zafiyet alanlarını örgüt için faydalanılacak birer nokta olarak ele almış ve istifade etmiştir. PKK terör örgütünün silahlı mücadeleye başlaması ve bilâhare olayın tabana yayılması ilk kez ortaya çıkan bir durumdur. Ancak bu katılımda gönüllülük, benimsemişlik ve psikolojik mensubiyetten ziyade, terörün ruhuna uygun olarak, korku ve dehşet yaratarak halkın katılımı sağlanmıştır. Bunun sonucu olarak hemen hemen bütün aşiretlerden terör örgütüne katılımlar olmuştur. Başlangıçta dar bir kadro ile başlayan eylemler, yukarıda belirttiğimiz hususlar bir araya getirilerek “Kürt realitesi”⁵⁵ nin tanınması (“Kürt realitesinin tanınması”) noktasına ulaştırılmıştır.

c. Ekonomik Nedenler

Ekonomik şartların zorluğu, insanları maddî yönden etkilediği gibi psikolojik ve moral yönden de etkiler. Bu nedenle, toplumdaki dengesiz gelir dağılımı, terör odakları için yararlanılması gereken en önemli unsurlardan biridir. Konu propaganda malzemesi yapılarak, mümkün olduğunca istismar edilmeye çalışılmaktadır. Dolayısıyla, eğitim verilmemiş, cahil insanlar ekonomik eksikliklerden dolayı istismara çok müsaittirler. Araştırmalara göre eylemlere katılan militanların büyük çoğunluğunu bu insanlar oluşturmaktadır.

Ekonomik ve sosyal hayattaki hızlı gelişmeler birçok olumlu sonuçlar doğurmakla birlikte hassas dönemde bulunan bir gençlik kesiminde uyumsuzluk ve dengesizliklere de yol açabilmektedir. Ülkemizdeki temel koruyucu müesseselerin eksikliği veya yetersizliği bu uyumsuzlukları artırıcı rol oynamaktadır. Ekonomik gelir ve büyüme, sosyal bütünleşme ile desteklenmiyorsa sistem aksayabilmektedir.

Köylerden, varoşlardan ve gecekondu semtlerinden gelen yoksul, yarı aç, çatışmacı, mutsuz ve ezilmiş ailelerin çocukları terör için en elverişli malzemeyi oluşturmaktadır. Kısaca sefalet ve baskı, terörü doğuran etkenlerdir.⁵⁶ Bununla birlikte, ülkede mevcut olan ve bir türlü giderilemeyen gelir dağılımı adaletsizliği de terörü körükler mahiyettedir.

Genelde hayvancılıkla geçinen Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinin, Tarım ve hayvancılık temeline dayalı bir toplum yapısına sahip olan Osmanlı döneminde, ekonomik açıdan ülkenin diğer kesimlerinden bariz bir farklılığı olmadığı, Cumhuriyet döneminde ise gelişmekte olan Türk ekonomisine gerekli katkıyı sağlayamadığı gibi sağlanan imkânlardan da yeterince istifade edemediği, ancak bu durumun ülke genelinde birçok bölge ve kesim için de söz konusu olduğu değerlendirilmektedir.

---

⁵⁵ Cemal, a.g.e., s.268 (Hasan Cemal, 25 Kasım 2002 günü (E) Korg. Hasan Kundakçı ile yaptığı söyleşide Kundakçı Paşa, “Bu arada Özal’ın “Kanımda Kürt kanı var.” gibi sözleri, Demirel’in “Kürt realitesi” demesi, bunlar da moral bozucuydu. Kararlılığı olumsuz etkiledi. “O zaman ben ne diye savaşıyorum ki?” diye mırıldanmalar başladı. Durum üstünlüğünün teröristlere geçtiği bir dönem yaşandı 1990-1993 arası ...)

⁵⁶ Pulat Y.Tacar, Terör ve Demokrasi, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1999, s.51.

DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU'YU PKK TERÖRÜNE HAZIRLAYAN NEDENLER

ç. Eğitim Sistemi

Hemen söylemek gerekir ki, eğitim, insanların ve yığınların, düşüncelerini ta köklerinden alıp değiştirebilecek olan unsurların başında gelmektedir. Bugün ekilen ve yarın toplanacak olan fikir ve inançları anlayabilmek için, zemini yani tarlayı iyi incelemek gerekir. Bir ülkede gençliğe verilen eğitim imkânı, bu memleketin yarın ne olacağı hakkında geniş fikirler ortaya koyabilecek niteliktedir.

Toplumların huzuru, eğitimin her bakımdan bilimsel olmasına bağlıdır. Dolayısıyla eğitim ne kadar yeterli ve ne kadar yol gösterici olursa, fertler o kadar mükemmel ve faydalı, ne kadar yetersiz ve olumsuz ise, o derece ilkel ve zararlı olur. Ailenin, okulun, kurumların ve medyanın görevi, insana müspet karakter kazandırarak, onu, topluma hizmet için etkileyip yönlendirmek, devletin görevi ise, bu eğitimi mümkün kılmak ve denetlemektir. Şunu göz ardı etmemek gerekir ki; yıkıcı unsurların önemle üzerinde durdukları ve öncelikle yararlanmak istedikleri yerler eğitim kurumlarıdır.⁵⁷

Mustafa Aksoy'un, terör nedeniyle Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan batıya göç eden insanlar üzerinde yapmış olduğu anketinde ortaya koyduğu üzere, bir genelleme yaparak yöre insanının eğitim seviyesinin oldukça düşük olduğunu söyleyebiliriz. Bu insanlardan üniversite tahsilli olanların sayısı %0.2, lise tahsilli olanların sayısı %0.3, ortaokul tahsilli olanların sayısı %2.5'lere kadar inerken, ilkokul tahsilli olanların oranı % 35.3'e, okuryazar olmayanların oranı ise % 50.8'lere çıkmaktadır.⁵⁸

Bölgede yaşayan insanlar Türkiye'nin ve dünyanın değişen koşullarına ayak uyduramamışlar ve sürekli kapalı bir toplum içerisinde kalmışlardır. Eğitimin verilememesinden ziyade algılanamaması, bölgenin batıdan gelen Türk, doğudan gelen Fars (İran) ve güneyden gelen Arap (Irak) kültüründen etkilenmeye açık olması, arazi ve yılın büyük bir bölümünde etkili olan kötü hava koşullarının eğitim ve öğretim koşullarını olumsuz etkilemesine neden olmuştur. Cumhuriyet dönemi verilerine göre 2000 yılına gelindiğinde Türkiye'nin okuryazar oranı %85.6 iken, Şırnak'ta okuryazar oranı %46.25 (erkeklerde %65.80, kadınlarda %23.92), Siirt'te okur yazar oranı %59.30 (erkeklerde %77.17, kadınlarda %40.86)'dir.⁵⁹ Bu konu bölgenin geçmişten beri süre gelen ortak sıkıntılarından birisini oluşturmuştur.

Üniversite yıllarına kadar Tunceli'de Türk örf ve adetlerine göre yetişen ve bilâhare Tunceli Lisesini bitirerek 1973-1974 ders yılı döneminde Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Ekonomi bölümüne kaydını yaptıran Şahin DÖNMEZ; "Bu üniversitede "Millî sorun: Kürt sorunu" adı altında bazı yeni konuların tartışmaya başlandığını ve bir ulustan söz edildiğini anlattılar. Ben Kürtlerin bir ulus olarak kabul edilip edilemeyeceği konusuna yabancı idim. Türk

⁵⁷ Genelkurmay Başkanlığı, Anaerşi, Terör ve Uluslararası Terörizm, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2001, s.53.

⁵⁸ Aksoy, a.g.e., s. 145.

⁵⁹ <http://www.gap.gov.tr/Turkish/egitim.html>.

DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU'YU PKK TERÖRÜNE HAZIRLAYAN NEDENLER

kültürü ile yetişmiş ailemden böyle bir terbiye almış olduğumdan, önce Kürtlerin bir ulus olarak varlığını kabul edemedim. Ancak daha sonra benimsediğim Marksist düşüncenin etkisi ile Kürtlerin bir ulus olarak kabul edilmesi gerektiği görüşünü kabul ettim. Zaten birçok arkadaşım benim gibi önce Komünizmi benimsedi ve sonra Kürt meselesini kabul etti. Bu strateji PKK'nın en büyük silahıdır. PKK bünyesine alınan insanların beyinlerine Marksizm ışığında tarihi gerçekler saptırılarak Kürtçülük şırına edilir.”⁶⁰ demektedir.

PKK terör örgütünün Tunceli sorumlusu Yıldırım Merkit de şunları ifade etmektedir; “12 Eylül öncesi Türkiye genelinde olduğu gibi Tunceli’de de okullarda verilen eğitim, gençliği geleceğe hazırlamaktan çok uzaktı. Derslerin çoğu ezberciliğe dayanmakta idi. En önemlisi derslerden önce öğrencilere Marksist felsefe öğretilmekte idi. Liseden mezun olan öğrenci harita üzerinde Türkiye’nin bir akarsuyunu bile gösteremiyordu. Kısacası Tunceli lisesi o zamanlar bir eğitim kurumu değil, Marksist felsefeye hizmet eden, komünist ve bölücü örgütlere militan yetiştiren bir enstitü hâline gelmişti. Diğer orta dereceli okullar, hatta ilkokullar bile Tunceli lisesinden farksızdı. Öğretmenlerin büyük bir kısmı çocuklara alfabeden önce, bağlı olduğu örgütün sloganlarını öğretmekte idi. Bir toplumun kalkınması için mutlaka kavranılması gereken dersler, "burjuva kültürü burjuvaya hizmet eder" gibi gülünç iddialarla öğrencilere verilmekte idi. Bu anlayışa karşı çıkan ve sayısı çok az olan öğretmenler de faşist olarak nitelendirilerek ve dövülerek uzaklaştırıldılar.”⁶¹

İnsan yaşamında eğitimin yeri, tartışılmaz bir öneme sahiptir. Toplumlar eğitim sayesinde geleceği yakalayabilmektedirler. Eğitime yapılan yatırım uzun vadede kendisini olumlu olarak hissettirmektedir. Eğitimsizlik ise cahillik demektir. Cahil insanlar başkaları tarafından kullanılmaya, basın veya diğer vasıtalarla yapılan propagandalara karşı daha hassastırlar. Onları kullanmak ve yönlendirmek daha basittir. Bölgede faaliyet gösteren PKK terör örgütü bu konuyu da çok iyi tespit ederek kendi lehine kullanmıştır. Bu amaçla eylemlerini öncelikli olarak öğretmenlere ve okullara yöneltilmiş, öğretmenleri katletmiş ve okulları yakmıştır. Bu sayede çocukları dağlara çekebilme daha kolay olmuştur.

d. Psikolojik Nedenler

Kişisel becerisi, yetisi, yeteneği yetersiz veya çalışarak statü kazanmak istemeyen tembellik eğilimi olan insanlar, içinde buldukları toplumsal durumu, konumu, rolü, yeri beğenmezler. Toplum tarafından engellendiklerini; ilgi, sevgi, saygı görmediklerini düşünürler. İlgi görmek, saygınlık kazanmak, kendilerini gerçekleştirmek için saldırgan davranışlara ve şiddet eylemlerine değer ve yer veren davranış kalıplarını ve örneklerini kullanırlar. Bununla birlikte doyumсуuzluk ve hüsrana duyguları da terörizme yatkınlık eğilimini artırır.⁶²

Terör örgütlerinin eleman kaynağının büyük bir çoğunlukla 15-25 yaş

⁶⁰ http://www.diyarbakir.pol.tr/teror/teror_nedenleri.htm.

⁶¹ Diyarbakır Polisi, a.g.y.

⁶² Denker, a.g.e., s. 14.

DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU'YU PKK TERÖRÜNE HAZIRLAYAN NEDENLER

arası gençler olduğunu görmekteyiz. Çocukluktan erişkinliğe geçiş dönemi olarak ifade edilen bu dönem 13 ile 25 yaşları arasını kapsar. Bu geçiş dönemi sırasında olması gereken hususlardan biri de benimseme duygusunun pekişmesidir. Bu kavram, kişinin geçmişinin devamı ve bir gruba ait olma duygusunun bir karışımıdır. Kişinin kendi özünü ve cemiyet içindeki yerini bulması manasına gelir. Bu yılların esas sorularını, “Ben kimim?, Benim yerim neresidir?” gibi sorular teşkil eder.

Teröre Neden Başvurulur? Bu soru belki de sorabileceğimiz arasında en önemlisidir. Eğer teröre neden başvurulduğunu bulabilirsek, onu kontrol etme şansımız da olabilecektir. “Terörün nedeni şudur” deme gücümüz yoktur. Çünkü farklı terör olaylarının arkasında özellikle farklı nedenlerin olması muhtemeldir. Bu farklılıkları unutmadan bir ortak nokta aramaya çalıştığımızda “terörün bir insan davranışı” olduğu olgusu, tek bir ortak nokta olarak karşımıza çıkmaktadır.

Terörün nedeni kaynak paylaşımı olabilir. Terör örgütleri kendi kaynaklarını (politik ve/veya ekonomik) artırmak amacıyla terör eylemlerine başvururlar ancak bu, onların neden barışçıl yollarla değil de, şiddete başvurduklarını açıklamakta yetersizdir.⁶³

Terör ve teröristle ilgili çıkarsamaların yapılabileceği önemli bir alan sosyal psikolojidir. Sadece sosyolojik, siyasi ya da ekonomik nedenler dışındaki daha “insani” nedenlerin araştırılması bize terör hakkında birtakım ipuçları verebilir. Yapılan incelemelerin bir bölümü sorunun temelinde birçok psikolojik nedenlerin olduğuna da işaret etmektedir.⁶⁴

Dünya üzerindeki varlığını bireysel olarak değil de, başka insanlara referansla açıklayan bir insanın bu referans grupları doğrultusunda karar vermeye çalışacağı, gruba uyum göstereceği ve tek başına yapamadığı/yapmaya cesaret edemeyeceği eylemleri grup içerisindeyken rahatlıkla yapacağı bilgisi mantıklı gelmektedir.

İnsan davranışları üzerinde çalışmalar yapan Tajfel ve Turner, insanların doğuştan nesne, olay ve diğer insanları sınıflama eğilimi içerisinde olduğunu, bu eğilimin, insanların, “biz” ve “onlar” olarak gruplaşmalarına yol açtığını ortaya koymuştur. Konuyu teyit eder vaziyette, yaptığı araştırmalarda kişileri gelişigüzel gruplara bölerek onlara gelişigüzel isimler veren Tajfel, bir süre sonra her grubun kendi özdeşliğini geliştirdiğini ve diğer grubu yargılamaya başladığını görür. Ona göre, hangi gruptan isek, o grubu “iyi”, diğer grubu “kötü” görme eğilimi geliştiririz.⁶⁵

Doğru yöne kanalize edilememiş olan ve gençlik sorunları yaşayan bir kısım gençlerin, olumsuzluk adına kullanılabilmesi her zaman söz konusudur.

---

⁶³ Kevin Lanning, “Reflections on September 11: Lessons From Four Psychological Perspectives”, Analyses of Social Issues and Public Policy, pp:27-34. (<http://www.asap-spssi.org/pdf/asap021.pdf>).

⁶⁴ Tacar, a.g.e., s. 50.

⁶⁵ Tajfel, H.&Turner, J.C., “An Integrative Theory of Intergroup Conflict. In W.G. Ausiton (Ed.), The Social Psychology of Intergroup Relations, Belmont, CA.:Wadsworth, 1979.

DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU'YU PKK TERÖRÜNE HAZIRLAYAN NEDENLER

Daha sonraki dönemde PKK terör örgütüne katılan gençlerin ortalama yaşlarının 15-16 olması, terör örgütleri tarafından gençlerin gençlik psikolojilerinin kullanıldığıнын teyidi niteliğindedir.

e. Dış Destek

Gerek Osmanlı gerek Türkiye Cumhuriyeti döneminde cereyan eden toplam 40 adet Kürt isyanından 9 adedinin Osmanlı/Türkiye'nin bir başka ülke ile mücadele hâlinde olduğu dönemlerde gerçekleştiğini, bununla birlikte 11'inde dış güçlerin açık tahriki ve desteğinin olduğunu "Kürt isyanları" bölümünde ifade etmiştik. Bu destek 1939 yılına, yani 2'nci Dünya Savaşı'nın başlangıç yıllarına kadar devam etmiştir. Savaş ve daha sonra Soğuk Savaşın belirsizlik ortamındaki yıllarında Türkiye'ye duyulan ihtiyaç yüzünden bir dönem bu desteğe ara verilmiş, 1970'li yıllardan sonra yeniden canlandırılmaya başlanmıştır.

1974 yılında Kıbrıs Barış Harekâtı'nın gerçekleştirilmesinden hemen sonra, Ermeni terörü başlamış, silah kaçakçıları Bulgaristan ve Suriye'de üslenerek Türkiye'yi silah deposu hâline getirmiş, 1979 yılında terörist başı Abdullah Öcalan Suriye'ye geçerek himaye görmeye başlamış, 12 Eylül 1980 yılında Türkiye'deki terör olayları doruk noktasına ulaşmıştır.

PKK hareketinin doğuşunda, kurulduğu bölgede etkinliğini artırmasında ve uluslararası boyut kazanmasında Suriye özel bir konuma sahiptir. Suriye, Türkiye'nin zararına olacak muhalif çabalara, ortam hazırlama ve himaye gösterme politikasına hiç de yabancı değildir. Müstakil bir siyasal güç hâlinde ortaya çıktığı tarihten itibaren bu politikayı terk etmemiştir. İngilizler tarafından Osmanlı egemenliğine karşı geliştirilen bu politikada Arap milliyetçiliğinin etkisi büyük olmuştur. Milliyetçilik duygusu ile körüklenen ve savaş sonrası Arapları memnun etmeyen Türkiye-Suriye sınırı ile Hatay sorunu, düşmanlığın canlı tutulmasında etkili olmuştur. Buna Suriye ekonomisinde belirleyici olan ve Türkiye'den tecrit edilen Ermenilerin de eklenmesi bu politikalara zemin hazırlamıştır.

İsrail, Irak'ta yaşayan Kürtleri stratejik bir unsur olmanın ötesinde, İsrail'in bazı tarihî bağlar ile bağlı olduğu bir unsur olarak görmektedir. 1982'de Lübnan'ı yeni işgal etmiş olan İsrail'in Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Şamir, 1983'de Türkiye'nin Kuzey Irak'ta PKK'ya yönelik harekâtını, "Türkiye'yi Kürdistan'ı işgal altında tutan devletlerden birisi"⁶⁶ olarak niteleyerek olaya bakış açısını ortaya koymuştur.

10 Ağustos 1920 tarihinde Osmanlı Yönetimince imzalanan Sevr Barış Anlaşmasının Ermeni ve Kürtlere ilişkin maddelerinde "Doğu Anadolu'da bağımsız bir Ermenistan Devleti kurulacak, bu devletin sınırları Amerika tarafından saptanacak.", "Doğu Anadolu'da özerk bir Kürdistan Devleti kurulacak ve bir süre sonra bağımsızlığını tam olarak elde edecek"⁶⁷

⁶⁶ Özdağ, a.g.e., s.188,189.

⁶⁷ Yılmaz Diktaş, Gaflet, Dalalet, Hıyanet, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 2'nci Baskı, İstanbul, 2003, s.28.

DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU'YU PKK TERÖRÜNE HAZIRLAYAN NEDENLER

denmektedir.

Ermenilerin, Batı devletlerinin Kürt politikasında en önemli unsur oldukları birçok olay ve belge ile sabittir. Türk topraklarında hiçbir zaman bir devlet kurabilecek çoğunluğu sağlayamayacakları şuurunda olan Ermeni liderler, Kürt meselesine destek vermeyi en önemli politikaları olarak değerlendirmişlerdir. Başta İngiltere olmak üzere birçok devlet de Kürt meselesini bir Ermeni meselesi olarak görmüştür. Açık bir ifade ile Kürt adı verilen unsurlar bölgede kurulması düşünülen Ermenistan devletinin kuruluşunu kolaylaştırmak için bir araç olarak mütalâa edilmişlerdir. Bu politikanın açık bir belgesi 17 Ağustos 1919 tarihli Sir Arthur Hirtzel'in düşüncelerini, "Kürt meselesi Ermeni meselesidir... İki ayrılamazlar."⁶⁸ şeklinde vurgulanmasıyla ifadesini bulmuştur.

PKK terör örgütü, Avrupa ile bağlarını 1980 öncesi dönemde "sempatizan düzeyinde" kurmuş, 12 Eylül 1980 askerî müdahalesi ardından daha fazla zayıf ve dağılmayı önlemek için militanlarını yurt dışına çıkarma kararı almıştır. Bu karara istinaden militanların bir kısmı Suriye'ye kaçarken, bir kısmı da Avrupa'ya geçmek için en önemli ara konaklama yeri olarak Yunanistan'ı kullanmışlardır.⁶⁹

Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesindeki terörün doğup büyümesinde, bölgenin, Türkiye'den toprak talebi olan Ermenistan ve Suriye'ye, Kürt nüfusun yoğunluklu olarak yaşadığı İran, Irak ve Suriye'ye, Arap ülkesi olan Irak ve Suriye'ye komşu olmasının olumsuz etkisi çok büyük olmuştur. 1978 yılında, Kürtçülük gibi tarihî derinliği olan ve uygun bir zeminde doğan bebeğe, önce komşular, bilâhare Batı sahip çıkmaya başlamıştır. Bunun aracılığıyla kimi ülkeler Sevr'in öngördüğü Ermenistan ve Kürdistan'ı kurmayı; Suriye, Hatay'ı topraklarına katmayı; kimi Arap ülkeleri Türkiye'nin Arap kültüründen uzaklaştırılmış olmasının hincini almayı; Yunanistan, Ege ve Kıbrıs üzerindeki isteklerini kabul ettirmeyi; Rusya, sıcak denizlere çıkmayı; kimi ülkeler ise Türkiye üzerinden politik ve ekonomik çıkarlar elde etmeyi amaçlamışlardır. Bahse konu ülkeler, amaçlarının gerçekleştirilmesinde kullanılmak üzere, istikbal vadettiğini değerlendirdikleri bu örgütün gelişmesi için, uygun ortam ve desteği sağlamışlardır.

4. Sonuç

Sonuç olarak, bölgenin 20'nci yüzyılın icaplarına cevap veremeyecek sosyo-kültürel yapısı, bu yapının ortaya koyduğu sorunlar ve bu sorunların, devletin imkânsızlıklarının veya ihmalinin bir sonucu olarak dışsal bir bakışla "bölgenin kasıtlı olarak geri bırakıldığı" şeklinde algılanmasına neden olmuştur.

1961-1980 yılları arasındaki dönemde Türkiye ortamı, 1961 Anayasası'nın özgürlükçü yapısı kötüye kullanılarak, devlet otoritesinin kaybolduğu, fikir çatışmalarının silahlı çatışmaya dönüştüğü, yasa dışı örgütlerin

⁶⁸ Çay, a.g.e., s. 510.

⁶⁹ Özcan,a.g.e., s. 289.

DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU'YU PKK TERÖRÜNE HAZIRLAYAN NEDENLER

kurtarılmış bölgeler ilân ederek kendi otoritelerini kurdukları bir noktaya gelmiştir.

Bu arada, 1978 yılında silahlı mücadele anlayışıyla kurulan PKK terör örgütü, benimsediği strateji ile bölgenin sosyo-kültürel değerlerindeki zafiyetlerini (ağalık sistemi, çok çocukluluk, eğitim durumundaki yetersizlik, küçükbaş hayvancılıkla özdeşleşen yaşam tarzı, kız evlatlarının mal gibi görülmesi vs.), coğrafi yapıyı (sınır bölgesi olma, arazinin dağlık yapısı) ve ekonomik koşullardaki yetersizlikleri istismar ederek örgüt stratejisi doğrultusunda kullanmıştır.

Bu bağlamda, Türkiye'ye hasım olan devletler, Türkiye'nin dengelerini sarsmak amacıyla başlangıçta terör örgütünü kullanma politikası izlemişler, bilâhare bu politikalarını genişleterek, tarihte de defalarca yaşandığı üzere, Kürtleri kullanma politikasına dönüştürmüşlerdir.

Bu inceleme neticesinde son söz olarak şunu söylemek mümkündür. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da 1984 yılında başlayan PKK terörü, öncelikle sosyo-kültürel değerlerdeki zafiyetlerin ve yetersiz ekonomik koşulların birikimi olarak ortaya çıkmış, bilâhare bu olumsuz ortamın dış güçler tarafından kendi menfaatleri doğrultusunda kullanılmaya başlanmasıyla birlikte tırmanma eğilimine girmiştir.

Türkiye topraklarında gözü olanlar, kendi ülke menfaatleri gereği olarak Türkiye Cumhuriyeti'ne istemediği şeyleri yaptırmak isteyenler, Türkiye'nin güçlü bir devlet olmasından ziyade güçsüz bir devlet olarak varlığını sürdürmesini kendi ülke çıkarları için daha uygun görenler geçmişte olduğu gibi gelecekte de Türkiye Cumhuriyeti'nin yumuşak karnı gibi görülen Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesindeki insanları kullanmaya devam edeceklerdir. Günümüzde de bunun net işaretleri mevcuttur. Bu topraklarda sonsuza kadar birlik, beraberlik ve huzur içinde yaşamak azminde olan Türk halkı ve Türkiye Cumhuriyetinin Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinin ekonomik, sosyo-kültürel ve eğitim sorunlarını içine alan bilimsel temellere dayalı bir politika oluşturarak uygulamasının uygun olacağı değerlendirilmektedir. Böylece Batıların, insan hakları, demokratikleşme gibi kavramları bahane ederek ülke içerisindeki Kürtleri kullanma politikaları da boşa çıkartılmış olacaktır.

DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU'YU PKK TERÖRÜNE HAZIRLAYAN NEDENLER

KAYNAKLAR:

- AKSOY, Mustafa; **Sosyal Bilimler ve Sosyoloji**, ALFA yayınları, İstanbul, Ocak 2000.
- AKGÜL, Suat; **“Doğu İsyanları (1806-1938)”**, Journal of Army Academy, 4’üncü cilt, 2’nci sayı, Ankara, 1994.
- Anabritanika, Cilt 14, s.188.
- AYDIN, Ahmet; **Kürtler, PKK ve A.Öcalan**, Ankara, 1992.
- Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Türkiye İstatistik Yıllığı 1981, Ankara, 1981.
- BOZKURT, Muhsin; **“Türkçe Dil Bayrağımız”** (<http://muhsinbozkurt.net/turkiyegercegi/Turkcedilbayragi.htm>).
- BLAU, Joyce; **“The Kurdish Language and Literature”** (<http://www.institutkurde.org/kpweba/kurdora/llitt.htm>).
- BRÜNESSEN, Martin van; **Kürtlük, Türklük, Alevilik**, İletişim Yayınları, 2000.
- CEMAL, Hasan; **Kürtler**, Doğan Yayıncılık AŞ., İstanbul, 2003.
- ÇAY, Abdulhaluk; **Her Yönü İle Kürt Dosyası**, Levent Ofset Matbaacılık ve Yayıncılık Tic.Ltd.Şti., İstanbul, 1994.
- ÇETİNER, Selahattin; **“Kürtlerin Tanıtılması”**, Harp Akademileri Bülteni, Temmuz 2004, Sayı 208.
- ÇETİNER, Selahattin; **Sorunlarıyla Doğu ve Güneydoğu Anadolu Gerçeği**, Türk Silahlı Kuvvetleri Mehmetcik Vakfı Yayınları, Ankara, 2003.
- ÇİTLİOĞLU, Ercan; **“Yunanistan, ASALA ve PKK’nın Ortak Düşmanı Türkiye”**, Cumhuriyet Gazetesi, 8, 9, 10 Eylül 1998.
- DENKER, M. Sami; **Uluslararası Terör, Türkiye ve PKK**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1997.
- DİRİCAN, Rahmi; **Sağlık Yönetimi, Türkiye’de Sağlık Hizmetlerinin Geliştirilmesini Engelleyen Faktörler**, Türk Tabipleri Birliği Merkez Konseyi, 1997 (<http://www.ttb.org.tr>).
- Doğu Devrimci Kültür Ocakları Dosyası, Ankara, 1975.
- FANY, Messoud; **La Nation Kurde et Son Evolution**, Paris, 1933.
- FIRAT, M. Şerif; **Doğu İlleri ve Varto Tarihi**, Millî Eğitim Basımevi, Ankara, 1961.
- Genelkurmay Başkanlığı, **Anarşi, Terör ve Uluslararası Terörizm**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2001.
- GÜRSES, Emin; **Ayrılkçı Terörün Anatomisi, İRA-ETA-PKK**, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1997.
- <http://vizyon2003.tubitak.gov.tr/teknolojiongorusu/paneller/enerjivedogalkaynaklar/raporlar/raporedk.pdf>.
- JENKİNS, Brian M.; **International Terrorism: A New Mode of Conflict**, California, Crescent Pubs., 1975.
- KUŞTEPELİ, Yeşim; Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi, İnternet sitesi. (www.deu.edu.tr/userweb/yesim.kustepeli/dosyalar/gelir-sbe.pdf).
- KÜÇÜKŞAHİN, Ahmet; **Şırnak Aşiretleri ve Terör**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1999.

DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU'YU PKK TERÖRÜNE HAZIRLAYAN NEDENLER

LANNİNG, Kevin; “**Reflections on September 11: Lessons From Four Psychological Perspectives**”, Analysis of Social Issues and Public Policy. (<http://www.asap-spssi.org/pdf/asap021.pdf>).

MACKENZİE, D.N.; “**The Origins of Kurdish**”, Transactions of the Philological Society, 1961.

Milliyet Sanat Dergisi, Aralık 2002 sayısı.

ÖZCAN, Nihat Ali; **PKK (Kürdistan İşçi Partisi) Tarihi, İdeolojisi ve Yöntemi**, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara, 1999.

ÖZDAĞ, Ümit; **Türkiye, Kuzey Irak ve PKK**, Avrasya Stratejik Araştırmalar Vakfı Yayınları, Ankara, 1999.

PAMUKOĞLU, Osman; **Unutulanların Dışında Yeni Bir Şey Yok**, Harmoni Yayıncılık, İstanbul, 2003.

SEKBAN, M. Şükrü; **Kürt Meselesi**, Kon Yayınları.

SEFEROĞLU, Şükrü Kaya; **Anadolu'nun İlk Sakinleri Kürtler**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.

SÜKAN, Faruk; **İhanetler Karşısında Türkiye**, Ankara, 1995.

ŞIRVAN, Dr.; **Zamane Kurd/Kürt Dili**, İstanbul, 1976.

ÜŞÜMEZSOY, Şener; **Avrasya'da Devrim Türk Jeostratejisi**, İleri Yayınları, İstanbul, 2004.

TACAR, Pulat Y.; **Terör ve Demokrasi**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1999.

TAJFEL, H.&Turner, J.C.; “**An Integrative Theory of Intergroup Conflict. in W.G. Ausiton (Ed.)**”, The Social Psychology of Intergroup Relations, Belmont, CA.:Wadsworth, 1979.

TÜRKDOĞAN, Orhan; **Etnik Sosyoloji**, Timaş Yayınları, İstanbul, 1998.

www.meteor.gov.tr/2003/iklim/turiklimi/turkiyeiklimi.htm.

www.ntvmsnbc.com/news/180517.asp.

www.ntvmsnbc.com/news/235880.asp.

www.gap.gov.tr/Turkish/egitim.html.

www.diyarbakir.pol.tr/teror/teror_nedenleri.htm.

www.sinanoglu.net.

ULUSAL GÜVENLİK HİZMETİ VE SAVAŞIN SEVK VE İDARESİ KAPSAMINDA ASKERLİK KURUMUNUN VE SUBAYLIK MESLEĞİNİN ANALİZİ: DÜNYADA VE TÜRK TOPLUMUNDA ASKERLİĞE BAKIŞ

Yazan: Ünsal SİĞRİ*

Özet

Bu çalışma, tehditler ve sonrasındaki savaşlar bağlamında insanların ve onların oluşturduğu toplumların güvenlik ihtiyacının belirmesi ve bunun sonucunda güvenliğin sağlanması amacıyla ortaya çıkan askerlik kurumunun ve subaylık mesleklerinin analizi üzerinde durmaktadır. Askerlik kurumunun ve subaylık mesleğinin daha kolay anlaşılmasını sağlamak amacıyla, dünyada ve Türk toplumunda askerliğe bakış açıları da makalede incelenmektedir.

“Gruplar arasındaki şiddet içeren çatışmalar” olarak tanımlanabilen “savaşların” ortaya çıkışı ile birlikte, güvenliği sağlayacak kurumlar olarak “askerî kurumlar” yani “Silahlı Kuvvetler” ortaya çıkmıştır. Silahlı Kuvvetlerin belkemiğini oluşturan subay kadroları ise başta bir profesyonelleşme ve uzmanlık alanı olarak belirmiş, ardından ise bir “meslek” hâlini almıştır.

Silahlı Kuvvetlerin kurumsallaşması ile birlikte, içinde yaşanan sivil toplum ile olan etkileşim neticesinde “sivil-asker ilişkileri” kavramı da incelenmesi gereken önemli bir alan olarak belirmiştir. Hâlihazırda “toplumun askerliğe bakışı” konusunda dünya literatüründe genel olarak geçerli olan kalıp yaklaşımlar mevcut olmakla birlikte, ülkelerin kültürlerine göre farklılaşan “askerliğe bakış açılarının” olması da doğaldır. Bu kapsamda; Türk toplumunda askerlik ve subaylık ve Türk toplumunun askerlik mesleğine bakışı da çalışmada incelenen konular arasında yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Savaş, Güvenlik, Silahlı Kuvvetler, Askerlik, Subaylık, Sivil-Asker İlişkileri, Türk Toplumunda Askerlik ve Silahlı Kuvvetler.

Abstract

In this study; the functions of military and officership in the context of the need for the national security was described. The civil-military relations and the perception of military in the world and Turkish society were also analysed within the article.

---

* Dr.Topçu Bnb., Kara Harp Akademisi, KOMKARSU Öğrenimi Müdavimi, 20'nci Zırhlı Tugay Komutanlığı-ŞANLIURFA.

**ULUSAL GÜVENLİK HİZMETİ VE SAVAŞIN SEVK VE İDARESİ KAPSAMINDA ASKERLİK
KURUMUNUN VE SUBAYLIK MESLEĞİNİN ANALİZİ: DÜNYADA VE TÜRK TOPLUMUNDA
ASKERLİĞE BAKIŞ**

With the appearance of wars, the Armed Forces are established. The officership as the core element of the Armed Forces were a way of professionalism at the beginning, as it formed itself as a career and occupation afterwards. As the formation and development of the Armed Forces, civil-military relations and the perception of society on military also came to scientific area as an important matter.

Keywords: War, Security, Armed Forces, Military, Officership, Civil-Military Relations, The Perception of Turkish Society on Turkish Armed Forces and Turkish Military.

GİRİŞ: Savaşlar, Güvenlik İhtiyacının Doğuşu ve Askerlik Kurumu

Ülkeler ve toplumlar için dışarıdan gelen başlıca tehditler öncelikle savaşlar olmuştur. Savaş kavramını çok değişik ifadeler ve tanımlamalarla ortaya koymak gerekliliği nedeniyle, savaşın tanımını yapmak için disiplinler arası bir alanda çalışmak gereklidir. Çünkü savaşın; sosyolojik, biyolojik, etnolojik, psikolojik, antropolojik, ekonomik, coğrafi ve tarihî tanımları vardır. Savaşların hepsi bir anlamda “bir hasımla yapılan mücadeleyi” ifade etmektedir. Geniş anlamda incelendiğinde savaş, “aynı türden farklı birey ve gruplar arasında gerçekleşen şiddet teması” şeklinde açıklanabilir.¹ Bu kapsamda iki ilkel kabile ya da iki modern millet arasındaki savaşların her ikisi de bu tanımın içine girmektedir.

Sosyolojik olarak “savaş”, farklı gruplar arasındaki “şiddet içeren çatışmalar” olarak tanımlanmaktadır. Tarafların sahip oldukları veya sahip olmak istedikleri uğruna yaptıkları bu mücadele başlangıcından itibaren şiddet içermeyebilir ve dereceli olarak artan bu süreç son olarak “savaş” şeklinde ortaya çıkabilir.² Günümüzde karşılaşılan savaşların da artık böyle bir hâl almakta olduğunu söylemek mümkündür. Savaş ile ilgili faaliyetlerin; yalnız savaşa hazırlık için yapılan işler ve bizzat savaşta yapılan işler şeklinde iki ana bölüme ayrıldığını söylemek mümkündür. Bunun her ikisi birden kısaca “savaşın sevk ve idaresi” veya “savaş sanatı” olarak adlandırılmaktadır.³

Tarihte ve günümüzde toplumları etkileyen, ya diğer bir toplumdan ya da tabiatın kaynaklanan bir tehdit daima var olmuştur ve olmaktadır. Bu kapsamda, tehditler karşısında toplumlarda hissedilen güvenlik ihtiyacı ve buna bağlı olarak ortaya çıkan savunma ihtiyacı da hiç eksik olmamıştır. İnsanlar bir araya gelerek güven ihtiyaçlarını karşılamak, çatışmaları önlemek ya da yönetmek ve tüm bunların yol açabileceği zararlardan korunmak için değişik

---

¹ Wright, Quincy. A Study of War, (Kısaltılmış İkinci Baskı), Chicago, The University of Chicago Press, Midway Reprint, 1983.

² Luttwak, Edward. The Dictionary of Modern War, New York, Harper Collins Publishers, 1991.

³ Michael I Handel, Sun Tzu and Clausewitz Compared (içinde) (Ed.) Yalçın Ergül, Sun Tzu ve Clausewitz Savaş Sanatı ve Savaş Üzerine Karşılaştırma, Hava Harp Okulu, 2003.

**ULUSAL GÜVENLİK HİZMETİ VE SAVAŞIN SEVK VE İDARESİ KAPSAMINDA ASKERLİK
KURUMUNUN VE SUBAYLIK MESLEĞİNİN ANALİZİ: DÜNYADA VE TÜRK TOPLUMUNDA
ASKERLİĞE BAKIŞ**

kurumlar oluşturma yoluna gitmişlerdir. Çatışmayı önleyerek dışarıdan gelecek tehdidi ortadan kaldıracak ve düzeni sağlayacak olan kurumsal yapılar, tarihi insanlık tarihi kadar eski olan “askerî kurumlar” olmuştur. İşte bu noktada, güvenliği sağlama konusunda işlev görecek bir güç olarak karşımıza çıkan “silahlı kuvvetler” yani “ordular”, toplumlar için hayati öneme sahip olmaktadır. Durum böyle olunca asker şahıslardan oluşan orduların sevk ve idaresinden sorumlu olan subaylık mesleğinin önemi de ortaya çıkmaktadır.

Tarih boyunca insanların çalışma ve geçim yöntemleri, onların savaş yapma yöntemlerini de yansıtmaktadır. Tarım devrimi insanlık tarihinin ilk büyük dalgasını başlattığında ilk toplumlar ortaya çıkmaya başlamış ve savaş da beraberinde gelmiştir. Sanayi devrimi tarihsel gelişimin ikinci dalgasını başlatmış ve insanların geçim biçimlerindeki değişimlerle birlikte savaşın yüzü de değişmiştir. Alvin ve Heidi Toffler’a göre üçüncü dalga 1990’ların başında özellikle teknolojinin askerliğe yansımaları neticesinde ortaya çıkmış ve alışlagelen savaş biçimini kökten değiştirmiştir.⁴

Dünya tarihinin önemli bir kısmını oluşturan savaşlar eskiden sadece bölgesel olarak gerçekleşirken, yirmi birinci yüzyılda tüm dünyayı kaplayan savaşları görmek mümkündür. Aslında savaşın değişimi, silahların ve insanların gelişimidir. Artık savaşlar topyekûn bir hâl almış ve sınırsız olarak desteklenmeye başlanmıştır.⁵ Modern zamanlara gelinceye kadarki süreç içinde savaşların evrimine bakıldığında en önemli dönüm noktalarının; atın savaş alanına girmesi, barutun kullanılması, modern devlet sistemi ile “profesyonel sürekli orduların” ortaya çıkması, Fransız İhtilali sonrasında ortaya çıkan “vatandaş ordu” kavramı, savaşın sınırsız olarak desteklenmesi ve atom bombası olduğu görülmektedir.

Güvenliğin sağlanması işlevini gören “askerlik kurumu”, sosyolojik açıdan “belirli hedefleri gerçekleştirmek için organize edilmiş sistemsel bir bütün” olarak tanımlanabilir. Askerlik; bir savaşın yönetimindeki bilim, sanat ve meslektir. Askerlik; değerleri, rolleri, hedefleri ve iş yapma biçimleri ile sosyal bir kurum niteliği taşımakta ve bütün bu faaliyetlerini gerçekleştirmek için de sivil toplum ile ya da diğer uluslararası askerî kurumlarla iş birliği ve rekabet içinde bulunmaktadır.⁶

---

⁴ Alvin Toffler; Heidi Toffler, 21 nci Yüzyılın Şafağında Savaş ve Savaş Karşıtı Mücadele, (Çev. Mehmet Harmancı) Sabah Kitapları, 1994.

⁵ Glossop, J. Ronald. Confronting War, (2. Basım), McFarland, North Carolina, 1987.

⁶ Siebold, Guy L.. “Core Issues and Theory in Military Sociology”, Journal of Political & Military Sociology, 29, 2001.

**ULUSAL GÜVENLİK HİZMETİ VE SAVAŞIN SEVK VE İDARESİ KAPSAMINDA ASKERLİK
KURUMUNUN VE SUBAYLIK MESLEĞİNİN ANALİZİ: DÜNYADA VE TÜRK TOPLUMUNDA
ASKERLİĞE BAKIŞ**

**Ulusal Güvenliği Gerçekleştiren ve Savaşı Sevk ve İdare Eden
“Askerlik” ve “Subaylık”**

Diğer birçok konuda Clausewitz ve Sun Tzu'nun görüşleri birbirinden ayrılmakta olmasına rağmen, “savaşın karmaşıklığı ve kesin kurallarının mevcut olmadığı” ve “savaştaki başarının”, “askerî dehaya” bağlı olduğu fikirleri üzerinde her ikisi de birleşmektedir.⁷ Anılan bu askerî dehanın işlev bulması, ancak profesyonel mesleğe sahip bir asker şahıs tarafından gerçekleştirilebilecek bir olgudur. Güvenlik ihtiyacının karşılanması hususu insanoğlunun eski bir uğraşı alanı olmasına rağmen, “askerlik ve subaylık mesleği” modern toplumun yeni bir tasarımıdır. Profesyonellik kavramının ortaya çıkışı ortaçağın sonlarına dayanmakla birlikte, “subaylık” 19'uncu yüzyılın bir ürünüdür. Modern silahlı kuvvetlerdeki subay, profesyonel ve meslek sahibi bir insandır. Profesyonellik kavramı, günümüz subayını önceki çağların savaşımlarından farklı kılmaktadır.

Profesyonel asker, toplumun işleyişine hizmet eden bir uzmandır. Toplumsal sorumluluk profesyonel askeri, sadece entelektüel becerilere sahip olan diğer uzmanlardan ayıran en önemli husustur. Bu hâliyle “askerlik mesleği”, mensuplarına toplumun üyeleriyle ilişkilerinde kılavuzluk eden bazı değer ve idealleri ortaya koyan bir ahlaki kuruma dönüşmektedir. Bu kılavuz, yazılmamış normlar şeklinde olabileceği gibi meslek etiği kurallarına da bağlanabilir. Bir meslek, oldukça ihtisaslaşmış yetenekleriyle kendine özgü işlevsel bir grup türüdür.

Askerlik mesleğinde profesyonelliğin kökeni, Prusya'da 6 Ağustos 1808 tarihinde yayımlanan kararnamede yatmaktadır. Bu kararnameye göre; bir subayın mevkisini belirleyen yegâne unsur, barış zamanlarında öğrenim ve bilgi; savaş zamanlarında ise üstün cesaret ve kavrayış olmuştur. Böylece evvelce tanınan tüm imtiyazlar yok edilmiş ve herkese eşit haklar verilmiştir. Prusya'da başlayan profesyonellik; askerî eğitim kurumlarının oluşturulması, askerliğe seçim şartlarının yumuşatılması, seçim ve terfi süreçlerinin yeniden düzenlenmesi ve ileri düzeyde askerî öğrenim kurumlarının ve genelkurmay kurumunun oluşturulması şeklinde kendini göstermiştir.

Askerlik mesleğini diğerlerinden ayıran özelliklerden olan mesleğe özgü uzmanlık, ancak uzun süreli bir eğitim ve tecrübe ile elde edilebilir. Profesyonel bir asker belli bir alanda bilgi ve becerilerle donanmış bir uzmandır. Uzmanlık, mesleki ehliyete yönelik objektif ve evrensel standartlardan oluşmaktadır. Mesleki eğitim; ilk olarak genel bir kültürel arka plandan, ikinci olarak da mesleğe özgü özel bilgi ve becerilerden oluşmaktadır. Bir mesleğin mensupları, meslek hakkında bilgi sahibi olarak, farklı bir grup olma bilincini paylaşırlar.

Profesyonellik kavramı, gündeme “meslek” kavramını taşımaktadır. Meslek, insanın devamlı olarak yaptığı ve bir veya daha fazla kurumda aynı ya

---

⁷ Handel, a.g.e.

**ULUSAL GÜVENLİK HİZMETİ VE SAVAŞIN SEVK VE İDARESİ KAPSAMINDA ASKERLİK
KURUMUNUN VE SUBAYLIK MESLEĞİNİN ANALİZİ: DÜNYADA VE TÜRK TOPLUMUNDA
ASKERLİĞE BAKIŞ**

da benzeri olan belli bir eğitim ve yaşantıyla kazanılan bir dizi etkinlikler sürecidir. Genelde “meslek” ile “iş” kavramları birbirine karıştırılmaktadır. Meslek (profession, career, occupation) ve iş (job) birbirinden farklı kavramlardır. Meslek, belli bir alanda etkinlikte bulunabilme gücü ve bir kimsenin hayatını kazanmak için yaptığı, kuralları toplumca belirlenmiş ve belli bir eğitimle kazanılan sistemli etkinlikler bütünüdür. Meslek bir başka tanımda, “para kazandırması ümit edilen uğraş” olarak belirtilmektedir. Bu bağlamda “iş” mesleğin bir parçası konumundadır ve birbirine benzer olarak yapılan gruplanmış faaliyetleri kapsamaktadır. Bu kapsamda askerlik ve subaylık birer “meslek” olarak ortaya çıkmaktadır.

Belli bir grubu temsil etme özelliği bağlamında meslek kavramını, “belli durumlarda teorik bilgilere ihtiyaç duyan işe yönelik gruplar” olarak da tanımlamak mümkündür.⁸ Mesleklerin ilgilendiği konular uzmanlığa dayanan insan problemleridir. Bu kapsamda askerlik ve subaylık mesleğinin de önemli bir sosyal etkileşim yönü olduğunu vurgulamak gereklidir. Savaşta başarılı olmak için etkili liderliğin önemine değinen Clausewitz ise, askerî liderin toplumla etkileşimindeki başarısından ziyade, bireysel bilgi ve yeteneklerine daha çok önem verilmesi gerektiğini vurgulamıştır.⁹ Bütün bu noktalar uluslararası ortama, ulusal güvenlik stratejisine, toplumdaki ve teknolojiadaki değişikliklere bağlı olarak meslekte değişiklikler yaşanması neticesinde subayın özel yeterliliğinin dinamik olmasını işaret etmektedir.

Meslek olarak subay kadrosu kademeli bir şekilde; “paralı askerlik” ve “aristokrat subaylık” sistemleri öncülüğünde oluşmuştur. Paralı asker “kâr”; aristokrat asker ise “onur ve macera” arayışındaydı. Paralı askerlikte subay, topladığı bir bölük adamın hizmetini satışa sunan bir müteşebbis gibi hareket ederdi. Paralı askerler, birbirleriyle rekabet hâlinde olan bireyci kişilerdi, aralarında ortak standartlar, disiplin, sorumluluk veya birlik ruhu mevcut değildi. Profesyonel askerlik öncesi son askerlik şekli olan aristokrat askerlik sisteminde ise, bazı teknik askerî sınıflar dışındaki ana kısmın subay kaynağını “aristokratlar” oluşturmaktaydı.

Subaylar, askerlik kurumu kapsamında emir komuta hiyerarşisinin üst basamaklarında bulunmaktadırlar. Bu kapsamda askerlik kurumunda orta ve üst kademe yöneticiler olarak değerlendirilebilecek grup subaylardır. Subaylık; bilgi, yetenek ve tecrübeye ilaveten; toplumsal, ulusal ve evrensel sorumluluk gerektiren ve bir insanın bütün yeteneklerini ve zamanını mesleğe adanmasını ve kapsamlı bir eğitim ve tecrübe ile geliştirilebilen karmaşık ve yüksek bir zihinsel kapasiteye sahip olunmasını gerektiren bir ihtisas mesleğidir. Subaylık, sadece muharebe etmekten ibaret değildir. Subay aynı zamanda barışın tesisi ve korunmasından da sorumludur, yani barış zamanında da sorumlulukları vardır.

---

⁸ Abbott, Andrew. *The System of Professions: An Essay on the Division of Expert Labor*, Chicago, IL: University of Chicago Press, 1988.

⁹ Nielsen, Suzanne. “The Army Officer as Servant”, *Military Review*, January-February 2003.

**ULUSAL GÜVENLİK HİZMETİ VE SAVAŞIN SEVK VE İDARESİ KAPSAMINDA ASKERLİK
KURUMUNUN VE SUBAYLIK MESLEĞİNİN ANALİZİ: DÜNYADA VE TÜRK TOPLUMUNDA
ASKERLİĞE BAKIŞ**

Tüm subaylarda ortak olan, fakat sivil toplumca paylaşılmayan “şiddet yönetimi” adında farklı bir uzmanlık alanı mevcuttur. Bir askerî kuvvetin esas vazifesi ulusal güvenliği sağlamak için gerektiğinde silahlı çatışmada başarılı olmaktır. Subayın görevi; bu kuvvetin örgütlenmesi ve eğitilmesini; faaliyetlerinin planlanmasını ve harekâtın yönlendirilmesini kapsar. Bu kapsamda subaylığın diğer meslek gruplarına nazaran farklılaşan bazı yönleri mevcuttur. Bu kapsamda subaylık hizmeti, profesyonelliğin ana ölçütlerine uygundur ve subaylığın meslek olma niteliği reddedilemez.

Tüm meslekler ancak bir ölçüde devlet tarafından düzenlenirken, askerlik mesleği tamamen devletin tekeli altındadır. Subayın becerisi “savaşın sevk ve idaresi”, sorumluluğu ise müşterisi olan toplumunun “askerî güvenliğidir”. Subayın devlete karşı olan sorumluluğu bir “uzman danışman” sorumluluğudur. Subayın devletle olan ilişkilerinde esas itibarıyla “mesleki etik kurallarının” yanında “kanunlar” rehberlik etmektedir. Profesyonelliğin gelişimini kolaylaştıran en önemli faktörlerden birisi de, sivil-asker ilişkilerinde belirtildiği gibi, silahlı kuvvetler üzerinde tanınmış sadece tek bir meşru otorite kaynağının mevcut olmasıdır. Bir subay ülkeye ve ulusa hizmet ideali ile doludur, dolayısıyla ulusun yetkisinin somutlaştığı kuruma yani sivil iradeye bağlı olmak durumundadır. Askerin devlete karşı olan sorumluluklarından ilki “temsili işlev”dir. Askerler, askerî güvenliğe dair görüşlerini devlet mekanizmasına iletmelidirler. Askerin ikinci sorumluluğu olan “danışmanlık”, siyasi otoritenin hâl tarzlarının her birinin askerî açıdan incelenmesine dayanmaktadır. Üçüncü ve son sorumluluk olan “yürütme” işlevi ise, askerî güvenliği ilgilendiren kararların uygulanmasını ifade etmektedir.

Askerlik kurumunun sosyal statüsü ve rolü ile ilgili olarak bilimsel arenada dört temel bakış açısı mevcut bulunmaktadır.¹⁰ Bunlardan ilki olan, “Devlet ve Asker” kitabının yazarı Huntington’ın “mesleki yaklaşımında”; askerliğin kendine özgü kuralları ve ölçütleri olduğu, askerlik mesleğinin sadece kendi denetim mekanizmalarını kullandığı ve askerliğin sosyal, kültürel ve ekonomik eğilimlerin dışında tutulması gerektiği öngörülmektedir.

İkinci yaklaşım olarak, “Profesyonel Asker” kitabının yazarı Janowitz’in (1960) “sosyolojik yaklaşımına”¹¹ göre; askerliğin toplumda bir ihtiyacı karşılayan ve toplumdaki bazı değişimleri yansıtan bir meslek olduğu ve askerlik mesleğinin denetiminin sivil mekanizmalar tarafından yapılması gerektiği değerlendirilmektedir.

Üçüncü yaklaşım olan Moskos’un (1970) “kurumsal yaklaşımına”¹² göre; askerlik diğer mesleklerden farklı olarak bir kurum içinde ve özel kurallara

---

¹⁰ Huntington, Samuel P.. (Çev:K.Uğur Kızılaslan). Asker ve Devlet. İstanbul. Salyangoz Yayınları, 2004. Asıl Kaynak: Huntington, S. P., Soldier and the State: The Theory and Politics of Civil-Military Relations, Belknap Press, 1957.

¹¹ Janowitz, M., Professional Soldier: A Social and Political Portrait, Macmillan Pub. Co., 1960.

¹² Moskos, C., The American Enlisted Man, Russell Sage Foundation, 1970.

**ULUSAL GÜVENLİK HİZMETİ VE SAVAŞIN SEVK VE İDARESİ KAPSAMINDA ASKERLİK
KURUMUNUN VE SUBAYLIK MESLEĞİNİN ANALİZİ: DÜNYADA VE TÜRK TOPLUMUNDA
ASKERLİĞE BAKIŞ**

göre icra edilmekte ve askerliğin temel ve farklılaşan değerlerinin kurumsal düzenlemelerle korunması gerekliliği öngörülmektedir.

Son olarak Sarkesian'ın (1981) "politik yaklaşımına"¹³ göre; sonuçları itibariyle askerliğin etkili bir politik kurum olduğu ve askerliğin politik etkisinin, demokrasiyi bozmadan demokrasinin toplumdaki rolünün artırılması yönünde gerçekleştiği belirtilmektedir.

Dünyada ve Türk Toplumunda Askerlik Kurumuna Bakış

İnsanlık uygarlığının gelişimi ile ilgili süreç genel olarak üç safhaya ayrılmaktadır. İlk çağlardan 1900'lü yıllara kadar olan safha "sanayi öncesi tarım toplumu", 1900'den 1980'lere kadar olan safha "sanayi toplumu", 1980'lerden günümüze kadar olan safha ise "sanayi ötesi bilgi toplumu" olarak anılmaktadır. "Sanayi öncesi tarım toplumu" döneminde; askerlik bir sanat olarak görülmüş, paralı askerlik uygulamaları geçerli olmuş, subaylık mesleğinde genel askerî eğitimin ve sayısal-stratejik üstünlüğün baskın olduğu bir dönem yaşanmıştır. Buna karşın "sanayi toplumu" döneminde; askerlik bir bilim olarak ele alınmış, zorunlu askerlik uygulamaları geçerli olmuş, genel askerî eğitimin yerini uzmanlaşma ve dolayısıyla değişik uzmanlık alanlarındaki özelleşmiş eğitim almış, sayısal-stratejik üstünlük ise yerini sayısal-teknolojik üstünlüğe bırakmış ve tüm bu gelişmelerle birlikte bir "mekanizasyon" sürecine girilmiştir. Günümüze değin uzanan sanayi ötesi "bilgi toplumunda" ise askerlik; hem bir sanat hem de bir bilim olarak görülmüş, sistemi bir bütün olarak görmeyi sağlayacak genel askerî eğitim sistemi tekrar geçerli olmuş, bilgi-insan üstünlüğünün esas alınmasıyla birlikte "otomasyon" sürecine adım atılmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra askerlik; iş, teknoloji çevreleri ve ekonomi ile ilişkili hâle gelmeye başlamıştır.

Bir toplumun askerlik mesleğine bakışı; sivil–asker ilişkilerini, askere alma faaliyetlerini, vatandaşların ordu ile olan kişisel ilişkilerini ve sivil ve askerin birbirlerine karşı tavır ve tutumlarını içermektedir. Silahlı Kuvvetleri daha iyi anlayabilmek için öncelikle kurumun doğuşuna bakmak gerekmektedir. Huntington'a göre herhangi bir toplumun askerî kurumları; birincisi toplumun güvenliğine yönelik tehditlerden kaynaklanan "işlevsel zorunluluk", ikincisi ise toplumda öncü durumdaki toplumsal güçlerin, ideolojilerin ve kurumların yol açtığı "toplumsal zorunluluk" olmak üzere iki güç tarafından şekillenmektedir.¹⁴ Toplumsal değerleri yansıtan askerî kurumlar, askerî işlevlerini yapmada yetersiz kalabilirler. Öte yandan sadece işlevsel zorunluluğun şekillendirdiği askerî kurumları toplum çerçevesinde sınırlandırmak da imkânsız olabilir. Bu iki gücün karşılıklı etkileşimi, sivil-asker ilişkileri meselesinin özünü

---

¹³ Sarkesian, S. C., *Beyond the Battlefield: The New Military Professionalism*, Pergamen Press, NY, 1981.

¹⁴ Huntington, a.g.e.

**ULUSAL GÜVENLİK HİZMETİ VE SAVAŞIN SEVK VE İDARESİ KAPSAMINDA ASKERLİK
KURUMUNUN VE SUBAYLIK MESLEĞİNİN ANALİZİ: DÜNYADA VE TÜRK TOPLUMUNDA
ASKERLİĞE BAKIŞ**

oluşturmaktadır.

Sivil-asker ilişkilerinde önemli olan bir konu da Silahlı Kuvvetlerin sivil topluma nasıl ve ne kadar bağlı olduğudur. Askerlik kurumu daima ulusun hizmetinde olduğu için, askerî bakış açısının daima sivil bakış açısına tabi olması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Clausewitz, “askerin üzerinde sivil denetimin” ispatına ilk katkıda bulunanlardandır. Sivil-asker ilişkileri konusundaki tartışmaya, öncelikle ordunun amacının anlaşılması ile başlanmalıdır.¹⁵ Ordunun ilk ve en belirgin amacı ulusal güvenliği sağlamaktır. Ordu, olağanüstü kriz hâllerinde ihtiyaç duyulan kaynaklara ve güce sahip belki de tek devlet kurumudur. Bu nitelikleriyle silahlı kuvvetlerin diğer kamu kurumlarına göre daha özellikli bir konumda olduğunu söylemek mümkündür.

Sivil-asker ilişkileri “Ulusal Güvenlik Politikasının” bir parçasıdır. Ulusal Güvenlik Politikasının amacı; ulusal nitelikteki toplumsal, iktisadi, siyasi kurumlarının güvenliğini diğer bir bağımsız devletten kaynaklanan tehditlere karşı arttırmaktır. Ulusal Güvenlik Politikasının üç alt bileşeninden birincisi olan “Askerî Güvenlik Politikası”, bir ulusun ülke sınırları dışında faaliyet gösteren diğer silahlı kuvvetlerin söz konusu ulusu yok etme veya zayıflatma çabalarını asgari düzeye çekmek veya etkisiz hâle getirmek için tasarlanan faaliyetler programıdır. “İç Güvenlik Politikası”, yıkıcı tehditle -yani devleti ülke sınırları içinde faaliyet gösteren güçlerle zayıflatma veya yok etme tehdidiyle- mücadele eder. “Genel Güvenlik Politikası” ise, devletin göreceli gücünü azaltma eğilimi gösteren uzun vadeli toplumsal, iktisadi, demografik ve siyasi koşulların yol açtığı aşınma tehdidiyle ilgilidir.

Bir toplumdaki sivil-asker ilişkilerinin düzenlenme biçimleri, o toplumun Askerî Güvenlik Politikasının temelini oluşturmaktadır. Bu politikanın kurumsal düzeydeki amacı; diğer sosyal değerlerden en az fedakârlık yaparak, askerî güvenliği en azami seviyeye çıkaracak bir sivil-asker ilişkileri sistemi geliştirmektir. Bu amaca ulaşılması için, sivil ve asker gruplar arasındaki güç ve tutumların karmaşık bir dengelenişi gereklidir. Uygun biçimde dengelenmiş sivil-asker ilişkileri kalıbı geliştiren uluslar, güvenlik arayışında önemli bir yere sahip olurlar, bunu başaramayan uluslar ise, kaynaklarını israf eder ve hesap edilmeyen risklerle karşılaşır.¹⁶

Ulusal güvenlik ihtiyaçları zamana ve yere göre değişmekte olup, askerî kurumları anlamada önemli başlangıç noktalarıdır. Silahlı Kuvvetlerin sivillerle makul bir ilişki ağı kurması önemlidir. Aşırı bir sivil kontrol askerî amaçları ihmal ederken, sivillerin askerlik kurumu ile ilişkilerinde aşırı adem-i merkezîyetçi (kontROLSÜZ) tutumu da politik amaçların ihmal edilmesine neden olmaktadır. İşte

---

¹⁵ Williams, John Allen. “Post Modern Orduda Liderlik” konulu konuşmasından, Uluslar Arası Liderlik Sempozyumu, Kara Harp Okulu, Ankara, 15 Nisan 2004.

¹⁶ Huntington, a.g.e.

**ULUSAL GÜVENLİK HİZMETİ VE SAVAŞIN SEVK VE İDARESİ KAPSAMINDA ASKERLİK
KURUMUNUN VE SUBAYLIK MESLEĞİNİN ANALİZİ: DÜNYADA VE TÜRK TOPLUMUNDA
ASKERLİĞE BAKIŞ**

bu hassas dengeyi oturtma görevi tarafların her ikisine birden düşmektedir.¹⁷

“Devlet ve Asker” kitabında Huntington’ın belirttiğine göre, sivil-asker ilişkilerinde beş değişik yaklaşım bulunmaktadır:¹⁸

1. Askerlik karşıtı (anti-militer) ideoloji (askerin yüksek düzeyde siyasi gücü ve düşük askerî profesyonellik): Bu tip bir ilişki; geri kalmış, güvenlik sorununun yaşandığı ve paralelinde askerî nüfuzun aniden arttığı Yakın Doğu, Asya, Latin Amerika ve Japonya gibi ülkeleri içermektedir.

2. Askerlik karşıtı (anti-militer) ideoloji (askerin düşük düzeyde siyasi gücü ve düşük askerî profesyonellik): Bu yaklaşım, silahlı kuvvetlerin sadece toplumun ideolojisini sahiplendiği ve kendini etkiden kurtaramadığı modern totaliter devletlerde görülmekte olup, İkinci Dünya Savaşı esnasındaki Almanya bu gruptadır.

3. Askerlik karşıtı (anti-militer) ideoloji (askerin düşük düzeyde siyasi gücü ve yüksek askerî profesyonellik): Güvenliğine yönelik fazla tehdit hissetmeyen toplumlarda görülen bu kalıba örnek olarak ABD verilebilir.¹⁹

4. Asker yanlısı ideoloji (askerin yüksek düzeyde siyasi gücü ve yüksek askerî profesyonellik): Sürekli güvenlik tehdidi altında olan ve askerî değerlere sempati ile yaklaşan toplum, bir yandan askerin yüksek siyasi güce sahip olmasını desteklerken, öte yandan askerî profesyonelliği ve nesnel sivil denetimi koruyabilir. Bu kalıba örnek olarak Bismarck-Moltke çağındaki Prusya ve Almanya ve günümüzün Türkiye’si gösterilebilir. Huntington’ın sınıflamasında burada yer alan Türk Ordusu, kurtuluş savaşı veren, cumhuriyeti kuran ve cumhuriyete temel niteliklerini veren Atatürk İnkılaplarının koruyucusu ve kollayıcısı olan bir ordudur. Türk Ordusu, Türk milletinin ordusudur. Her Türk erkeğinin vatandaşlık görevi olarak hayatının belli bir döneminde askerlik görevi yapması da asker sivil ilişkisi açısından dünyada örnek teşkil etmektedir.

5. Asker yanlısı ideoloji (askerin düşük düzeyde siyasi gücü ve yüksek askerî profesyonellik): Bu tür bir yaklaşım, güvenlik tehditlerinden göreceli olarak uzak ve askerî bakış açısına sempati ile yaklaşan muhafazakâr ideolojiye sahip İngiltere gibi bir toplumda görülebilir.

Herhangi bir toplumdaki sivil-asker ilişkileri, birbirine bağlı unsurlardan oluşan bir sistem olarak incelenmelidir. Bir sivil-asker ilişkileri sistemi, bir tarafta silahlı kuvvetlerin, öteki tarafta silahlı kuvvetler dışındaki grupların yetki ve ideolojilerinden oluşan karmaşık bir dengeyi gerektirir. Sivil-asker ilişkilerinin incelenmesindeki diğer bir varsayım ise askerî kurumların doğası ve amaçları ile ilgili bazı ön kabullerden hareketle, askerî güvenliği azami seviyeye çıkararak

---

¹⁷ Collins, John M., *Military Strategy – Principles, Practices, and Historical Perspectives*-, Brassey’s Inc, Washington, D.C., 2002.

¹⁸ Huntington, a.g.e.

¹⁹ Huntington’ın 1957 yılındaki bu görüşü, “11 Eylül Vakası” ve sonrasında ABD’nin takındığı tutum göz önüne alındığında günümüzde geçerliliğini yitirdiği değerlendirilmektedir.

**ULUSAL GÜVENLİK HİZMETİ VE SAVAŞIN SEVK VE İDARESİ KAPSAMINDA ASKERLİK
KURUMUNUN VE SUBAYLIK MESLEĞİNİN ANALİZİ: DÜNYADA VE TÜRK TOPLUMUNDA
ASKERLİĞE BAKIŞ**

“objektif sivil denetim” olarak tanımlanabilir.

Askerin “sivil denetimi” sıklıkla tartışılan bir konudur. Her tür sivil denetimin doğasında askerî gücün asgarileştirilmesi yatmaktadır. Askerin gücünü aşağıya çekerek, savaş riskini asgari düzeye çekmeyi amaçlayan toplumlar, aslında yanıldıklarını ve savaş riskini cesaretlendirdiklerini sonradan görmüşlerdir. Sivil denetimin sağlanması, yani askerinin siyasi gücünün azaltılması iki yolla gerçekleşir. İlk ve en basit yol, sivil grupların gücünün askerlere nazaran yükseltilmesi olan “öznel denetim”dir. İkinci yol ise “nesnel denetim” olarak adlandırılan askerî profesyonelliğin azami seviyeye çıkartılmasıdır. Tarihte öznel denetim talepleri bizzat askerler tarafından, nesnel denetim talepleri ise genellikle farklı sivil gruplardan gelmiştir.

Bir toplumun askerliğe bakış açısında önemli olan husus, subay kadrosunun toplumdaki sivil gruplara oranla gücüdür. Güç, başkalarının davranışlarını kontrol edebilme kapasitesidir. Bir güç ilişkisinin; güç derecesi ve miktarı ile gücün kapsama alanı olmak üzere iki düzeyi mevcuttur. Subay kadrosunun toplumda sahip olduğu güç; subay kadrosunun sivillerle olan grup ilişkilerine, sahip olunan ekonomik ve insan kaynaklarına, asker ve sivil grupların karşılıklı hiyerarşik nüfuzuna ve subay kadrosunun sahip olduğu itibar ve saygınlığına bağlıdır. Subay kadrosu askerî yapının aktif yönetici unsurudur. Silahlı kuvvetler ile toplumun geri kalan bölümü arasındaki sosyal ve iktisadi ilişkiler, subay kadrosu ve devlet arasındaki siyasi ilişkileri yansıtmaktadır. Sonuç olarak, sivil-asker ilişkilerinin incelenmesindeki ilk gereklilik, subay kadrosunun tabiatını tanımlamaktır.

Genel bir görüşe göre dünyadaki her toplumda, “ordu ve toplumu birbirinden ayıran ve uzaklaştıran zımni bir ayırımın” mevcut olduğu öngörülmektedir. Ordular genellikle sorgulanamaz bir şekilde kendini savunmakta ve kişisel davranışları oldukça sınırlayan bir dizi değerleri üyelerine kabul ettirmektedir. Askerî yaşamın gereksinimleriyle, sivil toplumun liberal bakış açısı arasındaki farklılık, bütün dünyanın askerî deneyimleri bakımından oldukça gerilere gider.²⁰ Fakat Türkiye’deki durum bir ölçüde farklıdır. Türk Ordusu Türk milleti kadar eski bir geçmişin sahibidir, bu husus O’nu diğerlerinden farklılaştıran aşağıdaki bazı temel noktalarda kendini belli etmektedir.

Türkiye, bölgesinde ve Avrupa’da gerek nitelik ve gerekse nicelik olarak güçlü bir orduya sahiptir. Bu vesileyle Türkiye, askerî sistem ve kültüre alışkindir. Osmanlılara ve daha öncesine bakarak Türkiye’de askerliğin sözü geçen bir gelenek olduğunu söylemek mümkündür. 1990 yılında halkın sadece yüzde % 50’sinin politik sisteme inancı varken, Silahlı Kuvvetlere duyulan güven % 92 civarında belirlenmiştir. On üç yıl sonra 2003’de bu oranın hemen hiç

---

²⁰ Hooker, D.Richard Jr.. “Soldiers of the State: Reconsidering American Civil-Military Relations”, Parameters, Winter 2003.

**ULUSAL GÜVENLİK HİZMETİ VE SAVAŞIN SEVK VE İDARESİ KAPSAMINDA ASKERLİK
KURUMUNUN VE SUBAYLIK MESLEĞİNİN ANALİZİ: DÜNYADA VE TÜRK TOPLUMUNDA
ASKERLİĞE BAKIŞ**

değişmemiş ve % 88 oranında gerçekleşmiş olduğu görülmektedir.²¹ İç ve dış tehditlere karşı çıkan en önemli kurum, Türk Ordusudur. Bu da Türk Ordusunu “en güvenilir” kurum konumuna getiren unsurların başında gelmektedir.

Bu farklılıktaki temel husus; Türk toplumunu korumayı ve kollamayı yüksek düzeyde vazife edinmiş olan Silahlı Kuvvetlerin “kurum kültürünün” çoğu zaman toplumsal kültür ile örtüşmekte olduğu gerçeğidir. Türk Ordusunun toplumu ile bütünleşmesinde, şüphesiz ki Türk askerlik kültürünün büyük katkısı olmaktadır. Türk askerlik kültürü, Türk kültürünün bir bölümü ve eseri olarak derin bir birikime dayanmaktadır. Türk askerlik kültürü değişir ve gelişirken Türk kültürünün şekillenmesine de katkıda bulunmuştur ve bulunmaktadır. Askerlik kültürü, kültürün oluşmasında katkıda bulunduğu gibi, oluşan kültür ortamından da etkilenir. Askerlik, genel kültüre kaynaklık eden alanlardan birisidir. Askerliğin; toplumsal bilgi birikimimizde ve düşünce yapımızda rolü ve katkısı olduğu değerlendirilmektedir.

Toplumun Türk Ordusuna bakışını diğer toplumlardan ayıran ikinci nokta, geçmişten gelen bir geleneği temsil eden “ordu-millet” olma özelliğidir. Bu özellik askerlerin kendi kendine çıkardığı bir yakıştırma değildir. Bir toplum düzeni araştırılırken, askerlik kültürü ve onun genel kültür içerisindeki yerinin göz ardı edilmesi eksikliğe sebep olabilir. Türk milletinin ordusu halk, halkı ordudur. Şüphe yoktur ki; Türk vatandaşının en içtenlikle yaptığı yükümlülük askerlik görevidir. Türk insanı bu görevi kutsal bilir; ruhi ve bedeni olgunlaşma ve güçlenmenin, iyi ve doğru düşünmenin, iyi yaşamayı öğrenmenin, bir aile reisi veya sorumluluk alma niteliğinin kazanıldığı, özetle “adam olmanın yeri ve okulu” olarak “Türk Ordusunu” bilir.

Türk toplumu, kendi Silahlı Kuvvetlerini yalnız iç ve dış tehlikelere karşı koruyucu ve kollayıcı olarak değil, çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmanın sembolü olarak da görür, güvenir ve övünür. Türk milletini diğer milletlerden ayıran özellikler içinde en belirgin olanı, onun Silahlı Kuvvetlerine ve askerlik sanatına gösterdiği sevgisi, saygısı, güveni ve ordusunun kendisinin bir parçası, özü ve gücü olduğunu bilip onunla kaynaşmış olmasıdır.²² Atatürk de orduyu tanımlarken “Ordu milletin yaşama ve var olma iradesinin bir şeklidir” der ve orduyu “Türk birliğinin bir ifadesi”, “devletin yüce varlığının sarsılmaz temeli” ve “millî disiplin okulu” olarak görür.

Türk Ordusuna toplumun bakışını diğerlerinden ayıran üçüncü nokta, Türk Ordusunun ülke içerisinde sahip olduğu sosyo-politik roldür. İşte bu husus, Türk Ordusunun rolünün sadece anayasal normlar tarafından tanımlanmasının eksik bir düşünce olacağı anlamına gelmektedir.²³

---

²¹ Heper, M.; A. Güney. “The Military and the Consolidation of Democracy: The Recent Turkish Experience”, Armed Forces and Society, Vol.26, No. 4, 2003.

²² İlhan, Suat. “Askerlik”. Türk Kültürü Dergisi, Sayı 130, Ağustos 1973.

²³ Türkdöğen, Orhan. Osmanlı’dan Günümüze Türk Toplum Yapısı. İstanbul, Çamlıca Yayınları, 2002.

**ULUSAL GÜVENLİK HİZMETİ VE SAVAŞIN SEVK VE İDARESİ KAPSAMINDA ASKERLİK
KURUMUNUN VE SUBAYLIK MESLEĞİNİN ANALİZİ: DÜNYADA VE TÜRK TOPLUMUNDA
ASKERLİĞE BAKIŞ**

Türkiye’de ordunun sosyo-politik rolünü daha iyi anlayabilmek için geçmişteki oluşumlar ile çağdaş gerçekler arasında bağlantı kurmak gerekmektedir. Türk Ordusunun sahip olduğu politik ve sosyal rolün kaynağında, Türkiye Cumhuriyeti’nin modernizasyonunun temelinde askerî alandaki değişimlerin mevcut olması yatmaktadır. Türk Tarihi boyunca yenilik ve modernleşme hareketleri her seferinde ilk defa askerler tarafından başlatılmış ve icra edilmiştir. Ordu, yaklaşık iki yüz yıldır Osmanlı’nın ve Türkiye Cumhuriyeti’nin en önemli yenilikçi unsuru özelliğini korumaktadır.²⁴ M. Kemal Atatürk de, 22 Şubat 1934’te “Türk milleti ne zaman bir adım ilerlemek isterse, ordusuna bakmalıdır. Ulusal ideallerin gerçekleşmesinde ordumuz öncü durumundadır. Türk milleti, senin Ordun bu ideallerin bekçisidir” diyerek Türk Ordusunun öncü kurum olma rolünü vurgulamıştır.

Toplumun Türk Ordusuna bakışını diğerlerinden ayıran son bir nokta ise; bir “sosyal kurum” olarak ordunun sadece ulusal güvenliği sağlama işlevini değil, diğer birçok sosyal işlevi de görmekte olduğu gerçeğidir. Her toplumun varlığını sürdürebilmek ve gelişmek için bazı görevleri yerine getirmesi şarttır. Sosyal kurumlar, sosyal hayatın temel görevlerinin yerine getirilmesini sağlayan esas araçlardır. Genellikle sosyal kurumlar icra ettikleri temel fonksiyonlara göre sınıflandırılır. Askerlik kurumu ülkenin savunmasını ve güvenliğini sağlama konusuna odaklanmıştır. Ancak askerlik kurumu birden fazla fonksiyonu gerçekleştirmeye yönelmiş görünmektedir.²⁵ Savunma ve güvenliğin yanında Türk Silahlı Kuvvetleri’nin gerçekleştirdiği birçok sosyal işlev de mevcuttur. Türk kültür ve günlük yaşamında Silahlı Kuvvetler ve Türk toplumu arasındaki oldukça büyük bir iş birliği vardır. Sivil ve asker arasındaki bu iş birliği, yöresel otoriteden merkezi otoriteye kadar yayılan; ağaçlandırmadan yangın söndürmeye, toplumsal gelişime destek uygulamalarından deniz kirliliğini önlemeye, okuryazarlık eğitiminden meslek eğitimine kadar çok çeşitli alanları kapsamaktadır.

Sonuç ve Tartışma

Ülkelerin ellerindeki “askerî güç” gün geçtikçe artmaktadır. Buna rağmen bazı faktörler üst üste konulduğu zaman, günümüzde savaş eğilimini kısıtlayan eğilimlerle de karşılaşılmaktadır. Savaş çok pahalı bir iştir ve gittikçe daha pahalı bir hâl almaktadır. Bu nedenle diplomasinin yolları günümüzde daha fazla zorlanmaktadır. Buna ilaveten; kentleşme, iletişim, uluslararası ilişkilerin artması, ekonomik entegrasyon, insanların hayat standartları konusundaki hassasiyetleri gibi faktörler, hayati çıkarlar söz konusu olmadığı taktirde insanların savaş arzularını dizginlemektedir. Tüm bunlara rağmen

---

²⁴ Taneri, Aydın, Türk Devlet Geleneği Dün-Bugün. İstanbul. Millî Eğitim Basımevi, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları No: 2435, 1997.

²⁵ Özönder, M. Cihat; Nihat Nirun. Türk Sosyo-Kültür Yapısı İçinde Adetler, Örfler, Görenekler, Gelenekler, İstanbul, 1985.

**ULUSAL GÜVENLİK HİZMETİ VE SAVAŞIN SEVK VE İDARESİ KAPSAMINDA ASKERLİK
KURUMUNUN VE SUBAYLIK MESLEĞİNİN ANALİZİ: DÜNYADA VE TÜRK TOPLUMUNDA
ASKERLİĞE BAKIŞ**

görünür gelecekte savaşın ortadan kalkması beklenmemeli, sadece biçim değiştirmesi beklenmelidir.²⁶

Savaş, siyasi bir amacın aracı olduğundan dolayı, askerler “devleti” nihai siyasi örgütlenme birimi olarak görmelidirler. Askerî bir kuvvetin kullanımının gerekçesi, devletin siyasi amaçları arasında aranmalıdır. Askerler savaş ihtimaline her zaman yakın durmalı ve savaşın daima olası ve kaçınılmaz olduğunu varsaymalıdırlar. Askerler geleceği ve tehlikeleri öngörerek “önleyici savaş” tercihinde ve hazırlığında bulunmalıdırlar. Dolayısıyla askerler kimi zamanlarda tehdit olmasa dahi, devletin güvenliğine yönelik tehditler olduğuna inanmalı ve siyasi otoriteyi de bu konuda ara sıra uyarmalıdır. Topyekûn ve mutlak bir savaşa ancak fiilen kesin bir sonuç alınacağı düşünüldüğünde girilmelidir. Aktif olmayan bu tavrın kökeni, askerlik kurumunun göreceli muhafazakâr bakış açısında ve hem de devletin güvenliğine dair duyulan kaygıda yatmaktadır.

Günümüz dünyasında, savaş olgusunda ulaşılan boyutlar yeniden tartışılmaya başlanmıştır. Yeni ortaya çıkan yıkıcı ölçekteki silahlar nedeniyle, muhtemel bir savaşın maliyeti yıkım derecesine kadar varabilecektir. Bu maliyetin göze alınamaması ise ironik olarak barışı getirmektedir.²⁷ Bu bağlamda, ülkelerin Silahlı Kuvvetleri Soğuk Savaş dönemine göre oldukça büyük yapısal değişikliklere gitmektedir. Gelişen ve değişen durumlar sonucunda klasik yaklaşımlar yerini modern ordulara bırakmaya başlamıştır. Yeni dünya şartlarında orduların görevi, sadece toplumları diğer istilacı devletlere karşı koruma ile sınırlı kalmamaktadır. Dolayısıyla ordu, sadece ülke savunmasını kendisine görev olarak kabul eden bir kurum değil, bunun yanında toplumsal faaliyetlere katkıda bulunan, toplumla bütünleşmiş bir kurum hüviyetine bürünmüştür.

Postmodern dönem dediğimiz Soğuk Savaş sonrası dönemde askerlik ve subaylık bağlamında postmodern orduyu önceki dönemlerden ayıran bazı özelliklerin başında sivil toplum ile askerî kurumların iş birliği giderek artmaktadır. Soğuk Savaş dönemi sırasındaki dünyanın iki kutuplu yapısındaki değişim ve yeni dünya düzeninde ulusların dışa açılması sürecindeki artan ivme, bilgi çağının kazandırdığı olanaklarla birleşince, farklı toplumların karşılıklı etkileşimleri ve iletişimlerinde olağanüstü bir artışa neden olmuştur. Bu dönemde sivil-asker ilişkilerinin de arttığı görülmektedir.

Sivil-asker ilişkileri, ülkenin silahlı kuvvetleri ile hizmet ettikleri toplum arasındaki ilişkilere, anılan ilişkiler; tarafların birbirleriyle iletişimi ve etkileşimini kapsamakta ve dolayısıyla toplumun askere bakış açısını oluşturmaktadır. Türk toplumunun bakışında Silahlı Kuvvetlerin kendine özgü bir yeri vardır. Türk

---

²⁶ Akad, Mehmet Tanju, Strateji Üzerine, Kastaş Yayınları, İstanbul, 2001.

²⁷ Chin, Warren. “1945-2000 Avrupa’da Savaşın Değişimi,” Dretnot, Tank ve Uçak: Modern Çağda Savaş Sanatı 1815-2000, (Ed.Jeremy Black), Kitap Yayınevi, İstanbul, 2003.

**ULUSAL GÜVENLİK HİZMETİ VE SAVAŞIN SEVK VE İDARESİ KAPSAMINDA ASKERLİK
KURUMUNUN VE SUBAYLIK MESLEĞİNİN ANALİZİ: DÜNYADA VE TÜRK TOPLUMUNDA
ASKERLİĞE BAKIŞ**

toplumunun Silahlı Kuvvetler hakkındaki değer yargıları Batılı toplumlardan biraz farklıdır. Batı'da; sadece mesleki uğraşlar peşinde koşan ve siyasi iktidarın tam ve kesin bir kontrolü altında bulunan bir Silahlı Kuvvetler modeli yürürlüktedir. Türkiye'de ise, afet yardımından sağlık ve eğitim hizmetlerine, çok farklı ilgi alanları ve dönemsel şartlara bağlı olarak gelişen sivil otorite-asker ilişkileri ile Silahlı Kuvvetlerin konum ve işlevi biraz farklı bir görüntü vermektedir. Ancak bu hususu, sadece Türkiye'ye özgü özel koşullara bağlamak doğru olmayacaktır. Ulusal güvenliğin çok boyutlu iç içe geçmiş yapısı nedeniyle, güvenlik konularının ön plana çıktığı dönem ve ülkelerde Silahlı Kuvvetlerin öncü rolüne rastlamak mümkündür.²⁸

Askerî kurumların, aslında sivil toplumun temelini oluşturduğu söylenebilir. İyi düzenlenmiş bir askerî kurum, parçası olduğu sivil toplumun niteliklerini yansıtmaya eğilimindedir ve sivil toplum için birleştirici bir rol taşımaktadır. İnsanların değer verdiği sanat, bilim, din ve yurttaşlık düzeninin hepsi askerî kuvvet tarafından sağlanan güvenliğe bağlıdır. Machiavelli'e göre; "askerî kurumlar olmaksızın devlet, zengin mobilyalar ve pahalı mücevherlerle dolu olan ancak çatısının olmamasından dolayı yağmura maruz kalan gösterişli bir saray gibidir".²⁹

Tarım toplumundan, sanayi ve bilgi toplumuna gelindiği günümüzde insanlar, günlük yaşamlarında birbirleriyle ilişki kurmak yerine, modern çağın gereği birçok ihtiyacını tekniğin ve makinelerin imkânlarını kullanmak suretiyle giderebilmektedir. Toplumun yaşantısında, özellikle kent yaşamında insanlar arasında sevgi, saygı, birbirini anlama, dostluk gibi duygusal bağlar, artık eskisi gibi güçlü görülmemektedir. Toplumlarda meydana gelen bu olumsuz değişikliklerin, dolaylı olarak sivil-asker ilişkilerini de olumsuz olarak etkileyebileceği değerlendirilmektedir. İnsanoğlundaki bu çözümlenin bilimsel olarak incelenmesinin, sivil-asker ilişkilerinin daha iyi anlaşılmasında yardımcı olacağı değerlendirilmektedir. Anılan bu makro değerlendirmenin yanı sıra, mikro düzeyde her toplumun kendi gerçekleri göz önünde bulundurulduğunda, askerlik kurumuna bakışta farklılıkların yaşandığı görülmektedir

Orduların değişen yüzleri ile birlikte, toplumun Silahlı Kuvvetlerden beklentilerinde de değişiklikler oluşmuştur. Bu değişiklikler beraberinde yeni durumlara uyum sağlayan, bilgi tabanlı bir meslek olan "askerlik" ve "subaylık" anlayışını getirmektedir. Bu kapsamda subaylık hizmeti profesyonelliğin ana kriterlerine uygundur ve subaylığın meslek olma niteliği reddedilemez. Subaylar; askerlik ve subaylık mesleğinden beklenen fakat sivil gruplarca paylaşılmayan "güvenliğin sağlanması" adında farklı bir uzmanlık alanına sahiptir. Bir askerî kuvvetin vazifesi bağlı olduğu toplumun güvenliğinin sağlanmasıdır. Subayın görevi; güvenliğin sağlanması amacıyla askerî kuvvetin örgütlenmesini, donatılmasını, eğitilmesini, faaliyetlerinin planlanmasını ve muhtemel bir

²⁸ Öztürk, Osman Metin, Dış Politika ve Silahlı Kuvvetler, Tutubay Yayınları, 1999.

²⁹ Machiavelli, Niccolo, Savaş Sanatı, (Çev: A. Berna Hasan), Özne Yayınları, İstanbul, 1999.

**ULUSAL GÜVENLİK HİZMETİ VE SAVAŞIN SEVK VE İDARESİ KAPSAMINDA ASKERLİK
KURUMUNUN VE SUBAYLIK MESLEĞİNİN ANALİZİ: DÜNYADA VE TÜRK TOPLUMUNDA
ASKERLİĞE BAKIŞ**

harekâtın yönlendirilmesini kapsamaktadır.

Bugün hemen tüm ülkelerin Silahlı Kuvvetlerinin yapısı, eğitimi ve vazifeleri daha karmaşık hâle gelmiştir. Niceliksel olarak süre ve sayılar ölçüldüğünde, iş miktarının etkileyici şekilde arttığı ve görevlerde büyük çaplı nesnel ve öznel değişikliklerin olduğu görülmektedir. Uluslararası güvenlik yaklaşımlarındaki değişim, askerlik mesleğinde önemli gelişmelere neden olmuştur. Bugün; yurt içindeki faaliyetlerden, uluslararası barışı koruma operasyonlarına kadar geniş bir yelpazede ordudan etkin bir performans beklenmektedir.

Bu gelişmeler, kurumsal yapıdan teknolojiye, hazırlık derecesinden etkinlik derecesine ve askerî eğitim sisteminden profesyonel asker eğitime kadar dünyadaki orduların liderlik ve yönetim sistemlerini de değiştirmiştir. Bir subayın mesleğine özgü becerisi evrensel bir nitelik taşımaktadır. Bir subay askerlik tekniklerinin tarihî gelişiminden haberdar olmak şartıyla, mesleğinin zirvesinde kalmayı ümit edebilir. Ancak, bir subayın işini daha etkin bir biçimde yapabilmesi için, işinin diğer meslek alanlarıyla ilişkisini ve diğer alanların kendi amaçlarına katkıda bulunmasını başarma yollarını bilmesi gereklidir. Bir subay sadece askerî alanda eğitilirse; analitik becerisini, ön sezisini, hayal gücünü ve yargısını tam olarak geliştiremeyebilir. Bir subayın mesleği dâhilinde gereksinim duyduğu zihni yetenek ve alışkanlıkların önemli miktarını mesleği dışındaki geniş öğrenim alanlarından elde edebileceği, evrensel olarak kabul görmüş bir husustur.

Anılan tüm gelişmelerin neticesinde günümüz subayı; aynı zamanda hem bir askerî lider, hem bir askerî teknolog ve hem de bir askerî yönetici olarak karşımıza çıkmakta ve her üç rolün gerektirdiği özellikleri üzerinde taşımaktadır. Bu özellikler daima birbirlerini etkilemekte ve aralarında hassas bir denge kurulması gerekmektedir. Netice olarak; teknik ve taktik seviyede yetkinliğe dayalı kavrama yeteneği, askerî liderliğin güçlendirilmesi, kurumsal değerlerin benimsetilmesi, millî kültürün iyi anlaşılması ve askerî uygulamalara yansıtılması, risk üstlenmenin teşvik edilmesi, deneyimli liderlerin usta-çırak ilişkisi ile genç subayları yetiştirmesi, her seviyede vizyonu paylaşma, motivasyon için daha fazla önlem alma, subayları değişimi yönetecek ve öncülük rolü için yetiştirme gibi yetenek ve becerileri kapsayan konuların günümüzde ön plana çıktığı görülmektedir.

**ULUSAL GÜVENLİK HİZMETİ VE SAVAŞIN SEVK VE İDARESİ KAPSAMINDA ASKERLİK
KURUMUNUN VE SUBAYLIK MESLEĞİNİN ANALİZİ: DÜNYADA VE TÜRK TOPLUMUNDA
ASKERLİĞE BAKIŞ**

KAYNAKLAR

- ABBOTT, Andrew. *The System of Professions: An Essay on the Division of Expert Labor*, Chicago, IL: University of Chicago Press, 1988.
- AKAD, Mehmet Tanju, **Strateji Üzerine**, Kastaş Yayınları, İstanbul, 2001.
- TOFFLER, Alvin; TOFFLER Heidi, **21'inci Yüzyılın Şafağında Savaş ve Savaş Karşısı Mücadele**, (Çev. Mehmet Harmancı) Sabah Kitapları, 1994.
- CHİN, Warren. "1945-2000 Avrupa'da Savaşın Değişimi," **Dretnot, Tank ve Uçak: Modern Çağda Savaş Sanatı 1815-2000**, (Ed.Jeremy Black), Kitap Yayınevi, İstanbul, 2003.
- COLLİNS, John M., **Military Strategy – Principles, Practices, and Historical Perspectives-**, Brassey's Inc, Washington, D.C., 2002
- GLOSSOP, J. Ronald. **Confronting War**, (2. Basım), McFarland, North Carolina, 1987.
- HEPER, M.; A. Güney. "The Military and the Consolidation of Democracy: The Recent Turkish Experience", **Armed Forces and Society**, Vol.26, No. 4, 2000.
- HOOKE, D.Richard Jr.. "Soldiers of the State: Reconsidering American Civil-Military Relations", **Parameters**, Winter 2003.
- HUNTINGTON, Samuel P.. (Çev:K.Uğur Kızılaslan). **Asker ve Devlet**. İstanbul. Salyangoz Yayınları, 2004. Asıl Kaynak: Huntington, S. P., *Soldier and the State: The Theory and Politics of Civil-Military Relations*, Belknap Press, 1957.
- İLHAN, Suat. "Askerlik". **Türk Kültürü Dergisi**, Sayı 130, Ağustos 1973.
- JANOWITZ, M., **Professional Soldier: A Social and Political Portrait**, Macmillan Pub. Co., 1960.
- LUTTWAK, Edward. **The Dictionary of Modern War**, New York, Harper Collins Publishers, 1991.
- MACHIAVELLİ, Niccolo, **Savaş Sanatı**, (Çev: A. Berna Hasan), Özne Yayınları, İstanbul, 1999.
- MİCHAEL I. Handel, Sun Tzu and Clausewitz Compared (içinde) (Ed.) Yalçın Ergül, Sun Tzu ve Clausewitz Savaş Sanatı ve Savaş Üzerine Karşılaştırma, Hava Harp Okulu, 2003
- MOSKOS, C., **The American Enlisted Man**, Russell Sage Foundation, 1970.
- NİELSEN, Suzanne. "The Army Officer as Servant", **Military Review**, January-February 2003.
- ÖZÖNDER, M. Cihat; Nihat Nirun. **Türk Sosyo-Kültür Yapısı İçinde Adetler, Örfler, Görenekler**, Gelenekler, İstanbul, 1985.
- ÖZTÜRK, Osman Metin, **Dış Politika ve Silahlı Kuvvetler**, Tutibay Yayınları, 1999.
- SARKESİAN, S. C., **Beyond the Battlefield: The New Military Professionalism**, Pergamen Press, NY, 1981.
- SİEBOLD, Guy L.. "Core Issues and Theory in Military Sociology", **Journal of Political & Military Sociology**, 29, 2001.

ULUSAL GÜVENLİK HİZMETİ VE SAVAŞIN SEVK VE İDARESİ KAPSAMINDA ASKERLİK KURUMUNUN VE SUBAYLIK MESLEĞİNİN ANALİZİ: DÜNYADA VE TÜRK TOPLUMUNDA ASKERLİĞE BAKIŞ

SİEBOLD G.L. ve T.J. Lindsay."The Relation Between Demographic Descriptors and Soldier-Perceived Cohesion and Motivation", **Military Psychology**, 1, 2000.

TANERİ, Aydın, **Türk Devlet Geleneği Dün-Bugün**. İstanbul. Millî Eğitim Basımevi, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları No: 2435, 1997.

TÜRKDOĞAN, Orhan. **Osmanlı'dan Günümüze Türk Toplum Yapısı**. İstanbul, Çamlıca Yayınları, 2002.

WILLIAMS, John Allen. "Post Modern Orduda Liderlik" konulu konuşmasından, Uluslararası Liderlik Sempozyumu, Kara Harp Okulu, Ankara, 15 Nisan 2004.

WRIGHT, Quincy. **A Study of War**, (Kısaltılmış İkinci Baskı), Chicago, The University of Chicago Press, Midway Reprint, 1983.

“ERKEN MODERN DÖNEM AVRUPASI’NDA ASKERİ DEVRİM” TARTIŞMASI ÜZERİNE BİR REHBER

Yazan: Gürsu GÜRSAKAL*

Özet

Bu çalışmada Batı askerî tarih literatüründe önemli bir yer kaplayan ve erken modern dönem Avrupa’sında oluştuğu iddia edilen “Askerî Devrim” ve bununla ilgili olan tartışmalar analitik ve mümkün olan en sade biçimde, ancak tartışmaların ve konunun karmaşık olmasından kaynaklanan çetrefilli tarafları da göz ardı edilmeyecek bir şekilde okuyucuya aktarılmak istenmiştir. Ayrıca Askerî Teknik Devrim (ATD) ve Askerî Faaliyetlerde Devrim(AFD) kavramları ve ilgili tartışmalara da sadece çıkış noktası ile ilgili olarak ana hatlarıyla değinilmiştir. Bu tartışmaları yakından takip etmek askerî, teknolojik ve ekonomik etkenlerin tarih boyunca karşılıklı etkileşimini ve dönüşümünü anlamak için son derece faydalı olacaktır.

***Anahtar Kelimeler:** Askerî Devrim, Askerî Teknik Devrim, Askerî Faaliyetlerde Devrim, Erken modern dönemde Avrupa, Teknolojik Devrimler.*

Abstract

In this study, Military Revolution that was claimed to embody in Early Modern Europe and the related debate, both of which have gained a prominent place in Western Military History literature, are being intended to be conveyed in an analytical and simple format yet retaining the intricacies resulting from the complex nature of the issue. Besides, the broad lines of the concepts of Military Technical Revolution(MTR) and Revolution in Military Affairs(RMA) together with the related debate are pointed out with a view to their origins. It would be very useful to track those debates in order to apprehend the transformation and mutual interaction of military, economic and technological dynamics.

***Key Words:** Military Revolution, Military Technical Revolution, Revolution in Military Affairs, Early Modern Europe, Technological Revolutions.*

---

* Arş. Gör., Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü.

“ERKEN MODERN DÖNEM AVRUPASI’NDA ASKERİ DEVRİM” TARTIŞMASI ÜZERİNE BİR REHBER

Giriş

Askerî Devrim(AD) kavramı ilk olarak bundan yarım yüzyıl önce ortaya atılmış olmasına ve yaklaşık onar yıllık aralar ile Askerî Teknik Devrim(ATD) ile Askerî Faaliyetlerde Devrim(AFD) kavramlarının onu izlemiş olmasına rağmen bu kavramların Batı askerî tarih ve askerî strateji literatürünü gittikçe daha fazla meşgul etmesinin son on beş yılın eseri olduğu rahatça söylenebilir. Askerî Devrim ve ilgili tartışmalar, tarihçi-akademisyen ağırlıklı bir çevre tarafından yürütülmekte ve XVI.yüzyıl merkez olmak üzere erken modern dönem Avrupa (1500–1800) üzerinde cereyan etmektedir. ATD ve AFD tartışmaları ise daha çok stratejist ve asker ağırlıklı bir özneye sahip görünmektedir. Entellektüel savaş alanının odak noktasının ise bu sefer, 19. yy. ile günümüz arasında değişmekle beraber, 1980–1990 sonrası gelişmeler olduğu söylenebilir.

Aşağıda değinilecek olan sebeplerden dolayı, bu çalışmada ATD ve AFD kavramları ve ilgili tartışmalar üzerinde sadece çıkış noktası ile ilgili olarak ana hatlarıyla durulacak, daha akademik bir kulvarda seyreden ancak askerî, teknolojik ve ekonomik dinamiklerin karşılıklı etkileşimini ve dönüşümünü anlamak için akademik açıdan oldukça önemli olan AD kavramı ve onun üzerinden yürüyen tartışmalar değişik yönleri ile tanıtılmaya çalışılacaktır. Buna rağmen ATD ve AFD kavramları ve ilgili tartışmalar, daha önce ortaya çıkmış olan AD kavramının ve ilgili tartışmaların doğal bir parçası olarak ele alınmalıdır. Ayrıca şu an için popülerlik bakımından bayrağı AD’den daha çok öne çıkmış görünmeleri nedeniyle, en azından kavramların kökenlerine dair mümkün olabildiğince kısa bir değerlendirme de yapmak gerekecektir.

Belirtilmesi gereken bir diğer husus ise çalışmanın temelde İngilizcedeki tabiri ile bir survey (muayene etmek, yoklamak) niteliğinde olduğudur. Bu nedenle, ilgili çalışmada ortaya yeni bir fikir atmaktan veya değişik bir bakış açısı getirmekten daha ziyade bir literatür taraması yapmak ve konuya ilişkin günümüze değin yapıla gelmiş tartışma ve eserleri belli bir düzende ortaya koymak amaçlanmaktadır. Bu açıdan, aslında çalışmada yapılmak istenilen şey, konuya ilişkin daha önceki eserlerin ve tartışmaların bir nevi haritası çıkarmak, bunların ilgili literatürün neresine ve nasıl bir perspektifle yerleştirilmesi gerektiğini, konuya yeni olan ve ilgi duyan okuyuculara aktarmaktır. Çalışmanın bir diğer amacı ise ele alınan konunun veya sorunun önemi üzerine vurgu yapmak ve ilgili konuya veya soruna ilişkin bilimsel bir ilgi uyandırmaktır. Bu nedenle, her ne kadar konunun seçimi ve kaynakların tertibi belli bir dereceye kadar yorumlamayı gerektiriyor olsa da, ilgili tartışmalara taraf olunmaktan ve lehte veya aleyhte bir görüş belirtmekten mümkün olduğunca kaçınılmıştır. Belirtilmesi gereken bir diğer husus ise, konunun temelde Batı askerî uygulamalarının dikkate alınarak sınırlandırıldığıdır. Bu nedenle, aynı dönemdeki Osmanlı veya doğu Asya askerî uygulamaları, teknolojisi, teşkilatı vb. konular ele alınmamıştır. Ancak, konuya ilişkin karşılaştırmalı bir analizini yapmak ve bunları AD tartışması ile bütünleştirmek, son derece önemli ve gelecekte üzerinde durulması gereken ayrı bir çalışma konusu olarak görülmektedir.

**“ERKEN MODERN DÖNEM AVRUPASI’NDA ASKERİ DEVRİM” TARTIŞMASI
ÜZERİNE BİR REHBER**

Askerî Teknik Devrim ve Askerî Faaliyetlerde Devrim

Tartışmacıların kökeninden de anlaşılabilceği gibi, ATD ve AFD tartışmalarının güncel ve olası sorunların çözümünü amaç fonksiyonu olarak belirlemiş, pratiğe yönelik çabalar olduğu açıktır. I. Körfez Savaşı’nda Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Silahlı Kuvvetleri’nin kullanmış olduğu yüksek teknolojinin, ezici üstünlükle sağlanan başarıdaki payının çok büyük olduğunu ve Askerî Faaliyetlerde Devrimin gerçekleştiğini dolayısı ile, bundan sonra ABD’nin silahlı kuvvetlerini ve gelecekteki savunma bütçelerini hazırlarken bu önemli noktanın göz önünde bulundurulması gerektiğini savunan etkili bir grubun varlığı dikkat çekmektedir. Söz konusu grubun öne sürdüğü tezler, eşine az rastlanır büyüklükte bir tartışmayı da beraberinde getirmiştir.

Bu etkili grubun önde gelen kişilikleri, Nihai Değerlendirmeler Dairesi (NDD) Başkanı Andrew Marshall, akademisyen sıfatı taşıyan Andrew Krepinevich ve Eliot Cohen, eski Genelkurmay Başkanı Yardımcısı emekli Amiral William Owens olarak sayılabilir. Ancak, hiç şüphesiz bu grubun lideri, Krepinevich ve Cohen gibi akademisyenlerin de koruyucusu olan ve oldukça ilginç bir kariyeri bulunan Andrew W. Marshall’dır.

Marshall, 1949’da ilk Amerikan think-tankı olan RAND Corporation’a girmiş ve içlerinde Herman Kahn, Albert Wohlstetter ve daha sonra A.B.D. Savunma Bakanı olacak James Schlesinger gibi oyun teorisi, istatistik vb. yöntemlerle değişik senaryolar yaratarak Soğuk Savaş döneminin nükleer kilitlenmesinden ABD’yi çıkartacak çözümler geliştirmeye çalışan bir çekirdek stratejist kadrosuna dâhil olmuştur. 1972’de Nixon hükümetinin Sovyet ve Çin nükleer kabiliyetleri ile ilgili bütün istihbarat çalışmalarının toplanacağı Nihai Değerlendirmeler Dairesi (Office of Net Assessment) adında ve Pentagon bünyesinde bir kuruluş oluşturmuş, Marshall’ın RAND’daki çalışma arkadaşı olan Schlesinger de NDD’nin ilk başkanı olarak Marshall’ı atamıştır.

1972’den bu yana istisnasız bütün A.B.D. başkanlarının Marshall’ı NDD’nin başına tekrar atamış olduğu ve hâlen 83 yaşında olmasına rağmen Marshall’ın bu görevi yürütmekte olduğu göz önüne alınırsa Donald Rumsfeld, Paul Wolfowitz ve Richard Armitage gibi şu an ve yakın geçmişte ABD siyaset sahnesinde yer almış önemli aktörlerin birçoğu için Marshall’ın saygı duyulan bir akıl hocası olması şaşırtıcı değildir.

Öte yandan, AFD düşüncesinin kökleri 1960’lardan itibaren Sovyet askerî teorisyenlerinin ortaya attığı Askerî Teknik Devrim¹ kavramına dayanmaktadır. Metz ve Kievit’in² belirttiği gibi, tarihin devrimler tarafından yönlendirildiği düşüncesine büyük bir sempati ile bakan Marksist zihniyetten beslenen Sovyet askerî düşüncesindeki bu eğilim 1970’lerde iyice kuvvetlendi

---

¹ATD literatürü için bkz. John Erickson (Editor), The Military-Technical Revolution; Its Impact On Strategy And Foreign Policy, F.A. Praeger, New York, 1966.

² Steven Metz, James Kievit, Strategy And The Revolution In Military Affairs: From Theory to Policy, Strategic Studies Institute, U.S.Army War College, Carlisle Barracks, Pennsylvania, June 27, 1995, s.2

“ERKEN MODERN DÖNEM AVRUPASI’NDA ASKERİ DEVRİM” TARTIŞMASI ÜZERİNE BİR REHBER

ve ilk defa AFD kavramı da bu literatürün bir uzantısı olarak ortaya çıktı.³ Sovyet stratejist ve askerî teorisyenleri ki, bunlar genellikle küçük rütbeli subaylardı, bilgisayar, uzaydan gözleme ve uzun menzilli füze teknolojilerinin yeni bir askerî teknoloji seviyesine denk geldiğini ileri sürmüşlerdi.⁴

Carter yönetiminin (1977–1981), 1970’li yılların ikinci yarısında konvansiyonel bir savaşta büyük bir tehdit olan Sovyet zırhlı birliklerine karşı geliştirdiği hassas güdümlü mühimmat ve hızlı hedef belirleme sistemleri ile elektromanyetik görünmezlik teknolojisinin (stealth) etkisi ile 1980’lerin başında bu literatür en yüksek rütbeli Sovyet askerî makamları tarafından açıkça dile getirilmiştir.⁵ ATD literatürüne atıf yapan Sovyet Genelkurmay Başkanı Nikolai Ogarkov’un 1982 ve 1984’te yayınlanan iki kısa metni bugün AFD literatürünün başucu eserlerinden sayılmakta ve konu ile ilgili neredeyse bütün eserlerde adı geçmektedir.⁶

Sovyetleri yakından takip eden Marshall, Körfez Savaşı’ndan sonra Krepinevich⁷ tarafından 1992’de NDD için yazılan ve önsözünde yazarın Marshall ile 1990–1992 arasında yapmış olduğu “bire-bir” konuşmalardan faydalandığını belirttiği ve Marshall’ın da bir önsöz yazdığı “The Military Technical Revolution: A Preliminary Assessment”⁸ adlı makale kanalıyla A.B.D. savunma çevrelerinde AFD tartışmasını başlatmıştır.

Buna bir furya demek yanlış olmayacaktır zira son on beş yıldır AFD üzerine çok geniş bir literatür oluşmuştur.⁹ Murray’in da belirttiği gibi “AFD terimi Beltway’de (Bu terimi Washington’daki politik çevreler olarak çevirebiliriz) ve savunma konularıyla ilgilenen akademisyenler arasında bir klişe hâline geldi. Dennis Showalter’in yakın zamanda bir konferansta zikrettiği gibi, silahlı kuvvetler içinde ‘AFD tıpkı TKY (Toplam Kalite Yönetimi) gibi moda bir kısaltma oldu.’ *Bu heveskârlığın büyük bir bölümünün çok küçük bir miktar tarihsel bilgiye dayanması, askerî değişim ve yenilikler hakkındaki düşüncelere yarardan çok*

---

³ Nikolai Andreevich Lomov, *Scientific-Technical Progress and the Revolution in Military Affairs (a Soviet View)*, United States Air Force, Washington, DC, 1973.

⁴ James R. Blaker, *Understanding the Revolution in Military Affairs: A Guide to America’s 21st Century Defense*, Progressive Policy Institute Defense Working Paper No.3, January 1997, s.5

⁵ Blaker, *Understanding*, s.5-6; MacGregor Knox (Editor), Williamson Murray (Editor), *The Dynamics of Military Revolution, 1300-2050*, Cambridge University Press, 2001, s.2

⁶ Metz ve Kievit, *Strategy And The Revolution*, s.2; MacGregor ve Williamson, *The Dynamics*, s.3; Blaker, *Understanding*, s.6; Jeffrey R. Cooper, *Another View Of The Revolution In Military Affairs*, Strategic Studies Institute, U.S. Army War College, Carlisle Barracks, Pennsylvania, July 15, 1994, s.17.

⁷ Krepinevich sonradan CSBA (Stratejik ve Bütçe Değerlendirmeleri Merkezi) adlı bir think-tank kuruluşunun başkanı olacaktır.

⁸ Andrew F. Krepinevich, *The Military Technical Revolution: A Preliminary Assessment*, NDD için hazırlanmış rapor, July, 1992.

⁹ A.B.D. kaynaklı bir think-tank kuruluşu olan Commonwealth Institute’nin oluşturduğu <http://www.comw.org/rma/> internet adresinden AFD tartışmaları ile ilgili konulara göre sınıflandırılmış şaşırtıcı derecede geniş bir bibliyografyaya ulaşmak mümkündür.

“ERKEN MODERN DÖNEM AVRUPASI’NDA ASKERİ DEVRİM” TARTIŞMASI ÜZERİNE BİR REHBER

zarar getirebilmesi açısından kaygı vericidir.”¹⁰ Bush politikalarını eleştiren Bush Watch (Bush Watch, Bush politikalarını eleştiren makalelerin yayınlandığı günlük siyasi bir internet dergisidir kabaca Bush Gözlemi veya Bush Bekçiliği olarak çevrilebilir.) adlı derginin bile web sayfalarında AFD’ye yer ayırmış olmasının¹¹ ve AFD literatürünün ulaştığı boyutların, Michael E. O’Hanlon’un Ulusal Savunma Üniversitesi’nde sunduğu bir makalenin¹² ‘AFD Manyaklığına Dikkat!’ şeklindeki başlığını haklı çıkarır bir durum yarattığı söylenebilir.

AFD tartışmasının A.B.D. politik ve savunma çevreleri içindeki çeşitli gruplar arasındaki rekabetle yakından ilişkili ve askerî bütçe üzerinden yürütülen politik ve ekonomik çıkar hesaplarıyla yüklü olması, bu tartışmayı bilimsel bir açıdan yürütürken de çok dikkatli olunmasını ve çabuk yargılara varmadan önce bir parça da tarihsel altyapı üzerinde çalışılmasını gerektirmektedir.

Askerî Devrim Tartışmasının Genel Seyri ve Önemi Hakkında

AD kavramı, ilk olarak erken modern dönem İsveç tarihi konusunda uzman olan Michael Roberts tarafından 1955 yılının Ocak ayında Belfast’ta Queen Üniversitesi’nin bir açılış dersinde ortaya atılmıştır. Parker şöyle demektedir: “Eğer Sir George Clark bu dersi gözüne kestirip gerçekleştirilmesinden iki yıl sonra ‘War and Society in Seventeenth Century’ adı ile basılacak olan Wiles Derslerinde özel bir övgüye tabi tutarak yeni bir ortodoksi(ortodoksi burada genel olarak doğru olduğu varsayılan görüş ya da fikirler anlamında kullanılmıştır) olarak sunmasaydı Roberts’in bu yeni katkısı da diğer birçok başlangıç dersleri gibi unutulup gidecekti. Sonraki çeyrek yüzyıl boyunca erken modern dönem Avrupası üzerine olan ve içinde savaş sanatı bahsi geçen hemen bütün yapıtlar Roberts’in tezini özetleyen bir iki paragraf içermiştir”¹³.

Roberts’in Askerî Devrim’i 1560–1660 yılları arasında meydana gelmiştir ve temelde dört ana başlık altında toplanabilir:¹⁴

- Taktik Devrim: Kare şeklinde mızraklı ve ateşli silahlar kullanan piyadelerden oluşmuş taktik düzenin yerini ince uzun düz hatlar şeklinde dizilmiş piyade düzenlerinin alması.

---

¹⁰ Williamson Murray, Thinking About Revolutions in Military Affairs, Joint Forces Quarterly, Summer 1992, s.69.

¹¹ <http://www.bushwatch.org/rma.htm> adresinden Bush karşıtlarının AFD ile ilgili görüşlerine ulaşmak mümkündür.

¹² Michael E. O’Hanlon, Beware the “RMA’nia!”, Ulusal Savunma Üniversitesi’nde sunulmuş makale, September 9, 1998 www.brookings.edu/dybdocroot/views/articles/ohanlon/1998ndu.htm

¹³ Geoffrey Parker, The “Military Revolution,” 1955-2005: From Belfast to Barcelona and The Hague, The Journal of Military History, 69, January 2005, s.206.

¹⁴ Geoffrey Parker, “The ‘Military Revolution,’ 1560-1660—a Myth?”, Journal of Modern History, Vol. 48, Issue 2, June 1976, s.195-196.

“ERKEN MODERN DÖNEM AVRUPASI’NDA ASKERİ DEVRİM” TARTIŞMASI ÜZERİNE BİR REHBER

- Ordu Büyüklüklerindeki Değişim: “II. Felipe kendi zamanında muhtemelen 40.000 kişilik bir orduyla Avrupa’ya hâkim olmaya çalışırken bir yüzyıl sonra XIV. Louis’in üstünlüğünü sürdürmesi için 400.000 kişilik bir ordu gerekli görülüyordu.”¹⁵
- Stratejik Devrim: Daha büyük ordularla daha iddialı ve karmaşık stratejik planlar yapmak olasıydı.
- Son olarak savaşın ölçeğinde gerçekleşen bu eşi görülmemiş değişimin yol açtığı daha büyük yıkımın, daha çok iktisadi yükün ve bunlarla birlikte gelen daha çok idari kabiliyet gereksiniminin halk ve yönetenlere getirdiği sorunlardaki değişim.

1976 yılında Geoffrey Parker “The ‘Military Revolution,’ 1560–1660 - a Myth?”¹⁶ adlı makalesiyle Roberts’ın tezini birkaç değişiklik yaparak yeniden gündeme getirmiştir. O’na göre Roberts, Gustav Adolf’un Askerî Devrim’e olan katkılarını fazla ön plana çıkartmış; Fransız, Hollanda ve Habsburg katkılarını küçümsemişti. Ayrıca devrimin başlangıç tarihini yaklaşık yüz yıl daha önceye, İtalyan Savaşları’nın başlangıcı olan 1494’e yerleştirmek mümkündür ve Roberts’ın değinmediği kuşatma savaş teknikleri de büyük önem taşımaktaydı.

Ancak AD tartışmasındaki en büyük kilometre taşlarından biri Parker’in 1984 yılında verdiği Lee Knowles derslerinin 1988 yılında yayınlanması ile oluşan “The Military Revolution: Military Innovation and the Rise of the West, 1500–1800” isimli kitabıdır.¹⁷ Parker bu kitap ile “Başlangıçta doğal kaynaklar açısından bu kadar küçük ve kusurlu olan Batı’nın bunu üstün kara ve deniz askerî gücü ile nasıl kapattığını”¹⁸ ve 1800’lerde nasıl olup da Dünya yüzölçümünün 1/3’ünü kaplayan bir imparatorluk kurabildiğini sorgulamıştı. Ancak, AD konusunda temel olarak 1976 tarihli makalesinde ileri sürdüğü tezleri genişletmiş olmaktan başka bir şey yapmadığı görülmektedir.

Buna rağmen Parker çok önemli bir nokta yakalamış olmalıydı. Nitekim Stephen Morillo 2004 yılında bir kitap eleştirisinde şöyle yazacaktı: “Dünya askerî tarihçilerinin sahasına son on beş yıldır iki bağlantılı soru hâkim olmuş durumda. Birincisi ‘batı ayrıcalığı’nın yani (Batı’nın tutarlı olarak tanımlanabilir bir kavram olduğunu varsayarak) Batı askerî uygulamalarının Dünya’nın diğer kısımlarındakilerden askerî etkinlik açısından ne ölçüde farklı -eğer gerçekten bir fark var ise- olduğudur. İkincisi ise erken modern dönemde Avrupa’daki

---

¹⁵ Michael Roberts, "The Military Revolution, 1560-1660", The Military Revolution Debate: Readings on the Military Transformation of Early Modern Europe, Clifford J. Rogers (Editor), Westview Press, 1995 içinde, s. 19

¹⁶ Parker, The ‘Military Revolution,’ 1560-1660, s.195-214.

¹⁷ Geoffrey Parker, The Military Revolution: Military Innovation and the Rise of the West, 1500-1800, Cambridge University Press, 1996.

¹⁸ Parker, The Military Revolution, s.4

“ERKEN MODERN DÖNEM AVRUPASI’NDA ASKERİ DEVRİM” TARTIŞMASI ÜZERİNE BİR REHBER

askerî devrim sorunudur: 1500’den sonra Avrupalıların Dünya sahnesinde ön plana çıkmasında bu devrim ne gibi bir rol oynamıştır? Her iki soru da daha geniş bir sorun olan ‘Batı’nın yükselişi’nin bir parçasıdır ve doğru veya yanlış son zamanlarda bu daha geniş sürecin açıklayıcıları arasında oldukça merkezi bir yer almıştır.”¹⁹

Temel Yapıtaşları

Askerî Devrim tartışmalarının bir sonraki aşamasına geçmeden Backman’dan devrim kelimesinin niteliği ve tarihçilerle olan ilişkisi üzerine bir alıntı yapmak doğru olacaktır: “Tarihçiler ‘devrim’ terimini sık sık kötüye kullanmıştır. Onu ya belli bir zamanda her ne hakkında konuşuyorlarsa onun önemini abartmak için veya kendilerinin konuya olan ilgilerini haklı çıkarmak için kullanırlar. Gerçekte tarihçiler bazen bu kelime ile bir aşk ilişkisi yaşamaktadırlar. Çünkü, yakın tarihli birçok kitaba şöyle bir bakmak şunları görmeye yetecektir: ‘devrimsel artistik hareketler’, ‘entelektüel devrimler’, ‘edebiyat çalışmalarında devrim’, ‘devrimsel devlet idaresi kavramları’, ‘teknolojik devrimler’, ‘devrimsel dini kimlik kavramları’, ‘iş yapma şekillerinde devrim’, ‘tiyatroya devrimsel yaklaşımlar’ ve hatta açık bir oksimoron (birbirleriyle çelişen iki ayrı özellik veya düşünceyi barındıran tamlamalara oksimoron denmektedir) olan ‘demokratik devrimler’. Genellikle anlatılmaya çalışılan basitçe değişimdir ve değişim insan hayatının bir kuralıdır. Hiçbir şey tamamı ile aynı kalmaz ve eğer her değişim bir devrim olarak görülürse o zaman devrim sözcüğünün anlamı yitirilir... Devrim gerçekte insan hayatının herhangi bir yönünü yöneten veya düzenleyen temel yapıların ve varsayımların radikal, sürekli ve çoğunlukla daha önceden kestirilemez bir biçimde değişmesidir. Tarihte gerçek devrimler nispeten nadirdir...”²⁰

Backman’ı doğrularcasına önce Jeremy Black “A Military Revolution?”²¹ adlı eserinde başta mızraktan süngüye ve kare şeklindeki taktik düzenden

---

¹⁹ Stephen Morillo, Book Review, Journal of World History, Vol. 15, No.4, December 2004, s.525. “Batı’nın yükselişi” literatürü uzun zamandır bir seri eserle kendini belli etmektedir. William McNeill, The Rise of the West : A History of the Human Community, University Of Chicago Press, 1963 (1991’de tekrar basılmıştır) ve Carlo Cipolla, Guns, Sails, and Empires: Technological Innovation and the Early Phases of European Expansion, 1400- 1700, Collins, London, 1965(1985’de tekrar basılmıştır), ekonomik alanda ise Douglass C. North and Robert Paul Thomas, The Rise of the Western World: a New Economic History, Cambridge University Press, 1973 türünün erken örneklerindedir. Yakın zamanlardaki tartışmalar için bkz. Jared Diamond, Guns, Germs, and Steel: The Fates of Human Societies, W. W. Norton & Company, New York, 1999 ve Kenneth Pomeranz, The Great Divergence: China, Europe, and the Making of the Modern World Economy, Princeton University Press, Princeton, N.J, 2000.

²⁰ Clifford R. Backman, The Worlds of Medieval Europe, Oxford University Press, 2003, s.155.

²¹ Jeremy Black, A Military Revolution ? Military Change and European Society, 1550-1800, Humanities Press International, New Jersey, 1991. Black daha sonra da tezlerini tekrarlamıştır bkz. Jeremy Black, A Military Revolution ? A 1660-1792 Perspective, The Military Revolution Debate: Readings on the Military Transformation of Early Modern Europe, Clifford J. Rogers (Editor), Westview Press, 1995 içinde s.95-113.

“ERKEN MODERN DÖNEM AVRUPASI’NDA ASKERİ DEVRİM” TARTIŞMASI ÜZERİNE BİR REHBER

doğrusal taktik düzene geçiş olmak üzere esas devrimsel nitelikteki değişimlerin 1660–1760 döneminde gerçekleştiğini savunmuştur. Daha sonra, 1993 yılında AD tartışmalarını çok daha ilginç kılacak bir biçimde Clifford Rogers²² dikkatleri 1300-1500’e yani Roberts ve Parker’in ele aldığı dönemden yaklaşık iki yüzyıl geriye doğru çekmeyi başarmıştır. Rogers, 1300’lerin başında oluşmaya başlayan bir piyade devriminden ve daha sonra Yüz Yıl Savaşları’nın sonuna doğru 1400’lerin başında ateşli silahların çok daha etkin kullanılmasına imkan veren değişik bir barut üretim tekniğinin kullanılması ile meydana gelen bir topçu devriminden bahsetmekteydi.²³

Tartışmalara yapılan bu son katkılar önemli bir gerçeği de ortaya çıkarmıştı. Backman’dan daha önce aktarılan görüşlere benzer bir saptamayı yaparak Rogers, duruma şöyle bir açıklık getirmiştir:

“Tarihte devrim kavramı Şanlı Devrim, Fransız Devrimi, Kopernik Devrimi ve Sanayi Devrimi gibi birbirinden çok farklı olguları kapsayacak kadar esnek bir kavramdır. Ancak her bir durumda devrim var olan durumdaki hızlı bir değişime işaret etmektedir. Söz konusu zaman dilimi devrimin büyüklüğüne yani değişime tabii olan şeyin bir devlet, sosyal yapı veya bir ekonomi olmasına göre birkaç yıl ile bir yüz yıl arasında değişmekte; ancak hiçbir durumda bunu aşmamaktadır.”²⁴

Şu hâlde, AD kavramı Black’in XVII. yüzyıla doğru ileri itmesi ile Rogers’in XIV. yüzyıla doğru geriye çekmesi arasında kalmış ve bir kopma noktasına gelmişti.²⁵ Ancak, Rogers’ın makalesini çok önemli kılan unsurlar sadece bir ortaçağ uzmanı titizliği ile incelediği piyade ve topçu devrimleri değil, AD tartışmalarının en büyük sorusuna getirdiği alternatif açıklama idi. Eğer 1300–1800 arası 5 yüz yıl boyunca Avrupa askerî devrim yaşamışsa, bu bir değil birçok devrim olmalıydı.

Rogers bu vardığı sonuçtan yola çıkarak devrim ve evrim kavramlarını uzlaştıran, 1972’de Stephen Jay Gold’un ve Miles Eldredge türlerin evrimsel gelişimini açıklamak için ortaya attıkları ve “kesikli denge” adını verdikleri bir modeli adapte etmeyi önerdi. Bu model kısa sürede oluşan ani değişimler ile bunlar arasında yer alan nispi durgunluk veya yavaş değişim dönemlerini öngörmekteydi.²⁶

“Kesikli denge” modeli şu ana kadar tartışmaya getirilmiş en önemli

---

²² Clifford J. Rogers, *The Military Revolutions of the Hundred Years War*, *The Journal of Military History*, Vol. 57, Issues 2, April 1993, s. 241-78.

²³ Piyadenin Ortaçağ Avrupası’ndaki rolü ve farklı görüşler için bkz. J.F. Verbruggen, *The Art of Warfare in Western Europe During the Middle Ages from the Eighth Century to 1340*, Boydell Press, 1997, s.111-203 ve John France, *Western Warfare in the Age of Crusades, 1000-1300*, UCL Press, 1999, s. 64-76.

²⁴ Rogers, *The Military Revolutions*, s.276.

²⁵ Thomas F. Arnold, *War in Sixteenth-Century Europe: Revolution and Renaissance*, *European Warfare, 1453-1815*, Jeremy Black(Editör), Palgrave Macmillan, 1999 içinde s. 28.

²⁶ Rogers, *The Military Revolutions*, s. 277.

“ERKEN MODERN DÖNEM AVRUPASI’NDA ASKERİ DEVRİM” TARTIŞMASI ÜZERİNE BİR REHBER

katkılarından biri olma niteliğini sürdürmektedir. Rogers’ın makalesinden sonra Bert S. Hall, AD tezlerine ve özellikle Parker’a karşı eleştiriler getirdiği ve onu “tek tip teknolojik ilerlemeye” inanmak ve “tarihin yalnızca bir döneminde tek bir askerî devrimin”²⁷ varlığını savunmakla suçladığı hatırı sayılır bir çalışma olan “Weapons and Warfare in Renaissance Europe: Gunpowder, Technology and Tactics” eserini yayınlamış ve buna Thomas Arnold²⁸ ile John F. Guilmartin’in²⁹ odak noktasını tekrar XVI. yüzyıla çekme çabaları eklenmiştir. Hall’un öğrencisi olan Kelly De Vries de 1998’de War in History dergisinde Rogers’ın piyade devriminin dayanaklarından biri olan İngiliz uzun yayının³⁰ etkinliğine ve Parker’ın “Trace Italienne”³¹ teorisine aynı anda hücum etmiştir.³² Bütün bunlardan başka orta çağ askerî tarihinin başta Bernard Bachrach ve John France olmak üzere en büyük uzmanları ortaçağ boyunca süvarinin üstün olduğu görüşüne karşı olan büyük antipatileri dolayısı ile ortaçağda gerçekleşmiş bir piyade devrimine karşı çıkmaktadırlar.³³ Ancak bütün bunlara rağmen Rogers’ın modeli hâlen askerî devrim ve evrim dinamiklerini açıklamada genel kabul görmüş elde bulunan en iyi model niteliğini sürdürmektedir.

Sonuç

Bu çalışmada Batı literatüründe önemli bir yer kaplayan AD tartışmaları

---

²⁷ Bert S. Hall, Weapons and Warfare in Renaissance Europe: Gunpowder, Technology, and Tactics, The Johns Hopkins University Press, 1997, s.203-210

²⁸ Arnold, War in Sixteenth Century

²⁹John F. Guilmartin, "The Military Revolution: Origins and First Tests Abroad", The Military Revolution Debate: Readings on the Military Transformation of Early Modern Europe, Clifford J. Rogers (Editör), Westview Press, 1995 içinde s.299-333.

³⁰ İngiliz uzun yayı aslında 13. yüzyıla kadar Galler bölgesi dışında pek bilinmezken I. Edward’ın (h.1239–1307) Gal Savaşları sırasında İngiliz ordusunun cephaneliğine katılmış ve bundan böyle İngiliz uzun yayı olarak anılmıştır.

³¹ Parker ordu büyüklüklerinin ve savunma harcamalarının artmasını, toplardan korunmak için İtalya’da geliştirilen ve bu yüzden “İtalyan İzi” olarak adlandırılan bir çeşit kale yapım tekniğine bağlıyordu. Parker The ‘Military Revolution,’ 1560–1660, s. 203-208 ve Parker, The Military Revolution, s. 169-171. Ayrıca bkz. Mahinder S. Kingra, The Trace Italienne and the Military Revolution During the Eighty Years’ War, 1567-1648, The Journal of Military History, Vol. 57, No.3, April 1993, s. 431-446.

³²Kelly de Vries, Catapults Are Not Atomic Bombs: Towards a Redefinition of ‘Effectiveness’ in Premodern Military Technology, War in History, Vol. 4, No.4, 1997 s. 454-70. Rogers’ın De Vries’e verdiği karşılık için bkz. Clifford J. Rogers, The Efficacy of the English Longbow: A Reply to Kelly De Vries, The Journal of Military History, Vol. 5, No. 2, 1998, s. 233-42.

³³Konu 1962’de Lynn White’in ortaya attığı “üzengi” tezine karşı Bachrach’ın yazdığı bir dizi makaleye ve ortaçağ askerî tarihçilerinin Oman’ın hâlen akademik olmayan çevrelerde yaygın olarak kabul gören ortaçağda savaş sanatının çok geri olduğu ve disiplinsiz bir güruh olan atlı feodal şövalyelerin etkisizliği ve benzeri. görüşlerine karşı tepkili tutumlarına kadar uzanmaktadır. Ayrıntı için bkz. Kelly De Vries, Medieval Military Technology, Broadview Press, 1992, s.95-123 ve Charles Oman, A History of the Art of War in the Middle Ages, 2 Vols., Greenhill Books, London, 1991.

**“ERKEN MODERN DÖNEM AVRUPASI’NDA ASKERİ DEVRİM” TARTIŞMASI
ÜZERİNE BİR REHBER**

analitik ve mümkün olan en sade biçimde, ancak tartışmaların ve konunun karmaşık doğasından kaynaklanan çetrefilli tarafları da göz ardı edilmeyecek bir biçimde okuyucuya aktarılmak istenmiştir. Görüldüğü gibi, AD ve onun bir kolu veya türevi olan ATD ve AFD tartışmaları zaman aralığı olarak geç Ortaçağ’dan günümüze kadar uzanan, çalışma sahası olarak ise askerlik, ekonomi, teknoloji ve bunların tarihleri gibi neredeyse uçsuz bucaksız bir alanda yapılmaktadır.

Fernand Braudel’in “Teknoloji tarihi bütün çeşitliliği ile insanlık tarihidir. Bu yüzden teknoloji tarihi uzmanları onu kavramakta bu kadar zorlanmaktadır”³⁴ satırları göz önüne alınırsa, bu uzmanlık alanların hepsine birden hâkim olmak bir yana, söz konusu olan bu uzun zaman dilimi de hesaba katıldığında, yalnızca birine bile hâkim olmanın ne kadar zor olduğu anlaşılabilir.

Genelde teknoloji tarihi ile ilgili olarak daha fazla ortaya atılan, ancak AD tartışmasının bütün parametrelerinin, hatta daha genel olarak bütün sosyal bilimcilerin karşılaştığı bir sorun olarak belirtilmesi gereken bir diğer önemli husus da “birden fazla değişkenin karşılıklı etkileşimi” sorunudur. AD ve ilgili tartışmalarda hep teknolojik değişimin askerlik sanatı üzerinde olan etkileri mercek altına alınmaktadır. Bunun doğru olduğunu, yani teknolojinin askerlik sanatını belirlediğini, hatta bir an için çok daha aşırı bir pozisyon olarak, askerî tarih boyunca sadece teknolojinin olayların gidişatını belirlediğini doğru varsayalım. Şu hâlde bile bir kez biraz daha derine inildiği ve “o hâlde teknolojiyi belirleyen faktörler nedir?” diye bir soru yöneltildiği zaman karşımıza ekonomiden sosyal ve kültürel yapıya kadar birçok değişken ortaya çıkmaktadır.

Bu şunun için büyük önem arz etmektedir: Roberts’ın AD tezinin, askerî teknoloji ve askerî pratikteki değişimlerin toplumsal ve iktisadi hayata olan yansımaları üzerinde durduğu daha önce ifade edilmişti. Eğer iktisadi ve sosyal yapı aynı zamanda teknoloji üzerinden askerlik sanatını etkiliyorsa o zaman ortaya çıkan tablo şudur: *iktisadi ve sosyal yapı hem askerlik sanatını etkilemekte hem de ondan etkilenmektedir*. Buna çok benzeyen bir durum yine Roberts’ın değindiği askerî gereksinimler sonucu devletlerin artan idari ve mali yetenekleri ile ilgili olarak ortaya çıkmaktadır. Hall bunun tam tersinin de mümkün olabileceğini yani devletlerin artan idari ve mali yeteneklerinin daha büyük ordular kurmalarının sebebi olabileceğini oldukça yetkin bir şekilde göstermiştir³⁵.

Bütün bu değerlendirmeler, eldeki soruna tatmin edici bir açıklama getirmenin zorluğunu açıkça ortaya koymaktadır. Ancak, bütün bu zorluklara rağmen geç Ortaçağlardan bu yana (özellikle de XIV. ve XVI. yüzyıllar arasında) Avrupa’nın geçirdiği kritik dönüşümleri bütün veçheleriyle dikkatli bir etüde tabii tutmadan, tarih boyunca askerlik sanatında oluşan değişim dinamiklerini anlamak oldukça güç olacaktır. Daha da önemlisi, bu dinamikleri belli bir teoriye

---

³⁴ Hall , Weapons and Warfare, s.3

³⁵ Hall , Weapons and Warfare, s.218-224. Ayrıntılı bilgi için bkz. Jan Glete, War and State in Early Modern Europe: Spain, the Dutch Republic and Sweden as Fiscal-military States, 1500-1660, Routledge, 2001.

***“ERKEN MODERN DÖNEM AVRUPASI'NDA ASKERİ DEVRİM” TARTIŞMASI
ÜZERİNE BİR REHBER***

yerleştirip günümüz için çeşitli modeller kurarak gelecek için sağlıklı projeksiyonlar yapmak pek de mümkün olmayacaktır.

**"ERKEN MODERN DÖNEM AVRUPASI'NDA ASKERİ DEVRİM" TARTIŞMASI
ÜZERİNE BİR REHBER**

KAYNAKLAR

ARNOLD, Thomas F., War in Sixteenth-Century Europe: Revolution and Renaissance. **European Warfare**, 1453-1815, Jeremy Black(Editör), Palgrave Macmillan, 1999 içinde s. 23-44.

BACKMAN, Clifford R., **The Worlds of Medieval Europe**, Oxford University Press, 2003.

BLACK, Jeremy A., Military Revolution? **Military Change and European Society**, 1550-1800, Humanities Press International, New Jersey, 1991.

BLACK, Jeremy A., **Military Revolution? A 1660-1792 Perspective**. The Military Revolution Debate: Readings on the Military Transformation of Early Modern Europe, Clifford J. Rogers (Editor), Westview Press, 1995 içinde s.95-113.

BLAKER, James R., Understanding the Revolution in Military Affairs: A Guide to America's 21st Century Defense, **Progressive Policy Institute Defense Working Paper No.3**, January 1997.

CİPOLLA, Carlo, Guns, Sails, and Empires: Technological Innovation and the Early Phases of European Expansion, 1400- 1700, Collins, London, 1965.

COOPER, R. Jeffrey., **Another View Of The Revolution In Military Affairs**, Strategic Studies Institute, U.S. Army War College, Carlisle Barracks, Pennsylvania, July 15, 1994.

DEVRIES, Kelly, **Medieval Military Technology**, Broadview Press, 1992.

DEVRIES, Kelly, Catapults Are Not Atomic Bombs: Towards a Redefinition of 'Effectiveness' in Premodern Military Technology, **War in History**, Vol. 4, No.4, s. 454-70, 1997.

DİAMOND, Jared, **Guns, Germs, and Steel: The Fates of Human Societies**, W. W. Norton & Company, New York, 1999.

ERİCKSON, John (Editor), **The Military-Technical Revolution; Its Impact On Strategy And Foreign Policy**, F.A. Praeger, New York, 1966.

FRANCE, John, **Western Warfare in the Age of Crusades**, 1000-1300, UCL Press, 1999.

GLATE, Jan, War and State in Early Modern Europe: Spain, the Dutch Republic and Sweden as Fiscal-military States, 1500-1660, Routledge, 2001.

GUİLMARTİN, John F., "The Military Revolution: Origins and First Tests Abroad". The Military Revolution Debate: **Readings on the Military Transformation of Early Modern Europe**, Clifford J. Rogers (Editör), Westview Press, 1995 içinde s.299-333.

HALL, Bert S., **Weapons and Warfare in Renaissance Europe: Gunpowder, Technology, and Tactics**, The Johns Hopkins University Press, 1997.

LOMOV, Nikolai Andreevich, **Scientific-Technical Progress and the Revolution in Military Affairs (a Soviet View)**, United States Air Force, Washington, DC, 1973.

KİEVİT James, Metz Steven, **Strategy And The Revolution In Military Affairs: From Theory to Policy**, Strategic Studies Institute, U.S. Army War College, Carlisle Barracks, Pennsylvania, June 27, 1995.

KİNGRA, Mahinder S., The Trace Italienne and the Military Revolution During

**“ERKEN MODERN DÖNEM AVRUPASI'NDA ASKERİ DEVRİM” TARTIŞMASI
ÜZERİNE BİR REHBER**

the Eighty Years' War, 1567-1648, **The Journal of Military History**, Vol. 57, No.3, April 1993, s. 431-446.

KNOX, MacGregor (Editor), Murray, Williamson (Editor), **The Dynamics of Military Revolution, 1300-2050**, Cambridge University Press, 2001.

KREPİNEVİCH, Andrew F., **The Military Technical Revolution: A Preliminary Assessment**, NDD için hazırlanmış rapor, July, 1992.

MCNEİLL, William, **The Rise of the West : A History of the Human Community**, University Of Chicago Press, 1963

MORİLLO, Stephen, Book Review, **Journal of World History**, Vol. 15, No.4, December 2004, s. 525-530.

MURRAY, Williamson, Thinking About Revolutions in Military Affairs, **Joint Forces Quarterly**, Summer, 1992.

NORTH, Douglass C. and Thomas, Robert Paul, **The Rise of the Western World: a New Economic History**, Cambridge University Press, 1973.

O'HANLON, Michael E., Beware the "RMA'nia!", Ulusal Savunma Üniversitesi'nde sunulmuş makale, September 9, 1998 <www.brookings.edu/dybdocroot/views/articles/ohanlon/1998ndu.htm>

OMAN, Charles, **A History of the Art of War in the Middle Ages**, 2 Vols., Greenhill Books, London, 1991.

PARKER, Geoffrey, "The 'Military Revolution,' 1560-1660—a Myth?", **Journal of Modern History**, Vol. 48, Issue 2, June 1976, s.195-214 ayrıca The Military Revolution Debate: Readings on the Military Transformation of Early Modern Europe, Clifford J. Rogers (Editor), Westview Press, 1995 içinde, s. 37-54.

PARKER, Geoffrey, **The Military Revolution: Military Innovation and the Rise of the West, 1500-1800**, Cambridge University Press, 1996.

PARKER, Geoffrey, The "Military Revolution," 1955-2005: From Belfast to Barcelona and The Hague, **The Journal of Military History**, Vol. 69, No.1, January 2005, s. 205-209.

POMERANZ, Kenneth, **The Great Divergence: China, Europe, and the Making of the Modern World Economy**, Princeton University Press Princeton, N.J, 2000.

ROBERTS, Michael, "The Military Revolution, 1560-1660". The Military Revolution Debate: **Readings on the Military Transformation of Early Modern Europe**, Clifford J. Rogers (Editor), Westview Press, 1995 içinde s. 13-35.

ROGERS, Clifford J., The Military Revolutions of the Hundred Years War, **The Journal of Military History**, Vol. 57, Issue 2, April 1993, s. 241-78. ayrıca The Military Revolution Debate: Readings on the Military Transformation of Early Modern Europe, Clifford J. Rogers (Editor), Westview Press, 1995 içinde s. 55-93.

ROGERS, Clifford J.(Editör), The Military Revolution Debate: **Readings on the Military Transformation of Early Modern Europe**, Westview Press, 1995.

ROGERS, Clifford J., **The Efficiency of the English Longbow: A Reply to Kelly De Vries**, The Journal of Military History, Vol. 5, No. 2, 1998, s. 233-42.

VERBRUGGEN, J.F., **The Art of Warfare in Western Europe During the Middle Ages from the Eighth Century to 1340**, Boydell Press, 1997.

2004 REFERANDUM DÖNEMİNDE KIBRIS VE YAŞANAN GELİŞMELER

Yazan: Ulvi KESER*

Özet

Kıbrıs ilk defa olarak uluslararası alana Yunanistan'ın konuyu Birleşmiş Milletler'e getirmesiyle çıkar. Burada istediği sonucu alamayan Yunanistan'ın bu girişimleri sonrasında Kıbrıs adası 1 Nisan 1955 sonrasında kanlı bir döneme girer. 1960 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmasına rağmen maalesef bu da uzun ömürlü olmaz. Bugün gelinen noktada ise Kıbrıs Rum Kesimi'nin tek yanlı ve haksız bir şekilde AB üyesi olması ve bu konuda gayret gösteren Kıbrıslı Türkleri köşeye sıkıştırmak için elinden geleni yapması söz konusudur. 1974-2000 döneminde hep gündemde tutulan Kıbrıs sorunu pek çok girişime rağmen çözülemezken Annan Planı bir kurtarıcı olarak ortaya çıkar ancak o da bu problemin bir çözüme ulaşmasını sağlayamaz. 2004 referandumu öncesi vaatlere ve söylenenlere inanan Kıbrıslı Türkler ise referandum sonrasında, söylenenlerle uygulamanın çok farklı olduğunu görürler ancak bu ikilemi görmek için artık çok geç kalmışlardır.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, Annan Planı, 2004 Referandum, KKTC

Abstract

Cyprus has firstly become to be an international issue subsequent to the Greek efforts to discuss it in the United Nations. Because these efforts have been fruitless, the island has turned to a new era of turmoil, brutality and the bloody affairs especially after 1st April 1955. Despite the fact that Republic of Cyprus was declared in 1960, it has had no chance to continue. Despite the fact that so many efforts have been made to solve Cyprus issue, unfortunately even Annan Plan cannot have such a solution. Nowadays, the new issue for the Turkish Cypriot is to become the member of the European Union. Greek Cypriot getting accepted to be a member in an unjust and unfair way does its best to obstruct the membership of the Turkish Cypriots. Before the referendum in 2004, some Turkish people believing that Greek Cypriots, Greece and some EU countries are sincere and ready to accept them are unfortunately mistaken, but it's high time they saw the dilemma.

Key Words: Cyprus, Annan Plan, 2004 Referendum, KKTC

---

* Dr.Öğ.Yb., Maltepe Askerî Lisesi Komutanlığı/İZMİR.

2004 REFERANDUM DÖNEMİNDE KIBRIS VE YAŞANAN GELİŞMELER

1- Giriş

20 Temmuz 1974 tarihinde Türkiye'nin Kıbrıs'ta ortaya çıkan de facto Yunan darbesine garantör ülke olarak müdahale etmesi sonrasında 30 yıldan fazla bir süre geçti. Nikos Sampson¹ idaresindeki darbecilerin önce Kıbrıs Cumhurbaşkanı Başpiskopos Makarios'u devirmeye yönelik olarak başlattıkları girişim daha sonra adada yaşayan Türklerin topyekün katledilmesine yöneldiğinden 16 Ağustos 1960 tarihinde kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti devletine İngiltere ve Yunanistan ile birlikte garantör olan Türkiye'nin adaya müdahale etmesiyle de adada yeni bir süreç başladı. Ancak özellikle 1950'li yıllardan itibaren Yunanistan'ın Kıbrıs sorununu Birleşmiş Milletler'e taşıması sonrasında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin fiili olarak ortadan kalktığı 1963 Aralık² ayında başlayan³ ve Kıbrıs Türklerini ortadan kaldırmaya yönelik girişimler ve katliamlar 1974 Temmuz ayından itibaren son bulmasına rağmen ve adada yaşayan Rumlar ve Türkler herhangi bir çatışma yaşamazlarken son dönemde Kıbrıs adası yeniden

---

¹ Bu dönemde Grivas'ın en büyük yardımcıları Yorgacis ve Mahi gazetesinin sahibi olan Nikos Sampson'dur. İlk defa yirmi bir yaşındayken Lefkoşa'nın "Suikast Çemberi" olarak adlandırılan Ledra Caddesi'nde sırtından ateş ederek masum bir İngiliz çavuş John Thoroughgood'u kalleşçe öldüren ve öldürdüğü bu insanın yere düşerken resmini çekerek yılın Basın Ödülü'nü alan ve bunu da gazetede yayımlayan Sampson'un bizzat vurarak öldürmekle öğündüğü masum insanların sayısı 7'dir ve hepsi de arkalarından kurşunlanarak öldürülmüşlerdir. 1953 yılında İngiltere'de gazetecilik kursu gören ve 1954-1956 arasında Times of Cyprus gazetesinde çalışan Nikos Sampson esasında EOKA'nın Lefkoşa Suikast Timi'nin başıdır. Yazdığı hatıralarında insan öldürmediği zaman rahat edemediğini söyleyen¹ ve öldürdüğü İngiliz polislerin sayısı ile öğünen Nikos Sampson bunun mükafatını daha sonra görecektir. EOKA çeteleriyle başa çıkamayan İngiliz polisinin yakaladığı çeteciler hapsediliyor ancak cezaevlerini basan arkadaşlarıncı serbest bırakılıyorlardı. 31 Ocak 1957'de Türklerin görev yaptığı özel komando birliği tarafından Lefkoşa'nın 15 kilometre dışında Dali'de kaldığı bir evde Sten tipi makineli tüfekle yakalanan Sampson yargılanıp ölüm cezasından kurtulduktan sonra cezasını çekmek üzere gönderildiği İngiltere'de iki buçuk yıl sonra serbest bırakılır ve tekrar adaya döner. Makarios tarafından ödüllendirilip bir gazete açmasına yardım edilen Sampson gazetesine Makhil/Savaş adını verir. Özden Alpdağ, Barış İçin Savaş, İzmir, 1975, s. 14. Ayrıca Bkz. Halkın Sesi, 13 Mart 1957. H. Scott Gibbons, Peace Without Honour, Ankara, 1969, s. 56. Aydın Akkurt, Yakın Mücadele Tarihimizin Bilinmeyen Yönleri Ve Yorgacis'in Casusları, İstanbul, 1998, s. 388. Derviş Manizade, Kıbrıs Dün Bugün Yarın, İstanbul, 1975, s. 509, Ali Fikret Atun, Yunan Karakterinin Anatomisi, Lefkoşa, 1996, s. 36. Dünya, 3 Haziran 1958.

² Kıbrıs Türk tarihine Kanlı Noel olarak geçen ve adada yaşayan Türkleri topyekün katlederek adada Türk izlerini silmeye yönelik olarak hazırlanan Akritas Planı'nın altında İçişleri Bakanı Yorgacis'in de imzası bulunmaktadır. Türkleri toptan yok etmek konusunda özel olarak görevlendirilen İçişleri Bakanı Yorgacis tarafından özel kolluk kuvvetleri olarak işe alınan ve kanunsuz olarak silahlandırılan eski EOKA'cıların Türklere kaba ve acımasız davranışlarda bulunmasıyla ve daha sonra da yollara barikatlar kurarak Türk motosikletlileri durdurmaları ve genellikle ve küfürle kimliklerini göstermelerini istemeleriyle yükselen tansiyon 21 Aralık 1963 Cuma günü sabaha karşı 02.00 sularında iyice yükselir. Tahtakale mahallesinde Girne'den Lefkoşa'daki evlerine dönen iki arabadaki 6 erkek ve dört kadından Zeki Halil ve Cemaliye Emirali Rum polislerin kırmızı ışıkta kendilerini durdurup evlerinden sadece birkaç yüz metre uzakta üzerlerine makineli tüfeklerle ateş açmalarıyla hayatlarını kaybederler. Robert Stephens, Cyprus-A Place Of Arms, Londra, 1966, s. 182, H. Scott Gibbons, a. g. e., s. 2. Ayrıca Bkz. Derviş Manizade, a. g. e., s. 139.

³ "21 Aralık bir direniş günüdür. Ama bu, insanların nefret ettiği ve lanetle andığı bir ejderhanın dirilişidir. Son yılların tarihinde, insanlık, 3 barbarlık olayına şahit olmuşsa, bunlardan biri Yunanlıların Anadolu'daki, ikincisi Nazilerin Avrupa'daki ve üçüncüsü de Kıbrıs Rumlarının Kıbrıs'taki barbarlıklarıdır. Bugün vahşet ve barbarlığın dirilişinin yıldönümü olacaktır." Rauf R.Denktaş ,Rauf Denktaş'ın Anıları, İstanbul, 1996, s. 666

2004 REFERANDUM DÖNEMİNDE KIBRIS VE YAŞANAN GELİŞMELER

uluslararası vitrine çıkartıldı ve Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kofi Annan'ın birbiri ardına gelen planlarıyla sorun çözümlenmeye çalışıldı. Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Londra ve Zürih anlaşmalarına aykırı olarak⁴ ve tek taraflı olarak AB üyeliği için yaptığı müracaat sonrasında Kıbrıs'la ilgili tartışmalar daha da hararetli bir hâl alır. Bu müracaatla beraber bu durumun hukuka aykırılığı konusu da tartışılmaya başlanır. Esasında bu tartışmaların odağında sadece Kıbrıs değil, Türkiye'nin AB üyeliği konusu da bulunmaktadır ve AB yetkilileri bunu çok ince bir koz olarak kullanmaktadırlar.⁵

2- Referandum Öncesi Durum

Bu dönemde BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın çağrısıyla Hollanda'nın Lahey kentinde Kıbrıs konusunun çözümüne yönelik olarak başlatılan toplantılar da anlaşmazlıkla sonuçlanır. KKTC'nin kurucu Cumhurbaşkanı Rauf R. Denктаş, GKRY lideri Tasos Papadopoulos ve Kofi Annan'ın katıldığı toplantılar 12 Mart 2003 tarihinde anlaşmazlıkla sonuçlanır. Bunun üzerine Kofi Annan görüşmelerden çekilme kararı alırken Kıbrıs'taki ofisini de kapatacağını duyurur. KKTC Cumhurbaşkanı burada yaptığı açıklamada Papadopoulos'un tavrını **"Henüz tekabül etmemiş bir planı, kendisinin de değiştirmek istediği bir planı, referanduma hazır değildir dediği bir planı 'Türkiye TBMM'den karar alarak geçireceğini, destekleyeceğini bildirsın' diye ısrar edince mesele tıkanı."** şeklinde ifade eder. Günter Verheugen'in ardından sözcüsü Jean-Christoph Filori de Kıbrıs sorununa çözüm bulunmadığı takdirde Türkiye'nin Kıbrıs adasında işgalci durumuna düşeceğini ve AB toprağını işgal etmiş sayılacağını açıklar.⁶

Kofi Annan ve AB yetkililerinin yoğun baskıları altında adada referandum kararı alınır. AB yetkilileri ve Kofi Annan'ın direktmelerine paralel olarak GKRY lideri ve 1955 1 Nisan tarihinden itibaren adayı kan gölüne çeviren EOKA tedhiş örgütünün önde gelen liderlerinden olan Tasos Papadopoulos da **"Kıbrıs'ı Türklerle paylaşmam."** açıklamasını yapar. 7 Nisan 2004 tarihinde Türkiye'nin Annan Planı'nı onayladığına dair mektubu BM'ye ilettiğini belirten

---

⁴ Bu durum sadece Garanti Anlaşması'nın ihlal edilmesiyle sınırlı değildir. Buna ilaveten hukukun üstünlüğü ilkesinin de ihlali söz konusudur. Kıbrıs anayasasının 185. maddesi de ekonomik ve siyasi birlik içerisinde bulunmayı yasaklarken, Kıbrıs anayasasının 50 ve 57. maddeleri de "Kıbrıs Cumhuriyeti herhangi bir devlet ile tamamen veya kısmen, herhangi bir siyasi veya ekonomik birliğe katılmamayı taahhüt eder. Bu itibarla herhangi bir devletle birleşmeyi veya dolayısıyla bunu teşvik edecek her nevi hareketi yasak ilan eder." ifadesiyle bu durumun anayasa ihlali olarak hukukun üstünlüğü prensibine ters düştüğünü göstermektedir.

⁵ Söz gelimi AB Komisyonu'nun genişlemeden sorumlu üyesi Günter Verheugen, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'ne "Çözüm bulunmasa da AB'ye üye olacaksınız." mesajı verirken aynı konuda Türkiye'ye her ne kadar tercihlerinin birleşmiş bir Kıbrıs'tan yana olsa da " 1 Mayıs 2004'te Kıbrıs AB'ye girecektir. Bunu Türkiye'ye yaptığım son ziyaret sırasında da anlattım. 1 Mayıs 2004 tarihinden sonra Türkiye, AB'nin tam üyesi bir ülkeyi tanımıyor durumuna düşebilir. Bu koşullarda da Türkiye'nin tam üyelik müzakerelerine nasıl başlayabileceğini bilemiyorum." açıklamasını yapar. Verheugen'in bu açıklamasında belirttiği üzere de Kıbrıs Rum Kesimi planlandığı üzere Avrupa Birliği'ne Kabul edilir.

⁶ Milliyet, 5 Mart 2003 ve Star, 12 Mart 2003.

2004 REFERANDUM DÖNEMİNDE KIBRIS VE YAŞANAN GELİŞMELER

Papadopoulos o günkü durumu sevinç göz yaşlarıyla anlatır.⁷ Aynı saatlerde Fransa Dışişleri Bakanı Michel Barnier ise yaptığı açıklamada Türkiye'ye **"Üyeliğinizi engelleyeceğiz."** der. Bunu Günter Verheugen'in **"Referandumda Türk tarafından 'evet', Rum tarafından 'hayır' çıkması hâlinde Güney Kıbrıs 1 Mayıs'ta tüm adayı temsilen tek başına AB'ye girecektir."** açıklaması izler. Bu durum özellikle Kıbrıs Türk kamuoyunda Kıbrıslı Türklerin referandumda verecekleri oyların pek bir önemi olmadığı, sonuç ne olursa olsun Rumların Avrupa Birliğine kabul edileceği gibi bir hava yaratır.

Kofi Annan'ın birbiri ardına gelen ve sonuncusu 9000 sayfadan fazla tuttuğu için neredeyse hiç kimse tarafından gerekli hassasiyet gösterilerek okunup incelenemeyen ve adeta bir oldubitti çerçevesinde adada yaşayan insanları "Evet" ve "Hayır" kelimeleri arasında sıkıştıran referandum süreci de böylece başlar.⁸ Ancak Annan Planı'nın ayrıntılarının ortaya çıkmasıyla beraber gerek Kıbrıslı Türkler ve gerekse Türkiye açısından sakıncaları da kendisini göstermeye başlar. Aradan geçen 30 yıldan sonra adada yaşayan iki toplumu bir araya getirmeye çalışan ve İngiltere'nin gözetiminde Rumlar ve Kofi Annan tarafından hazırlandığı artık herkes tarafından bilinen planın tarihî, kültürel, coğrafi, siyasi, ekonomik, sosyolojik ve belki de en önemlisi askerî güvenlik açısından gerektiği kadar irdelenmeden hazırlandığı ortaya çıkar;⁹

"Kıbrıs sorununun çözümünü amaçlayan ve Kıbrıs Rumları ile birlikte hazırlandığı anlaşılan Annan Planı'nın esnetilmesine müsaade edilmemesinin bambaşka siyasi amaçları vardır;

a. Kıbrıs Türkleri ve Türkiye'nin kabul etmeleri imkansız olan maddelerinin tarafımızdan reddedilmesi ve AB konusunda T.C.'nin dışlanması zemin hazırlamak. Bu amaçla Kıbrıs Rumlarının AB üyeliğinin otomatik takvime bağlanmasının sebebi budur.

b. T.C. ve Kıbrıs Türklerini karşı karşıya getirip çatıştırmak.

c. Bu hâliyle Annan Planı'nın kabulünün sağlanması ve Kıbrıs Türklerinin azınlık konumunda kalmalarının sağlanması.

d. T.C.'ne de 'Uluslararası haklarından bahsetme. Pıllını pırtını topla, Kıbrıs'tan çık.' denilmektedir."

---

⁷ 9 Nisan 2004 tarihli Türk gazeteleri

⁸ Esasında referandum yapılması düşüncesi bile kendi içerisinde çelişkilerle doludur. Herşeyden önce dünya üzerinde savaşla kazanılmış toprak ve egemenlik haklarının bu kadar kolay verilebildiği bir başka örnek daha yoktur. Türkiye açısından ekonomik, siyasi, askerî ve stratejik önemi yadsınamaz bir konumda olan Kıbrıs adasının geleceğinin sadece adada yaşayanlara ve referanduma bırakılması da örneğine rastlanmayan bir olgudur. Öte yandan referandum yapılması yönünde alınan kararlar beraber dünya kamuoyunun Kıbrıs adasında iki ayrı toplum yaşadığını fiilen kabul etmesi gibi bir gerçek ortaya çıkmaktadır ki referandum sonuçlarının istendiği gibi çıkmaması durumunda Kıbrıs Türk toplumu tanınamak veya işlerine geldiği gibi kabul etmek gibi bir husus ise uluslararası temayüllere ve mantiğe aykırı bir durumdur.

⁹ Tansel Ünsaldı, "Kıbrıs Konusunda Zamanlama ve Değerlendirme Hataları", Kıbrıs Mektubu, Ankara, Kasım-Aralık 2003, Sayı 6, s. 13-15.

2004 REFERANDUM DÖNEMİNDE KIBRIS VE YAŞANAN GELİŞMELER

Annan Planı'yla Kıbrıs'ta başlayacak yeni oluşumlar, bu planın gerçekleşmesi hâlinde Türkiye'nin bugüne kadar izlediği askerî stratejilerin önemli ölçüde değişmesine neden olabilecek türdendir. Adadaki Türk askerî varlığının zaman içerisinde kademeli olarak azaltılması ve belli bir dönem sonrasında "Adada Türk askerî varlığına gerek kalmamıştır." gibi bir kararın çıkartılabileceği gerçeği, Enosis ve Megali İdea hayallerini devamlı canlı tutan Rumlar¹⁰ ve Yunanlılar için bu hayallerinin hayata geçirilmesi yönünde en büyük engelin ortadan kaldırılması anlamına gelmektedir.¹¹ Referandum öncesinde Ankara ve Bursa'da katıldığı toplantılarda birer konuşma yapan KKTC'nin ilk Cumhurbaşkanı Rauf R. Denктаş da bu durumu dile getirerek **"Para istedik verdiniz. Kan istedik verdiniz. Şimdi de ses istemeye geldik."** diyerek **"29 ay sonra Türk askerini ben adadan uğurlayacağım ve çocuklarıma, torunlarıma gidiyorlar ama yine gelecekler diyemeyeceğim."**¹² **Ben bu acıyı yaşamak istemiyorum."** der. Plana göre Türkiye'ye önerilen esasında içi boşaltılmış bir müdahale hakkıdır. Buna göre 1959 tarihli Garanti Anlaşması ve aynı tarihli İttifak anlaşması yeni plan çerçevesi içerisinde olmakla beraber Türkiye'nin 1974'te olduğu üzere hukuki durum söz konusu olunca Kıbrıslı Türklerin haklarını koruması söz konusuymuş gibi görünmesine rağmen Türk askerinin adadan çekilmesi öngörüldüğünden Türkiye'nin garantörlüğü de sadece kağıt üzerinde kalmaktadır.¹³

"Böylece Kıbrıs'ın AB'ye üye olması hâlinde garantörlük hükümlerinin işletilmesinde fiili imkansızlık doğmaktadır.Yani garantörlüğün işletilmesi gibi görünen plandaki düzenleme aslında içerik bakımından tamamen boştur... Kıbrıs'ın AB üyeliği meşruiyet kazanacağından, Türkiye bu konuda sahip olduğu hukuksal argümanı kaybedecektir. Sonuç olarak hem fiili, hem hukuki yönden Türkiye'nin

---

¹⁰ GKRY (Güney Kıbrıs Rum Yönetimi) lideri Tasos Papadopoulos ve hükümet ortağı olan Meclis Başkanı Dimitris Hristofyas, Avrupa Konseyi'nde bulunan büyükelçileri vasıtasıyla konseyde bulunan 31 ülkeyi sahtekarlıkla suçlamakla ve çifte standart uygulamakla kalmazlar, ayrıca Yunan birliklerinin Anadolu'da Mustafa Kemal Atatürk komutasındaki Türk ordusu karşısında bozguna uğradıkları 14 Eylül 1922 gününü askerî gün olarak da ilan ettirirler. Bu konuyla ilgili olarak Volkan gazetesinde bir yazı yazan Hüseyin Yusuf bu yeni oluşum sonrasında karşılaşılabilecek durumu şöyle açıklar; "Bir başka deyişle ortaklık kuracağımız devlette ortağımız olacak Rumlarla birlikte Türk Kurtuluş Savaşı'nı, Büyük Atatürk'ü ve Türk ulusunu işgalcı Yunan ordusunu denize döktükleri için lanetleyeceğiz. Onların her yıl Atatürk'ü ve ulusumuzu lanetlemesine sessiz kalıp saygı göstereceğiz..." Sunday Mail, 11 Ocak 2004 ve Volkan, 2 Ocak 2004.

¹¹ Cumhuriyet, 21 Nisan 2004.

¹² KKTC'nin ilk Cumhurbaşkanı Rauf R. Denктаş anılarında Osmanlı İmparatorluğu'nun adayı İngiltere'ye devri sonrasında da aynı hikayeyi dedesinden dinlediğini anlatır; "7 yaşına kadar beni dedem "Şehirli Mehmed" büyüttmüş. Eskinin hikayesini hep ondan işittim. 1878'de Türk bayrağının gönderden indirilişini, İngiliz bayrağının çekilişini yaşamış. 'Osmanlı yamandı... Gittiler ama yine gelecekler... Ben göremeyeceğim ama sizler göreceksiniz' derdi. O gün, Rumların taşkınlığını, bu yüzden Rumlarla Türkler arasında kan akmasına ramak kaldığını o günün acısını duyarak anlatırdı.' Yine gelecekler...' Hep buna inanarak yaşayacaktık çünkü Kıbrıs'ın bir Türk adası olduğunu biliyorduk. İngiliz'in Birinci Dünya Savaşı nedeniyle Kıbrıs'ın hükümraniğine, tek yanlı sahip çıkışı hak ve adalete ters düşen bir olaydı" Rauf R .Denктаş, Karkot Deresi, Lefkoşa, 1993, s.8

¹³ Ayşe Özkan, "Uluslararası Hukuk ve Kıbrıs Sorunu", Stratejik Analiz, Ankara, Ocak 2003, s. 60.

2004 REFERANDUM DÖNEMİNDE KIBRIS VE YAŞANAN GELİŞMELER

garantör devlet statüsü zayıflatılmış olacaktır. Garantörlükle ilgili bir başka husus da, Garanti Anlaşması'nın 1. maddesinin Kıbrıs'ın AB üyeliğini sürekli ve koşulsuz olarak engellediğidir. Başka bir deyişle, Türkiye'nin AB'ye tam üye olması bile Kıbrıs'ın önündeki yasal engeli otomatik olarak ortadan kaldırmamaktadır. Ancak Türkiye'nin şu ya da bu nedenle yapacağı siyasi bir tercih neticesinde bu husustaki itirazından vazgeçmesi hâlinde yasağın "sürekli" niteliği ortadan kalkabilecektir."

Plana göre Türk askerî gücü adadan anlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonraki 5. aydan 9. aya kadar %20, sonraki 6 ayda % 25 ve daha sonraki 8 ay içerisinde de %30 oranında azaltılacaktır. Planda ayrıca parça devlet, ortak devlet ifadeleri bulunmakla beraber eşit ve kurucu ortak devlet nitelikleri göz önüne alınınca çok zayıf kalmaktadır. Tek bir Kıbrıs devleti yaratmaya çalışan ve tek bir Kıbrıs vatandaşlığını kabul eden plana göre sadece Rum tapuları esas alınmakta, KKTC'deki tapular geçersiz ve yok kabul edilmektedir.¹⁴ Rum ve Türk malları için iki eşit devlet arasında takas usulüyle genel tazminat ve anlaşmaları dikkate almayıp bireysel tapular öngörülmekte, güney ve kuzeydeki mal, mülk ve tapular değerlendirilirken parasal değerlendirmeler için farklı kriterler kabul edilmektedir. Ayrıca Kıbrıs Türk toplumu da eşit egemenlik haklarına sahip değil fakat azınlık olarak nitelendirilmekte, daha sonraki süreç içerisinde Kıbrıslı Türklerin Rum nüfus içinde asimile edilerek eritilmesi ve Rumların adaya böylece tek başlarına sahip olmalarına zemin yaratılmaktadır. İki kesimlilik ve iki toplumun yan yana yaşaması yerine 85.000 Rum'un tekrar kuzeye geçirilerek yeni bir kavga ortamına zemin hazırlanmaktadır.¹⁵ Ancak

---

¹⁴ Bu konuyla ilgili en ilgi çekici örnek Kıbrıslı Rum öğretmen Titina Loizidu'nun talebidir. Söz konusu Rum kadın Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne yaptığı başvuruda Girne'de bulunan evinin 1974 yılında elinden alındığını ve oturma hakkının engellendiğini ileri sürerek tazminat isteminde bulunur. Mahkeme, KKTC'deki iç hukuk yollarını dikkate almadan bu başvuruyu değerlendirir ve sonuçta Türkiye 1.12 milyon Euro civarında bir tazminat ödemek zorunda kalır. Loizidu davasıyla ilgili ilginç bir nokta da Türkiye'de bazı kesimlerin KKTC'deki referandumda "Hayır" çıkması durumunda bunun sırada bekleyen 4500 civarındaki dosya ile ilgili ödenemeyecek tazminatlara yol açacağını ve tazminatların ödenmemesi durumunda Avrupa Konseyi tarafından dışlanacağını belirtmeleridir. Bu görüşü savunanlar Titina Loizidu'ya ödenecek tazminat sonrasında referandumdan "Evet" sonucunun çıkmasıyla beraber diğer tazminat taleplerinin Kıbrıs Rum Yönetimi tarafından geri çekileceği gibi temelsiz ve dayanaksız bir iddianın da peşine düşerler. Ancak çizilen bu pembe ve son derece iyimser tabloya aykırı olarak maalesef Loizidu davası sonrasında diğer dava sahipleri de Titina Loizidu gibi hem Türkiye'den yüklü bir tazminat almak ve hem de kendilerine ait ve işgal altında olduğunu iddia ettikleri taşınmaz mallarını geri almak üzere mahkemeye müracaat etmişlerdir. Sabah, 24 Nisan 2004.

¹⁵ Son Annan Planı Türk kesimine göç edecek Rumların Türk nüfusuna oranının %18'den fazla olmayacağını belirtmesine rağmen Karpaz bölgesindeki Dipkarpaz, Yeni Erenköy, Sipahi ve Adaçay köylerine eski Rum sakinleri hiç bir kısıtlamaya tabi olmadan dönebileceklerdir. 1974 sonrasında adanın güneyine göç etmiş ve bugün yaşı 65'i geçmiş olan Rumlar, 5 yıllık sınırlamaya bağlı kalmaksızın kuzeydeki eski topraklarına sahip olabileceklerdir. Ayrıca Rumlar, 1974'te bıraktıkları mülklerin en çok üçte birini geri alabilmektedirler. Kalan üçte ikilik bölüm üzerindeki mülkiyet ihtilafı ise takasa ya da tazminat yolu ile çözüme kavuşturulacaktır. Yaklaşık 10 milyar dolarlık bir bütçe çerçevesinde yapılacak bu işler için AB, ABD ve uluslararası finans kuruluşlarının devreye gireceği belirtilmesine rağmen bu bütçenin neyin karşılığı olarak karşılanacağı belirsizdir. Diğer taraftan planda, Türk kesiminde kalacak toprak oranı adanın tamamının %28.6'sı olarak görünmekle beraber %2.64'lük bölümü sınır bölgesi olup da Rumlara verilecek olması, %2.92'lik Rumlara verilen bölge

2004 REFERANDUM DÖNEMİNDE KIBRIS VE YAŞANAN GELİŞMELER

planın özellikle Kıbrıslı Türklerin taleplerini ve haklarını göz ardı etmesinin ötesinde referandum öncesi geçen dönem Kıbrıs'ta tam bir kaos ve iletişim kirliliği yaşanmasına da sebep olacaktır.¹⁶ 15 Nisan 2004 tarihinde TBMM'de bir konuşma yapan Rauf R. Denktaş ise "Bizim yerimizde olsaydınız yabancıların hazırladığı anayasaları kabul eder ve buna barış der miydiniz?" diye sorar:¹⁷

"Millî dava etrafında tek ses, tek nefes olan Türk cephesi, Annan Planı ile ilgili propagandalar nedeniyle ikiye bölünmüş bulunmaktadır. Ancak planın meydana getirdiği, Madam Fogg ekibinin körüklediği bölünmeyi önleyemedik... Annan Planı kalıcı ve adil bir çözüm getirmiyor. Üzerinde tarafların mutabık kalmadıkları bir rejimin zorla kabulünü öngörüyor. Tarafların eşit statüsü ve iki kesimlilik sulandırılıyor. Rum tarafı Rum kalıyor, Türk tarafının içerisinde %33 oranında Rum'la karışık egemenlik hak ve yetkilerinden yoksun kurucu devlet oluşturuluyor. Planla dolayı Enosis tahakkuk etmiş oluyor.AB, anlaşmaya birincil hukuk statüsü vermiyor, aldatici formüller öneriyor. İngiliz bir hukukçuya göre anlaşma Kıbrıs Türkleri için intihardan başka bir şey değildir.Anlaşma Rumlara Kıbrıs'ın tümüne sahip olma olanağı vermektedir. Kıbrıs Türkünü anavatanından ayırmaktadır. İki kesimliliği bozmakta, mal-mülk sorunlarını halletmemekte, garantileri ortadan kaldırmakta, halkın yarısını göçmen yapıp parayı onlardan almakta, iki halkın eşit egemenliğini kabul edecek cesareti kabul etmemekte ve kalıcı derogasyonları içermemektedir..."

Bu dönemin en ilginç açıklaması ise KKTC'ye destek manasında

---

olması, %1'lik KKTC'deki kiliselerin oranı, ayrıca %11'lik oramn, dağ ve meraların oranı ile Türklerin elinde görünen ancak Türklere ait olmayan %17.56'lık toprakların oranı ile kuzeyde kalan toprak, sadece tüm adanın %11.04'ü olmaktadır. Bu oranın %5'lik kesimi de bizzat Türklerin tapulu mallarıdır. Bu planda 1350 Türk işyerinin kapanacağı, nüfusun %15'inin işsiz kalacağı, tarım ve hububat üretiminin %70'i, sebze üretiminin %50'si, narenciye üretiminin %67'si ve patates üretiminin de %75'inin de kaybedileceği görülmektedir.

¹⁶ Referandum öncesi dönemde yaşanan son derece hızlı süreçte özellikle KKTC'de yaşayan insanlar kendilerini nasıl bir geleceğin beklediğini tam olarak sorgulamadan içinde buldukları ortamın da etkisiyle bir anda "Evetçiler" ve "Hayırcılar" şeklinde iki yarı uçta bulurlar. Örneğin Güzelyurt yakınlarındaki Bostancı köyü muhtarı Mehmet Eztaş yaşanan durumla ilgili olarak "Sınırdaki asker 24 Nisan'dan başlayarak 90 gün içinde 1 kilometre geri çekilecek. Yukarı Bostancı sınırda olduğu için savunmasız kalacak. Bostancı 30 ayda, Güzelyurt da 36 ayda boşaltılacak ve geçimlerini narenciyeden sağlayan insanlar bu işin yapılamayacağı topraklara yerleşecekler.Buradaki ailelerin çoğu geçmişte iki kez göçmen oldu. Şimdi bu olayı onlara 3. kez yaşatacaklar.İnsanları evetçiler ve hayırcılar diye ikiye böldüler. Biz de çözüm istiyoruz. Ama insanların mülkünü ellerinden alarak çözüm olmaz. Daha çok kavga gürültü kopar. Bu iş dış güçlerin çıkarları doğrultusunda yapıldı." diyerek kaygılarını ifade ederken 24 Nisan 2004 tarihli referandumda neredeyse en çok evet oyu bu bölgede çıkar. Aynı şekilde 1974 sonrasında Gaziantep'ten göçmen olarak gelen Şahin Aycan ve Güney Kıbrıs'ta kalan Baf kazasından göçmek zorunda kalan eşi Akile Aycan da Annan Planı'nın kabulü sonrasında Güzelyurt bölgesindeki narenciye bahçelerini bırakıp gitmek zorunda kalacak olanlardan sadece ikisi olarak duygularını "Güzelyurt Rumlara iade edilince diğer insanlar gibi biz de hem evsiz, hem de işsiz kalacağız. İleride bizlere apartman dairesi vereceklerini söylüyorlar. Bunca yıl toprakla uğraşmış insanlar olarak apartman dairesinde ne yapacağız? Tarlamaızı ve işimizi kaybedince nerede, nasıl üretim yapacağız? Ekmek paramızı kim verecek? Bunların hiçbirini belli değil. İşte bu yüzden Gaziantep'e yerleşmeyi düşünüyoruz." şeklinde ifade ederler. Cumhuriyet, 19 ve 22 Nisan 2004.

¹⁷ 16 Nisan 2004 tarihli Türkçe gazeteler.

2004 REFERANDUM DÖNEMİNDE KIBRIS VE YAŞANAN GELİŞMELER

Azerbaycan'dan gelir.¹⁸ Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, Kıbrıs'ta yapılacak referandumlarda KKTC tarafından "Evet", Rum tarafında ise "Hayır" sonucu çıkması durumunda ülkesinin KKTC'yi tanıma sürecinde ön sırada yer alacağını belirtir;¹⁹

"Türkiye'nin tavrı nasıl olursa biz de onu takdirle karşılırız. Oradaki Türkler bizim kardeşimiz. Geçmişin kanlı olaylarının tekrarlanmamasını istiyoruz. Oradaki Türkler öz topraklarında rahat yaşasınlar. Halk ne derse ona uyulmalı. Halkın seçimine hürmetle yaklaşırız. Böyle bir gelişme olursa bunun uluslararası gelişmelerini de değerlendiririz. KKTC'nin lehine ne olursa Azerbaycan ön sırada olacaktır..."

Öte yandan konuyla ilgili bir açıklama yapan Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hilmi Özkök de kısıtlamaların kabul edilemez olduğunu belirtir;²⁰

"...Karasuları değil mesele, karasularından savaş gemilerinin transit geçişi ya da zararsız geçişi konusudur. Uluslararası denizcilik teamüllerine göre savaş gemileri karasularından bir ticaret gemisi gibi herhangi bir askerî maksat gütmenden geçebilirler. Ege'de de böyle uygulanıyor. Ama teamüllere aykırı olarak bu kanuna böyle bir madde ilave edilmiş. Bu bizim için değil, bütün ülkeler için kabul edilebilir olmaktan uzaktır. Çünkü bu gemilerin az veya çok hareket serbestisini bir nebze engellemektedir. Mesele bundan ibarettir."

Esasında Kıbrıs'ı bir sorunlar yumağı hâline getirenler, bugün bu sorunu çözmeye çalışanlardan başkası değildir. Sorun her ne kadar Kıbrıslı Rumlar ile Kıbrıslı Türkler arasında gibi görünse de soruna müdahil olanlar açısından da bir köşe kapmaca ya da başkasına köşe kaptırmama yarışı hâlini almış durumda.²¹ AB ile ABD her ne kadar birlikte hareket ediyorlarmış gibi görünseler de esasında görünen o ki birbirlerinin hamlelerini bekleyen ve karşılıklı hamlelerini nasıl durduracağını hesaplayan oyuncular gibi davranıyorlar. GKRY'nin tek taraflı ve Londra-Zürich anlaşmalarına aykırı olarak yaptığı başvuruyu derhal kabul eden ve sonuç olarak da Rumları AB ailesine kabul eden AB'nin yanında ABD'nin de etkisiyle BM de işin içine girer ve sonuçta hiçbir sonuç çıkmayacağı daha başından belli olan Lefkoşa ve Bürgenstock görüşmelerine de böylece başlanır. 1974 sonrasında adada ekonomik hayatın işlerlik kazanamaması, adada yatırım yapacak iş çevrelerinin geleceğe yönelik kaygılar taşıması sonucunda adada zaten yok denecek kadar az olan sanayi ve ekonomik yatırımlara yenileri eklenmediği gibi eskileri de

---

¹⁸ Verilen bu sözlere rağmen özellikle Yunanistan ve Kıbrıs Rum Yönetimi tarafından sıkıştırılan Ermenistan'ın da tehdit ve tepkileri sonucunda örneğin 29 Nisan 2004 tarihinde Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi'nde KKTC ile ilgili olarak yapılan görüşmelerde Azerbaycan temsilcileri KKTC lehine oy kullanmamışlardır.

¹⁹ 16 Nisan 2004 tarihli Türkçe gazeteler.

²⁰ Cumhuriyet, 24 Nisan 2004.

²¹ Gözde Kılıç Yaşın, "Kıbrıs'ta Hedef, Türkleri Küçük Adımlarla Teslim Almak", Cumhuriyet Strateji, 16 Ağustos 2004, İstanbul, Sayı 7, s. 34.

2004 REFERANDUM DÖNEMİNDE KIBRIS VE YAŞANAN GELİŞMELER

kapanır. Çözumsuzlüğün ekonomik boyutuyla ilgili olarak devamlı göç veren bir ada hâline gelen adada altyapı sıkıntısı yaşanması, elektrik ve su bağlamında ciddi projelerin hayata geçirilememesi veya geç kalınması da özellikle Kıbrıslı Türkleri ekonomik bir çıkmaza sürükler. Özellikle Güzelyurt bölgesindeki birkaç narenciye işleme tesisinin de kapanmasıyla ekonomik hayat durma noktasına gelir. Üretemeyen bir toplum olarak sıkışıp kalan ve 90'lı yıllarda ortaya çıkan kıyı bankacılığı kriziyle finansal yatırımlarını da kaybeden pek çok Kıbrıslı Türk referandumu bir çıkış noktası olarak görür. Esasında yıllardır uygulanan ağır ekonomik baskılar ve ambargolar altında çaresiz ve hareketsiz hâle getirilmiş Kıbrıslı Türkler bu sorunun çözülmesini herkesten daha fazla istemektedir. Öte yandan gerek KTFD ve gerekse KKTC devresinde siyasi hayatta neredeyse aynı siyasi düşüncenin iktidarda olması da insanlar da rahatsızlık yaratır. Küçük bir toplum olmanın bir özelliği olarak kolay yoldan para kazanmanın yollarını arayanların çoğalması da tepkilere neden olur. Ancak her zaman mağdur ve çaresiz durumda kalan, üstüne üstlük adada bir de haksız ithamlarla karşılaşan ve adayı işgal edenler olarak gösterilen Kıbrıslı Türkler yakın zamana kadar Doğu Almanya-Batı Almanya ikilemi içerisinde yaşamaya çalışırken Doğu ve Batı Berlin arasındaki duvarların yıkılmasıyla beraber dünya üzerinde ikiye ayrılmış bir şehre sahip (Lefkoşa) ülke konumuna düşerler. GKRY'nin referandumda "Hayır" demesinin temelinde ise yine bütün adaya sahip olma ve eşit iki halk ve egemen iki toplum yerine Kıbrıslı Türkleri azınlık olarak gören zihniyetin her şeye sahip olma rüyaları söz konusudur.²² Rum liderler de bu durumu saklama ihtiyacı duymazlar.²³

"Benim Annan Planı'na en önemli muhalefetim dış güçlerin garantörlüğünü korumasıydı. Ne yani? AB'nin garantörlüğü yetmiyor muydu da plan hâlâ bu dış güçlerin garantörlüğünü koruyordu? Kıbrıs hâlâ bir dominyon mu? Birilerinin koruması altında olması gereken bir ülke mi?"²⁴ Bizi rahat bıraksalar 15 yıl içinde ortak sendikalarımız, ortak Kıbrıs siyasi partilerimiz olur. Hatta ideolojisi benimkine uyarsa günün birinde bir Türk cumhurbaşkanı adayına da oy verebilirim. Bu benim planım ama Annan bu hayalimi öldürdü..."

Bir anlaşma yapılması için ortaya çıkan ancak Türkiye'ye güven duygusu beslemeyen Kıbrıslı Rumlar Türkiye korkusu nedeniyle kararlarının olumsuz olduğunu belirtmekten çekinmezler. Hemen bütün Kıbrıslı Rumların

---

²² Örneğin Yorgo Papandreu iktidardan düşmeden hemen önce gerçekleştirdiği Güney Kıbrıs ziyaretinde Kıbrıs'ta geline noktaı "Kıbrıs meselesinde istediğimiz noktaya ulaştık. Şimdi sırada Ege sorunu var." diyerek açıklar.

²³ Makarios'un özel doktorluğunu yapan Dr. Vassos Lissarides'in açıklamaları. Cumhuriyet,17 Nisan 2004.

²⁴ Ancak Türkiye'nin garantörlüğüne karşı olduğunu belirten Vassos Lissarides, 16 Ağustos 1960 tarihinde kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Rumların Akritas Planı çerçevesinde Türkleri topyekün imhaya yönelik hareketleriyle ve Yunanistan'ın Megali İdea'sı çerçevesinde adayı kan gölüne çevirme pahasına yaktıklarını unutmuş gibi davranıyor.

2004 REFERANDUM DÖNEMİNDE KIBRIS VE YAŞANAN GELİŞMELER

dile getirdiği husus adada garantör devlet olarak Türkiye'nin bulunmamasıdır.²⁵ Bir tarafta Kıbrıs'ın bütünü bir oldu bittiye getirmeye çalışan ve Kıbrıslı Türkleri 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin temelini oluşturan Londra ve Zürih anlaşmalarıyla garanti altına alınmış iki egemen güçten birisi konumundan Rumların insafına bırakılmış azınlık hâline getiren anlaşmayı dikte ettiren AB yetkilileri, öte yandan Büyük Ortadoğu Projesi çerçevesinde Kıbrıs'ta üslenme düşüncesinde olan ABD, ayrıca hem ABD'yi ve hem de AB'yi memnun edecek bir yol bulmaya çalışan İngiltere ve ortaya çıkan bu tabloyu sanki kendi plan ve politikası gibi ortaya atan Kofi Annan ve temsilcilerinin teşvik ve gayretleriyle yapılmak istenen Türkiye'nin garantörlük haklarının en aza indirgenerek oluşturulacak uluslararası güç vasıtasıyla adada bir vesayet yönetimi gerçekleştirilmek, BM anlaşmasının 7. bölümüne Kıbrıs meselesini dâhil etmek suretiyle de Türkiye üzerinde askerî ve ekonomik yaptırımlar uygulayabilmektir. Bu arada ABD olumsuz bir sonuç çıkması hâlinde yeşil hattı AB ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin iç sınırı olarak kabul edecek yeni bir plan üzerinde de çalışmalara başladığını açıklar. Bu konuda sorumluluk ve geçişlerle ilgili uygulamalar ise Kıbrıs Cumhuriyeti olarak AB'ye kabul edilen Rum yönetimine bırakılacaktır. Öte yandan "Ben bir devlet devraldım. Bir toplum devredemem." diyen Tassos Papadopoulos liderliğindeki Rumların referandumda "Hayır"²⁶ yönünde oy kullanacaklarının ortaya atılması sonrasında da yeni senaryolar

---

²⁵ Türkiye'yi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde 1.12 milyon Euro tazminat ödemeye mahkum ettiren Titina Loizidu da "Rumlar arasında ciddi korku var. Bir çözüm durumunda yaşanacak geçiş süreci ve Türkiye'nin garantörlüğü korku yaratıyor. Bana göre, hele de AB üyeliği başladıktan sonra artık Kıbrıs'ta hiçbir garantör güç, hiçbir anavatan olmamalıdır. Madem ki AB'ye giriyoruz. Kıbrıs'ta garantör gücün AB olması gerekmiyor mu?" derken gayet masumane sözler sarf etmiş gibi görünmektedir. Ancak 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti döneminde de, daha önceki dönemlerde de söz gelimi adada sükuneti sağlamak üzere düzenlenen yasadışı silahların güvenlik güçlerine teslim edilmesiyle ilgili kanunlara kağıt üzerinde uyulmasına rağmen bizzat Rum yetkililer tarafından depolara ya eski, işe yaramaz silahlar verilmiş, ya da depolardaki silahlara daha sonra el altından, gizlice ve kanunlara karşı gelerek EOKA mensuplarına Türklerle karşı kullanılmak üzere dağıtılmıştır. Silahların teslim edilmesiyle ilgili olarak yapılan duyurulardan bir tanesi bizzat Dr. Küçük imzalıdır; "Geçen hafta sonu gerek benim ve gerekse Başpiskopos Makarios'un tasvibiyle hükümet tarafından çıkarılan tebliğde her iki cemaat liderlerinin kendi cemaatları mensuplarına müracaat ederek ellerinde veya tasarruflarında silah ve patlayıcı madde bulunan kimselerin bunları liderlerine 5 Kasım 1959 tarihinden evvel teslim etmelerini isteyecekleri bildirilmişti. Kıbrıs'ta kurmağa çalıştığımız yeni Cumhuriyet Hükümeti içinde ahenkle çalışmamız ve cemaatların hiç bir ferdinin tehdit ve korku altında kalmaması ve yekdiğerine karşı tam bir itimad beslemesi amacıyla, bugüne kadar gayri kanuni vasıtalarla temin edilen silah ve patlayıcı maddeleri ellerinde veya tasarruflarında bulunduran veya bunları ferd veya teşkilatın doğrudan bizzat bana 5 Kasım gününden evvel teslim etmelerini asayiş bakımından rica ederim. Silahları teslim edenlerin isimleri katıyen ifşa edilmeyecektir. Hükümet tebliğinde de belirtildiği gibi 5 Kasım 1959 tarihine kadar silah ve patlayıcı maddelerin teslimi ile meşgul olan kimselere hiçbir ceza terettüp etmeyecektir. Bu tarihten sonra ellerinde veya tasarruflarında silah bulunduranlar ağır cezalara çarptırılacaktır. Buna benzer bir müracaat Rum halkına Başpiskopos Makarios tarafından yapılacaktır. Türk halkının bu müracaatıma lazım gelen ehemmiyeti vereceğini ümit ederim." Halkın Sesi, 28 Ekim 1959, Nacak, 6 Mayıs 1960.

²⁶ Kıbrıslı Rumların referandumda olumsuz oy kullanma gerekçeleri esasında daha önceden olduğu üzere Kıbrıs'ın hepsini ve hemen istemeleridir. Annan Planı sonrasında adanın tamamında yerleşme, mülk edinme ve azınlık olarak gördükleri Kıbrıslı Türkleri yönetme imkanına hemen değil belli bir sürenin sonunda ulaşacak olan Rumlar uzun süreli bekleme heveslisi değildi.

2004 REFERANDUM DÖNEMİNDE KIBRIS VE YAŞANAN GELİŞMELER

kurulmaya başlanır.²⁷ Hemen akabinde BM Güvenlik Konseyi'nde Annan Planı'nın kabulü durumunda planın birleşmiş bir Kıbrıs'ta uygulanmasını sağlayacak güvenlik düzenlemelerini içeren karar tasarısı 14 "evet" oyuna karşılık Rusya'nın "hayır" oyuyla veto edilir.²⁸ Bunun üzerine Güney Kıbrıs'taki en büyük parti konumunda olan AKEL'in Genel Sekreteri Dimitris Hristofyas bu şartlarda Annan Planı'na karşı olduklarını, çünkü planın gerekli güvenlik garantilerini içermediğini belirtir.²⁹ Hemen akabinde bir açıklama yapan BM Genel Sekreteri Kofi Annan ise taraflardan birinin plana "Hayır" demesi durumunda kendi rolünün de sona ereceğini belirtir ve "Umarım, Kıbrıs'ta halklar Cumartesi günü her iki tarafta düzenlenecek referandumlarda tarihi bir karar vereceklerinin farkındadırlar. Bunun kaçırılmaması gereken bir fırsat olduğunu düşünüyorum."³⁰ der. Bu arada BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın Kıbrıs Özel Temsilcisi Alvaro De Soto da yaptığı açıklamada referandumlarda bir sonuç alınamaması hâlinde ellerinde araç kalmayacağını belirtir. De Soto'ya göre ellerinde herhangi bir alternatif plan yoktur ve planda iyi şeylerin de bulunduğu kabul edilmelidir.

Referandum öncesi dönem GKRY'de pek bir sorunla karşılaşmadan atlatılırken KKTC'de miting meydanları adeta devlet ve ulusal değerlerin yerden

---

²⁷ Referandum öncesi dönem öyle bir hal alır ki KKTC, kendi içerisinde "Statükocular" ve "Ver kurtulcular" olarak ikiye ayrılır. Türkiye'de de bazı köşe yazarları referandum sonucunda ortaya çıkan yeni durumla beraber KKTC halkının Türkiye'deki 72 milyon insana medeniyet mücadelesinde yol açacaklarını veya köstek olabileceklerini belirterek Kıbrıs'ı Türkiye için bir ayak bağı olarak ifade ederler. Bu noktada hatırlanması gereken noktalardan birisi ise Fransa'da ulusal kahraman olan De Gaulle'ün Fransa'nın bir parçası olmayan, deniz aşırı sömürgesi konumundaki, üstelik Arap ve Müslümanlardan oluşan Cezayir'i daha fazla elde tutamayacağını görüp elden çıkarmaya kalktığı anda Fransa'da halkın ve silahlı kuvvetlerin ayaklanması ve De Gaulle'e karşı tam 5 kez suikast girişiminde bulunulmasıdır. Siyasi, kültürel, coğrafi, ulusal, dini kimlikler açısından Anadolu'nun bir parçası değil Anadolu'nun ta kendisi olan Kıbrıs adasını ve orada yaşayan Türkleri Türkiye'nin başına bela olmuş bir unsur olarak görmek ve onlardan kurtulmaya çalışmak ne derece doğrudur üzerinde tartışılması gerekir. Ancak bundan çok daha kötü ve vahim olanı ise miting meydanlarında ulusal değerlerin bile ayaklar altına alınabilmesidir. Bazı siyasi parti liderlerinin özellikle Lefkoşa'da yapılan "Evet" yanlısı mitinglerde Türk Silahlı Kuvvetleri'ni ve Garantörlük Anlaşması neticesinde tamamen haklı, insani ve hukuksal temellere dayanan adada mevcudiyetini koruma durumunu işgalcilikle nitelemesi ve Türk askerini adadan çıkmaya çağırması akıl ve izanla bağdaşan bir durum olmasa gerek. Bu arada hızını alamayan bazı yöneticilerin de Kıbrıslı Türklere ön ayak olarak "Kıbrıs'ta Kıbrıslı Türk yoktur, Kıbrıslılar vardır." gibi temelsiz ve referandumla ilgisiz bazı iddiaların peşine düşmesi de referandum sürecinin genel havasını tamamen bozar.

²⁸ 'İleride, sağımdaki solumdaki bahçelerimdeki sorunlar için benim de önüme böyle bir yöntem koyarlar mı?' endişesindeki Rusya'nın bu vetosu sonrasında Rusya, BM Güvenlik Konseyi'nde Amerika ve İngiltere'nin ortak hazırladığına inanılan senaryoya böylece dur der.

²⁹ Aynı doğrultuda olmak üzere GKRY lideri Tassos Papadopoulos, Annan'a gönderdiği bir mektupla son plan üzerinde Kıbrıslı Rumlara lehine 60 düzeltme talebinde bulunur.

³⁰ Kofi Annan'ın BM Genel Merkezi'nde yaptığı 21 Nisan 2004 tarihli basın açıklaması.

2004 REFERANDUM DÖNEMİNDE KIBRIS VE YAŞANAN GELİŞMELER

yere vurulduğu arenaya döner.³¹ Bu mitinglerdeki ilk hedef ise neredeyse 1940'li³² yıllardan itibaren Kıbrıs Türk toplumu için mücadele etmekte olan Rauf R. Denктаş'tır.³³ Bazı basın organlarında ise 60'lı yıllarda Kıbrıslı Türklerin EOKA tedhiş örgütüne karşı vermiş olduğu haklı mücadele karalanmaya çalışılarak Kıbrıslı Türklerin sadece kendilerini müdafaaya yönelik olarak giriştikleri mücadele eleştirilmekte ve yapılacak referandumun bu döneme karşı bir cevap olacağı da belirtilmektedir. Gazetelere verilen tam sayfa ilanlarla da referandumun seyri değiştirilmeye çalışılır. Bu ilanlarda "Kıbrıslı Türkler, ya "Hayır" diyerek uluslararası toplumda tanınmayan bir devletin vatandaşları olarak, dış dünya ile ekonomik ve siyasi bağlantıları kopuk, gelecek kaygısı taşıyan bir yaşam sürdürme riskini, ya da "Evet" diyerek Kıbrıs Türk Devleti'nin vatandaşları olarak, kendi toprakları üzerinde egemenliğini ve kimliğini koruyan, AB vatandaşlığı ve dünya ile bütünleşme imkanı sağlayan bir yaşamı tercih edeceklerdir..."³⁴ denilerek son derece pembe bir tablo çizilmektedir. Böylece Avrupa Birliği'ne girmeyi kurtuluşun tek ve vazgeçilmez yolu olarak görnenler, bu

³¹ Özellikle bazı sendikaların ve sivil toplum örgütlerinin öncülüğünde okullardan hastanelere, hemen bütün resmi kurum ve kuruluşlarda çalışmalar durur. Okul çağındaki küçük çocuklar öğretmenler tarafından miting meydanlarına götürülürler. Bu öğretmenlere ve mitinglere götürdükleri çocuklara bazı kesimler tarafından belli bir ücret verildiği iddiası da ortalıkta dolaşmaya başlar. Halen Kıbrıs'ta barış görüntüsü altında Rum ve Türk taraflarında grup ve kişilere uygun altyapı ve yöntemler oluşturarak faaliyetlerini daha da etkinleştirmek amacıyla teknolojik destek sağlamayı amaçlayan "Technology for Peace" isimli organizasyon Kıbrıs Rum tarafında AKEL, DIKO, DİSİ, Kıbrıs Yeşiller Partisi, EDİ, KİSOS isimli partileri desteklerken Kıbrıs Türk tarafında da Türkiye'yi "işgalci" olarak niteleyen bazı partiler ve bazı meslek odalarına para pompalamaktadır. Bu organizasyonun mali kaynağı olarak görünen bir tanesi ise Yunan ve Rum lobisinin desteğini alarak yılda 30 milyon dolarlık harcama yapan HASNA isimli bir kuruluştur. Volkan gazetesi, 9 Nisan 2003, Lefkoşa

³² 15 Ocak 1950 tarihinde Kıbrıs adasının Yunanistan'a ilhakını kolaylaştırmak amacıyla Başpiskopos Makarios tarafından yapılması kararlaştırılan Kıbrıs'ta plebisit kararına karşı Kıbrıslı Türkler tepkilerini göstermek üzere 28 Kasım 1949 tarihinde ilk miting gerçekleştirirler. Bunu 11 Aralık 1949 tarihli ikinci Ayasofya mitingi izler; "Bu miting aynı zamanda benim halka ilk hitap ettiğim miting oluyor. Doktor'un büyük desteğiyle halka kendimi kabul ettirmem bu mitingle başlıyor. Bu miting, Ali Dana'nın ise zengin bir avukat oluşunun başlangıcı idi. Çünkü Ali Dana da mitinge katılmak için Baftan gelmişti. Tabii çocuk yorgun ve aç. Konuşmaya çıktı ve "Sayın arkadaşlar" der demez gay etmeye başladı. O sebeple Ali Dana halka hitap kürsüsünden uzak kaldı, işine baktı, zengin oldu. Bizi ise, halk çok alkışladı ve işte o gün bugündür paçamızı kurtaramadık. İşte Kıbrıs Türk Kurumlar Federasyonu'nun oluşturulması da o günlerde gerçekleşiyor. Halk parçalanmıştır. Doktor'un her olur dediğine karşısında kalırsınız olmaz diyor. Manzara feciydi. Kültür derneklerinin idarecisi geldi. Federasyon kuruldu. Rumlar Enosis yolunda ölen Başpiskopos'un başkanlığında büyük bir hareket başlatmışlardı ve bu amaçla Rumlar büyük bir miting yapmışlardı. Biz de bu ilk miting onlara cevap olarak düzenlenmişdik. Hatta bu mitingi o günlerde yapalım mı yapmayalım mı diye Doktor Küçük ile büyük sıkıntı çekmiştik. Çünkü Doktor'un etrafındaki kodamanlar "Sakin yapmayın, rezil olacaksınız." diyorlardı. Kalabalık gelmeyecek, sonuç olacak ve çok zayıf kalacak iddiasındaydılar. Doktor ile ben "Eğer bu cemaat bu işi şimdi yapmazsa hiçbir zaman heyecanlanamaz." diyorduk." Rauf R. Denктаş'tan aktaran Erten Kasimoğlu, Eski Günler Eski Defterler, Lefkoşa, 1986, s. 40-41

³³ Annan Planı'na "Evet" diyenler tarafından düzenlenen mitinglerde "Yes be annem", Tabiatıyınan Evet" şeklinde magazinsel sloganlar da atılırken adada Kıbrıslı Türklerin eşit egemenlik haklarına sahip değil azınlık olarak yaşamasını isteyen ve bunun için Kofi Annan'dan yeni güvenceler isteyen Rumların buna cevabı "No be babam." şeklinde olur.

³⁴ 14 Nisan 2004 tarihli Türkçe gazeteler

2004 REFERANDUM DÖNEMİNDE KIBRIS VE YAŞANAN GELİŞMELER

sonuca yönelik olarak özellikle son birkaç yıldan beri adanın Türk tarafında hummalı bir beyin yıkama ve propaganda faaliyetinin içine girenler, Avrupa patentli yüzlerce konferans, seminer, sempozyum, yardım amaçlı faaliyetler gibi hedefe yönelik girişimlerin içinde bulunarak beyin yıkama konusunda uzmanlaşanlar, AB ve özellikle Yunanistan'ın çıkarları doğrultusunda parasal destek ve himaye görenler, Rauf Denktaş ve onun siyasi kişiliğine karşı olanlar, son dönemde ortaya çıkan halktan kopuk politikacılardan bikanlar ve bunlara bir ders vermeyi düşünenler, özellikle basın-yayın organları vasıtasıyla yoğun bir reklam, propaganda ve beyin yıkama faaliyetine girerek özellikle Türkiye'den gitmiş göçmenlere yönelik olarak evsizlere ev, işsizlere iş, Avrupa'da refah içinde tatlı hayat yaşanacağı sözü verenler ve hatta referandumda "Hayır" demenin şeytanla iş birliği yapmak olduğu safsatasına kapılanların da çok büyük etkisiyle Türk tarafında %64.8'lik bir oranda "Evet" oyu çıkar. Kıbrıslı Türklerin bu şekilde ikiye bölünmeleriyle beraber ciddi bir gerginlik ortamı doğar ve KKTC halkı ortak ulusal hedeflerde ve çıkarlarda ortak hareket etme, ortak akıl kullanma, ortak karar alma yeteneklerinden mahrum kalarak cephele bölünür, toplumsal olarak çözülmelere uğrar ve halkın ulusal değerlerdeki birlik ve beraberliği de ağır darbe alır. Öte yandan planın kabul edilmesini istemeyen Kıbrıslı Türklerin yaptıkları mitinglerde ise "Kıbrıs Türk'tür, Türk kalacaktır.", "Vatan pasaportlara değişmez.", "Ana evimizi Rumlar mı alacak?" şeklinde pankartlar dikkat çeker. Öte yandan referandumda Rumların "Hayır"³⁵, Türklerin ise "Evet" yönünde oy kullanmaları durumunda Rumların bunun bedelini ödemeleri gerektiği³⁶, KKTC'nin bütün dünya tarafından tanınması için gerekli girişimlere derhal başlanacağı bildirilir. Ayrıca ticari ambargoların kaldırılmasından izolasyonun ve uluslararası platformda tanınmaya kadar bir dizi yeni ve iyileştirici tedbirlerin de alınabileceği bildirilir. Örneğin Hollanda'nın Avrupa İşleri Bakanı Atzo Nicolai, Güney Kıbrıs'ta referandum sonuçlarının "Hayır" olarak çıkması durumunda Kuzey Kıbrıs'ın açıkta bırakılmayacağını belirtir.³⁷

---

³⁵ Kıbrıs Rum kesiminde referandumda 'Hayır' çıkacağı yönünde beklentilerin ortaya atılması sonrasında ABD Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Richard Boucher bir açıklama yapar ve "Güney Kıbrıs yaygın kurulu, halkın gelişmeleri öğrenmesini kısıtlıyor. Yabancıların BM planı hakkındaki açıklamaları ve Cumartesi günü referandumla ilgili basın haberleri kısıtlanıyor. Birçok bilgi ve gerçekler halka ulaşamıyor olabilir. Bu da Kıbrıs'ta özgür basının işleyişine, Kıbrıslı seçmenlerin tam ve doğru bilgiye ulaşabilmesine kuşku düşürüyor. Halkın bütün görüşleri bilmesi, planı bilmesi gerek." diyerek Rum kesiminde sansür uygulaması yapıldığını açıklar. Cumhuriyet, 24 Nisan 2004.

³⁶ Rumların bu süreçte en büyük kabusunun bazı AB üyesi ülkelerin sözde devleti tanınması ihtimali, Türk-Yunan ilişkilerinde gergin dönemin yeniden başlaması, Yunanistan ve Kıbrıs'ın ABD ve BM ile olan ilişkilerinde gerginlik yaşanması, AB içerisinde Yunanistan ve Kıbrıs'ın yalnızlığa itilmesi olacağı ileri sürülmekle beraber bunların hiç birisi gerçekleşmez.

³⁷ 24 Nisan 2004 günü adanın her iki tarafında yapılan referanumlara KKTC'de 563 sandıkta 143.638 seçmen, Rum kesiminde ise 1075 sandıkta 480.165 seçmenin oy kullanacağı açıklanır. KKTC'de oy kullanma konusunda bir zorunluluk bulunmazken, Güney Kıbrıs Rum Kesimi'nde oy kullanmayan Rumlara 50 Kıbrıs Lirası (Yaklaşık 150 milyon lira) para cezası kesilir.

3- Referandum Sonrası Durum ve Kıbrıs

1 Mayıs 2004 itibarıyla AB üyesi olan, Yunanistan ile beraber Türkiye'yi veto yetkisine sahip, AB üyesi olunca Türkiye'nin hukuken tanımak zorunda bırakılacağı, Türkiye'nin böylece bir AB ülkesini fiilen işgal etmiş sayılacağı, Türkiye'nin sivil uçaklara uyguladığı hava yolu vermeme durumunu fiilen ortadan kaldıran³⁸ ve Türkiye'nin AB üyeliği konusu kendi önüne de gelecek olan Kıbrıs Rum Kesimi böylece referandumda ret cevabı verir.³⁹ Kıbrıs Türk toplumunun "kendi devletine ve ülkesine sahip çıkmak" ile "standartı daha yüksek bir toplumda azınlık olarak yaşamak ve yok olmak" arasında tercih yapmaya zorlandığı ve görünürde Kıbrıslı Türklerin dışlanmışlıktan kurtulmak, ambargolardan sıyrılmak, küreselleşmeden faydalanmak, dünya üretiminden payına düşeni almak ve AB üyesi olmak şeklinde ifade edilen ancak aslında Kıbrıslı Türkleri adadaki iki egemen halktan birisi konumundan azınlık durumuna düşürecek ve Rumların insafına bırakacak bir sürecin başlangıcına getiren referandumda Avrupa Birliği'ne girişi garanti altına alınan ve kazanımlarını azınlık olarak gördükleri Kıbrıslı Türklerle paylaşmak niyetinde olmayan Rumların referandumda kabul etmedikleri Annan Planı uluslararası kamuoyunda da geniş yankı bulur. New York Times durumu "Kıbrıs'ta iki tarafın onayı olmadan barış planı gerçekten ölüdür." diyerek duyururken Washington Times ise "Rumların oyu, AB'ye girişi lekeleyecek ve uluslararası toplumla ilişkilerine zarar verecektir." der. Sunday Times ise "AB'nin Rumların planı reddetmesinden hayal kırıklığına uğradığını" yazar. Le Monde gazetesi ise yeni durumu "Rumların 'Hayır' oyu Türkiye'nin AB adaylık dosyasını olumsuz etkileme riski var."⁴⁰ şeklinde duyurur. GKRY lideri Papadopoulos'un da AKEL'in önderliğinde başlatılan referandumda "Hayır" oyu verilmesi yönündeki kampanyasında gerekçenin Kıbrıslı Türklere AB tarafından verilmesi düşünülen ekonomik destek konusunda kendilerinin tek karar mercii olmak istemeleri yattığı ortaya çıkar. Bu durum başta Verheugen olmak üzere pek çok kişiyi şaşırtacak ve Verheugen'den "Rumlar beni aldattı." şeklinde bir sitem gelecektir. Referandum sonrasında Rumların GKRY'nin AB'ne şartsız olarak kabul edilmesi sonrasında KKTC üzerindeki ekonomik ambargoların azaltılması ve ticaretin geliştirilmesi projeleri gündeme getirilir. AB'nin ortaya attığı bu projenin yankıları daha kaybolmadan esasında bu çalışmaların Eylül-Ekim 2004 döneminde gerçekleştirilecek olan AB Bakanlar Kurulu ve Avrupa Parlamentosu toplantılarında görüşüleceği ve bundan sonra nihai bir karara varılacağı açıklanır. Bunu takip eden süreçte ise BM'de yapılmakta olan Kıbrıs tasarısı çalışmaları da dondurulur. Fransa'nın karşı çıkması neticesinde ertelenen bu tasarıyı hazırlayanlardan birisi de İngiltere'dir. 24 Nisan 2004 tarihinde yapılan

³⁸ Türkiye bu konuda da bir jest yaparak 20 Temmuz 2004 tarihinden itibaren Rum tarafına giden sivil uçakların Türk sahasını kullanmasına müsaade ettiğini açıklar.

³⁹ Rum lideri Papadopoulos, Annan Planı'nın bir kere daha görüşülebilmesinin adadaki Türk askerinin derhal ve kayıtsız şartsız çekilmesine, Türkiye'nin Garantörlük Anlaşması'ndan doğan tek yanlı müdahale hakkının kaldırılmasına ve Kıbrıs'ta bulunan TC vatandaşlarının adadan çıkartılmalarına bağlı olduğunu belirtir.

⁴⁰ Le Monde, 25 Nisan 2004

2004 REFERANDUM DÖNEMİNDE KIBRIS VE YAŞANAN GELİŞMELER

referandumun ardından ABD yetkililerinin farklı açıklamaları da kafaların karışmasına neden olur. Colin Powell'ın ABD'nin bu aşamada henüz KKTC'yi tanıma noktasına gelmediğini belirtmesinin ardından, Richard Boucher'ın ABD'nin KKTC'ye ilişkin bütün seçeneklerinin açık olduğunu belirtmesi ve ayrıca diğer yetkililerden de öncelikli hedefin KKTC'nin uluslararası izolasyondan kurtulması olduğu şeklinde açıklamalar gelmesi ABD'nin belki de uzun vadede KKTC'yi tanıyabileceği şeklinde de algılanır.⁴¹ ABD'de ayrıca KKTC'de temsilcilikler açılması, Ercan ve Geçitkale havaalanlarının uluslararası uçuşlara açılması, Dünya Bankası ve IMF gibi uluslararası kuruluşlardan mali kaynak aktarımı ve 1974 sonrasında ortaya çıkan KKTC ürünlerinin satışının uluslararası piyasada satışının yasaklanmasına son verilmesi gibi konularda da planlar yapıldığı belirtilir. Ancak bu aşamada bütün bunlarla ilgili olarak somut bir adım söz konusu değildir. Öte yandan adaya yönelik ambargoların kaldırılması yönündeki çabalar BM'de Rusya'nın başını çektiği aralarında Fransa, Çin ve Brezilya'nın da bulunduğu grup tarafından reddedilir.⁴² İzolasyonların kaldırılması yönündeki vaatlerin hiçbirisi yerine getirilmezken sözde Amerikalı işadamlarının oluşturduğu bir grubun adanın Türk tarafına gelmesi de hiçbir somut sonuç vermez.

23 Nisan 2003⁴³ tarihinde sınır kapılarının karşılıklı açılması sonrasında Rum tarafına geçen KKTC vatandaşlarından Kıbrıs doğumlu olanlara istedikleri takdirde yeni Kıbrıs Cumhuriyeti kimliği ve pasaportu verebileceğini açıklayan Kıbrıs Rum Yönetimi bugün pasaport ve kimlik almış olan yaklaşık 57.000 Kıbrıslı Türkü tek tek fişlemek ve takip altına almak suretiyle haklarında tazminat davaları açmakta, Kıbrıs Cumhuriyeti vatandaşı olarak başkalarına ait mal ve taşınmazlara el koydukları iddiasıyla bu kişileri mahkemeye vermektedir.⁴⁴

---

⁴¹ Armağan Kuloğlu, "ABD politikaları, Kıbrıs ve Türkiye", www.avsam.org/turkce/analizler/44_analizler.htm

⁴² AB'nin KKTC'ye yönelik olarak yapacağı ancak ortak çalışmalar için kullanılacak 259 milyon Euro'luk yardım paketi de Rumların engellemeleriyle karşılaşır.

⁴³ Esasında Kıbrıslı Rumların Türklere karşı uyguladıkları izolasyon, ikinci sınıf yurttaş muamelesi ve Türklere birlikte hiç bir zaman yaşamaya niyetlerinin olmadığını gösteren en açık örneklerden birisi sınır kapılarının açılmasından sonar ortaya çıkar. Kimliğini göstermek suretiyle rahatça Türk tarafına geçebilen Rumlara karşılık Kıbrıslı Türklere Rum tarafına geçmeleri o kadar kolay değildir. Hatta bazıları için imkansızdır çünkü Kıbrıslı Rumların Kıbrıslı Türk olarak kabul ettikleri sadece elinde 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti pasaportu veya kimliği olanlarla 20 Temmuz 1974 öncesinde Kıbrıs'ta doğanlardır. Şubat 1975 tarihinden sonar Türkiye'den göç eden ve çocukları orada doğup büyüyen insanlar ise Kıbrıslı olarak kabul edilmezler. Rumlar elindeki kimlik ve pasaportla ve turist olarak gününbirlik Kıbrıs Rum tarafına geçmek isteyen bu insanlara bile müsaade etmez ve tahammül göstermezken bir arada yaşanabileceği iddiasında bulunabilmek ne derece sağlıklıdır acaba?

⁴⁴ Kıbrıs Cumhuriyeti kimliği ve pasaportu alan Türklere takip altına alan Kıbrıslı Rum yöneticiler bu kişilerin Türk tarafında nerede oturduğunu tespit etmekte ve 20 Temmuz 1974 öncesinde Rumlara ait olduğunu iddia ettikleri bir yerde oturuyor veya böyle bir taşınmazla sahip ise o kişi hakkında mahkemeye suç duyurusu yapmakta ve mahkeme çağrı pusulasını da bizzat özel ulak göndermek suretiyle sanık durumuna düşürülen Kıbrıslı Türklere KKTC topraklarında elden ve imza karşılığında teslim etmektedir. Bu şekilde bir durumla karşılaşan pek çok Kıbrıslı Türk arasında eski KKTC Başbakanı Derviş Eroğlu da bulunmaktadır.

2004 REFERANDUM DÖNEMİNDE KIBRIS VE YAŞANAN GELİŞMELER

Referandum öncesinde KKTC'ye destek sözü veren Azerbaycan da gelinen noktada ikilem içerisinde ve özellikle Ermenistan tarafından işgal edilerek uluslararası kamuoyuna Dağlık Karabağ sorunu olarak gösterilen, esasında Azerbaycan topraklarının işgalinden başka bir şey olmayan durumla ilgili olarak Batılı devletler ve Ermenistan tarafından köşeye sıkıştırılmaya çalışılmaktadır.⁴⁵

4- Sonuç

Gerek Kıbrıs Rum yetkililerin, gerekse Yunanlı yetkililerin açıklamaları ve AB'nin son dönemde izlediği siyasetten de anlaşıldığı üzere izlenen politika KKTC'nin tanınması, izolasyonların kaldırılması, ambargoların hafifletilmesi veya ticaretin canlandırılması faaliyetleri değil⁴⁶, egemenlik hakları elinden alınmış, devlet olmaktan çıkarılmış ve çaresiz bırakılmış Kıbrıslı Türkleri ekonomik olarak teslim almaktan başka bir şey değildir. Aynı şekilde Türkiye'de düzenlenecek Avrupa Birliği-İslam Konferansı Örgütü Dışişleri Bakanları Forumu da KKTC'nin forumda Kıbrıs Türk Devleti olarak tanınamayacağı

---

⁴⁵ Her ne kadar Azerbaycan, KKTC'yi tanıma konusunda bir şeyler yapma gayretinde olsa da bunlar şu ana kadar somut bir sonuç vermez. Önce 17 Temmuz 2005 tarihinde milletvekillerinden oluşan bir Azeri heyeti KKTC'yi ziyaret eder. Ardından da 20 Temmuz 2005 tarihinde kutlanan barış Şenlikleri çerçevesinde 50 Azeri işadamından oluşan bir başka heyet KKTC'ye gelir. Ancak her iki ziyaret de Yunanistan ve Kıbrıs Rum Kesimi tarafından tepkiyle karşılanır. Azerbaycan Dışişleri Bakanı Elmar Memmedyarov bütün bu tepki ve tehditleri ciddiye almadıklarını belirtse de durum hiç de öyle değildir. Ermenistan'ın işgal ettiği Azeri topraklarıyla yarattığı fiil durum ve Kıbrıs'ın 1974 sonrasında bölünmüşlüğü arasında paralellik kurmay çalışması sorunu Kıbrıs'tan çıkmaz hale getirmektedir. Bu faaliyetlerin arkasında ise Yunanistan ve Kıbrıs Rum Kesimi bulunmaktadır. 27 Temmuz 2005 tarihinde Bakü (Azerbaycan) - Ercan Havaalanı(KKTC) arasında başlatılan uçak seferlerine en sert tepkiyi gösterenler de yine Yunanistan ve Kıbrıs Rum Kesimi olur. Bu arada Yunanistan'ın telekomünikasyon alanındaki en önemli şirketlerinden birisi olan İntakom'un Ermenistan ve Ermenistan işgalindeki Azerbaycan topraklarında faaliyet gösteren Vivacell isimli Ermeni şirketle ortak yatırım kararı alması ve 2.8 milyon Euro'luk yatırımı, KKTC'yi tanıyacağını açıklayan Azerbaycan'a karşılık Rumların da işgal altındaki Dağlık Karabağ bölgesiyle diplomatik ilişki kuracağı yönündeki tehditler, ayrıca Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Azerbaycan'ı yapılan bu uçuşla ilgili olarak Uluslararası Havaçılık Şirketi'ne şikayet etmesi Azerbaycan'ı sıkıntıya sokar. Yunanistan ve Kıbrıslı Rumlardan gelen tepki ve tehditler sonrasında Azerbaycan'ın durumu bir kere daha düşünceği anlaşılmaktadır.

⁴⁶ Referandum sonrasında oluşan pembe tablo çerçevesinde Kıbrıslı Türklerin dünyaya açılmak, ticaret yapmak, dünyaya entegre olmak amacıyla "Evet" dediklerini belirten çevrelerde bu pembe tablo kendisini çok daha bariz şekilde gösterir. Örneğin 2002 yılı Şubat ayında faaliyete geçen ve bünyesinde Anamur, Mersin, Tarsus, Erdemli, Silifke, Mut Ticaret ve Sanayi Odaları ile Kuzey Kıbrıs Ticaret ve Sanayi Odaları'nın bulunduğu Kuzey Kıbrıs-Mersin Ticaret ve Sanayi Odaları Konseyi de aynı çerçevede görülmektedir. Mersin Ticaret ve Sanayi Odası Yönetim Kurulu Başkanı Kadri Şaman da yaptığı açıklamada "Bugün gelinen noktada şartlar çok değişmiştir. Özellikle ABD ve AB'nin açıklamalarından ambargonun hafifletileceği, havaalanının ve limanların uluslararası ulaşımına açılacağı, ABD ve AB vatandaşlarının Kuzey Kıbrıs'a doğrudan seyahat edebileceği, ayrıca başta narenciye olmak üzere ihracat yapılacağı görülüyor. Limanların ve turizmin açılması Kıbrıs ekonomisini kısa dönemde canlandıracak önemli açılımlardır...Netice olarak, 1 Mayıs'tan itibaren bir yandan ekonomisi canlanan Kuzey Kıbrıs, diğer taraftan 5 milyar dolarlık ithalatı ile Güney Kıbrıs pazarları Türkiye için açılacaktır. Bu durum sadece Türk ekonomisi için değil, Mersin ekonomisi için de bir fırsattır." demektedir. Ancak şu ana kadar istenilen ve düşünülen hiç bir açılım maalesef gerçekleşmemiştir. Ayrıntılı bilgi için bakınız; www.mtso.org.tr/mp/contents

2004 REFERANDUM DÖNEMİNDE KIBRIS VE YAŞANAN GELİŞMELER

iddiasıyla ve Yunanistan, Kıbrıs Rum Kesimi ve Hollanda'nın girişimleriyle iptal edilir. Türkiye'nin Kıbrıs konusunda kendisinden istenilenleri yapması durumunda AB üyesi olacağı ve pek çok probleminin de AB çatısı altında çözüme kavuşacağı gibi bir temele oturan gayretler arka arkaya gelen ve Türkiye'nin önüne halledilmesi için adeta dayatılan dertler yumağı hâline dönüşür. AB çerçevesinde Türkiye'den ve KKTC'den istenenler ise serbest dolaşım, serbest yerleşim ve serbest mülk edinme gibi insan haklarının bütün "Kıbrıslılar" tarafından eksiksiz olarak kullanılması, 20 Temmuz 1974 sonrasında güneye göç etmiş Rumların tekrar eski evlerine dönmeleri ve fiili olarak Türk askerinin işgal ettiği topraklardan çıkması⁴⁷, Şubat 1975 sonrasında Türkiye'den gelmiş olan göçmenlerin tekrar geriye döndürülmeleri ve böylece Kıbrıs adasının da Giritleştirilerek Kıbrıslı Türklerin Rumların yanında azınlık statüsünde kalmalarıdır.

1959 Londra ve Zürih anlaşmalarıyla Kıbrıslı Türklere ve Rumlara verilen eşit hakların eşit haklara sahip iki toplumlu bir Kıbrıs üzerinde görüşmelere açılması yıllardır çözülemediği düşünülen bu sorununun çözümüne ışık tutacaktır. AB'nin ada üzerinde yapmaya çalıştığı ambargoların doğrudan kaldırılması, Rumlara olduğu kadar Kıbrıslı Türklere de ada dışına göç zorlaması yapmadan gelecek bağlamında güvenceler verilmesi sorunun çözümünü kolaylaştıracaktır.⁴⁸

---

⁴⁷ Bugün gelinen noktada Kıbrıslı Rumların ve Yunanistan'ın oynadığı en tehlikeli oyunlardan birisi de Kıbrıs'taki Türk askerî varlığının sona erdirilmesi konusudur. KKTC'de "Ne olursa olsun Rumlarla birleşelim." mantiğiyle hareket eden bazı basın-yayın kuruluşlarının da pompalamasıyla beraber adanın Türk tarafında Kıbrıslı-Türkiyeli gibi son derece tehlikeli ve hassas ayırıcı politikalar güdülmektedir. KKTC'de özellikle Türkiye'den giden bazı kişilerin sebep oldukları adli vakalar nedeniyle güvenlik konusunda bir zafiyet söz konusu olduğu, KKTC'de Emniyet Müdürlüğü'nün sivil otoriteye bağlı olmaması (KKTC'de Emniyet Genel Müdürlüğü, KKTC'nin meşru silahlı kuvvetleri konumunda olan Güvenlik Kuvvetleri Komutanlığı'na bağlı olarak görev yapmaktadır.) nedeniyle bunun sorumlusunun adadaki Türk askerî olduğu yönündeki yönlendirmeler de psikolojik hareketin bir parçası olarak insanların kafasını karıştırmaktadır. Öte yandan 1990 öncesinde Güney Kıbrıs'ta kendisine verilen lojistik destek ve yardımlarla kamplar ve bürolar açan bölücü terör örgütü PKK'nin aynı düşünceden hareketle yine Kıbrıs'ın Rum kesiminden yola çıkarak adanın kuzeyinde çeşitli söylemlerle faaliyete geçeceği de görülmektedir. 1999 yılında Suriye-İtalya-Nairobi üçgeninde yakalanmasıyla sonuçlanan süreçte terör örgütünün elebaşında Lazaros Mavros adına düzenlenmiş bir Kıbrıs Rum pasaportu bulunduğu, ayrıca Aristos Aristidou adına hazırlanmış bir başka Rum pasaportunun da ortaya çıkarıldığı hatırlanırsa oynanan Yunanistan ve Kıbrıs Rum Kesimi ayaklı oyun daha net görülecektir. Türkiye Cumhuriyeti devletinin ortaya çıktığı 1983 tarihinden bu yana mücadele etmeye çalıştığı ve iç tehdit olarak değerlendirdiği PKK terörünün farklı başlıklar altında ve sözde insan hakları maskesiyle KKTC'de çeşitli örgütsel eylemlere girişmesi Türkiye ile KKTC arasında güven bunalımının ortaya çıkması ve tarihten gelen kaynaşmanın çatırdamaya başlaması demektir. Bugün PKK terör örgütü tarafından Kıbrıs üzerinden oynanmaya çalışılan oyun budur ve doğaldır ki böyle bir plan Kıbrıs Rum kesimini fazlasıyla memnun etmektedir.

⁴⁸ Lozan sonrasında adadaki Türklerin sayısını azaltmaya yönelik planların içine giren İngiltere isteyen Kıbrıslı Türklere adadan istedikleri ülkelere göç etme hakkını pek çok kolaylıklar sağlamak şartıyla verir. Böylece adadaki Türk nüfus yavaş yavaş azaltılır. İkinci Dünya Savaşı'nın yoğun olarak yaşandığı dönemde aynı uygulamayı Yunanistan adalarda yapar ve isteyenlere derhal pasaport verileceğini duyurur. Burada maksat adalarda yaşayan Türklerin ada dışına, büyük ihtimalle de Türkiye'ye göç etmelerini sağlamaktır.

2004 REFERANDUM DÖNEMİNDE KIBRIS VE YAŞANAN GELİŞMELER

KAYNAKLAR

Basılı Eserler

AKKURT, Aydın, **Yakın Mücadele Tarihimizin Bilinmeyen Yönleri Ve Yorgacis'in Casusları**, İstanbul, 1998.

ATUN, Ali Fikret, **Yunan Karakterinin Anatomisi**, Lefkoşa, 1996.

ALPDAĞ, Özden, **Barış İçin Savaş**, İzmir, 1975.

MANİZADE, Derviş, **Kıbrıs Dün Bugün Yarın**, İstanbul, 1975.

GİBBONS, H. Scott, **Peace Without Honour**, Ankara, 1969.

DENKTAŞ, Rauf R., **Rauf Denktaş'ın Anıları**, İstanbul, 1996.

DENKTAŞ, Rauf R., **Karkot Deresi**, Lefkoşa, 1993.

KASIMOĞLU, Erten, **Eski Günler Eski Defterler**, Lefkoşa, 1986.

STEPHENS, Robert, **Cyprus-A Place Of Arms**, Londra, 1966.

Gazeteler ve Süreli Yayınlar

Halkın Sesi, Stratejik Analiz

Bozkurt, Kıbrıs Mektubu

Milliyet

Star

Hürriyet

Cumhuriyet

Volkan, Sunday Mail

Dünya, Nacak

Kıbrıs, Kıbrısım

Le Monde

Makaleler, Tebliğler

ÖZKAN, Ayşe, "Uluslararası Hukuk ve Kıbrıs Sorunu", **Stratejik Analiz**, Ocak 2003, Ankara, s.60.

ÜNSALDI, Tansel, "Kıbrıs Konusunda Zamanlama ve Değerlendirme Hataları", **Kıbrıs Mektubu**, Ankara, Kasım-Aralık 2003, Sayı 6, s. 13-15,

YAŞIN, Gözde Kılıç, "Kıbrıs'ta Hedef, Türkleri Küçük Adımlarla Teslim Almak", **Cumhuriyet Strateji**, 16 Ağustos 2004, İstanbul, Sayı 7, s. 34.

Basın Açıklaması

Kofi Annan'ın BM Genel Merkezi'nde yaptığı 21 Nisan 2004 tarihli basın açıklaması

Elektronik Haber Kaynakları

www.avsam.org/turkce/analizler/44_analizler.htm

www.mtso.org.tr./mp/contents

YAYIN İLKELERİ

Yayın Amacı ve Kapsamı:

1. Güvenlik Stratejileri Dergisi; Genel Kurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı bünyesinde bulunan Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Müdürlüğü tarafından, **ulusal hakemli dergi** niteliğinde yılda iki kez (Haziran ve Aralık) yayımlanmaktadır.
2. Güvenlik Stratejileri Dergisi'nde; güvenlik boyutunda geleceğe yönelik jeopolitik, jeostratejik ve jeoekonomik seviyede Türkiye'nin uygulamasında fayda mütalâa edilen güvenlik stratejilerine ait seçeneklerin saptanması amaçlanmıştır. Bu bağlamda Güvenlik Stratejileri Dergisi'nde ülkemizin güvenliği ile ilgili konuları işleyen, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Anayasası'nda ifadesini bulan temel niteliklere saygılı bir tutum ve uyum içinde kaleme alınmış, özgün ve bilimsel nitelik taşıyan tüm makalelere, hakem heyetinin değerlendirmeleri neticesinde yer verilecektir.
3. Güvenlik Stratejileri Dergisi'ne gönderilen makaleler daha önce başka bir yerde yayımlanmamış ya da yayımlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır. Makalelerin uzunluğu dergi formatında 25 sayfayı (ya da 10.000 kelimeyi) geçmemelidir. Makaleler, yayımlanmak üzere kabul edildiği takdirde Güvenlik Stratejileri Dergisi bütün yayın haklarına sahiptir. Güvenlik Stratejileri Dergisi'nde makalesi yayımlanan yazarlara; talep etmeleri halinde ilgili mevzuat çerçevesinde telif ücreti ödenmektedir.
4. Yazarlar unvanlarını, görev yaptıkları kurumları, haberleşme adresleri ile telefon numaralarını ve e-posta adreslerini mutlaka bildirmelidir.
5. Güvenlik Stratejileri Dergisi'ne gönderilecek makalelerin ilk değerlendirmesi (içerik, sunuş tarzı ve yazım kurallarına uygunluk) Yayın Kurulu tarafından yapıldıktan sonra uygun bulunanlar, bilimsel açıdan değerlendirilmek üzere, sahasında eser ve çalışmalarıyla tanınan iki hakeme gönderilir. Hakemlerden gelecek rapor doğrultusunda makalenin basılmasına, yazardan rapor çerçevesinde düzeltme istenmesine ya da yazının geri çevrilmesine karar verilir ve durum yazara en kısa sürede bildirilir. Gönderilen makale için hakemlerden birinin olumlu, diğerinin olumsuz rapor vermesi durumunda ise çalışma üçüncü bir hakeme gönderilir ve yayımlanmasına yeni rapora göre karar verilir. Dergide, hakemlerin uygun bulunduğu makaleler yayımlanır. Hakem raporları gizli olup, yazarın hakem raporuna itiraz hakkı bulunmamaktadır.
6. Yazardan düzeltme istenmesi durumunda, düzeltinin en geç üç ay içinde yapılarak, Yayın Kurulu'na ulaştırılması gerekmektedir.
7. Yayımlanan makalenin yer aldığı beş adet dergi, yazara ücretsiz olarak gönderilecektir.
8. Güvenlik Stratejileri Dergisi'nde yayımlanan makaleler, yazarlarının şahsî görüşlerini içermektedir. Bu nedenle, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin resmî görüşlerini yansıtmamaktadır.

Yayın Kuralları:

1. Makaleler, bilgisayar ortamında " Word for Windows"un değişik versiyonlarında (Word 2.0-7.0), bir diskete kayıt "save" edilerek, iki nüsha A4 boyutunda bilgisayar çıktısı ile birlikte posta yoluyla gönderilmelidir. E-posta ile gönderilen makaleler değerlendirmeye alınmayacaktır.
2. Makalenin başlangıç kısmına (150 kelimeyi geçmeyecek şekilde), Türkçe ve İngilizce özet ile beş adet anahtar kelime yazılmalıdır.
3. Makalenin ana bölümlerinde 10 punto, dipnotu, özet, kaynakça, tablo gibi bölümlerinde ise 8 punto harf büyüklüğünün ve Arial karakterinin kullanılması gerekmektedir..
4. Makalenin konusuyla ilgili belge ve fotoğrafların orijinalleri veya baskıya uygun nitelikte olanları seçilmelidir. Fotoğraf altına ve şekil kenarına yazar adı belirtilmelidir.
5. Yazar adı ve açık adresi (elektronik posta adresi ve telefon numarası dâhil) sağ köşeye italik, koyu 10 punto olarak yazılmalı; unvan ve görev yeri dipnotta (*) işareti ile belirtilmelidir.
6. Dipnotlar, yer aldığı sayfanın alt tarafında ve numaralandırılarak şu şekilde verilmelidir : (Adı Soyadı; Kitap / Makale Adı, Cilt / Sayı, Yayın Evi / İl / Basım Evi, Yıl, Sayfa No.)
7. Kaynakça, makalenin sonuna yazarların soyadlarına göre sıralanmış bir biçimde aşağıdaki şekilde konmalıdır. (Soyadı Adı; Eser İsmi, Cilt / Sayı, Yayın Evi, İl, Yıl)
8. Yayımlanacak makalelerde esasa ilişkin olmayan redaksiyon değişiklikleri ve düzeltmeler Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Müdürlüğüne yapılabilir.